REVISTA

PENTRU

ISTORIE, ARCHEOLOGIE ȘI FILOLOGIE

SUB DIRECȚIUNEA

LUĬ

GREGORIŬ G. TOCILESCU

ANUL III.

VOLUMUL V, FASC. I.

Cu 1 stampă și 6 xilografiĭ.

BUCURESCĬ

TIPOGRAFIA ACADEMIEĬ ROMÂNE (LABORATORIĬ ROMÂNĬ)

Nr. 26. STRADA ACADEMIEĬ, Nr. 26.

1885

SUMARIUL:

CONDIȚIUNILE PUBLICAȚIUNEĬ

Revista pentru istorie, archeologie și filologie apare de patru orĭ pe an, în fascicule de câte 12—15 colĭ, cu stampe și fac-simile, alcătuind douĕ volume pe fie-care an.

Abonamentul pe an: *25 leĭ pentru România, 30 leĭ pentru strĕinătate.*

Redacțiunea și administrațiunea se află în *Strada Șelarĭ Nr. 11.*

INTEMEIEREA ȚĔRILOR ROMÂNĔ.

I.

STAREA ȚERILOR ROMÂNE

Teritoriul vechei Daciĭ a fost expus timp de maĭ bine de o mie de ani (238—1243) la o năvălire aproape neintreruptă a neamurilor barbare. Goți, Sarmați, Huni, Gepizi, Avari, Bulgari, Unguri, Pecenegĥi, Cumani și Tătari, eată nomenclatura bogată a hoardelor care trecură peste Dacia ca valurile uneĭ mări tot mai furtunoase și mai pornite, ce se revărsa din Asia cea adâncă asupra peninsuleĭ europene. Caracterul acesteĭ năvălirĭ este cu totul altul in Dacia de cât in Europa apusană. Aice mai intâĭ nu veniră de cât popoare germane, doritoare de civilisație, care primiaŭ să slujască imperiului roman, se mândreau cu titlul de Roman când îl puteau dobândi. De și aceste popoare cășunară și ele căderea imperiuluĭ de apus, însă această cădere s'a făcut oare-cum fără de voia lor, prin un concurs fatal de imprejurărĭ datorite in mare parte spaimei ce le apucâ, când vĕzură la spatele lor pe cumpliții și selbateciĭ Huni. Nicăirea in apusul Europei năvălirea nu avu acel caracter prădalnic și despoilor, pe care dînsa îl imbrăcâ inrăsărit. Cu toate că fără indoială neorîndueala in care căzu și societatea apusană inlesnea indeplinirea a o mulțime de fără-de-legĭ, nicăirea popoarele barbare ce copleșiră Europa apusană nu apăreau in totalitatea lor ca niște imense bande de hoți, care călcaŭ, jăfuiaŭ, prădaŭ și ucideaŭ tot ce intălniaŭ in calea lor.

Dintre popoarele de viță mongolică, numaĭ Huniĭ pătrunseră până in mijlocul țerilor apusene, Galia și Italia, și aceasta pentru scurt timp. Avariĭ și Ungurii ajunseră numaĭ în câte-va espedițiunĭ, cele maĭ multe nenorocite, pe marginile Bavarieĭ și a le Italieĭ.

Din protivă, asupra răsărituluĭ și cu deosebire asupra Dacieĭ se năpustiră tocmaĭ popoarele mongole: Huniĭ, Avariĭ, Bulgariĭ, Unguriĭ, Peceneghiĭ, Cumaniĭ și Tătariĭ, pe când acele germane sunt in minoritate și apar numaĭ prin escepțiune pentru a introduce niște note deosebite in uniformitatea năvăliriĭ.

Popoarele de rasă mongolă eraŭ însă dușmane orĭ căreĭ culturĭ, orĭ căreĭ civilisațiĭ. Departe de a o prețui și de a dori să se împărtășască de luminile

eĭ, ele duşmăneau orĭ-ce orînduealĕ, orĭ-ce organizare, care ar fi pus o stavilă răpitoarelor lor porniri. Hîde, selbatece şi înspăimîntătoare se repezeaŭ ca un vifor asupra ţerilor ce le intălniaŭ în cale, schimbaŭ în pustiŭ cea ce fusese o grădină, nelăsând pe urma lor decât moarte şi jăfuire.

Năvălirea Tătarilor intimplată în aniĭ 1241—1243, fiind descrisă de cronicariĭ contimporanĭ, poate să ne dee o idee despre ceea ce a trebuit să fie lungul şir al năvălirilor ce i-au mers inainte. Tătariĭ, ca şi Huniĭ, şi fără îndoială ca şi toţi ceilalţĭ barbarĭ de neam mongolic, ce se prăbuşiră asupra Dacieĭ: «aveau infăţoşare ingrozitoare, cu mădularele scurte şi trunchiurile marĭ, faţa lată şi pielea albă(?), obrajiĭ lipsiţĭ de perĭ şi nările adîncĭ, ochiĭ micĭ şi indepărtaţĭ unul de altul—dispreţuiaŭ hrana cu pâne, se nutriaŭ din cărnurĭ atât proaspete cât şi putrede, ear drept beutură amestecaŭ lapte inchegat cu sânge de cal.» (1) Cât despre izbînzile pe care acest cumplit neam de oamenĭ le indeplini in Dacia cată în ce colorĭ ele sunt descrise de martoriĭ oculari aĭ evenementelor, şi care une-orĭ sunt atât de viĭ in cât lasă a pătrunde chiar frumuseţĭ de stil prin barbara latinitate a veaculuĭ de mijloc. «Cădeau oameniĭ goniţĭ de Tătarĭ, în dreapta şi stînga ca frunzele la vîntul de iarnă; cadavrele nenorociţilor acopereaŭ drumurile, curgea sîngele în şiroae groase ca nişte rîurĭ şi mînjia pămîntul nefericiteĭ patriĭ.» (2) Atîta era de deasă aruncarea săgeţilor în cât maĭ că acopereaŭ cu umbră pe ceĭ ce luptaŭ, şi săgeţile ca lăcustele saŭ omizile lipite unele de altele sburaŭ prin văsduh.» (3) «Era o privelişte ingrozitoare de a vedea în timpul nopţiĭ o câtime atît de mare de cadavre omeneştĭ care zăceaŭ imprăştiate ca lemnele saŭ pietrile; dar aceasta grozăvie deveni o scăpare pentru zilele de maĭ apoĭ. Maĭ mulţĭ anume ne indrăsnind să fugă în timpul zileĭ, se tăvăliaŭ în sîngele celor morţĭ şi ascunzindu-se întru cadavre găsiaŭ ast-fel ceĭ viĭ lângă ceĭ morţĭ scăpare şi apărare» (4) «Pe câmpiĭ şi pe drumurĭ zăceaŭ corpurile multor morţĭ, unele cu capetele tăete, altele sfăşiate în bucăţĭ, multe din ele arse în casele saŭ bisericele unde căutase adăpostire. Această nenorocire, această pedeapsă şi grozăviĭ ţinea cale de două zile şi tot pămîntul era coprins cu sînge. Şi zăceaŭ corpurile pe faţa pămîntuluĭ ca turmele la păscut, saŭ precum staŭ respândite în cariere fărămăturile de piatră (5)». Şi aşa maĭ departe file întregĭ pline de aceste tablourĭ care de care maĭ înfiorătoare, şi care de sigur departe de a exagera spăĭmântătoarea realitate eraŭ in neputinţă a o reproduce.

Eată la ce loviturĭ fusese supusă poporaţia daco-romană, chiar de la ve-

(1) *Archidiaconus Thomas,* Historia pontificorum salonitarum c. XXXVIII in *Schwandtner*, scriptores rerum hung. vol. I. Comp. descrierea aproape identică ce o face *Ammianus Marcellinus* despre Huni XXXI, 2.

(2) *Thomas* c. XXXII.

(3) *Rogerius*, Miserabile carmen, c. XXXVIII in Schwandtner. vol. I.

(4) *Thomas,* c. XXXVII.

(5) *Rogerius,* c. XXX.

nirea Goţilor; căcĭ este de observat că şi Germaniĭ in primele lor ciocnirĭ cu lumea civilizată a imperiuluĭ roman eraŭ cumplit de barbarĭ; dar fiind o naţiune cu predispunerĭ către civilisaţiă, să îmblânzia potrivit cu petrecerea sa în sinul unor popoare superioare prin cultura lor, încât când ele ajunseră în Europa apusană revărsasă acum focul barbarieĭ lor şi anume asupra cui? Tot asupra nenorociteĭ Europe răsăritene.

Ce efect a trebuit să aibă o asemenea năvălire asupra poporaţieĭ daco-romane? Acela de a o împinge să caute scăpare şi adăpostire: ceĭ bogaţi afară din provincie în lăuntrul împărăţieĭ; cei săracĭ, şi decĭ cei numeroşĭ, în munţiĭ şi pădurile de care Dacia tocmaĭ era aşa de bogată.

Poporaţia daco-romană locuia cu deosebire cetatea închisă de munţiĭ Carpaţĭ, ţările acele care astă-zĭ staŭ sub domnia Anstrieĭ. Năvălirea însă pătrunse chiar de la început şi în această cetate, şi anume Goţiĭ prin pasul Turnuluĭ roş, Huniĭ, Avariĭ şi Unguriĭ prin Panonia şi văile larg deschise ale rîurilor ce se varsă în Tisa. Apăsarea care să lăsa asupra Românilor din centrul Dacieĭ avu de efect a-i împinge către confiniile ţereĭ. Eĭ impoporară munţiĭ sudicĭ şi răsăritenĭ aĭ Transilvanieĭ, apoĭ valea cea închisă din toate părţile a Maramureşuluĭ şi partea muntoasă din sudul Banatuluĭ. Ajunşĭ pe crestele munţilor, era firesc lucru ca ei să se respândească şi pe laturile din afară ale lor, şi de aceea îĭ şi găsim ocupând aceste laturĭ înainte cu mult timp de întemeierea principatelor.

Dacă eĭ însă se opresc pe podişurĭ şi nu îndrăsnesc a se coborî în şes, aceasta provine din pricină că un alt brâu de barbarĭ îĭ încingea de pe din afară: Bulgariĭ, Peceneghiĭ şi Cumaniĭ, care nu le învoia să se lase către câmpia de la Marea Neagră.

Astfel în tot decursul veacuiuĭ de mijloc Româniĭ îşĭ adăpostiră traiul lor prin gîturile munţilor; de aicea eĭ începură a se coborî maĭ întâiŭ către centrul ţereĭ incunjurate de Carpaţĭ, unde Unguriĭ aşezându-se şi constituindu-se in stat intrară într'o viaţă maĭ orânduită, şi numaĭ cât mult maĭ târziŭ către câmpia răsăriteană, când şi aceasta se curăţi de barbarĭ prin vârtejul iute dar trecător al năvăliriĭ tătăreştĭ.

Din acest traiŭ al Românilor în munţĭ se esplică maĭ multe insemnate imprejurărĭ din istoria lor: maĭ întâiŭ unitatea aproape deplină a graiuluĭ lor în toate provinciele ocupate de eĭ la nordul Dunăreĭ; apoĭ presenţa elementuluĭ unguresc in limba tuturor ramurilor poporuluĭ românesc din foasta Dacie a luĭ Traian; în sfîrşit, peirea aproape totală a vieţiĭ civilisate romane din Dacia, care se vădeşte în deplina sfărămare a continuităţiĭ vieţeĭ de stat roman şi în nimicirea aproape a tuturor oraşelor daco-romane, a căror nume chiar a dispărut maĭ toate din amintirea poporuluĭ român. Acesta a reînceput a trăi o viaţă maĭ civilisată sub înrîurirea Slavonilor; de la eĭ a imprumutat el toată terminologia nouluĭ săŭ stat, şi tot Slavoniĭ aŭ botezat cu nume din limba lor nouile oraşe ce se inălţară în sinul vieţiĭ earăşĭ organizată.

Ceea ce aŭ rămas din perioada daco-romană a fost limba precum şi multe

moravurĭ şi obiceiurĭ. Limba cu deosebire a păstrat caracterul său osebitor, latin, cu o energie care te pune în uimire. De şi îmbogăţită cu o sumă însemnată de termini din alte limbĭ, gramatica eĭ latină n'a fost aproape de loc atinsă; căcĭ toate formele gramaticale sunt latineştĭ, ceea ce se poate vedea maĭ ales in imprejurarea cea foarte caracteristică că *toate* pronumele, adverbele, proposiţiile şi conjuncţiile sunt latineştĭ, tocmaĭ particulele relaţionale ale limbeĭ. Şi era firesc lucru ca limba să fie păstrată, întru cât munţiĭ, care nimicise viaţa civilizată, adăposteaŭ tocmaĭ elementele cele maĭ primitive şi maĭ intime ale poporuluĭ, moravurile, obiceiurile şi cu deosebire limba.

Am spus maĭ sus că poporul romănesc începu a se coborî cătră şes întiiŭ în lăuntrul Carpaţilor; reîncepu la dînsul formaţiunea vieţeĭ de stat, fără de care omul nu pare a putea trăi. Inceputurile de organizare nouă a vieţeĭ romăneştĭ cad decĭ dincolo de Carpaţĭ şi de acolo ne-aŭ venit în Valahia şi Moldova tipurile care aŭ dat naştere vieţeĭ de stat a acestor douĕ ţerĭ. Voevodul, boeriĭ, kneziĭ, organizarea comunală, toate aceste elemente, de şi numaĭ rudimentar, ne-aŭ venit de peste Carpaţĭ. Istoria Munteniеĭ şi acea a Moldoveĭ aŭ desvoltat în o bună parte numaĭ cât nişte aşezăminte care luară parte de cea parte a munteluĭ.

Aşa dar Romăniĭ când aŭ venit de peste Carpaţĭ ca să colonizeze şi să organizeze Muntenia şi Moldova, posedaŭ maĭ multe elemente atât ale vieţeĭ naţionale, închegate şi definitive, precum limba, moravurile şi obiceiurile, cât şi oare-care începuturĭ de viaţă organizată, carĭ trebuia să se desvolte în valea Dunăreĭ.

Légănul naţionalităţeĭ precum şi al statelor Romănilor de la Dunăre este decĭ ţara din mijlocul Carpaţilor. Precum geografic vorbind Muntenia şi Moldova sunt numaĭ cât nişte prelungirĭ ale podişuluĭ muntos al Transilvanieĭ, tot astfel naţional pe cât şi politic acea ţară este începătura Romănilor. Acolo este inima acestuĭ popor, acolo este şi viitorul sĕu.

Să cercetăm acuma locurile care eraŭ menite a primi spre desvoltare elementul romănesc, acele locurĭ in care viaţa acestuĭ popor putându-se desfăşura măcar până la un punt în libertate, dădu naştere acelor forme particulare, care constitue istoriaromână propriŭ zisă; căcĭ dincolo de Carpaţĭ, în leagănul chiar al naţionalităţiĭ noastre, floarea vieţeĭ romăneştĭ era sdrobită şi călcată în picioare de asupritoriĭ şi duşmaniĭ acestuĭ popor. El nu putea să se resufle de cât prin revoluţiunĭ crâncene, care coborîră însă tot maĭ jos degradarea în care zăcea.

De mult încă s'a pus la noĭ o intrebare : fost-aŭ ţările române de la Dunăre locuite înainte de descălecare saŭ eraŭ ele lipsite de poporaţie ? Respunsurile ce s'aŭ dat a fost deosebite. Cantemir susţine că Moldova ar fi fost fără locuitorĭ la descălecarea luĭ Dragoş; că acesta «vĕḑênd că nu este drept ca boierul să lucreze şi să muncească la boeriŭ (căcĭ toţĭ care eraŭ din sânge român, se priveaŭ ca boierĭ) şi ţinênd că este lucru nevrednic pentru oamenĭ dedaţĭ la arme să se apuce de lucrat pămîntul, aŭ trecut în ţĕrile vecine, unde

acum era introdusă şerbirea ţăranilor şi cu învoirea domnilor acelor ţĕrĭ aŭ luat oamenĭ care eraŭ deprinşĭ cu munca şi i-aŭ adus şi aşezat pe moşiile lor ca să le lucreze (1).

După Cantemir decĭ poporaţiunea Moldoveĭ ar fi fost datorită uneĭ îndoite colonisărĭ: acea de peste munţĭ de obârşie română şi de rang nobiliar, şi acea adusă de nobilĭ pe moşiile lor, de obârşie ruteană saŭ polonă, popoarele ce locuiaŭ în preajma Moldoveĭ, care alcătui stratul supus al poporuluĭ moldovenesc. Aceaşĭ părere că Moldova ar fi fost lipsită de oamenĭ la descălecarea ei este reprodusă şi de cronicarul unguresc Thurocz, care spune că «Bogdan voevodul Valachilor din Maramureş adunând şi Valahiĭ din acest district aŭ trecut pe ascuns în ţara Moldoveĭ, care ar fi fost de mult timp *pustie de oamenĭ* (habitatoribus destituta) din pricina vecinătăţiĭ Tătarilor». (2)

De altă părere sunt boeriĭ Moldoveĭ care redactară vestita anafora din 1817, căria i s'a dat titlul de «anafora pentru feliul proprietăţiĭ în ţară din învechime». Această anafora nu era o lucrare teoretică, ci era o socotinţă a boerilor în un proces al răzaşilor din Vrancea cu Iordache Ruset biv vel vistier, care dobândise o parte din moşia răzaşilor ca dar de la Const. Alex. Ipsilanti. Răzăşiĭ Vrănceni se tânguesc la domn pentru că această danie le-ar răşlui pămînturile lor. Vechilul luĭ Const. Ruset întâmpină că răzaşiĭ n'ar poseda nicĭ un hrisov domnesc, care să le fi dat moşia pe care eĭ o posedaŭ. Răzaşiĭ respund că stăpânirea lor este maĭ veche de cât înfiinţarea domniei în Moldova, şi asupra acestuĭ punct Scarlat Calimach cere părerea boerilor conţinută în anafora.

Argumentele pe care aceasta le invoacă pentru a susţine că ţara aŭ fost locuită din vechime, că decĭ pămîntul n'a fost cu totul pustiŭ, luându-se domnesc — de unde apoĭ ar urma ca fie-care proprietar să fie ţinut a'şĭ întemeia dreptul sĕŭ pe urice de daniĭ pornite de la domnĭ — sunt maĭ cu osebire următoarele: «Mărturisirea istoriculuĭ Filipide arătând că: Câmpulungul Moldoveĭ şi Vrancea mult maĭ înainte de descălecarea luĭ Dragoş, pentru că aŭ fost locurĭ tarĭ şi pentru bărbăţia locuitorilor, singurĭ eraŭ stăpânitorĭ slobozĭ acestor locurĭ». In al doilea loc faptul că chiar Alexandru cel Bun, care nu domneşte de cât 50 de anĭ după Dragoş, cumpără maĭ multe moşiĭ de «pe la moşinaşĭ ce le-aŭ avut *din moşĭ şi strămoşĭ*», cea ce nu s'ar putea înţelege dacă originea acelor proprietăţĭ n'ar fi fost maĭ vechĭă de cât cu 50 de anĭ maĭ înainte, căcĭ atuncĭ cum ar fi putut ḑice «din moşĭ şi strămoşĭ»? Trebue însă luat aminte că anaforaua nu aduce nicĭ un hrisov de al luĭ Alexandru cel Bun în sprijinul acesteĭ părerĭ (3). Citează numaĭ cât nişte hrisoave ale luĭ Stefan

(1) *Cantemir*, Descriptio Moldaviae. Ed. Acad. p. 121.

(2) *Thurocz*, Chron. Hungarorum III C. 49 in *Schwandtner* scriptores.

(3) Din toate hrisoavele cunoscute până acuma ale luĭ Alexandru cel Bun găsim unul din 1428 (Uricariul II, p. 248) care dispune că hotarele acelor treĭ sate de maĭ sus scrise să le fie după *hotarele cele vechĭ pe unde din vecĭ aŭ apucat.* Un alt document de la acelaş domn din 1418 (Wickenhauser, Moldawa, Beiträge zu einem Urkundenbuch fur die Moldau und Bucowina, Wien 1862, I, p. 59 Nr. 7) spune iarăşĭ că; *hota-*

Vodă cel Mare din 6995 (1487), 7002 (1494) și din 7010 (1502), și de la Petru Vodă din anul 7037 (1529) «prin care se întăresc vînzărĭ și cumpărăturĭ de baștine strămoșeștĭ, și de împărțelĭ bătrîne a moșinașilor pămîntuluĭ». Maĭ invoacă anaforaua și împrejurarea că obiceiul pămîntuluĭ ar respecta în tot-d'auna stăpânirea din vechime, chiar când ea nu ar putea fi sprijinită pe o scrisoare de dăruire. Observând boeriĭ că «dacă ar rămânea a li se cere asemenea scrisorĭ depe la moșinașiĭ de toată starea, nicĭ o a mia parte n'ar rămânea moșiĭ cu asemenea urice de danie și toate cele-l'alte s'ar lua domnește». In sfârșit maĭ invoacă anaforaua și maĭ multe întăriturĭ ale domnilor vechĭ, precum una din 6932 Iuliŭ 3 (1424) de la Alexandru cel Bun, o altă din 6956 (1448) de la Petru Vodă, o a treia din 6991 (1483) de la Stefan cel Mare, și încă altele, care toate arată că întăresc stăpînirĭ de baștină a deosebiților locuitorĭ, (1) cea ce nu este de cât o repetare a temeiuluĭ al doilea.

Aceste argumente, care puteaŭ fi îndestulătoare pentru trebuința practică a hotărîreĭ procesuluĭ dintre Iordachi Ruset și răzășiĭ de Vrancea nu pot mulțămi mintea teoretică, și decĭ vom căuta să le adăogim prin altele, pe care descoperirile și propășirea cunoștințelor istorice ni le pun la îndămână.

Locuitoriĭ anteriorĭ descălecăriĭ de obârșie română se vor fi aflat numaĭ cât pe lângă munte saŭ la locurile tarĭ. Ast-fel am dovedit aiurea că se afla o numeroasă poporație de Românĭ în Episcopatul Cumanilor saŭ al Milcovuluĭ încă pe la 1234. Acest episcopat se întindea însă pe lângă gura Siretiuluĭ, pe unde năvălesc Tatariĭ sub *Bochetor* (2).

Potrivit cu această știre păstrată în maĭ multe din izvoarele veacului de mijloc, aflăm maĭ târziŭ (pe timpul luĭ Cantemir) pe locuitoriĭ acestuĭ colț de țară că eraŭ constituițĭ în un soiŭ de «republică, ocupându-se cu păstoritul oilor, fără a se pricepe la lucrul pămîntuluĭ; daŭ și eĭ domnuluĭ un anumit și fix tribut pe an, aŭ legile și judecătoriĭ lor și nu primesc de la domn nicĭ poruncĭ, nicĭ judecătorĭ» (3).

Altă republică era acea a *Tigheciuluĭ* saŭ a *Codrenilor*, așezațĭ în Basarabia actuală, în unul din ceĭ «doĭ maĭ vestițĭ codri ce aŭ fost la Moldovenĭ» (4). Locuitoriĭ acestuĭ codru dădeaŭ domnuluĭ un mic tribut pe an, eraŭ toțĭ călărețĭ, și în virtute resboinică întreceaŭ pe toțĭ Moldoveniĭ (5). Asupra tărieĭ acestuĭ loc spune tot Cantemir «că cuprinde o întindere până la 30 de mile italiene și este pentru Moldovenĭ apărarea cea maĭ tare în contra Sciților, care de multe orĭ o aŭ atacat, dar nicĭ odată nu o aŭ luat. Copaciĭ de și sunt

rele acelor sate să fie așa precum aŭ fost din vecĭ». Este învederat că dacă originea acestor stăpânirĭ ar fi fost numaĭ cât cu 50 de anĭ înainte, Alexandru cel Bun nu ar fi putut întrebuința asemenea cuvinte.

(1) Uricariul, IV, p. 325—343.

(2) Teoria luĭ Rösler, Iașĭ 1884, p. 129.

(3) *Cantemir*, descriptio Moldaviae, p. 124.

(4) *Cantemir*, l. c. p. 29.

(5) Idem p. 124.

foarte înalţĭ sunt aşa de deşĭ în cât nicĭ un pedestru nu poate să străbată fără numaĭ pre potecĭ, care sunt ştiute însă numaĭ de locuitorĭ». (1)

A treia republică era *Câmpu'ung* in districtul Suceveĭ, adăpostită în munţĭ, ca şi Vrancea, şi care cuprindea «vr'o 15 sate care toate aŭ legile şi judecătoriĭ lor proprii. Eĭ nu se pricep la lucrul pămîntuluĭ, ci toată ocupaţiunea lor e păstoritul oilor. Tribut anual plătesc şi eĭ, dar nu cât voeşte Domnul, ci cât s'aŭ legat ei cătră Domniĭ de maĭ nainte, şi această legătură lasă a se întări totdeauna de câte orĭ se pune domn noŭ, trimiţând anum) delegaţĭ pentru aceasta la curte.» (2)

Unde poate fi originea acestor treĭ republicĭ, carĭ, după cât ne spune Cantemir, încă pe timpul seŭ aveaŭ o organizare deosebită de statul Moldoveĭ însuşĭ, ocărmuindu-se de sine şi plătind Domnuluĭ numaĭ cât un tribut anual pe lângă indatorirea de a eşi la luptă spre apărarea patrieĭ comune?

Este învederat că ele n'aŭ putut să dobândiască acéstă posiţie escepţională după înfiinţarea statuluĭ moldovan, căcĭ nişte asemenea stărĭ privilegiate sunt tot-d'auna rămăşiţele uneĭ vechĭ depline neatârnărĭ. Apoĭ întru cât noĭ am găsit că în adevĕr Vrancea a fost locuită maĭ din vechĭ, putem conchide după analogie că tot aşa se vor fi petrecut lucrurile şi în Tigheciu şi Câmpu-Lung, în cât aflarea acestor treĭ republicĭ jumătate neatârnate pe pămêntul Moldoveĭ este o dovadă invederată că în locurile tarĭ şi uşoare de apĕrat contra năvălirilor, se aflaŭ locuitori chiar de viţă romînă mult timp înaintea organisăriĭ principatuluĭ Moldoveĭ.

Acelaş lucru se vede şi în Muntenia. Şi aicĭ întâlnim pe lângă Carpaţĭ maĭ multe ţĕrişóre arĕtate în documente ca locuite de mult timp de poporul românesc. Aflăm aicĭ încă în 1247 ducatul voivoduluĭ Valah Lyrtioy în Oltenia; alţĭ Românĭ arătaţĭ ca locuind ţara Lytira, iar dincóce de acest rîu, ducatul românesc al voivoduluĭ Seneslau (3). Un cronicar pers, *Fazel-Ulah-Raschid* scrie către anul 1300 o cronică a evenimentelor istorieĭ popórelor mongolice după acte oficiale, ce se aflaŭ în arhivele chanuluĭ mongol din Persia, în care aminteşte existenţa poporuluĭ Ulach (valac) în nordul Munteniеĭ. Asupra redactăriĭ acesteĭ cronicĭ iată ce spune *D'Ohsson*, unul din ceĭ maĭ însemnaţĭ scriitorĭ asupra popórelor turanice : «se aflaŭ în arhivele hanuluĭ mongolilor din Persia nişte fragmente istorice de o autenticitate recunoscută, scrise în limba şi cu litere mongole, dar puţine persóne puteaŭ să le citească. Pentru a pune aceste materialurĭ la disposiţia publiculuĭ, sultanul Mahmud Gazan Khan vroi să fie redactate în un corp de istorie şi încredinţă acéstă lucrare în 702, (1303) celuĭ maĭ umilit dintre servitoriĭ sĕĭ, Fazel Ulah, fiiul luĭ Abu-l-Kair, supranumit Raschid, medicul din Hamadan, care primi ordinul de a consulta pentru a îndeplini aceste materialurĭ pe învĕţaţiĭ chinezĭ, indianĭ, uigurĭ, kip-

(1) Idem. p. 30.
(2) Idem. p. 123.
(3) Teoria luĭ Rösler p. 128 şi 144.

tochahĭ şi alţiĭ, carĭ se aflaŭ la curtea sa»(1). Avem deci înaintea nóstră un isvor din cele maĭ vrednice de credinţă redactat puţinĭ anĭ după evenimente, pe temeiul unor documente oficiale. Eată ce conţine acéstă preţiósă cronică asupra năvăliriĭ Tătarilor in Muntenia: «In primăvara anuluĭ 1240, principiĭ mongolĭ trecură munţiĭ Galiţieĭ pentru a intra în ţara Bulgarilor şi Ungurilor. Orda care mergea spre drépta, după ce a trecut ţara Aluta iĭ ese înainte Bazaram-bam cu o armată; dar e bătut. Cadan şi Buri aŭ mers asupra Saşilor şi i-aŭ învins în treĭ bătăliĭ. Bugek din ţara Saşilor trece peste munţĭ intrând la Karaulaghi şi aŭ bătut popórele Ulaghice».(2) Adevĕrul spuselor luĭ Fazel-Ullah-Raschid poate fi controlat prin arătările unor cronicĭ redactate chiar la faţa loculuĭ de către persóne contimporane evenimentuluĭ. Numaĭ anul năvăliriĭ indicat de cronicarul persan nu este pe deplin esact; ar trebui să fie 1241. Eroarea însă póte fi pusă şi în socotéla reduceriĭ anilor hegireĭ în aniĭ de la Hristos, operaţie, după cum se ştie, îndestul de complicată. Toate cele-l'alte date concoardă într'un mod deplin cu cronicile ungureştĭ contimporane. Aşa Raschid spune că Tatariĭ aŭ intrat în Ungaria în primăvară, şi anume trecênd peste munţiĭ Galiţieĭ; şi Rogerius, călugărul din Varad, care a fost prins chiar de Tătarĭ în timpul năvăliriĭ lor, şi care descrie nenorocirile Ungarieĭ în scrierea sa «Carmen miserabile» spune că Tătariĭ aŭ intrat în Ungaria prin poarta Rusieĭ în 12 Marte. (3) Acéstă poartă a Rusieĭ era aşeḑată între Ruthenia şi Ungaria, adecă tocmaĭ către Galiţia, peste aĭ căreia munţĭ Raschid spune că aŭ trecut oardele tătare (4). Intre şefiĭ mongolĭ citaţĭ de Raschid găsim şi pe *Cadan*, despre care vorbesce în repeţite rîndurĭ arhidiaconul Toma pe cât şi Rogerius, şi anume acest din urmă arată tocmaĭ că acest şef ar fi coborît pe la pólele Carpaţilor orientalĭ aĭ Transilvanieĭ atăcând întâĭ Rodna, unde erau minele de argint exploatate de coloniile germane din Bistriţă (5). Tocmaĭ acest Cadan, care apucă pe la basa Carpaţilor orientalĭ asupra Saşilor şi Germanilor din Braşov, vine spre stânga de Orda, care apucase spre ţara Aluta saŭ Făgăraşul, aşeḑat spre apus. Cadan trece de la Rodna în valea Oltuluĭ şi coboară pe acésta până la Braşov. Am arătat aiure (6)

(1) *D'Ohsson*, Histoire des Mongols, la Haye 1834 I. p. XXXV ap. *Hasdeu*, Ist. Critică, Bucurescĭ, 1874 p. 68 nota 1.

(2) *d'Ohsson* Ibid., II. p. 627—8

(3) *Rogerius*, c. XVI: «quarto die postea venit idem solus palatinus dicens quod *duodecimo die, intrante Martie* in porta (Rusciae) congresum habuerat cum eisdem (Tataris)». *Schwandtner*, Scriptores Vol. 1, p. 300.

(4) *Arhidiaconul Thomas*, Historia salonitarum pontificum atque spalatensium, c. XIV: (Rex) abiit ad extrema sui regni venitque *ad montes qui sunt inter Rutheniam et Ungariam et usque ad confinia Polonorum.* Comp. *Rogerius*, c. XX: ad dictam portam Rusciae, quae proprio erat ad locum in quo rex congregabit exercitum» *Schwandtner,* I p. 302.

(5) c. XX: Rex Cadan inter Rusciam et Comaniam per silvas trium dierum habens iter— pervenit ad divitem *Rudanam*, inter magnos montes positam. Teotonicorum villam regis argenti fodinam». Comp. *Thomas*, c. *XXXVIII:* Nomen regis eorum Cicarcarus vocatur. — Itaque vocatis duobus filiis suis : Bahat (Batu) et Kaydano (Cadan)».

(6) Teoria luĭ Rösler, p. 77.

cum numele de ţara *Bulgarilor* şi a Ungurilor pe care Raschid îl dă Transilvanieĭ este potrivit cu împrejurările. Apoĭ indicaţiunile geografice ale cronicaruluĭ persan sunt de o onestitate într'adevĕr suprindĕtóre. Aceste toate ne îndreptăţesc a considera pe istoricul persan ca pe deplin informat asupra faptelor pe care le descria, şi a privi decĭ tóte datele conţinute în notiţa sa ca expresiunea adevĕruluĭ.

Ce spune acuma acest cronicar despre Românĭ? Maĭ întâĭ că Orda, care mergea spre drépta coborând de la nord către sud şi trecênd prin ţara Aluta, *după ce trece de acéstă ţară*, îĭ ese înainte Basarab, care e bătut. Ţara Aluta este porţiunea sudică a Transilvanieĭ numită şi astădĭ de românĭ Ţara Oltuluĭ saŭ ţinutul Făgăraşuluĭ, cuprins între curgerea Oltuluĭ şi munţiĭ sudicĭ aĭ Transilvanieĭ (1). Aşa dar Basarabul acel ce i-aŭ întîmpinat după ce a trecut de ţara acésta nu poate fi fost din Oltenia, după cum susţine D-l Hasdĕŭ (2), ci trebue să fi fost din Muntenia în dreptul ţĕriĭ Făgăraşuluĭ, pe unde trăeşte în 1247 voivodul Seneslau; póte că însuş acest Seneslau, pe care 'l vedem numaĭ cât 6 anĭ după aceea pomenit prin aceste locurĭ. Rămâne un singur punt îndoelnic în acéstă privire, numele pe care cronica persană îl dă acestuĭ şef român anume Basaram *bam*, cea ce ar putea fi reprodus prin Basarab ban saŭ banul Basarab, şi ar strămuta domnia luĭ peste Olt, singura parte din Muntenia unde eraŭ banĭ. Dar pentru chestiunea pe care o tratăm este maĭ la urmă indiferent dacă acest Basarab locuia dincoace saŭ dincolo de Olt. Destul că locuia în Muntenia.

Dar Raschid ne spune că afară de expediţia luĭ Orda, care călcâ ţara Oltuluĭ şi bătu pe Basarab, un alt şef Buzec din armata luĭ Cadan şi Buri carĭ atacase pe Saşiĭ din Braşov, trece peste munţiĭ ce vin în ţara Saşilor (după cît se vede prin pasul Predeal) şi bate popórele ulaghice, adecă pe Româniĭ ce locuiaŭ pe cósta meridională a acestor munţĭ.

Locul din cronicarul persan arată decĭ fără nicĭ o îndoială că Româniĭ locuiaŭ pe cóstele sudice ale munţilor Carpaţĭ atât în dreptul Făgăraşuluĭ cât şi în acel al Braşovuluĭ.

Aceştĭ Românĭ pe cari 'ĭ aflăm în Muntenia sunt însă chiar organisaţĭ în state, ce eraŭ numaĭ cât tributare regeluĭ unguresc, ear de altmintrelea se bucurau de o neatârnare îndestul de deplină. Şi în Muntenia însă ca şi în Moldova întâlnim poporaţie de obârşie română numaĭ cât în partea muntoasă saŭ păduroasă a ţĕreĭ.

In afară de această poporaţie de origine română sunt maĭ multe dovezĭ că câmpia moldo-română era locuită de Slavonĭ. Pentru Moldova această

(1) *Samuil Klain* (Micul), Annales Principum Transalpinorum et Moldavicorum, la *Engel*, Geschichte der Walachey, Hale, 1804, p. 93: «Haec est causa qua re incolae terrae Fogarasiensi hodie dum nequaquam Transylvanos sed Alutenses se appellent, et si transeant Alutam fluvium dicunt se in Transilvania fuisse; incolas in alutenses (de la nordul rîuluĭ) Transylvanos nominant».

(2) Ist. Critică p. 68

împrejurare este dovedită chiar documental. Există anume un act de la 1134, care pomeneşte despre existenţa în Moldova la acea epocă a unuĭ principat cu capitala în oraşul Bêrlad. Eată cuprinsul acestuĭ prea interesant document (1): «In numele Tatăluĭ şi Fiuluĭ şi sântuluĭ Spirit eu Ivancu Rotislavovicĭ, de prin scaunul de Galiţia principe al Bêrladuluĭ, mărturisesc neguţitorilor din Mesembria, ca să nu plătească vamă la descărcare în oraşul nostru Haliciul mic, ci numaĭ în Bârlad, în Tecuciŭ şi în cele-l'alte oraşe ale noastre, ear la exportarea diferitelor mărfurĭ, locale, ungare, ruseştĭ şi boeme să plătească numaĭ în Haliciul mic, şi nu aiure, eară plata va spune voevodul şi întru această promisiune. . . . De la naşterea luĭ Christ una mie una sută treĭ-zecĭ şi patru anĭ, luna luĭ Maĭ în 20 zile».

Existenţa acestuĭ principat al Bêrladuluĭ este dovedit încă şi din alte izvoare arătate de Dl. *Hasdeŭ.* Aşa cronica moscovită numită Nowgorodskaja vorbeşte sub anul 1146 tocmaĭ despre principele Iwancu, numindu'l principe de Bêrlad (kniaza berladskago). Cronica de Kiew earăşĭ aminteşte în mod destul de lămurit existenţa oraşelor indicate în diploma de maĭ sus, spunênd sub anul 1158 că Iaroslaw, ducele de Galiţia, căutând să dobândească de la Muscalĭ estradarea principeluĭ Iwancu, care şi dênsul ridicase pretenţiĭ la tronul Galiţieĭ, acesta caută prin fugă un adăpost în *oraşele dunărene* (v gorodiech po dunaiskich). Acest Iwancu Rotislavovicĭ era de origine Slav, din familie domnitoare a Galiţieĭ.

Diploma de maĭ sus ne arată decĭ existenţa a treĭ oraşe cu nume slavice în partea de jos a Moldoveĭ. Intr'adevĕr *Haliciul mic*, Galaţul de astăzĭ, poartă un nume identic cu principatul slavon al Haliciului saŭ Galiţieĭ; *Tecuciu* în slavoneşte însamnă şivoiŭ, şi Bêrladul, a căruĭ etimologiă încă nu a fost aflată, cată a fi de origine slavonă ca şi cele l'alte douĕ. Peste aceste oraşe se vede stăpânind un domn din familia ducilor Galiţieĭ. După cât se vede Galiţia avea chiar asupra acestuĭ principat un drept de supremaţie, căcĭ Iwancu se intitulează de principe al Berladuluĭ *de prin scaunul de Galiţia* (ot stola galiczskago kniaz berladsky). Dl. Hasdeŭ ar vrea să înţeleagă acest loc în sensul că principele Bârladuluĭ ar fi fost numaĭ cât din *neamul* ducilor de Galiţia. «Scaunul» însă se referă la puterea, la autoritatea luĭ, şi nicĭ de cum la obârşia familieĭ sale.

Ce soiŭ de popor locuia în acest principat al Bârladuluĭ? Poate vor fi fost şi Românĭ, atraşĭ din munţiĭ lor către aceste oraşe, în care eĭ puteaŭ vinde mărfurile *locale.* In orĭ-ce caz însă eĭ nu alcătuiaŭ majoritatea poporaţiuniĭ lor, şi maĭ ales se poate susţine cu siguranţă că nu eĭ întemeiase aceste oraşe, de oare ce numirile lor saŭ amintesc nişte alte nume geografice esenţial slavone, saŭ îşĭ găsesc etimologia lor numaĭ cât în limbele slave.

Aceste oraşe trebue să fie mult maĭ vechĭ de cât documentul ce le aminteşte, de oare ce vedem că ele în 1134 aveaŭ legăturĭ comerciale ca ţĕrĭ aşa

(1) Dl. *Hasdeŭ* a publicat un studiŭ asupra luĭ în ziarul *Traian* an. I, 1868.

de îndepărtate ca Boemia. Cum s'aŭ putut înfiinţa asemenea oraşe tocmaĭ în calea barbarilor şi într'un timp când Peceneghiĭ, apoĭ Cumaniĭ ocupaŭ aceste părţĭ? Este de observat că Slaviĭ, care locuiaŭ cu deosebire şesul oriental al Europeĭ pe unde treceaŭ năvălirile barbare, eraŭ un popor deprins cu ele. Eĭ apoĭ singurĭ eraŭ barbarĭ, de şi cu oare care tendinţĭ de aşezare şi civilizaţiĭ, ca unele ce eraŭ de rasă arică. Maĭ multe alte oraşe vechĭ sunt pomenite chiar maĭ în lăuntrul Rusieĭ (Kievul, Moscva) în timpul tocmaĭ când Asia revărsa asupra Europeĭ oardele sale cele maĭ furioase. Numaĭ Româniĭ, popor civilisat, căutară scăpare în munţĭ în contra năvăliriĭ. Slavoniĭ nu numaĭ cât rămaseră pe loc; ci chiar representaŭ în sînul barbarieĭ elementul civilisator. De aceea 'ĭ vedem întemeind oraşe de care şi barbariĭ, orĭ cât de sĕlbaticĭ ar fi fost eĭ, aveaŭ nevoe pentru a putea vinde şi cumpăra cele de nevoie lor.

Dar nu numaĭ cât aceste oraşe ale ţĕrilor române poartă numirĭ slavone. Aşa maĭ întâlnim tot în Moldova sudică, unde diploma bârlădeană vorbeşte şi de alte oraşe ce ar fi existând în principatul luĭ Rotislavovicĭ, *Ocna*, numele localităţeĭ de unde se estrage sarea şi care în limbile slavone însamnă mină. In Moldova de sus găsim cetatea *Neamţuluĭ*, care a dat numele sĕŭ atât orăşeluluĭ aşezat la picioarele sale cât şi întreguluĭ ţinut numit acuma ast-fel. Această cetate a fost într'adevĕr zidită de cavaleriĭ Teutonĭ, cărora regele Andreiŭ II le dăduse după ce se împăcase cu eĭ, pe lângă înapoierea ţĕriĭ Bârseĭ, şi o bucată de loc peste munţĭ în Cumania, unde numiţiĭ fraţĭ ridicară o cetăţuie foarte tare (1). Indepărtarea în care se află însă cetatea Neamţuluĭ de ţara Bârseĭ ar putea să arunce oare care îndoială că ea să fi fost zidită de cavaleriĭ Teutonĭ din Braşov. Să nu uităm însă că Germanĭ eraŭ colonisaţĭ şi în Bistriţa şi Rodna, chiar în faţa cetăţiĭ Neamţuluĭ în Transilvania, şi că decĭ este probabil că acea întăritură a fost făcută tocmaĭ în interes comun pentru a apăra drumul către pasul Tulgheşuluĭ de năvălirile Cumanilor. Numele dat cetăţiĭ *Neamţuluĭ* dovedeşte că poporaţia în sînul căreia ea fu ridicată era slavonă, (poate chiar română), de vreme ce Slavoniĭ numesc pe popoarele germane cu numele de Neamţ, cuvînt adoptat şi de Românĭ în limba lor.

In sprijinul că nu numaĭ partea şesă a ţărilor române era locuită de Slavonĭ, dar că aceştia se întindeaŭ până în munte, se poate aduce şi mult puternicul argument al nomenclatureĭ geografice: ast-fel în Moldova şi Muntenia întâlnim chiar în munte, dar maĭ ales spre şes, următoarele numirĭ de rîurĭ de origine inviderat slavonă: *Jijia*, *Bahluiul*, *Neletinul*, *Bistriţa*, *Trotuşul*, *Slănicul*, *Tutova*, *Crasna*, *Susiţa*, *Maruşa*, *Zabala*, *Studiniţa*, *Putna*, *Milcovul*, *Rîmnicul*, *Scimnicul*, *Slănicul*, *Nişcova*, *Rişca*, *Zabala*, *Teleajinul*, *Berja*, *Doftana*, *Cricov*, *Sabar*, *Glavaciocul*, *Dâmboviţa*, *Neajlovul*, *Cotmana*, *Tis-*

(1) Vezĭ o bulă papală din 1232 în *Katona* Hist. crit. V p. 604: «Sed licet idem rex eis terram abstulisset eandem, ipsam tandem restituit, ut debebat; quin etiam pro recompensatione damnorum, *ipsis ultra montes in viam partem contulit Comaniae,* in qua quum dicti magister et fratres castrum munitissimum construxissent .

mana etc. etc., şi este de observat că aceste numirĭ n'aŭ nicĭ un înţeles în romăneşte ; prin urmare nu sunt date de Romînĭ din elementul slavon al limbeĭ lor, ci sunt moştenite de Romînĭ de la Slavoniĭ pe cari 'ĭ-aŭ desnaţionalizat. Foarte caracteristic este că pe lângă aceste denumirĭ ale rîurilor de origine slavone, se întâlnesc ca numirĭ de sate aproape numaĭ cât de acele de origine românéscă, afară de acele câte-va care aŭ primit numele slavon al rîuluĭ pe marginea căruia se aflaŭ. Dovadă evidentă despre aflarea uneĭ poporaţiĭ de origine slavă în Moldova şi Muntenia înainte de descălecare, care apoĭ aŭ dispărut în sînul elementuluĭ românesc.

Aşa dar putem susţine pe basa dovezilor aduse că ţĕrile Muntenia şi Moldova eraŭ locuite înainte de descălecare de o poporaţiune de două felurĭ : Românĭ, cariĭ predomnĭau în partea munteluĭ şi în locurile tarĭ, Slavonĭ, în regiunea maĭ şesă.

De unde şi de când eraŭ aceste două grupe de poporaţiune în aceste părţĭ ? Slavoniĭ se coborîse aice de pe timpul năvăliriĭ lor cătră sud, de prin veacul al V-lea, când sub numele de Sclavinĭ (şi Anţĭ) umpluse toate ţerile de la nordul Dunăreĭ, după cum ne spune Procopiŭ. (1) Româniĭ trebue să se fi coborît pe coasta orientală şi sudică a Carpaţilor într'un timp maĭ încoace, anume după năvălirea Ungurească. Imprejurarea că aflăm cuvinte ungureştĭ în limba tuturor Românilor ne face a admite această dată ca cea maĭ probabilă ; căcĭ elementul românesc adus de descălecare, de şi considerabil, totuşĭ n'a putut fi aşa de însemnat încât să producă el unificarea uneĭ limbĭ, daca aceasta n'ar fi conţinut acuma într'însa simburele acesteĭ unificărĭ. Româniĭ decĭ atât aceĭ ce veniră să înzestreze câmpia moldo-română cu formele vieţeĭ de stat, cât şi aceĭ ce întîmpinară pe fraţiĭ lor de peste munţĭ eşindu-le înainte cu păne şi sare, după datina străbună, trebue să fi fost Româniĭ ce fusese în atingere cu elementul unguresc din Transilvania.

Poporaţiune decĭ exista, atât română cât şi slavonă ; dar era lipsită de organisare, cel puţin de o organisare unitară. E drept că omenirea nu poate trăi în o stare cu totul lipsită de orănduealǎ, că formele vieţeĭ organizate sunt legate într'un mod fatal până şi de rudimentele uneĭ societăţĭ, şi decĭ este probabil că nicĭ Româniĭ, nicĭ Slavoniĭ nu vor fi trăit ca fiarele prin păduĭ, fără nicĭ măcar conştiinţa elementară a unor interese colective. Dar organisarea, şi câtă se va fi aflat la locuitoriĭ de baştină a ţĕrilor române, nu întrecea de sigur gradul întăĭ al formelor vieţeĭ de stat, organizarea vieţeĭ comunale, care în unele locurĭ se va fi înălţat poate până la constituirea unor micĭ state saŭ maĭ bine zis unor cantoane, ingrădite în mod firesc de hotarele munţilor, în sînul cărora se adăposteaŭ. Chiar începuturile de stat maĭ cuprinzătoare care se injghebase în Moldova (principatul Berladuluĭ), fură strivite chiar în leagănul lor de cumplita năvălire tătară, care iarăşĭ rupse firul ce începuse a lega unele de altele moleculele de viaţă ce încolţise pe tru-

(1) Teoria luĭ Rösler p. 228,

pul țerilor române, și, sfărămând centrele în jurul cărora începuse a gravita, le aruncase earăși în isolarea din care abia ele căutaŭ să iasă. Apoĭ stăpânirea barbară și prădătoare a Cumanilor asupra țerilor române fusese nimicită odată cu începutul închiegăriĭ de state pe teritoriul acestora tot de vărtejul tătăresc, care trecu ca un orcan curățitor peste câmpia moldo-română. Când el se îndepărtă iarăşĭ cătră cămpiile asiatice de unde eșise, țerile române rămăsese, de și înzestrate cu o poporație oare-care, lipsite cu totul de orĭ-ce soiŭ de organisare. Aceasta le fu dată de al doile corp de Românĭ, ce eșiră din părțile de peste munțĭ cătră limanul libertățiĭ, și această organisare a locuitorilor câmpiilor moldo-române în viața de stat se înțelege în limba veche sub cuvîntul: *descălecare.*

II.

DESCĂLECAREA MUNTENIEĬ.

După ce am cercetat condițiunea atât a țereĭ unde Româniĭ se adăposteaŭ cât și acea a țerilor ce trebuia să-ĭ primească în sînul lor, să venim la faptul însușĭ al așa numiteĭ descălicărĭ, începănd cu acea a Munteniеĭ, ca una ce este cea maĭ veche.

Tradiția uniformă și statornică păstrată în cronicele muntenеștĭ atribue înființarea statuluĭ muntean luĭ *Radu-Negru* și pun ca dată a aceѕteĭ întîmplărĭ anul 1290; astfel *Constantin Căpitanul* spune : «Când aŭ fost cursul anilor de la Adam 6798, ear de la Hristos 1290, Radul Vodă Negrul care avea scaunul seŭ la Făgăraș, de la moșiĭ și strămoșiĭ Românilor care venise de la Roma în zilele luĭ Traian impĕratul Roman, s'aŭ socotit ca să 'șĭ mute scaunul dincoace peste plaiŭ, pentru ca să 'șĭ facă întăriturĭ locurilor de paza oamenilor și să-ĭ fie maĭ lesne a păzi pre ceĭ din Ardeal, de s'ar cumva apropia Turciĭ—ci dar Radul Vodă s'aŭ așezat în câtă-va vreme în Câmpulung, unde și mănăstire frumoasă și mare aŭ făcut; după aceea s'aŭ dus la Argeș.» (1)

Cronica anonimă a țereĭ româneștĭ povestește de asemene că «la cursul anilor 6798 (1290) fiind in țara ungurească un voevod ce l'aŭ chemat Radu Negru voevod mare herzog pre Almaș și pre Făgăraș , ridicatu-s'aŭ de acolo cu toată casa luĭ și cu mulțime de noroade, Românĭ, Papistașĭ, Sașĭ și tot felul de oamenĭ, pogorîndu-se pre apa Dîmboviţeĭ început-aŭ a face țară nouă. Intâiŭ aŭ făcut orașul ce i zic Câmpu-lung; acolo aŭ făcut și o biserică mare, frumoasă și inaltă; de acolo aŭ descălecat la Argeș și iară aŭ făcut oraș mare și și-aŭ pus scaunul de domnie, făcând curțĭ de peatră și case domnești și o biserică mare și frumoasă.» (2) Pe lângă aceste arătărĭ a le cronicelor maĭ aflăm tradițiunea descălecăreĭ confirmată și prin o inscripțiune

(1) Magazinul istoric pentru Dacia, I, p. 83.

(2) Magazinul istoric, IV. p. 231. Reprodusă și în ediție separată de Ioanid, Bucureștĭ, anul 1859; vol. I, p. 2.

a uneĭ mănăstire din Câmpu-lung pusă din ordinul luĭ Mateiŭ Basarab, pe care o vom cerceta maĭ la vale, şi care spune că Ţara românească este «dintru Ungaria descălicată.»

Cu prilejul acesteĭ tradiţiunĭ despre intemeerea Munteniei de Radu Negru din Făgăraş, observăm că Româniĭ aŭ păstrat o tradiţie mult mai indepărtată, acea a colonisăreĭ Dacieĭ de către Românĭ, reprodusă de toţĭ cronicariĭ. Deasemene o altă tradiţiune, acea privitoare la descălecarea Moldoveĭ este adeverită prin documente autentice. Această imprejurare dă chiar de la început şi înainte de orĭ-ce cercetare, oare care credinţă tradiţiuneĭ privitoare la întemeerea statuluĭ muntean. Căcĭ dacă Româniĭ îşĭ aduc aminte de venirea lor din Italia şi de coborîrea lor din munţiĭ Maramureşuluĭ, pentru ce oare să fi iscodit eĭ coborîrea lor din aceĭ aĭ Făgăraşuluĭ?

Inainte de a intra în descurcarea amărunţimilor acestuĭ evenement, observăm că sunt maĭ multe argumente neresturnabile, care vin în sprijinul păreréĭ că statul muntean îşĭ are originea sa în munţiĭ Transilvanieĭ.

Este cunoscut că Valahia aŭ purtat din timpurile cele maĭ vechi numele de *Ţara-muntenească* şi locuitoriĭ eĭ acel de *Munteni*. Aşa, in aşăzămîntul pentru vămi al luĭ Alexandru cel Bun din 1407 mărfurile din Valahia sunt numite «muntiansky» (1). Bonfinius, istoricul ungur, care trăeşte intre 1427 şi 1502, numeşte Valahia «Dacia montana». (2) Tot acest nume este cel maĭ obicĭnuit atât în cronicele moldovenescĭ cât şi în acele ale Valahieĭ. Pe când în cronicele munteneştĭ apare une-orĭ, de şi mult maĭ rar şi numele de ţéra românească, în acele moldoveneştĭ el s'intîlneşte exclusiv, şi numele de Ţara românească nu pare a fi fost întrebuinţat în Moldova pentru a însemna pe sora sa de la sud. Domnul Hasdeŭ esplică astfel originea acestuĭ nume la locuitoriĭ Valahieĭ inşişĭ: «Siliţĭ necontenit în faţa năvălireĭ a căuta un refugiu în nebiruita cetate alpină, s'aŭ deprins printr'o procedură firească a spirituluĭ uman, a identifica concepţiunea de patrie cu idea de munte, întocmaĭ precum orăşanul saŭ săteanul simbolizază ţara prin casă, prin cămin, prin vatră.» (3) Pentru ca o atare esplicare să 'şĭ aibă locul eĭ, ar trebui ca Româniĭ să se fi aflând ca locuitorĭ aĭ şesuluĭ muntean, cea ce tocmaĭ am vĕzut că nu era, şi de aice să caute adăpostire în munte în vremile de restrişte; dar şi atuncea petrecerea în munte nefiind de cât trecătoare, ea nu putea hotărî numele ţăriĭ. Acest nume a trebuit să provină de la un factor constant, pe care poporaţia l'aŭ avut necontenit înaintea ochilor şi care o aŭ impins a alipi numele ţăreĭ sale de ideea de munte.

Maĭ toată Valahia însă este un şes intins, şi de o intristătoare uniformitate.

(1) *Hasdeŭ,* Arhiva istorică, I, 1. p. 130.

(2) Rerum ungaricarum libri, Viennae, 1744, p. 21: «Ad Tibiscum usque spatiatur, quod montanae Daciae caput est, quam ripensem plerique dixissent et nunc montanam Daciam appellant. Altera vero Valachia cui Moldaviae nomen est inter Istrum et Tyram *ab Hieraso (Siretiul) montanae Valahiae termino* ad Euxinum usque Pontum extenditur.»

(3) Istoria critică, p. 49.

Unde se póte găsi maĭ în toată întinderea eĭ, aiure decât la Nord în Carpațĭ, un motiv care să fi impins pe popor a se numi Muntenĭ în țara lor Muntenia, afară doară de vroim să dăm acestuĭ nume o origină ironică? Pentru a da o esplicare firească și rațională acestuĭ nume trebue numaĭ decât admis că leagănul acestiĭ țări și a poporuluĭ ce a determinat soartele ei a fost regiunea inaltă a eĭ, munțiĭ ce o încing ca o coroană din spre partea viforuluĭ.

Deocamdată lăsăm nehotărită întrebarea dacă originea statuluĭ muntean trebue căutată dincoace saŭ dincolo de munți.

Următoarea imprejurare însă ne îndeamnă numaĭ decât a trece Carpațiĭ, pentru a da de această origină. Este anume cunoscut că ceĭ d'întăĭ domnĭ aĭ Munteniei până pe la Vlad Țepeș stăpêneau peste munți ducatele Făgărașuluĭ și al Amlașuluĭ. Așa bună oară Mircea I în 1387 se intitulează «Domnul țăreĭ ungro-române, al *părților de peste Carpațĭ* și al țerilor tătăreștĭ, *ducele Amlașuluĭ și al Făgărașuluĭ*, stăpânul Banatuluĭ de Severin și al orașuluĭ Silistria pe ambele țermurĭ ale Dunăreĭ până la marea cea mare» (1). Vlad Dracul în 1431 iși da titlul de : «Ioan Vlad cu mila luĭ Dumnezeŭ domnul Valahieĭ transalpine și ducele Amlașuluĭ și al Făgărașuluĭ». (2)

Cum s'ar putea esplica această stăpînire a domnilor munteni asupra unor părțĭ din regatul unguresc? Nu este cu putință de admis că această stăpînire să fi fost rezultatul uneĭ cucerirĭ, întru cât vedem că domniĭ muntenĭ la începutul istorieĭ acesteĭ țerĭ, departe de a căuta să facă cucerire în Ungaria, se silesc a inlătura supremația ungurească. Ast-fel găsim pe Alexandru Basarab luptând în protiva luĭ Carol Robert în anul 1330 și fiul sĕŭ Vladislav respinge un atac al moștenitoruluĭ luĭ Carol, Ludovic cel Mare, pe la 1370. Româniĭ aveaŭ deci îndestul de lucru cu emanciparea lor de sub domnia ungurească, pentru ca să nu maĭ caute a răpi de la Ungurĭ bucățĭ de teritoriŭ.

Cum aŭ putut atuncĭ domniĭ românĭ să aĭbă în stăpînirea lor ducatele de peste munți? Respunsul cel maĭ firesc este că le posedaŭ după dreptul feodal, de când eraŭ încă voevozĭ în Ardeal, și că după aceea întinzind domnia lor și asupra țereĭ munteneștĭ, eĭ nu încetară a avea sub dînșĭ acele ducate pe care le stăpînise maĭ înainte.

Tot din această imprejurare se esplică și pretențiile de stăpînire ale Ungurilor asupra Românilor. Anume duciĭ Făgărașuluĭ cuprinḑînd și Muntenia, cu toate că 'șĭ întărise puterea lor într'un chip însemnat, nu încetase de a rămânea tot vasalĭ aĭ regilor din Ungaria, precum de esemplu nu incetase duciĭ de Normandia prin cucerirea Anglieĭ de a rămânea tot vasali aĭ regeluĭ de Franția. Dacă nu esplicăm ast-fel originea pretențiilor de supremație ale Ungurilor asupra Românilor, atuncĭ ele rămân fără nicĭ un ințeles, căcĭ Unguriĭ nicĭ-odată n'aŭ întins puterea lor într'un chip efectiv dincoace de munțiĭ Carpațĭ. Nu e vorbă, eĭ se întitulaŭ tot-deauna regĭ aĭ Cumanieĭ, adecă aĭ Mol-

(1) *Hasdeŭ*, Istoria critică, p. 59.
(2) Idem, p. 22.

doveĭ şi Valahieĭ, şi chiar prin documentul din 1247 eĭ concedează cavalerilor de Ierusalim nişte teritoriĭ în Cumania, dar această dăruire cu totul platonică, nu fusese nicĭ odată pusă în aplicare. Atâta este sigur, că mai de câte-orĭ Unguriĭ trecură munţiĭ pentru a pune în lucrare pretenţiile lor de supremaţie asupra Românilor de dincoace de plaiurĭ, eĭ fură bătuţĭ. Amintim pe lângă cele două lupte nenorocite ale lor din Muntenia, acea cu Stefan cel Mare la Baia.

Dacă admitem că intemeerea principatuluĭ muntean a pornit de la Româniĭ de peste munţi avem îndată cheea atât a pretenţiilor de supremaţie ale Ungurilor asupra luĭ, cât şi esplicarea stăpîniriĭ ducatuluĭ Făgăraşuluĭ şi a Amlaşuluĭ de către domniĭ români. Vasali aĭ coroaniĭ ungureştĭ ei trecură Alpiĭ şi'şĭ întinseră stăpînirea asupra teritoriilor aşăzate la poalele lor. Supremaţia pe care Unguriĭ o aveaŭ asupra lor, ca uniĭ ce eraŭ nişte ducĭ vasalĭ aĭ coroaneĭ ungureşti, îĭ urmări şi în noua lor însuşire de domnĭ aĭ Munteniei, ear ducatele pe care le avuse în stăpînire înainte de descalecare le aveaŭ şi acuma, anume când relaţiile eraŭ maĭ pacînice între suveran şi vasal, perzându-le când eraŭ încordate.

Tot această coborîre a Românilor din munte la câmpie dă singura esplicare a numeluĭ ţerei valache de *Muntenia*, şi a poporuluĭ acestuia de *Munteni*.

In teză generală este decĭ peste putinţă de tăgăduit că descălecarea Munteniei s'a făcut din Transilvania.

Pe lângă data de 1290 dată de cronicarĭ acesteĭ descălecărĭ maĭ întâlnim o alta în inscripţia mănăstireĭ de la Câmpu-lung, anume 1215. Fiind că data descălecăreĭ are insemnătatea cea maĭ mare asupra întreguluĭ sĕŭ caracter, s'o discutăm întâĭ pe aceasta.

Inscripţiunea de care e vorba este pusă de Mateiŭ Basarab la mănăstirea cea rezidită de dênsul. Ea este din anul 1636 şi sună ast-fel în părţile eĭ caracteristice : «In zilele dulceluĭ creştin Mateiŭ Basarab Voevod şi gospozsda ego (şi doamna luĭ) Elena, domn în ţara românească şi întru moşia luĭ *carea este dintru Ungaria descălecată*, adecă început-am a scrie de această sfîntă Dumnezească biserică ce este hramul vladyczitzie naszei bogoroditzie i prisno dievy (templul stăpîneĭ noastre născătoareĭ de Dumnezeŭ şi pururea fecioare) Maria *carea s'a început şi s'a zidit şi s'a săvârşit de batrînul şi prea milostivul creştin Radul Negru voevod, care'e a fost din început descălecător ţereĭ Româneştĭ şi din început a fost zidit această sfîntă Dumnezească biserică când a fost cursul anilor de la Adam 6723 (1215)*, şi tot a stătut cu bună pace până în zilele creştinuluĭ Alexandru voevod Iliaş întru a doua domnie, când a fost cursul anilor de la Adam 7130 (1628), atuncea întru aceia'şĭ vreme s'a surpat din voia luı Dumnezeŭ în ziua de sfîntul Ilie proorocul la mează-noapte — Mateiŭ Basarab socotit'a ca un domn bun şi milostiv ca să ridice şi să facă această sfîntă şi Dumnezeiască biserică — şi ispravnic a fost după lucrul acestei sfinte şi Dumnezeeşti biserici Socol clucerul de Cornăţenĭ— şi s'a început această dumnezeiască biserică *din faţa temelieĭ* în luna luĭ

Iunie 22 de zile când a fost leatul de la Adam 7143 (1635) şi s'a săvîrşit în luna luĭ August în 20 de zile, leatul 7144 (1636).» (1)

Inscripţiunea spune decĭ că vechea biserică, despre zidirea căreia am văzut maĭ sus că tradiţia nu lipseşte a pomeni, s'ar fi dărămat nu cu mult timp înainte de Mateiŭ Basarab, de vreme ce se spune în inscripţie că biserica se surpase abia în 1628, adecă cu 7 anĭ înaintea începereĭ rezidireĭ sale. Prin urmare este neezact cele ce susţine domnul Hasdeŭ că din primitiva zidire pare a nu fi rĕmas nicĭ peatră pe peatră . (2) Surparea eĭ fiind din protivă aşa de proaspătă, este sigur că ruinele eĭ vor fi fost încă în picioare, dar că ele a trebuit să fie dărămate, şi Mateiŭ Basarab a trebuit să înceapă rezidirea eĭ din faţa temelieĭ, pentru a face ceva trainic. Biserica luĭ Mateiŭ Basarab a fost din noŭ ridicată tot pe vechea temelie. Fără îndoială că s'aŭ regăsit atuncĭ «pisania» veche obicĭnuită a se pune saŭ afară deasupra uşeĭ intrăriĭ saŭ înlăuntru în pridvor la acelaş loc la *toate* bisericele vechĭ, fără nicĭ o escepţie, încât este maĭ mult decât sigur că Mateiŭ Basarab saŭ maĭ bine clucerul Socol nu scotea spusele inscripţieĭ sale din capul seŭ, ci le lua după acea veche, al căruia cuprins saŭ cel puţin înţeles îl reproduce în cuvintele sale. Data însă a inscripţiuneĭ vechi a fost, după cât se vede, nu cetită de cioplitorĭ, cu atât maĭ uşor că inscripţia veche, după vr'o 350 de anĭ de existenţă fiind probabil cam stricată, s'a putut uşor face o confusie între următoarele semne „SΨЧΘ (6799) şi „SΨКГ (6723), 1291 şi 1215. «Ce fel de basă ştiinţifică poate să pună un istoric pe asemenea monumente! adecă o inscripţie posterioară evenementuluĭ cu 421 de anĭ, esclamă d-l Hasdeŭ. Inscripţiunile însă, chiar acele ce nu fac de cât reproduc altele maĭ vechi, cum este în cazul nostru, sunt fără îndoială monumentele cele maĭ autentice, acele care tocmaĭ pot alcătui cea maĭ trainică temelie a istorieĭ.

Indreptarea încercată de noĭ în citirea dateĭ vechĭ reprodusă de inscripţiunea luĭ Mateiŭ Basarab, nu se basézā însă numaĭ pe data admisă în de comun de tradiţiune, ci şi pe arătările neîndoelnice ale maĭ multor documente posterióre ce e drept dateĭ descălicăriĭ, şi posterióre cu mulţĭ anĭ, dar care amintesc ca şi inscripţia monumente maĭ vechĭ Aşa, un document tot de la Mateiŭ Basarab din 1636 Aprilie 12 dat orăşenilor din Câmpulung spune: *Pentru că am vĕḑut domnia mea* multe hrisóve bĕtrâne şi vechĭ făcute tot pentru aşeḑământul oraşuluĭ; întâiŭ *hrisovul strămoşuluĭ domnieĭ mele, prea luminatuluĭ şi blagocestivuluĭ şi de Hristos iubitoriul rcpausatuluĭ Io Radul Negru voevod*, leat *6800* (1292) şi hrisovul luĭ Mihaĭ vodă leat 6900 (1392) şi hrisovul Vladuluĭ Vodă, leat 6947 (1439) şi hrisovul luĭ Vladislav vodă leat 6940 (1452) (3) şi încă multe hrisóve şi cărţile tuturor domnilor.» Întêiŭ e de observat că Ma-

(1) Reprodusă după o copiă comunicată de D. Aricescu D-lu Hasdeu în Ist. Crit, p. 133. Tot acolo se află reprodusă şi o altă inscripţie cu înţeles identic, care se află în pridvor.

(2) Ist. Critică, p. 135.

(3) Mag. Ist. V. p 338.

teiŭ Basarab spune în acest hrisov că *a vĕḑut* fără îndoială în divanul sĕŭ împreună cu boeriĭ hrisóvele pe care le înşiră, şi aicĭ nu maĭ este aceeaşĭ probabilitate de înşelare în cetire ca pentru lucrătorul ce a săpat piatra comemorativă de la biserica din Câmpulung. Dacă acest hrisov ar fi singur, atuncĭ încă tot s'ar putea bănui la editorĭ o citire greşită; dar cum să se maĭ admită o asemenea putinţă, când maĭ găsim încă alte cincĭ hrisóve date tot Câmpulungenilor, care amintesc aceleaşĭ împrejurărĭ, şi anume încă unul de la Mateiŭ Basarab, un altul de la Mihnea voevod şi al treilea şi al patrulea de la Gheorghe Ghica, şi al cincilea de la Duca vodă.

Cel întâiŭ de la 1636 spune: «Pentru că *am vĕḑut însumĭ domnia* mea multe cărţĭ bĕtrâne şi hrisóve vechĭ toate făcute pentru acéstă tocmire: întâiŭ *hrisovul strămoşuluĭ domnieĭ mele al reposatuluĭ Raduluĭ Negru voevod când aŭ fost cursul anilor 6800* (1292) şi hrisovul luĭ Mihail voevod lét 6900 (1392) (1).

Al doile din 1659 spune de asemene : «că *am vĕḑut domnia mea* multe hrisóve bĕtrâne şi vechĭ tóte făcute şi aşeḑate oraşuluĭ; întâiŭ *hrisovul prea luminatuluĭ şi blagocestivuluĭ şi de Hristos iubitoriu reposatuluĭ Ion Radul Negru voevod, leat 6800* (1291) şi hrisovul luĭ Mihail voevod leat 6900 (1391)— şi cartea reposatuluĭ Matheiŭ voevod 7144 (1636)» citată maĭ sus (2).

Al treilea din 1660 arată iarăş «că *am vĕḑut domnia mea multe hrisóve* bĕtrâne şi vechĭ făcute tot de aşeḑămîntul oraşuluĭ, întâiŭ *hrisovul prea luminatuluĭ, blagocestivuluĭ şi de Hristos iubitor reposatuluĭ Io Radul Negru voevod, leat 6800* (1292) şi hrisovul luĭ Mihail voevod, leat 6900 (1392) şi cartea rĕposatuluĭ Mateiŭ voevod 7155 (1636). (3).

Al patrulea hrisov din 1672 şi al cincilea din 1682 pomenesc în acelaş mod şi aprópe cu aceleaşĭ cuvinte pe Radu Negru la 6800 (1292). (4)

Maĭ este cu putinţă faţă cu nişte asemenea acte să maĭ stăm un moment la îndoială că a existat un Radu Negru pe la 1290, altul decĭ de cât tatăl luĭ Mircea din 1372—1380, când vedem atestată cercetarea unuĭ document al sĕŭ de către patru domnĭ în 6 hrisóve?

S'ar putea arunca o îndoială asupra acestor documente din împrejurarea că tóte citéză alăturea cu Radu Negru în 6800 pe unul Mihail voevod în 6900 (1392), când este cunoscut chiar din acte autentice că la acéstă de pe urmă dată domnea în Muntenia Mircea cel mare.

In acest an găsim însă că Mircea aŭ suferit o înfrângere din partea ungurilor «cuprinḑênd şi Nicopoiul cel mic de la Mircea» (5). În timpul lipseĭ sale din scaun, fiiul sĕŭ Mihail, care după sistemul obicĭnuit în ţĕrile române, fusese asociat de tatăl sĕŭ la domnie, eliberéză în numele sĕŭ propriŭ acest hrisov

(1) Mag. Ist., V. p. 345.
(2) Idem, p. 348.
(3) Idem, p. 352.
(4) Idem p. 354 şi p. 357.
(5) *Şincaĭ*, Cronica Românilor, I. p. 362

Câmpulungenilor. Că Mihail fusese asociat la domnie de tatăl sěŭ Mircea se vede din «pisania» clopotuluĭ de la mânăstirea Cotmana : «In numele sânteĭ şi de viață începătóreĭ Treimĭ, în ḑilele mareluĭ Ioann Mircea W *şi Mihail W* s'a făcut acest clopot la anul 6921 (1413) indiction 6, luna Maĭ, sub egumenul Sofronie, meşter Hanoş » (1) Acéstă esplicare este cu atât maĭ uşor de primit întru cât găsim tot pe timpul luĭ Mircea cel Mare în 1396 altă diplomă a unuia Vlad voivodul Besarabieĭ (Munteniei) şi comite al Severinuluĭ, cu tóte că de astă dată nu avem a face cu un asociat la domnie, ci cu un alt fiŭ al sěŭ care usurpase tronul în timpul ce Mircea perdea lupta de la Nicopoli împreună cu Sigismund în protiva Turcilor. (2)

Domnul Hasděŭ propune însă în locul acesteĭ descălecărĭ a Munteniei din Făgăraş de către principele Radu Negru, a căruia absurditate (?) caută a o demonstra în lung şi larg, o altă versiune cu totul nouě, după care obârşia statuluĭ muntean ar trebui căutată în Oltenia.

D-sa susține că pe la 1180 un Basarab, care şi-ar fi avut scaunul în Oltenia din timpuri imemoriale, trece peste munțĭ în Transilvania şi cuprinde Făgăraşul; că acest principe saŭ altul din aceeaşĭ stirpe se coboară apoĭ pe la 1210 în Muntenia; că numele acestuia fiind *Basarab*, poporul român confundă numele sěŭ cu acela de *arap*, ceea ce în mintea sa era tot una cu *negru* şi dă acestuĭ descălecător numele de Negru vodă, din care apoĭ făcu în curênd *Radu Negru*; amestecênd ast-fel pe acest întâiŭ fondator al scaunuluĭ muntean cu un principe de maĭ târḑiŭ, care pórtă acest nume, tatăl luĭ Mircea cel Mare.(3) Domnul Hasděŭ decĭ nu tăgăduesce în sine însuşĭ substanța tradițiuniĭ. El spune chiar că «tradițiunea din Muscel, dacă o considerăm în trăsurele sale esențiale, desbrăcând'o de orĭ-ce aliagiŭ strěin, nu minte.» Atâta numaĭ cât imputǎ d-sa tradițiuniĭ că «lasă la o parte Severinul şi se mulțumesce a înregistra faptul maĭ recinte al descălecăriĭ imediate din Făgăraş». Apoĭ maĭ tăgăduesce d-sa că numele descălecătoruluĭ să fi fost Radu Negru, admițênd o iscodire a acestuĭ nume de către tradițiune prin tâlcuirea copilăréscă a numeluĭ de *Bas-arab*.

Dacă lucrurile staŭ aşa, atuncĭ pentru ce să pună domnul Hasděŭ atâta stăruință a dovedi neadevěrul acesteĭ tradițiunĭ? Chestiunea numeluĭ descălicătoruluĭ este maĭ la urmă o chestiune de cuvinte, şi este cu totul indiferent dacă pe primul întemeetor al țěriĭ îl va fi chemat Radu saŭ alt cum-va.

Pe ce se basézǎ însă D-l Hasděŭ pentru a susținea că Basarabul care întemei principatul muntean era originar din Oltenia? D-sa invócă pentru acésta mărturisirea luĭ Cinnamus, unde acest scriitor bizantin spune că în armata luĭ Batatze, care atacase pe Ungurĭ între celelalte două armate bizantine, una de la Dunăre şi alta din Galiția, ar fi fost şi un număr însemnat de Va-

(1) *Hasdeŭ* Ist. Crit. p. 132.
(2) *Hasdeŭ* Ist. Crit p. 71
(3) Idem p. 118.

lachĭ (1). Domnul Hasdeŭ crede că aceştĭ Valachĭ nu eraŭ de cât locuitoriĭ Olteniei saŭ aĭ Severinuluĭ care «profitând de duşmănia dintre imperiul Bizantin şi regatul Maghiar, se aliază cu cel d'întâiŭ, năvălesc în Ardeal şi cuprind ducatul Făgăraşuluĭ (2) Dar maĭ întâĭ Cinnamus nu spune că Valahiĭ s'ar fi aliat cu oştirile bizantine, ci numaĭ atâta că armata luĭ Batatze «număra maĭ ales şi un mare număr de Valachĭ», cea ce indică că eĭ nu luase parte la espediţie ca corp organisat, precum cată a fi acela ce întreprinde o cucerire, ci numaĭ cât că nisce voluntarĭ care se adăogise pre lângă armata Bizantină. Interpretarea ştiinţifică a unuĭ document saŭ loc dintr'un cronicar, istoric cere ca acel ce se baséză pe el, să'l înţelégă saŭ tocmaĭ în înţelesul pe care 'l are, saŭ să se opréscă chiar îndărătul înţelesuluĭ săŭ deplin, niciĭ odată însă să nu'l întrécă; căcĭ atuncĭ nu maĭ facem istorie, ci numaĭ cât închipuirea eĭ. Apoĭ arătarea loculuĭ pe unde se aflaŭ aceştĭ Valahĭ, carĭ s'aŭ aninat către oştirea luĭ Batatze, este indigitată îndestul de clar în Cinnamus. El spune că corpul luĭ Alexios atacase pe Ungurĭ pe la Dunăre, pe când Lamparda şi Petralifa 'ĭ lovia prin Galiţia. Intre aceste două puncte extreme şi anume «dinspre Marea-Neagră şi dintr'o parte pe unde Unguriĭ nu fusese nicĭ odată atacaţĭ» se înainta Batatze împreună cu Valachiĭ. Cum ar fi putut caracteriza prin aceste două note Cinnamus pasul Turnuluĭ roş, pe unde fără îndoială că ar fi trebuit să pătrundă Olteniĭ în Făgăraş, când pe de o parte Unguriĭ fusese în nenumărate rîndurĭ atacaţĭ pe aicĭ de Peceneghi, Cumani şi Bizantini, ear pe de altă parte cum putea să'ĭ slujască pentru acest pas Marea-Neagră ca punt de îndreptare de unde venea atacul? Este învederat că Valachiĭ pomeniţĭ de Cinnamus trebue căutaţĭ în vecinătatea pasuluĭ Oituzuluĭ în Moldova, pe unde 'ĭ menţionează aprópe în acelaşĭ timp şi bizantinul Nicetas Choniates (3).

Domnul Hasdeŭ însă crede a fi găsit o întărire a moduluĭ d-sale de a vedea în documentul din 1231, care pomeneşte despre rescumpărarea unuĭ pămînt Boia de către un Român Trulh, fiul luĭ Ciorn din mânile unuĭ german Widt de Bord, căruia fusese vîndut de alt Român, Buiul fiul luĭ Stoie. In acest document se spune între altele că antecesoriĭ luĭ Trulh ar fi stăpânit acel pămînt «*din vremile de când se dice că ţara Valachilor fusese ţară bulgărească*(4). Domnul Hasdeŭ traduce pasajul reprodus în notă prin : «*numaĭ de când se zice c'aŭ venit Bulgariĭ în această ţară a «Românilor»*, dând astfel fraseĭ documentuluĭ un înţeles tocmaĭ invers de cât acela ce'l are în realitate. Domnul Hasdeŭ prin traducerea sa susţine că *ţara fusese Românească*, şi că aŭ venit maĭ târziŭ Bulgariĭ în ea. Documentul însă spune lămurit că ţara care e acum românească *fusese altă dată bulgărescă*. Domnul Hasdeŭ înţelege însă sub

(1) Vezĭ discuţiunea asupra acestuĭ loc în *Teoria luĭ Röesler*, p. 116.

(2) Ist. Critică, p. 15

(3) Teoria luĭ Rösler, l. c.

(4) Maĭ sus p. 79 : «et a temporibus iam quibus ipsa terra Blachorum terra Bulgarorum *extitisse* fertur».

Bulgarĭ pe Româniĭ din Oltenia, şi fiind-că documentul din 1231 rapórtă «venirea Bulgarilor în țara Romînilor» la un nehotărât «se zice» apoĭ data acesteĭ venirĭ corespunde de minune cu espediția luĭ Batatze, care cade în 1161-1173, când Cinnamus pune că a avut loc espediția în contra Ungurilor, la care luă parte şi Batatze cu Românii.

Cine va tăgădui domnuluĭ Hasdeŭ o inginiositate neasemănată în interpretarea şi combinarea acestor fântânĭ istorice? Dacă însă argumentarea d-sale poate şi convinge, aceasta o lăsăm la aprețuirea cetitoruluĭ critic.

Noĭ credem că Olteniĭ în afară de alte consideraţiunĭ n'aŭ putut da pe descălecătorul statuluĭ muntean şi pentru următoarea, care ne pare hotărîtoare: Dacă Basarabul care aŭ descălecat Muntenia ar fi fost originar din Oltenia, atuncĭ ce înțeles ar maĭ avea semi-neatârnarea de care în tot-deauna s'aŭ bucurat baniĭ de peste Olt? Este cunoscut că această demnitate de ban de Craiova era cea întâĭ boerie din Muntenia, pre când în Moldova banul este o boerie ce capătă o clasificare şi un rang anumit «după paharnic» numaĭ cât mult maĭ târziŭ (1). Găsim în raportul unuĭ misionar catolic dintre aniĭ 1679-1688 următoarea caracteristică a banuluĭ de Craiova: «după principe e banul; dregătoria luĭ este să şadă la Craiova; avea dreptul de a judeca în causele criminale şi în óre-care civile ca şi principele, dar de la pórta de fer până la rîul Olt» (2). Baltasar Walter în descrierea faptelor luĭ Mihaiŭ Viteazul, 1599, spune despre banul de Craiova că este «prefectul acestuĭ mare ținut al țăreĭ româneştĭ. El trage toate veniturile de preste an ale acesteĭ însemnate părțĭ din țară; afară de acésta atât în privirea demnitățiĭ sale din vechiŭ aşezate cît şi pentru apărarea marginilor țĕriĭ, intreține două sute de Cazacĭ, şi maĭ mulțĭ presidiarĭ românĭ (3)». Acéstă posiție privilegiată a banuluĭ de Craiova, şi ce e maĭ mult, *privilegiată asupra unuĭ teritoriŭ anumit*, dovedeşte într'un mod evident că el avuse în timpurĭ vechĭ o stare neatârnată şi că fusese supus de domnul Munteniei, care 'ĭ lăsă însă oare-care libertățĭ. Dacă însă banul de Craiova, însuşĭ în ipotesa d-luĭ Hasdeu, ar fi lățit teritoriul săŭ întâĭ în Făgăraş şi apoĭ în Muntenia, unde maĭ găsim atuncĭ vre o rațiune pentru păstrarea posițiuneĭ sale privilegiate? De acea nouĕ ne pare adevărată şi partea acea a tradițiuneĭ relativă la descălecarea Munteniei reprodusă «de cronica anonimă a țĕriĭ româneseĭ, care spune că: «şi Băsărăbeştiĭ cu tótă boerimea ce era maĭ înainte preste Olt s'aŭ sculat cu toțiĭ de aŭ venit la Radul Vodă, închinânduse să fie sub porunca luĭ şi numaĭ el să fie preste toțĭ stăpânitor (4)».

Vom vedea maĭ la vale că afară de acest ban de Craiova maĭ eraŭ şi alțĭ seniorĭ teritorialĭ supuşĭ domnuluĭ aprópe în acelaşĭ chip.

(1) Pe timpul luĭ Antioh Cantemir. *Neculcea* în Letopisețele Ed. Cogălniceanu II, p. 313.
(2) Mag. Ist., V, p. 42.
(3) *Papiŭ Ilarian*, Tesaur de monumente istorice I, p. 8.
(4) Mag. Ist. IV, p. 232.

Domnul Hasdeŭ însă lasă toată greutatea eruditeĭ dar şi necruţătoareĭ d-sale pene asupra nenorocituluĭ cronicar muntean Radu Greceanu. Intr'adevăr că acesta încurcă lucrurile într'un mod îngrozitor, amestecând tradiţia cu oare-care cercetărĭ după pisaniĭ şi documente, adică vroind oare-cum să lumineze prin critică istoria originelor Munteniei. O asemenea indeletnicire însă ne-fiind nicĭ pentru vremile, nicĭ, după cât se vede, pentru puterile luĭ Greceanu, îl încurcă pe bietul cronicar în un labirint din care caută să iasă nesfiinduse chiar a falsifica data documentelor pe care le întrebuinţéză. El intreprinde a-nume să scrie un soiŭ de cronică sincronistică după pisaniĭ, hrisoave şi letopiseţe şi eată cum se incurcă el chiar de la început.

Cercetând pisaniile el dă de acea a mănăstireĭ din Câmpulung reprodusă maĭ sus, care pune descălecarea luĭ Radu-Negru din Făgăraş la 1215. El spu-ne : «6723 (1215) Radul Voevod Negrul care pisania mănăstireĭ Câmpulun-guluĭ arată cum că o zidise Măria sa în domnie biserică de mir şi surpându-se, Mateiŭ Vodă o aŭ prefăcut arătând şi în hrisovul Măriei Sale ce este acolo la mănăstire de la leat 7145 (1637) aprile 30, cum că a fost zidirea întâĭ la leat 6723 (1215) care este 75 de anĭ maĭ nainte zidirea mănăstireĭ decât ve-leatul ce scrie letopiseţile de descălecarea ţĕreĭ.»(1) Cercetând apoĭ hrisoavele Radu Greceanu dă peste un hrisov al Mănăstireĭ Tismeni care arată că Mir-cea Voevod cel mare (1387—1418) este arătat ca feciorul luĭ Radu Voevod. Documentul consultat de Greceanu va fi fost acelaş pe care'l citează şi dom-nul Hasdeŭ ca existând în Arhiva statuluĭ în legăturile Tismeneĭ în care se spune că «Monastirea Tismana pe care sănt rĕposatul părinte al Domnieĭ mele Io Radu Voevod din temelie a ridicat'o, ear sânt frate al domnieĭ mele Io Dan voevod cu multe lucrurĭ aŭ întaritit'o» (2). Ear data neîndoelnică a acestuĭ hrisov este 6895 saŭ 1387 luna Iunie în 27 zile. Cum? se întrebă Grecianu, ta-tăl să trăiască la 1215 şi fiiul la 1387, după 170 de anĭ ! Trebuia numaĭ de cât puse în armonie aceste două date peste putinţă de împăcat, şi fiind că se vede că Greceanu ţinea drept maĭ vrednice de credinţă pisaniile de cât docu-mentele, el insamnă în cronica sa o altă dată documentuluĭ de cât aceea ce o purta într'adevĕr.

«6800, 1292 : Mircea Vodă cel d'întâiŭ sin Radul Voevod ce l'am adevĕ-rat că este fecior luĭ Radul voevod dintr'un hrisov al mânăstiriĭ Tismeneĭ şi cum că şi Radul vodă Negrul aŭ fost Basarab, dintru care l'am adevĕrat din-tr'un hrisov al mânăstiriĭ Câmpulunguluĭ de moşia Căleştiĭ, *şi aŭ zidit mânăs-tirea Cotmana în domnie la leat 6800, după cum pisania mânăstiriĭ arată şi adevereazâ* (3). Atât data domnieĭ luĭ Mircea, care nu poate fi altul de cât Mir-cea cel mare, de oare ce este arătat de Greceanu ca ziditorul mânăstirilor pe care într'adevĕr el le-a întemeiat, pe cât şi toate cele-l'alte date fie din hri-soave, fie din pretinsele pisaniĭ, sunt iscodirĭ de ale luĭ Greceanu, pe care cri-

(1) Revista română, Bucureştĭ, 1861, p. 577.
(2) Ist. Critică, p. 127.
(3) Revista română, l. c. p. 578,

ticismul sĕŭ istoric nu'l lăsa să admită o enormitate aşa de estraordinară ca un restimp de 170 de anĭ între tată şi fiŭ (1).

Şi cu toate aceste ar fi fost aşa de uşor luĭ Radu Greceanu a scăpa din încurcătura în care 'l pusese într'adevĕr «criticele» sale investigaţiunĭ. N'avea de cât să admită, ceea ce noĭ credem neapărat pentru împăcarea tuturor ştiinţelor rămase, că a existat doĭ Radu voevod: unul întemeetorul statuluĭ, altul tatăl luĭ Mircea şi că poate negreaţa unuia s'a resfrânt şi asupra celuĭ-lalt.

Dar dacă Radu Greceanu este greşit, dacă el chiar falsifică cu bună ştiinţă datele ce nu'ĭ convin pentru a le împăca cu greşita concepţiune istorică ce se născuse în mintea sa, ce este vinovată pentru toate acestea tradiţiunea însăşĭ confirmată prin inscripţiunea şi documentele citate?

Este decĭ maĭ presus de orĭ-ce îndoială că Muntenia a fost întemeiată de un principe din Făgăraş cătră anul 1290, şĭ că acel principe se numea Radu.

Să cercetăm acuma alte împrejurărĭ ale acesteĭ descălecărĭ.

Există o diplomă ungurească care pomeneşte despre un magister *Ugrinus*, care în 1291 ar fi cerut în congregaţiunea ţinută în Alba Iulia de către regele Andreĭ ca să i se înapoiască posesiunile sale Făgăraş şi Sâmbăta de lângă fluviul Olt, care i s'ar fi luat pe nedrept, şi regele punĕnd să cerceteze această pricină atât nobiliĭ, cât şi saxoniĭ, secuiĭ şi olachiĭ care luase parte la acea congregaţiune, daŭ dreptate cererĭi magistruluĭ Ugrinus şi 'ĭ restitue posesiunile sale (2).

Reposatul Laurian admisese, după cât se vede din asemănarea numelor, că acest Magister Ugrinus nu este altul de cât însuş Radu Negru, descălecătorul din Făgăraş (3). Această presupunere este cu totul neîndreptăţită, căcĭ alte documente, bună oară unul din 1281, arată că acest Ugrinus era Ungur, fiul comiteluĭ *Baarch* din familia *Chak* (Ciac) şi că decĭ n'are a face cu ducele saŭ voevodul Românilor Radu (4). Apoĭ nu vedem ce pricină ar fi împins pe magistrul Ugrinus a'şĭ părăsi ţara când vedem pe rege că'l numeşte iubitul şi credinciosul sĕŭ şi dă deplină dreptate reclamaţiunilor sale. Dar atuncĭ se va întâmpina că eraŭ doĭ proprietarĭ aĭ Făgăraşuluĭ: Magistrul Ugrinus dovedit prin documente, şi voevodul Radu al tradiţiuniĭ, şi fiind că aceasta din urmă trebue să plece capul înaintea autenticităţeĭ documentelor, ar urma nu-

(1) Vezĭ critica, poate prea minuţioasă, a d-luĭ Hasdeŭ pentru a dovedi erorile grosolane ale luĭ Greceanu. Ist. Crit. p. 126—138.

(2) *Teutsch und Firnhaber*, Urkundenbuch, Nr. CLXX, p. 167, a. 1291: «magister *Ugrinus*, dilectus et fidelis noster quasdam possessiones suas *Fogros* et *Zumbothely* vocatas iuxta fluvium Olth existentes asserens a se indebite alienatas sibi per nos reddi postulasset. Nos ab eisdem nobilibus, saxonibus, siculis et Olachis diligenter inquiri fecimus— qui quidem universi et singuli predictas possessiones Fogras et Zumbothel vocatas ipsius magistri Ugrini et suorum antecessorum esse et fuisse retulerunt».

(3) Istoria Romînilor, Bucureştĭ, 1873, p. 243.

(4) *Teutsch und Firnhaber*, l. c. Nr. CXXVIII, p. 122, a. 1281: «magister Ugrinus Mihael Baarch filii comitis *Baarch*» cf. Nr. CXXVII, p. 121, a. 1281: «filios Baarch, de genere *Chak*»,

maĭ de cât că întru cât este dovedit că magistrul Ugrinus era pe atuncĭ stăpân al Făgăraşuluĭ nu maĭ este loc şi pentru Radu cel Negru al tradiţiuniĭ. Incheierea aceasta păcătueşte prin un singur punt: identitatea admisă de maĭ înainte a posesiunilor pe care ambele aceste personagĭ le aveaŭ în stăpânire. Cine ne spune că magistrul Ugrinus a reclamat în dieta din Alba Iulia proprietatea *ducatuluĭ* Făgăraşuluĭ? El spune că i s'aŭ luat două posesiunĭ: Făgăraşul şi Sâmbăta, şi cuvêntul de *possessio* în limba documentelor ungureştĭ are acelaş înţeles ca acel de sat, moşiĭ din documentele româneştĭ. Maĭ întâĭ este greŭ de admis cum ar fi venit Ugrinus să reclame *proprietatea unuĭ ducat*, apoĭ pe lângă acest *ducat* al Făgăraşuluĭ maĭ vedem că cere şi *Sâmbăta*. Ce era aceasta? alt ducat? şi unde era el aşezat? Toate greutăţile se împacă de minune dacă admitem din protivă că cea ce reclama Ugrinus în 1291 nu era proprietatea ducatuluĭ Făgăraşuluĭ, ci acea a *moşieĭ* saŭ *satuluĭ* Făgăraşuluĭ, care purta un nume identic cu acel al ducatuluĭ, dar era departe de a fi acelaş lucru. Şi astăzĭ găsim un orăşel *Făgăraş* în comitatul care s'a format din vechiul ducat cu acelaşĭ nume, şi nu departe de acest orăşel întâlnim satul *Sâmbăta de sus*, care nu este altul de cât vechiul Zombothel din documentul din 1291, şi ambele aceste localităţĭ, atât orăşelul Făgăraşul cât şi satul Sămbata de sus, sunt aşezate în preajma Oltuluĭ.

Aşa dar posesiunea Fugros a magistruluĭ Ugrinus n'are a face cu ducatul Făgăraşuluĭ din care s'aŭ coborît voevodul Radu, precum nicĭ acesta n'are nimic de împărţit cu cel d'întâĭ.

Maĭ găsim un voevod *Negru* pomenit tot în Făgăraş într'o inscripţiune lapidară a familieĭ *Monea* din acel ţinut, care ar conţine genealogia acesteĭ familiĭ. Ea pomeneşte pe capul aceleĭ familiĭ «Grigoriŭ Venetul *tesaurariul voevoduluĭ Negru* de către care a fost dăruit cu patru văĭ cu pădurile şi câmpiĭ. A născut pe Gregoriŭ al II-lea 1216, după care apoĭ urmează un şir întreg de coborîtorĭ.

Vedem că această inscripţiune earăşĭ urcă existenţa luĭ Negru vodă la 1216, ca şi inscripţiunea biserіceĭ din Câmpulung. Dar maĭ întâĭ este fără îndoială că inscripţiunea este fabricată maĭ târziŭ, atuncĭ când familia Monea numĕrând un şir de generaţiunĭ simţi nevoia d'a fixa pe o piatră succesiunea acestora, şi că decĭ nu poate avea maĭ nicĭ o valóre ca document. Apoĭ chiar dacă am admite că cele raportate de ea sunt adevĕrate, încă acel voevod nefiind numit Radu ci purtând numaĭ numele de familie Negru, putea fi un antecesor al descălecătoruluĭ Munteniеĭ (1).

(1) *Engel*, Gesch. der Walachey, p. 92 (din Sam. Klein saŭ Micul): Genealogia authentica Monestica (a familiĭ *Monea*): Gregorius venetus thesaurarius wajwodae nigro a quo donatus IV vallibus cum sylvis et campis. Gen. Gregorium secundum 1216. Hic. I. Gregor ex quo Mailath 1750, etc.» Vine până la anul 1728, data la care ea fu alcătuită. Klein observă: «Undenam desumsit hanc genealogiam non ass rit; verumtamen scitur Ionastrium Mone vicarium (cel din 1728) fuisse virum doctum, forsitan ex familiae suae maiorum scriptis; non enim credibile est talem virum mentiri voluisse». Slabă probă a autenticităţiĭ!

Urmele luĭ Radu voevod sunt de o cam dată cu neputinţă de găsit în ţara de unde aŭ eşit. Fără îndoială că trebue să esiste vr'un document care să amintéscă fuga acestuĭ voevod în Muntenia precum pomenesc maĭ multe pe aceea a luĭ Bogdan în Moldova; dar unde să fie acesta, şi va vedea el vr'odată lumina, când arhivele care conţin documentele cele maĭ vechĭ din Transilvania sunt sub privegherea împărtăşitorilor teorieĭ luĭ Rösler?

După cât se vede toţĭ capiĭ atât aĭ micilor state din Muntenia cât şi duciĭ românĭ din Făgăraş eraŭ membri aĭ uneea şi aceeaşĭ marĭ familie, a *Basarabilor*. Aşa am vĕḑut un Basarab amintit încă în cronica persiană la 1241. Am arătat maĭ sus motivele carĭ fac să nu se pótă determina cu siguranţă unde ocărmuia acest Basarab, peste Olt saŭ dincóce de acest rîŭ. In orĭ-ce caz se pare că şi Seneslaŭ, Lythen şi alţĭ voevoḑĭ pomeniţĭ în Muntenia eraŭ din némul Basarabeştilor. Cel puţin numaĭ ast-fel se póte esplica faptul că încă înainte de coborîrea luĭ Radu Negru Muntenia este cunoscută sub numele de Besarabia, iar locuitoriĭ eĭ sub acel de Besarabenĭ. Ast-fel o cronică polonă compusă din maĭ multe fragmente de la 1248—1395 aduce sub anul 1259 următórea notiţă: Tătariĭ, după ce subjugă pe *Besarabenĭ*, Litvanĭ, Rutenĭ şi alte ginţĭ iaŭ cetatea Sandomiruluĭ. (1)» Domnul Hasdĕŭ atrage cu cuvînt luarea aminte asupra formeĭ românescĭ a cuvîntuluĭ Besarab*enĭ* (comp. Râmlenĭ, Oltenĭ, Moldovenĭ, Muntenĭ etc.) Că numele acesta nu provinea, după cum s'ar putea crede, de la locuitoriĭ Besarabieĭ actuale se vede din o sumă de întrebuinţărĭ posterióre ale cuvîntuluĭ, care tóte se rapórtă la Muntenia, căcĭ Besarabia actuală a fost numită aşa numaĭ cât maĭ târḑiŭ, când Basarabiĭ MunteanieI îşĭ întinseră stăpânirea asupra aceluĭ pământ. (2)

Descălecarea luĭ Radu Negru pare a fi fost bine primită de duciĭ muntenĭ, carĭ îl recunoscură de bună voe de şeful lor, ca unul ce era poate un cap maĭ bătrân al familieĭ băsărăbescĭ. Tradiţiunea, confirmată după cum am vĕḑut prin relaţiile politice de maĭ târḑiŭ, a păstrat amintirea închinăriĭ numaĭ a unuia din aceştĭ ducĭ, banul Basarab al Olteniei. Că vor fi fost însă maĭ mulţĭ de aceştĭ ducĭ în Muntenia atât mică cât şi cea mare se vede din o bulă papală din anul 1345 în care se mencionéză pe lângă «Alexandru Basarab (domnul Munteniei) şi alţiĭ atât nobilĭ cât şi de rând valachĭ românĭ, Nicolae principe de Remecha (?) Ladislav voevod de Bivinis (?) Stanislaŭ de Sypprach (?) Aprozye voevod de Zopus (?) şi Nicolae voevod de Auginas (3).

(1) *Hasdeŭ* Ist. Crit. p. 67.

(2) Domnul *Hasdeŭ* a întemeiat pentru prima oară acest fapt, aducĕnd o demonstrare a luĭ atât de complectă în cât nu maĭ poate rămânea asupră'ĭ nicĭ o umbră de îndoială. veḑĭ Ist. Crit. p. 61 şi urm.

(3) *Theiner* Monumenta Hungariae I. p. 691: «Alexandro Basarati et aliis tam nobilibus quam popularibus Olachis Romanis, Nicolao principe de Remecha, Ladislao voivade de Bevinis, Stanislao de Sypprach, Aprozye voyvade de Zopus et Nicolao voyvade de Auginas.» Care vor fi fost aceste localităţĭ, póte rĕŭ citite în document, este greŭ de a rĕspunde.

Tradiţia maĭ spune că Radu Negru când aŭ venit de peste munţĭ aŭ descălecat la Câmpulung unde aŭ zidit o mare şi frumósă biserică. Că o asemenea biserică aŭ esistat am vĕḑut din inscripţia pusă de Matheiŭ Basarab pe acea reîntocmită de el în 1636. Şi era firesc lucru ca primul descălecător al ţĕriĭ să se opréscă în munte, în Câmpulung, întru cât vedem că şi succesiunea celor-l'alte capitale netăgăduite ale Munteniei urméză tot îndreptarea lor de la munte către câmp: Argeş, Târgoviştea, Bucurescĭ. Este maĭ mult de cât sigur că oraşul Câmpulung exista încă înainte de descălecare, de óre-ce el este amintit în o inscripţiune din 1300 ca reşedinţa unuĭ comite, care după numele luĭ Laurenţiu se vede a fi fost german, (1) în cât acest oraş care forma debuşeul saşilor dinspre Muntenia trebue să fi avut o vechime maĭ mare de cât anul 1290. Dovada însă cea maĭ invederată că Câmpulungul a fost la început reşedinţă domnéscă se vede din hrisóvele aduse de noĭ maĭ sus ale luĭ Mateiŭ Basarab, Mihnea voevod, Ghica voevod şi Duca voevod, carĭ toţĭ aceştĭ domnĭ mărturisesc prin hrisóvele lor că aŭ vĕḑut hrisovul luĭ Radu Negru voevod la lét 6800 (1292) prin care hărăzia câmpulungenilor nişte privilegiĭ pe care eĭ le reînoise. Aceste privilegiĭ sunt însă de aşa feliŭ cum nu se maĭ bucura nicĭ un oraş în Muntenia, în cât posiţia aceasta excepţională a câmpulungenilor nu se póte esplica de cât prin dărnicia întâiuluĭ domn descălecat în el de peste munţĭ, care voia să'şĭ câştige simpatiĭ în noua ţară pe care vinea s'o stăpânéscă. Aşa bună óră eraŭ cruţaţĭ câmpulungeniĭ de plata vămeĭ (adecă a unuĭ soiŭ de taxă pe cumpĕrăturĭ) «de la orĭ-ce vor vrea să vînḑă saŭ orĭ-ce vor vrea să cumpere măcar cal, măcar boŭ, măcar oae, măcar păturĭ, măcar peşte, măcar orĭ-ce» (2) Domnul nu putea nicĭ odată moşteni de la orăşeniĭ care ar muri fără moştenitorĭ, ci acele moştenirĭ trebuia să trécă la concetăţenĭ. La caz de vînḑare a unuĭ loc saŭ a uneĭ case pentru datoriĭ, nu se putea vinde acel imobil unuĭ om din afară, ci numaĭ cât unuĭ orăşan (3). Nicĭ un om de afară n'avea voe să vîndă vin în oraş şi altele multe. (4)

Radu Negru era fără îndoială şi el un Basarab. El se vede a fi fost în vîrstă când se coborî de peste munţĭ de vreme ce'l vedem dând pe fata luĭ în căsătorie după Stefan Milutin întemeetorul măririĭ sârbescĭ. Intr'adevĕr Nicefor Grigora spune că acest rege al sêrbilor care fusese născut la 1263 şi venise la domnie în 1281 (5) «peţi prin solĭ pe Evdochia (sora împăratuluĭ Andronicus I). Aceasta aduse pe împărat în o mare nedumirire, maĭ întâĭ fiind că ţinea mult la prietenia regeluĭ; al doile fiind-că sorusa Evdochia simţia o mare respingere pentru o atare căsătorie şi nu suferea nicĭ să'ĭ vorbéscă de ea; al

(1) Hic jacet comes Laurentius, comes de Campolongo. anno MCCC.» Veḑĭ *Hasdĕŭ* Columna luĭ Traian 1874, p. 125.

(2) Hrisov de la Mateiŭ Basarab. 1636 aprilie 12. Mag. ist. V, p. 336.

(3) Hrisov de la Radu voevod feciorul Mihniĭ 1615 id p. 331.

(4) Hrisov de la Mateiŭ Basarab 1656 Mai. 3. Id. p. 343 şi tóte cele-l'alte conţinuţe în vol. V. al Mag. ist.

(5) Jirecek. Gescht. der Bulg. p. 280.

treilea pentru că acest măritiș al regeluĭ Serbieĭ era al patrulea pe care 'l făcea. *Căcĭ cu cea d'întâiă femee, fiica principeluĭ Valahieĭ, trăise câțĭ-va anĭ și apoĭ o retrimisesc în patria eĭ*, luând în căsătorie pe sora femeiĭ frățină săŭ pre care o scosese dintr'o mănăstire. Fiind însă că biserica Triballilor nu vroia să recunóscă de legiuită acéstă însoțire, după maĭ mult timp o lepădă și pe dînsa *și luă de femce pe sora principeluĭ Bulgarieĭ Sfendoslav*, dar răcinduse și iubirea pentru acéstă din urmă, doria o maĭ strălucită încuscrire.» Acest loc se află în Nicefor Gregora între aniĭ 1296—1304 (1).

Dacă vom lua ca dată a pețiriĭ prin solĭ a Evdochieĭ anul 1300 atuncĭ fără îndoială că Milutin a putut avea cele treĭ d'ântâĭ femeĭ ale luĭ în restimpul de 10 anĭ câțĭ trecuse de la înființarea statuluĭ muntean. Este de observat că Gregoras descrie evenimente contimpurane, căcĭ el trăește de la 1295 până după 1359, până unde ajunge cu istoria luĭ, și că un eveniment ca acesta al pețireĭ suroreĭ împăratuluĭ de către regele Serbieĭ trebuia să umble prin toate gurile, împreună cu tóte amănunțimele despre viața conjugală a regeluĭ de până acuma, în cât ast-fel spusele sale despre originea intâeĭ femeĭ a luĭ Milutin, anume că ar fi din Valahia, capătă o întărire însemnată.

Ce va fi înțeles Nicephor sub principele Valachieĭ? Să fi vrut el a desemna pe Terteres regele Bulgarieĭ, cum susține Engel (2). Aceasta ne pare peste putință intru cât chiar în locul adus maĭ sus el pomenește Bulgaria alăturĭ cu Valahia ca o țară deosebită. Apoĭ el cunoaște Bulgaria și pe Bulgari pe care ĭ amintește în repețite rîndurĭ : așa bună-oară, când vorbesce de Ionițâ regele Bulgarilor, de Ioan Asan și în alte locurĭ (3). Dacă el însă n'aŭ înțeles sub Valahia imperiul Valaho-Bulgar, care altă țară ar fi putut'o el avea în vedere de cât Valahia de dincoace de Dunăre ?

Notița se referă decĭ fără îndoială la Radu Negru, care'șĭ va fi măritat fata luĭ după regele Serbieĭ în anul 1290 saŭ poate chiar înainte pe când era Duce de Făgăraș, dar pre care bizantinul îl numea principele Valahieĭ, pentru că pe când scriea el, pe la 1359, Valahia exista acum ca stat intemeiat, și el a putut foarte ușor să străpună existența acestuĭ stat chiar dincolo de timpul înființăreĭ sale.

(1) *Nicephor Gregoras*, Ed. Bonn. I, p. 2(3 : «Ταύτην τὴν Εὐδοχίαν πέμψας ὁ Κράλης Σερβίας ἐζίτει γυναῖκα λοβεῖν — τοῦτο πολλαπλῆ μεριζομένην τῷ βασιλεῖ τὴν ἀπορίαν ἤνεγκε· πρῶτον μὲν, ὅτι περὶ πλείονες τὴν τοῦ Κράλη φιλίαν ἐτίθετο· δεύτερον, ὅτι καὶ τὴν ἐκείνου συνάφειαν ἀποτρόπαιον ἡγεῖτο ἡ τοῦ βασιλέως ἀδελφὴ Εὐδοχία καὶ ουδ'ἄκροις ὠσίν ἀκούειν ἠνείχετο τῶν λεγόντων. τρίτον ὅτι καὶ τέταρτον ἦν ὕπερ ᾔτει συνοικέσιον. Τῇ γὰρ πρώτῃ Θυγατρὶ του τῆς Βλαχίας ἄρχοντος οὔσῃ, χρόνοη τηὰς συνοικήσαι εἶτε αὐτὴν μὲν ἀπέπεμψεν εἰς τὴν Θρεψαμένην· ἠγάγετο δὲ τὴν γυναίκαδέλφην του ανταδέλφον τὸ μοναχικὸν αὐτὴν περιδύσαι πρότερον σχῆμα· εἶθα τῆς τῶν Τριβάλλων ἐκκλησίας ἀνθισταμένης ἐπι πολύ πρὸς το παράνομον· ἐκπέμπει καὶ ταύτην μετὰ πολόν τὸν χρόνον· ἄγεται δε τὴν ἀδελφὴν τοῦ τῆς Βουλγαρίας ἄρχοντας Σφενδοσθλάβου, σύζυγον τρίτην αὐτὴν — ἤδη δὲ καὶ ταύτιν ἀποστέρξας ευγενεστέραν ἐζήτει συγγένειον.»

(2) Ungarische Geschichte, Halle, l, p. 436.

(3) *Nicephor Gregoras*, I, p. 14, 132 etc.

Radu Negru pare a fi avut doĭ fiĭ, pe *Tugomir Basarab*, fratele regineĭ Serbieĭ, care'ĭ urmează în tron şi este el însuş tatăl luĭ Alexandru Basarab, (1) sub care dinastia nouă implântă rădăcinĭ maĭ adâncĭ în scaunul Munteniei prin izbânzile sale strălucite contra Ungurilor. Domnul Hasdeŭ presupune că Tugomir să fi domnit pe la anul 1300. De şi filiaţiunea luĭ Tugomir din Radu Negru nu este sprijinită pe niciĭ o dovadă, noĭ credem că la începutul domnieĭ muntene, când se respecta dreptul de succesiune şi numaĭ cât fiul urma tatăluĭ, întru cât în anul 1290 găsim pe Radu Negru în scaunul Munteniei şi Alexandru Basarab este arătat ca fiul luĭ Tugomir, urmează neapărat că acel Tugomir, tatăl şi predecesorul luĭ Alexandru, să fi fost fiul şi urmaşul întâiuluĭ domn muntean.

De la Alexandru Basarab istoria Munteniei începe a se desemna în colorĭ maĭ limpeḑĭ. Ea este de sine stătătoare; perioada începutuluĭ, perioada descălecăreĭ a trecut.

(Va urma). **A. Xenopol.**

(1) *Fejer* VIII, 3, p. 625, a. 1332: «in terra transalpina per Basarab filium Thocomery.» apud *Hasdeu* Ist. Crit. p. 136.

ÂNTÂIUL PRAXIŬ SAŬ APOSTOL ROMÂNESC

TIPĂRIT PE LA 1570

Sumariul : I. Proveninţa. — II. Starea actuală. — III. Legătura. — IV. Hârtia — V. Tipariul. — VI. Locul tipăririĭ. — VII. Notele. — VIII. Titlul. — IX. Cuprinsul. — X. Din ce limbă e tradus ? — XI. Fost'a Praxiul tradus ad-hoc saŭ copie? — XII. Raportul cu alte redacţiunĭ. — XIII. Patriea traducătoriuluĭ. — XIV. Şi oare diaconul Coresi e traducătoriul? — XV. Este Praxiul anterior orĭ posterior Psaltiriei luĭ Coresi din 1577? — XVI. Data cărţiĭ. — XVII. Valoarea eĭ.

Introducere. — Sênt câte-va lunĭ numaĭ de când Museul de Antichităţĭ din Bucurescĭ, prin stăruinţele directoreluĭ sĕŭ, d. Tocilescu, a dobândit una din cărţile cele maĭ rare, unicul exemplar cunoscut până acum din cel maĭ vechiŭ Praxiŭ saŭ Apostol imprimat în limba noastră, despre care nu se sciá alt-cevá de cât doară că s'a tipărit în a doua jumĕtate a veaculuĭ al XVI-lea.

Asemenea monument meritá un studiŭ aprofundat cu atât maĭ mult, cu cât nu e complet, şi numaĭ prin inducţiune şi prin cercetărĭ minuţioase trebue să căutăm a precizá *locul* şi *anul tipăririĭ*. Strîns legată de aceastǎ chestiune este apoĭ aceea despre *autoriul traduceriĭ* şi *limba originaluluĭ*, după care s'a tălmăcit. Până acum maĭ toată această activitate de traducĕtoriŭ şi tipograf se concentrase asupra luĭ *Coresi*, aprópe singurul nume cunoscut din acea epocă începĕtóre. Erá decĭ de trebuinţă a supune credinţa acésta uneĭ cercetărĭ critice, care să ne deslușéscă într'un mod maĭ lămurit tocmaĭ asupra acestuĭ timp obscur. Cercetarea mea s'a întins ast-fel asupra tuturor imprimatelor legate de numele luĭ Coresi : asupra limbeĭ, tipariuluĭ, cauzelor interne ale acelor publicaţiunĭ, în sfârşit asupra întregeĭ mişcărĭ literare, în legătură cu încercărĭ maĭ vechĭ saŭ contimpurane.

Se înţelege că, în urma programeĭ ce mi am făcut şi printr'aceea că am supus tóte ipotezele maĭ mult saŭ maĭ puţin întemeiate uneĭ critice nepărtinitóre, se înţelege, ḑic, că am fost nevoit a le modificá, şi nu arare-orĭ a le îndreptá. Cu acésta însă am recunoscut încă odată importanţa lucrărilor anteriore şi învĕţătura ce le datoresc. Călăuzit de ele, am cercat a face un pas înainte. Cetitoriĭ bine voitorĭ vor judeca, dacă am izbutit.

Public astă-ḑĭ studiul introductiv general, rĕmânênd ca maĭ în urmă să daŭ textul, împreună cu un studiŭ special asupra limbeĭ acestuĭ monument,

I. Provenienţa. — Pre la mijlocul luneĭ Octomvrie anul trecut, d. Valerian, un advocat originar din Ardél, aduse d-luĭ profesor Tocilescu un fragment din Apostol, care se şi cumpĕră de către Ministeriul Cultelor pentru Muzeul naţional cu preţ de 1000 de leĭ. D-l Valerian spuse că l'a găsit la Lupşa, un sat mare din munţiĭ apusenĭ aĭ Transilvanieĭ, câte-vă óre spre nord-ost de la Abrud. Chiar înainte de an. 1813, satul acesta aveá o populaţiune românéscă de 500 de familiĭ, cu o biserică pentru uniţĭ şi 4 pentru neuniţĭ (1). Însemnările învĕţătoriuluĭ Ioan Şpan de la pp. 33 şi 34, 57, 140 arată că acéstă carte pre la 1845—6 erá a bisericeĭ greco-catolice de la Mănăstirea Lupşiĭ marĭ. Siematismul cleruluĭ archidieceseĭ greco-catolice a Alba-Iulieĭ şi Făgăraşuluĭ pre 1880, Blaşiŭ, la p. 211 spune: «Lupsiá... Par(ochia) vechia. Bas(ereca) de pétra in onorea Nascereĭ Preacurateĭ Verg(ure) Mariá . . . In Matre, 525 (de suflete).» «In Filia : Monastire dep(arte) de la Matre $^4/_8$ mil. cu Bas(ereca) de lemnu in onorea S. Nicolau . . . 120 (de suflete). Maĭ suntu gr(eco)-or(rientali) in maioritate.» E dar probabil că *Praxiul a fost de mult al mănăstiriĭ de lângă Lupşa*, devenită în urmă filială a acesteia.

II. Starea actuală. — *Din cartea întrégă astă-ḑĭ maĭ sênt in fiinţă numaĭ 124 de foĭ.* După a doua signatură ĭ de pre pagina ultimă a quaterniuluĭ al 10-lea, din care maĭ există ultimele 4 foĭ, şi din cele 10 resturĭ de sforĭ de la început, am puté încheiá, că de la început lipsesc $9^1/_2$ quaternie saŭ 76 foĭ. După numĕrul de 11 al sforilor de la urmă existente atât la capĕtul superior cât şi la cel inferior al călcâiuluĭ cărţiĭ, dacă tóte filadele vor fi fost quaternie, s'ar puteá conchide că lipsesc 11 quaternie, carĭ împreună cu ultimele 3 foĭ ce lipsesc din quaterniul 29, fac aproximativ 91 de foĭ. Aşa întréga carte trebue se fi avut vr'o 40 quaternie.

Se constatăm şi lipsele din quaterniele rĕmase în fiinţă :

Din	quaterniul	al	10-lea	lipsesc	primele	4	foĭ;
»	»	»	11	»	»	2	»
»	»	»	12	»	a 2-a şi a 3-a	2	»
»	»	»	15	»	mediele	2	
»	»	»	17	»	ultimele	2	»
»	»	»	18	»	primele	4	»
»	»	»	19	»	prima	1	»
»	»	»	20	»	ultimele	7	»
»	»	»	21	»	primele	3	»
»	»	»	23	»	ultimele	2	»
»	»	»	25	»	prima	1	»
»	»	»	28		a 3a, a 5a şi a 6a	3	»
»	»	»	29	»	ultimele	3	»
				În total		36	foĭ

Din acestea scăḑénd cele 4 foĭ din al 10-lea quaterniŭ şi cele 3 din al 29, vedem că lipsesc 29 de foĭ intermediare, carĭ adunate cu cele 167 anterióre şi posterióre fac preste tot 196 foĭ pierdute saŭ vr'o $^5/_8$ din cartea întreagă.

(1) L. I. Marienburg, *Geographie des Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1813, tom. II. p. 89.

Decĭ s'aŭ păstrat numaĭ $^{31}/_{80}$ adecă aproximativ 3 din 8 părţĭ. Dar avênd în vedere că atât Apostolul slav. tipărit între aniĭ 1546—1554, de care vorbeşte Schafařik la pp. 267 şi 268 ale Istorieĭ literatureĭ sêrbeştĭ, cât şi alte redacţiunĭ manuscripte slav. şi rom. din veac. al XVI şi XVII-lea aŭ la urmă obicĭnuitele indice asupra lecţiunilor, unele imnurĭ etc.; se poate încheiá că şi ultimele 3 saŭ 4 quaternie ale acestuĭ Praxiŭ cuprindeaŭ aceleaşĭ materiĭ în limba slavonă. Ast-fel pierderea din însuşĭ textul românesc al Praxiuluĭ s'ar reduce la vr'o $^{4}/_{7}$, şi decĭ ceea *ce ne-a rĕmas se poate evaluá în definitiv la circa* $^{3}/_{7}$. Insă şi unele din foile existente sênt rupte maĭ mult saŭ maĭ puţin, din care pricină nicĭ textul rĕmas nu e continuŭ. Aşă lipsesc bucăţĭ micĭ din colţurile inferioare ale foilor 41—46, partea inferioară a foiĭ 111, câte 4—5 rândurĭ pre fie-care pagină, şi maĭ jumĕtate din foaea 118, maĭ ales colţul de jos; va se ḑică, maĭ lipsesc în totul ca 2 pagine din textul existent.

Cartea e picată în maĭ multe locurĭ cu ceară galbĕnă. Pre marginĭ maĭ ales foile-s galbene închis, din causa apeĭ ce le-a udat. Tot din astă pricină ele aŭ devenit foarte scorojite.

III. Legătura. — Apostolul e legat din vechime cu piele de óie saŭ de capră văpsită negru pe din afară. Pielea învĕleşte cele 2 scoarţe de lemn de brad şi dosul cărţiĭ. Tustrele muchile libere ale scoarţelor, afară de colţurĭ, sênt scobite. Cele două cheutorĭ de piele aḑĭ rupte trecând prin scoarţa a II-a se prindeaŭ în 2 cuie de metal, bătute în scoarţa I-a. Pielea aḑĭ e ruptă la cele 8 colţurĭ ale scórţelor şi la capetele călcâiuluĭ. De la mijlocul scoarţelor e aplicată pre sub piele şi pre din dosul quaternielor nişte pânză de cânepă lipită şi cusută de scoarţe cu sfoară, ce le străbate în maĭ multe locurĭ; de acea pânză sênt cusute cu sfoară quaterniele.

La ambele marginĭ ale capetelor pânzeĭ e câte un şiret de sfoară cusut de pânză, ale căruĭ extremităţĭ sênt aplicate în scobiturĭ până la distanţă de un deget, unde-s cusute de scoarţe şi acoperite de piele. Pre sub şireturĭ treceaŭ sforile cu cari-s cusute quaterniele. De sigur acele şireturĭ s'aŭ pus pentru tărie.

Ornamentaţiunea legătureĭ trebue să fi fost simplă. Din cele ce se maĭ pot distinge, ales pre faţa esternă a păretuluĭ al II-lea, se vede că constá din 2 dreptunghiurĭ unul într'altul, ale căror laturĭ le formează câte o păreche de liniĭ făcute pre marginĭ prin apĕsarea în piele a unuĭ instrument cu vêrf.

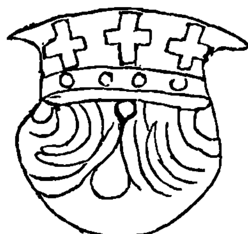
Unghiurile dreptunghiurilor sênt unite prin nişte diagonale formate tot din asemenea părechĭ de liniĭ. Prin mijlocul dreptunghiurilor încă trec câte 2 părechĭ de liniĭ distante, carĭ le despart în două. Printre ele, ca şi printre cele de pre de laturĭ, se vĕd nişte florĭ formate de un cerc de 7 punte.

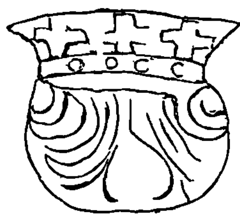
Dacă se consideră pre lângă celelalte că şanţurile de pre muchile scoarţelor ne întîmpină maĭ ales la cărţile din secolul al XVII-lea şi cele anterioare şi că praxiul erá întreg, când s'a legat, cred că *nu e esagerare a pune legătura în sec. al XVII-lea.*

Nu o pot pune în a II-a jumĕtate a secoluluĭ precedent pentru că dacă Apostolul s'a petecit o dată cu legătura actuală, cum ar proba tăietura din ace-

lașĭ timp a peteculuĭ cu fragmentul rumânesc scris cu ustav de la p. 170 și maĭ ales petecele de hârtie lipite pre din dĕrĕtul coalelor și cusute la legat, a trebuit să tréčă câte-vá decenie, pentru ca să se rumpă, și deci legătura de astăḑĭ e a doua, căcĭ în bisericĭ cărțĭ nelegate nu se întrebuințează.

IV. Hârtiea. — *Apostolul e tipărit pre hârtie.* Aceasta are liniĭ drepte transparente și e de colóre gălbie. Formatul e in folio mic, dispus in quaternie. Lungimea foilor după tăiere a rĕmas de 30 centimetri, lățimea de 20. *Semnul de fabrică e cel de Brașov dintre aniĭ 1569—94* (1). Eacă însușĭ semnul de pre foaea 14 și 112 sub 2 forme puțin deosebite :

foaea 14.

foaea 112.

Notăm că acelașĭ semn de fabrică se observă și în Psaltirea din 1577, în Evanghelia slav. din 1579 și în cea românească din 1580—81, ale diaconulu Coresi.

V. Tiparìul. — Inălțimea textuluĭ e aprópe de 20 de centimetri, fără rîndurile suplimentare, eară lățimea de 12$^{1}/_{2}$. Pre fie-care pagină sênt de regulă 21, une-orĭ 20 saŭ 22 de rândurĭ, afară de cele suplimentare, carĭ maĭ totdeauna sênt adause jos in numĕr de 1 - 2, când există. Unele rândurĭ uitate sênt tipărite la margine vertical, ca la pp. 131, 164, 195, eară la p. 58 e un singur cuvênt tipărit alăturea tot vertical. Cartea n'are custoḑĭ și paginațiune, dar signatura cu chirilice se vede pre ântâia și ultima pagină a fie-căruĭ quaterniŭ. Rândurile cuprind de regulă câte 30 de litere, une-orĭ maĭ mult cu una, două. alte orĭ maĭ puțin cu una, două saŭ și maĭ multe. Minusculele ordinare cá ѧ, ї, etc., aŭ o înălțime de 4 milimetri, cele maĭ înalte, ca ȣ care e cel maĭ înalt, cel mult de 7 mm. Capitalele ornate variează între 44 și 56 mm. cum sênt п cel cu aripă, ї, є, є și al II-lea fel de п ; cele maĭ multe capitale ordinare aŭ o înălțime de la 7 până la 10 mm., cele-lalte maĭ mare. In sfêrșit cele maĭ multe litere micĭ ce se aruncă de asupra, cá в, д. к, ч, sênt de 2 mm. ; puține sênt maĭ marĭ, ca є, saŭ maĭ micĭ, ca м, cu câte jumĕtate de milimetru.

Textul ordinar, toate capitalele ornate afară de una, și unele din cele neornate sênt tipărite cu cerneală neagră. Titlurile româneștĭ, titlurile slavone

(1) Veḑĭ Kemeny, *Die ältesten Papiermühlen Ungarn's u. Siebenbürgen's*, in Kurz, *Magazin f. Geschichte*, etc. *Siebenbürgen's* tom. I, 2, p 134 seqq. și figurile nr. 8 și 9 de pre tabela de la urmă.

ale epistolelor de asupra paginelor, notele tipiconale toate slavone, zacealele, bucăţile de frase de la începutul paragrafelor, repeţite de desupt, maĭ toate capitalele ordinare: toate acestea sênt tipărite cu cerneală roşie. Asemenea cu roş e notiţa de la sfêrşitul epistoleĭ I-a a luĭ Pavel către Corinteanĭ, p. 150. Minusculele ordinare sênt maĭ marĭ şi maĭ elegante de cât cele din Psaltirea slavo-română a luĭ Coresi tipărită în an. 1577 la Sas-Şebeş (1). Maiusculele ăncă difer.

Patru din capitalele maĭ marĭ, anume П de 2 felurĭ, К şi I, întru cât-va şi Є, sênt ornate, cele-lalte de diferite mărimĭ sunt maĭ simple. Motivul general al ornamentaţiuniĭ caracterelor marĭ e împletitura unor nuele cu nodurĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin ghimpoase.

VII. Locul tipăririĭ. — Minusculele samĕnă cu ale tetraevangheluluĭ sla-

(1) Asupra loculuĭ, unde s'a tipărit astă psaltire, sênt 3 opiniunĭ deosebite:

a) Dl. T. Cipariŭ în diferite opere ḑice că ar fi Braşovul. Această părere apoĭ trecŭ în un articul al D-luĭ Odobescu din Revista rom. tom. II, în Lepturariul rom. al luĭ Pumnul, în Cataloagele bibliografice ale luĭ Iarcu, în Istoriile de literatură rom. ale D-lor V. Gr. Pop, I. Popescu, şi I. Lăzăricĭ, în *Essai sur le vocalisme roumain* al D-luĭ C. Georgian, în Catehismul calvinesc al D-luĭ G. Bariţ, şi chiar în Cartea de cetire a rĕposatuluĭ mieŭ amic A. Lambrior, deşi acesta, în cursul de istoriea literatureĭ române, spuneá şcolarilor, că e ăncă discuţie asupra loculuĭ tipăririĭ.

b) Dl. B. P. Hasdeŭ, în *Columna luĭ Traian*, nr. din Maiŭ 1877 şi în *Românul* de la 15 Noemvrie 1881, înclină pentru Munteniea. Astă părere e împărtăşită de câţĭ-vá profesorĭ de istoriea literatureĭ române.

c) Dl. Dr. Gaster, în *Românul* de la 6 Noemvrie şi 15 Dechemvrie an. 1881, susţine că e *Sas-Şebeşul* din Ardeal. *In favoarea ultimeĭ opiniunĭ vine şi limba cărţiĭ.* In adevĕr, deşi diaconul Coresi, care probabil erá originar din Munteniea, cum se póte deduce nu numaĭ din numele maĭ multor Coresi, ce se citesc în documentele munteneştĭ din seculul al XVII, ci şi din lipsa de ungurisme în Psaltire, deşi Coresi, ḑic, întrebuinţază în genere termenĭ comunĭ Muntenilor şi Ardelenilor din sudul Transilvanieĭ, aşá că greŭ póte găsí cinevá provincialismele, totuşĭ am fost fericit a descoperi câtevá ardelenisme. Aşá sênt: *ceateră* ps. 32,97, etc. şi *giude*, cu *giu* în silaba de'ntâiŭ, cântarea VII, apoĭ *fără* în loc de numaĭ, de cât, afară de, ps. 17, *suptŭsuară* ps. 78, *piscupiia*, ps. 108, adverbul *ântăe*, cântarea I, poate şi *agru* ps. 106 şi *prămândeaşte* ps. 118. Cele 2 de'ntâiŭ le cred adoptate de Coresi de la Românii din Sas-Şebeş. Aceştia şi ceĭ din giur, cam ca şi ceĭ de la nordul, nordostul şi nordvestul asteĭ regiunĭ, chiar aḑĭ întrebuinţază exclusiv vorbele *ceateră, ceteraş* şi *a ceterá* în locul *lauteĭ, lăutariuluĭ* etc. din Banat, a dipleĭ, diplaşuluĭ etc., de pre la Sibiŭ şi a dipleĭ, diplaruluĭ, lăutaruluĭ din Olteniea, în locul alăuteĭ din *Apostolul* ce studiem, p. 135, al actualelor alăută, lăută, lăutariĭ etc., de pre la Braşov, şi al vioareĭ, lăuteĭ şi lăutaruluĭ de dincoace de Olt. Eară că prima silabă din *giude* s'a pronunţat pre acolo *giu*, nu ca aḑĭ ju, dovedeşte şi *Sicriiul de aur* tipărit la 1683 chiar în Sas-Şebeş, în care cetim *ne aŭ agiutat, giudecă* etc. Pre de altă parte muntenismele sigure se află maĭ anevoe. Eŭ cel puţin nu aşĭ puteá cita de o cam-dată de cât doară *curăţează*, numaĭ o dată în psalmul 24 şi *genuchele* fără *n* la mijloc, ps. 71, 121. *Aceste ardelenisme probează că chiar traducerea se făcŭ în Ardeal,* după ce vestitul diacon va fi petrecut cât-vá timp în partea sud-vestică a acesteĭ provinciĭ; maĭ mult ăncă, bănuesc că el a copiat, corectând numaĭ icĭ colea, o psaltire anterioară tradusă de un Ardelean, bănueală ce voiŭ cerca a justificá cu altă ocasiune.

von defect, ce posede Dl. Dr. Gaster și care, după cercetările mele, nu poate fi de cât cel editat de Benkner la 1562 (1), cum și cu ale celuĭ tipărit de diaconul Coresi (Imănăilă) la 1579, de care posede un esemplariŭ maĭ puțin defect Dl. Gr. Tocilescu. De asemenea ѥ, в, п capitalĭ ornațĭ de la pp. 35, 54, 65 sênt întocmaĭ cu ceĭ de la quaterniele н҃ f. 7 verso, к҃ f. 4 și гі҃ f. 3 retro ale Tetraevanghelului din 1579. Acelașĭ ѥ inițial ornat se găsește și în Tetraevanghelul de la Brașov din 1562, pre verso al foiĭ a 6-a din quaterniul д҃. Foile pre carĭ trebuiaŭ să se afle в și п capitalĭ ornațĭ lipsesc în exemplariul D-luĭ Gaster. Minusculele nu samĕnă cu ale Evangheliei cu învĕțătură tradusă de Coresi și de alțiĭ și tipărite la Brașov în an. 1580—1 în tipografiea luĭ Mihail Fronius, care se vede că a întrebuințat litere maĭ micĭ și din cauza mărimiĭ cărțiĭ, cu care ocasiune 'șĭ procură și litere capitale nouĕ. Cu toate acestea se observă la quaterniele д҃ f. 4 r. și д҃ f. 3 v. un Є capital mare, asemenea la quat. лѥ҃ f. 8 r. un Ї capital ornat, eară la quat. лд҃ f. 5 r., adecă la sfêrșitul textuluĭ învĕțăturelor, acelașĭ I orizontal și fără spirit întrebuințat ca ornament, ambiĭ identicĭ cu Є și I capitalĭ de la pp. 35 și 57 ale *Apostoluluĭ*. De altă parte aceeașĭ Evanghelie cu învĕțătură de la Brașov, pre lângă ѥ ornat, de care atinserăm maĭ sus, prezentă maĭ multe alte asemĕnărĭ cu citata Evanghelie slavonă din 1579, atât în litere capitale cât și în ornamente. Așă sênt з capital din quat. а҃ f. 1 r. și f. 6 r., м capital dela quat. з҃, f. 5 r., в capital ornat dela quat. н, f. 2 r, с capital ornat dela quat. ѥ f. 7 r. și ла҃ f. 6 r., cum și ornamentul oblong dela quat. в҃ f. 5 v. și н҃ f. 5 v. Toate acestea se găsesc în Tetraevanghelul slavon al luĭ Coresi la quat. н҃, f. 8 v; ві҃ f. 7 v.; д҃ f. 2 v., f. 4. v., f. 7 v. etc. și chiar la începutul epiloguluĭ; кѥ҃ f. 2 v., f. 4 v.; și în partea de-sus a ambelor pagine a foiĭ a 2-a din quat. к҃. Acelașĭ в҃ ne întâmpină de multe orĭ și în Tetraevanghelul luĭ Benkner, d. e. la quat. ѥ҃, f. 2 v., f. 5 r., quat. з҃ f. 2 r. etc. Ast-fel asemĕnarea perfectă între minusculele și maĭ multe maiuscule ale celor 2 Tetravanghele slavone cu ale Apostoluluĭ dovedește că toate treĭ aŭ eșit de sub aceleașĭ teascurĭ; maĭ departe identitatea între maĭ multe maiuscule și chiar ornamente ale celor 3 cărțĭ precedente cu cele din Omiliariul luĭ Coresi, arată că cele de'ntâiŭ 3 se tipăriră în aceeașĭ tipografie ca și cea din urmă.

Se poate decĭ cu destulă siguranță încheiá că și *cele 3 cărțĭ româneștĭ, Apostolul, Tetraevanghelul din 1561 saŭ 2 și Omiliariul I, toate trele imprimate după epilogul cestuĭ din urmă* (2) *în una și aceeașĭ tipografie, cum și Evangheliile slavone din 1562 și 1579 sênt tipărite tot la Brașov* și în aceeașĭ tipografie, probabil proprietate a familieĭ Fronius încă din al VII-lea deceniŭ al aceluĭ secul. Această opiniune se împacă cu o Hronologhie (3) românească de pre la 1637, care spune că la Brașov s'ar fi tipărit mulțime de cărțĭ româneștĭ.

(1) V. Pop, *Disertatie despre tipografiele româneștĭ*, p. 12.

(2) Cipariŭ, *Crestomatie*, pp. 29, 30.

(3) Marienburg, *Sieben. Geschichte*, Pest, 1806, S. 178. citat de V. Pop în *Disertație despre tipograf. rom.*, Sibiŭ, 1838, p. 12.

Părerea mea consună şi cu a D-luĭ Cipariŭ, care bănueşte că Tetraevanghelul din 1561, Praxiul şi Tâlcul Evanghelielor sênt tipărite la Braşov (1).

Am dis că Dl. Cipariŭ bănueşte numaĭ, pentru că în locul citat din *De re literaria Valachorum*, se exprimă aşă: «Ad eandem aetatem pertinent tria opera, *Coronae ut videtur edita:* Tetraevanghelum, Nomocanon (Pravila), et Homiliarium, in epilogum hujus posterioris memorata, *sed quorum nec locus nec annus indubitate indicari queunt.*»

De asemenea în *Analecte* p. 1 cetim: Тетраевангелѹл, tipărit *precum se pare* la Braşov înainte de 1580; deşi în diverse locurĭ din alte opere pune Braşiovu, fără să maĭ arăte îndoială.

Tocmaĭ de aceea am credut că trebuesc aduse oare-carĭ dovedĭ pentru constatarea loculuĭ tipăririĭ. In suplementul la sintactică p. 33, venerabilul canonic se gândeşte şi la Sibiiŭ, numaĭ pentru că vrea să esplice cum-va existenţa Catehismuluĭ tipărit la Sibiiŭ pre la 1546, pre care nu l'a vědut, prin a Omiliariuluĭ calvinistic fără dată, pre care 'l posede. Astădĭ însă îndoeala asupra existenţeĭ aceluĭ Catehism a dispărut, în urma celor publicate în nr. 21 şi 23 al *Telegrafuluĭ român* din Sibiiŭ, an. 1880. Aicĭ e locul de a rectifică părerea saŭ şi numaĭ ipoteza luĭ P. I. Schafařic în privirea loculuĭ tipăririĭ Tetraevangheluluĭ slavon de Coresi (Imănăilă) la 1579. Invěţatul slavist în *Istoriea literatureĭ sêrbeştĭ* edit de. Jôs. Jiricek, Praga, 1865, la p. 128 spuse: «Koresi, diakon, drukte in Ungrowlachien den Psalter 1577. Fol., die Evangelien 1579. Fol.» şi la p. 279: «Cetvoroblagovjestije, die vier h. Evangelien, durch den Diakon Koresi Imanuilu (oder die Diakonen Koresi und Manojlo), O. O. (in der Walachei) 1579.» Ipoteza luĭ Schafařik că acest Tetraevanghel ohne Ortsangabe, adecă fără arĕtarea loculuĭ, ar fi tipărit în Valachia, cade în urma dovedilor aduse de mine, că acea Evanghelie se tipări la Braşov. Acelaşĭ învěţat greşeşte şi când susţine (2) saŭ numaĭ bănueşte (3) că Coresi tipări Psaltirea slav. din 1577 în România. Părerea-ĭ e nimicită prin articolele citate ale D-luĭ Gaster din *Românul*, unde arată că acea carte se tipări la Sas-Sebeş, opiniune coroborată şi de cele susţinute de mine în cap. V al acestuĭ studiŭ despre Psaltiriea slavo-română a numituluĭ diacon din acelaşĭ an şi cu aceleaşĭ caractere.

Nu e fără de interes a relevá că Tetravanghelul rom. din 1561 saŭ 1562, cele slav. din 1562 şi 1579, acest Praxiŭ, Omiliarul I, în parte şi al II-lea, toate, precum vědurăm, tipărite la Braşov, aŭ avut modele în Liturghia slavonă din 1507 şi maĭ ales în Evanghelia slavonă din 1512 (4), ambele tipărite probabil

(1) *Crestom.* pp. XIX, XX, 1 şi 29, *Principie de limbă* pp. 101 şi 104, *Archiv. p. filol.* etc., pp. 88 şi 89, şi maĭ ales disertaţiunea *de re literaria Valachorum* în *Annales Gymnasii Blasiensis*, 1858, p. 11.

(2) Locul citat.

(3) Op. citat p. 279.

(4) In privirea dateĭ acestuĭ monument de artă tipografică e necesar a se face oare-care lumină. *Revista română* tom. I publică 2 elegante articole *despre nişte manuscripte şi cărţĭ tipărite de la mănăstirea Bistriţa,* în carĭ reproduse la pp. 816, 817 clausura fi-

la Târgovişte, numaĭ că în ambele acestea literele minuscule sênt maĭ micĭ, unele maĭ înalte, toate maĭ fine, maĭ elegante, cele capitale şi unele ornamente cevá maĭ micĭ, maĭ fine şi de multe orĭ maĭ bogate în ornamentaţiune.

Voiŭ maĭ notá că în Apostol, ca şi în Psaltirea luĭ Coresi, litera prin excelenţă românéscă џ e făcută din щ, şi ж din ж, prima prin tăerea craculuĭ superior mijlociŭ, a doua prin desfiinţarea capetelor superioare ale liniilor oblice. Resturĭ din părţile tăiete se maĭ vĕd adesea. Din acestea se poate încheiá că pre acel timp, pentru tipografia din Braşov, caşí pentru cea din Sas-Şebeş, se turnaŭ numaĭ literele slavone, din carĭ apoĭ unele se adaptaŭ la alfabetul român. Pre de altă parte însă cele 6 varietăţĭ de Я capital, cele patru speciĭ de П capital, cele 2 speciĭ de Д, К, Н capitalĭ, cele 3 varietăţĭ de ѹ simplu minuscul, cele 2 speciĭ de в, є, о, с, ф, χ, ч, щ minusculĭ, din Praxiŭ, etc., dovedesc bogăţiĭa tipografieĭ luĭ Fronius şi decĭ mulţimea tipăriturilor eşite dintr'însa.

VII. Notele. — Notele de pre marginile foilor, în numĕr de vr'o 45, sênt diverse după scriitorĭ, conţinut, timp, limbă, cerneală maĭ mult saŭ maĭ puţin deschisă şi creion. Ele aŭ oare-care importanţă pentru dialectologie, or-

nală slavonă de pre exemplariul de pergament al Evangheliariuluĭ în cestiune, clausură care se termină cu Въ лѣто ҂зк мѣсца їоунїа к҃є д҃нъ, adică în anul 7020, luna luĭ Iunie în 25 de ḑile.

După ce o notă de la p. 816 se îngrijeşte a spune lectoruluĭ: «Alăturata stampă, pe care s'a greşit anul, puindu-se 1521 în loc de 1514, representă o pagină a Evangheliei St. Ioan», apoĭ D-l Odobescu la p. 818 ḑice: «Anul corespunde cu 1514 de la Cristos, când domnea în ţérra românéscă Négoe Voevod Basarab». D-luĭ şi justifică ultima dată în notă aşá: Dacă acéstă dată, 1514, nu corespunde cu totul la anul 1512 însemnat de Sopikoff pentru tipărirea exemplariuluĭ de la Moscva, trebue se credem că aceeaşĭ carte s'a typărit maĭ mulţĭ anĭ d'a rândul, tot cu acele caractere».

In sfêrşit acelaşĭ an 1514 maĭ e menţionat la p. 826 şi de 2 orĭ la p. 827. Insă orĭ-cine ar scădeá 5508 din 7020, n'ar puteá căpĕtá alt resultat de cât anul dat de Sopicoff, şi după el de Dobrowski şi Schafarik (1), adecă 1512, cum îl găsim şi în *Columna luĭ Traian* din Maiŭ 1876, pp. 193 şi 195. Dacă e aşá, cum se făcu pe stampă prima greşală cu an. 1521 şi apoĭ alta maĭ grea de înţeles, când se afirmă maĭ de multe orĭ că 7020 de la Adam corespunde anuluĭ 1514 dela Christos? Am ḑis maĭ grea de înţeles, pentru că cea de'ntâiŭ se explică uşor prin simpla schimbare reciprocă a celor 2 ţifre de la urmă. Din contră, a trebuit se cetesc şi se gândesc maĭ mult, ca se aflu causa probabilă a celeĭ de a doua. D-l Odobescu vedeá în Io Basarab voevod pre Neagoe Basarab, şi cu drept cuvênt, dar anul 1512 îl contrariá, pentru că Chronica luĭ Şincaĭ şi istoria Dacieĭ a luĭ Fotino, tradusă şi publicată de D-l. Sion cu 2 anĭ maĭ înainte, spuneaŭ că acest domn se urcâ pre tron la 1513, an admis şi în prima ediţiune a Istorieĭ Românilor din 1861 a luĭ Eliade, carele însă în ed. II din 1870 pune 1514.

Nu maĭ încape îndoială că distinsul nostru archeolog se luâ după Şincaĭ şi Fotino, căcĭ la p. 821 cetim: «în domnia luĭ (*Négoe Basarab*) de câţĭ-va anĭ (1513—21)», uitând că cu câte-vá rândurĭ maĭ sus ḑisese: «Macarie. . . . revine. . . . ca se producă, din îndemnul luĭ *Négoe voevod*, frumósa ediţie a evangeliilor dela *1512* şi 1514». Ast·

1) Veḑĭ Schafarik, *Geschichte der sla. Sprache und Literatur.*, Prag, 1869, p. 182 şi *Gesch. d. serb. Lit.*, Prag, 1869, pp. 128, 255 şi 256.

tografie, istoria culturei etc. Maĭ toate sênt scrise cu litere chirilice. Cele anterioare acestuĭ veac, probabil din al XVII-lea, sênt 7, scrise de aceeaşĭ mână cu caractere semiunciale şi-s următoarele :

p. 21. ꙟнтрѣꙟ(sic)кьнътатѫ лȣй Днзъ̃ȣ во̃ фн . шн нон.

p. 82. къȣтацн | попн ла че лъсацˮ | мȣерне | фъръ лѣце | фъръ цȣрълин нте нȣман | ашѣ . дере | пть дой | саȣ трен (rupt.) н . Vorba de pre urmă a fost probabil кърбацн saŭ флорннцн.

p. 175. (2)везн чела | че нȣ съ ва мȣ | ꙟчн шн нȣ ва | оустънн не | миннѣ немнкъ (sic.) | нȣ ва добъндн şi чнне фаче жн | ртвъ кȣ драгȣ | драгȣн лȣн | дȣмнзеȣ . ꙗр чнне нȣ фач | оурнтъ ѫсте.

p. 209. (2)везн попо | кън пость | даръ. şi нȣ къȣта | попо чннстѣ | ѠаменнлѠр | че алȣ днзȣ | нȣ лъкомн | попо.

p. 210. везн | кȣм нче | дмнзȣ.

p. 211. вез къ чнне | фаче бнне | нȣ на рȣ | шнне.

De unde s'ar puteá deduce că la Lupşa, în loc de actualul cuvênt jurăminte, acum 200 de anĭ se ḑiceá giurăminte, cu giu în prima silabă, cum se pronunţă şi aḑĭ în Vale (ung. Gyértyános), sat între Lupşa şi Felvincz, şi cum se pronunţá pre la 1600 în satul Măhaciŭ, cevá maĭ spre N. O. dela Vale.

Vom maĭ releva scrierea cu з a vorbelor дмнзȣ, везн, apoĭ *lu* şi *luĭ* îna-

fel D-sa, cunoşteá că unele istoriĭ anterióre, ca a luĭ Engel, Aaron şi *învăţăturile luĭ Neagoe*, Bucureştĭ, 1843, pun pre acest domn de la 1512, an confirmat în urmă atât de Laurian, editorul luĭ Şincaĭ, în Hronologiile de la sfêrşitul diverselor sale ediţiunĭ de Istoria Românilor, cât şi de D-l. Hasdeŭ, prin documentul din archivul Statuluĭ de la acest domn şi publicat în *Archiva istorică a Românieĭ* Tom. I, I, p. 142; apoĭ prin notiţa din *Columna luĭ Traian*, an. 1882, p. 527, unde spune, că în archivul săsesc din Sibiiŭ a vĕḑut maĭ multe acte de la Neagoe Basarab, dintre cari 4 din 1512. Păcat că nu arată şi lunile.

Dar deşi D-l. Odobescu cunoştea, precum ḑiseĭ, şi anul 1512 dat de uniĭ istoricĭ, totuşĭ căuta să împace anul edităriĭ Evangheliei slavice cu Chronica luĭ Şincaĭ şi cu Istoria luĭ Fotino, şi aşá ajunse la 1514. Ce e drept, documentul publicat de D-l Hâsdĕŭ, deşi corăspunde anuluĭ 1512, totuşĭ nu e din 7020, ci din 7021, Sept. 29; dér acest document însuşĭ din prima lună a a. 7021 ne face a crede că Neagoe domnise probabil şi în anul precedent 7020, pentru că spune: «călugăriţa Magdalina, *care venise înaintea domnieĭ melle,* adăogându-le (moşiile etc) către supra-ḑisa monastire de la Corbiĭ de pétră, şi *apoĭ maĭ venind érăşĭ a închinat înaintea domnieĭ melle* însăşĭ acea monastire». Probabilitatea devine siguranţă, dacă o coroborâm cu data precisă 7020 Iulie în 20 pusă la sfêrşitul Evangheliaruluĭ de la Muzĕŭ, şi cu alta a unuĭ document din colecţiunea rĕposatuluĭ Dr. V. Pop, din 7020, Sept. 20. scris în Têrgoviştea, dată publicată în *Archiv. p. filol. şi ist.* p. 35, unde D-l Cipariŭ pune alătureá an. d. Chr. 1512. Dar, dacă e adevĕrat că ceĭ vechĭ socotiaŭ tot-deauna anul începând de la Sept.; şi dacă data ultimă e esact copiată, atuncĭ Basaraba fiiul luĭ Basaraba domnì şi în 1511, va se zică maĭ înainte de 8 Fevr. 1512, de când ar începe domnia luĭ, după Engel. Acum poate vor ḑice uniĭ: Dar de ce atâta vorbă pentru două greşele, din carĭ una recunoscută de însuşĭ editorul preţióseĭ reviste? Rĕspund. Maĭ ântâiŭ adevĕrul trebue restabilit orĭ-când, apoĭ o eróre caută a fi semnalată cu atât maĭ curênd, cu cât a fost făcută de un om maĭ însemnat; altmintrea găseşte mulţĭ lesne creḑĕtorĭ.

Aşa chiar greşala de'ntêiŭ, deşi aşá ḑicând coreasă în nota menţionată, s'a strecurat în notiţa aplicată pe scoarţă a exemplaruluĭ de Evanghelie al biblioteceĭ statuluĭ şi în catalogul acesteia. Aceeaşĭ greşală a trecut şi în catalógele bibliografice ale rĕposatuluĭ Iarcu, cum se poate vedeá la p. VI a ediţiuniĭ a II-a.

intea dativelor singulare, asemenea espresiunile: Dumneḑu maĭ des ca Dumneḑeŭ, jirtvă, nemică, derept, i=e, ice=ḑice, nu va ustăni, urit, așeá.

Dintre aniĭ 1840—46 sênt notițele învĕțătoriuluĭ român Ioan Șpan de la pp. 26 (cu litere latine, dar ortografie ungurească), 116 și 117, 33 și 34, 57, 140 cu date, apoĭ cele de la pp. 35, 170, 40 (2 egale), 108 și 142, aceste 4 din urmă de cuprins religios. La pp. 34 și 70 a scris latinește, la p. 23 a cercat condeiul românește și ungurește. Eată una din ele:

p. 26. Ieu csel mai zo | z i | zke | lit dau ácsá | stă kárte de | àdeverintzé | de | zpre atse | ia kum ke la | Anul 840 | martie 19 *dik* (*) | viind innaintya | mia de o par | te Kébule | Thodor a luj Gyor | gye de álte pár | tye Kébule | Rusàndé, Káre | aretaré kum ké | murind Untül széu Ké | bule Gavrilé | si vründ á | zé | in | széмnă cse | le remásze de | Dünsul 1o szau | aflat okade | de kukuruz de | 10 ferdele, 2o 3 ferdele dé griu | și 3 sfredele unul de Pláz.

Spán Iánós oskalo |
840 mar., 19 mester Lupsi mari.

Pre marginea din dreapta înșiră o sumă de espresiunĭ ungureștĭ de argument juridic, carĭ ne-ar face se presupunem, că dascalul Șpan scriá une-orĭ petițiunĭ consătenilor, când aveaŭ judecățĭ pre la Turda. Acele espresiunĭ însă nu prea aŭ legătură între ele și arată că numitul învĕțătoriŭ nu cunoșteá deplin limba maghiară.

Tot din acest veac trebue se fie notele de maĭ jos: Popa V. Aaron, după ce la p. 15 înseamnă: **Пѫнъ ѫнчи лам четит**, la p. 20 se iscălește așá:

Попа́ Ва́силіе чел Бътрѫн | Ꙗарон.

Diacul, adecă dascălul, cântărețul, V. Pop scrie însemnarea dela p. 196.

Скрисам еꙋ Василїе Поп дин лꙋпша́ ма́ре | диꙗк оꙋнит.

Аꙋгꙋст ѫ 22 де зи́ле.

Nu pot hotărî, dacă tot el saŭ alțiĭ aŭ scris începuturile de rugăciunĭ de la pp. 76, 91 și 92, cercările de condeiŭ de la pp. 77 și 198, 232, 248, titlul cărțiĭ (сфѫнтꙋ апостол) la p. 153.

De la Dimitre Nandri avem maĭ multe adrese dela începutul unor corespondențe la pp. 71 (2), 138, poate și cea dela 104. A 2-a notă de pre p. 71 are o parte din litere latine. Din aceeașĭ familie trebue să fie Ioan Nandra, cantorul bisericeĭ unite din Lupșa (1).

La p. 221 vedem iscălitura cu litere amestecate a unuĭ **Ѳома** | Ruzgya (cetește Thoma Ruzdya).

La p. 170 e un petec de hârtie cu: .̃. . ст. . . | мнез . . | т..., care poate fi un fragment din «această dumneḑeească carte» saŭ «acest dumneḑeesc Apostol».

La p. 195 e un alt petec, pre care e scris un fragment slavon bisericesc, aplicat cu susul în jos:

. . . . комьбьіВь . ншбр . . . .

(*) 19 *dik* e ung. și însamnă al 19-lea.

(1) Șematismul citat, p. 211.

. . , . кочл҃кь . смѣрнсє . . . .

. . . . ливьдосъм҃рти . . . . , fragment dintr'un Apostol probabil din al XVI-lea veac și anume din mijlocul rândurilor Epistoleĭ luĭ Pavel cătră Filipenĭ, cap. II v. 7 și 8.

Acestea amêndouĕ âncă adeveresc că restaurarea se făcu de mult, în un timp când manuscriptele slavone și cele scrise cu ustav eraŭ la îndĕmâna celor ce voiaŭ să le desfiinţeze.

Къ Єфилиписєом, din josul p. 225, e reproducerea greșită a titluluĭ **къ Єфєсєωм** de deasupra, într'un polustav frumos, și altele. Maĭ sênt câte-vá însemnărĭ cu creionul. Așá la p. 18 se iscălește cu litere chirilice și latine Petru saŭ Pĕtru Albu. Pre pp. 76, 79, 117, 199, 210 sênt desemnate figurĭ saŭ capete de om, pre p. 122 chipurile arhanghelilor Gavril și Mihail, la p. 153 un ângeraș cu aripĭ, pre p. 220 cruce încadrată cu inscripţiunea **ис хс ни ка**. În sfêrșit capul de om dela p. 206 și cele 2 capete de om de la p. 207 sênt desemnate cu creionul.

Toate aste note și figurĭ urîte dovedesc între altele că Apostolul de mult nu maĭ erá de un uz immediat în biserică, de oare-ce fie-care laic îșĭ permiteá a însemná ce voia. Același lucru -l arată și rumperea foilor de la început și de la sfêrșit. Probabil cartea fu înlocuită îndată după jumĕtatea seculuiuĭ al XVII-lea cu Noul Testament dela Belgrad din 1648, eară pre la sfêrșitul aceluĭ veac cu Apostolul de Bucureștĭ din 1683. Căcĭ atât acest Apostol muntenesc cât și Evangheliea din 1682 tot de aicĭ, se întrebuinţară în bisericele transilvane, cum probează inventariul luat mitropolituluĭ Sava Brancovicĭ, copiat și adaus maĭ târḑiŭ (1), precum asemenea cărţĭ se găsesc până aḑĭ pre la bisericile din Moldova.

Ast-fel începutul rumperiĭ foilor se poate pune cel puţin de pre la 1700.

VIII. Titlul. D. Cipariŭ găsind în epilogul Tâlculuĭ Evangheliеĭ un loc (2), în care se spune: «**амь скось (де амь типъри)ть третєєвангєлоуа. Ши пра(вила! рꙋм҃ѫ)нѣщє,**» creḑu ântâiŭ că **пра** ar fi prima silabă a cuvêntuluĭ **правила** (3), dar în urmă maĭ reflectând citi: *praxiŭ*, atât în *Principie de limbă* p. 104 cât și în *Archiv pentru filologie*, etc., p. 89. Acest titlu de praxiŭ, la Slavĭ și praxiapostol (4), format din grecescul Πράξεις τῶν ἀποστολῶν, lat. *Acta apostolorum*, e prima parte a Apostoluluĭ, după care se numì cartea întreagă. Slaviĭ îl traduseră prin **дѣꙗнїѧ** (fapte), ce se vede și în Praxiul, de care ne ocupăm, la p. 8 sus, sub forma **дѣанїа**. Dl. Hasdăŭ se vede că scăpâ din vedere rectificarea D-luĭ Cipariŭ, de oară-ce, în importantul săŭ studiŭ asupra Evangeliariuluĭ din Britisch Museum (5), ne vorbește tot de *pravilă*.

Erá maĭ natural ca după Evanghelie să se publice un Praxiŭ, carte aproape

(1) Cipariŭ, *Acte și fragmente* p. 621.
(2) *Analecte* p. 29.
(3) *Analecte* XIX, XX și 29.
(4) Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*.
(5) *Columna luĭ Traian* an. 1883, pp. 321 și 322.

tot atât de necesară în bisericĭ ca și Evanghelia, soțul oare-cum nedespărțit al eĭ. Dacă considerăm că asemenea cărțĭ se tipăreaŭ de protestanțĭ, că nicĭ un exemplariŭ de o asemenea Pravilă nu s'a descoperit până acum și că locul în chestiune vorbește de cărțĭ curat bisericeștĭ, nu maĭ rĕmâne îndoeală că acel *pra* e începutul vorbeĭ *praxiŭ*, ce ne întîmpină în maĭ multe cărțĭ slavone și române. Așá, în notele a 2 Apostolĭ slavone manuscripte, aflătoare în biblioteca mănăstiriĭ Neamțuluĭ, din carĭ unul scris în an. 1500, Prea sfințitul episcop Melchisedek a aflat de 4 orĭ vorba Praxiŭ, în loc de Apostol (1). Un alt Praxiŭ e în biblioteca muzeuluĭ național din Bucureștĭ sub nr. 463. Acesta e un manuscript slavon, scris de popa Mihail în ḑilele luĭ Petru fiul luĭ Mircea, probabil decĭ Petru Șchiopul, care după istoria luĭ Laurian domnì între aniĭ 1559—67.

Aceeașĭ espresiune o găsim în catastihul mânăstiriĭ Galata din 1588 sub forma πραξευ (2) și în notița din an. 1700 de la sfêrșitul unuĭ Zbornic slavo-român manuscript de pre la 1665, fost odinioară al mânăstiriĭ Neamțul și care aḑĭ se află în biblioteca seminariuluĭ de la Socola (Iași), și altele.

Așá dar *titlul cărțiĭ aŭ fost praxiŭ.*

IX. Cuprinsul. — Calculând după chipul slavon, *cartea cuprinde de la zacealul 52 (fragm.) — 248 inclusiv saŭ epistolele următoare: a luĭ Iacov, cele 2 ale luĭ Pătru, cele 3 ale luĭ Ioan, a luĭ Iuda, ale luĭ Pavel cătră Rîmleanĭ, cele 2 cătră Corinteanĭ, cea cătră Galațĭ, cea cătră Efeseanĭ și cea cătră Filipiseanĭ, precese de sumare* și maĭ toate cu lipse maĭ marĭ saŭ maĭ micĭ, și anume :

Epistola luĭ Iacov, cap. II, v. 1 fragm. — IV, 13 fragm. — Lipsă. — Sumariul epistoleĭ Iª a luĭ Pĕtru, fragm. — Iª Epistolă a luĭ Pĕtru I—V, 5 fragm. — Lipsă. — A IIª Epistolă a luĭ Pĕtru, I, 4 fragm. — III inclusiv. Iª a IIª și a IIIª epistolă ale luĭ Ioan, preceasă fie-care de sumariul săŭ. Sumariul epistoleĭ și epistola luĭ Iuda. Sumariul epistoleĭ și epistola luĭ Pavel cătră Rîmleanĭ, I—II, 5 fragm. — Lipsă. — Cap. III, v. 13 fragm. — XII, 3 fragm. In VI, 21, 22 ; VII, 4, 11, 19, 20 ; VIII, 2, 9, 16, 23, 24, 31, 39 ; IX, 6, 14 lipsesc vorbe din câte 2, 3 rândurĭ. — Lipsă. — Cap. XV, v. 22 — XVI, 24 (3). — Sumariul epistoleĭ și Iª epistolă a luĭ Pavel cătră Corintheanĭ, I, 1—3 fragm. — Lipsă. — Cap. I v. 19 fragm. — VII, 4 fragm. — Lipsă. — Cap. XII, 6—XVI inclusiv. — Sumariul epistoleĭ și a IIª epistolă a luĭ Pavel cătră Corintheanĭ, I—V, 18 fragm. — Lipsă. — Cap. VII, 3 fragm. — XI, 20 fragm. Lipsă. — Cap. XI, 32 — XIII incl. Sumariul epistoleĭ și epistola luĭ Pavel cătră Galațĭ. Sumariul epistoleĭ și epistola luĭ Pavel cătră Efeseanĭ I—V, 30 fragm. (Din III,

(1) *Revista pentru istorie, arch. filol.* sub direct. luĭ Gr. G. Tocilescu, an. II, pp. 134 și 135 (nr. 42 și 53).

(2) *Cuvente den betr.* I, p. 196.

(3) Versurile 25 și 26 din Noul Testament de Belgrad (1648) se vede că lipsiáŭ în originalul slavon, din care se traduse acest Apostol, cum lipsesc și în alte traducerĭ de pre slavonește. Din vers. 26 Biblia de Iașĭ 1871 face 2 : 26 și 27.

5, 10, 11 lipsesc vr'o 3, 4 rândurĭ). — Lipsă. — Cap. VI, 12 fragm. — 23 inclusiv. — *Lipsă* şi anume: versul 24 de la sfêrşitul ep. precedente, sumariul epistoleĭ către Filipiseanĭ şi 14 versurĭ şi din cap. I al aceleiaşĭ. — Epistola luĭ Pavel către Filipiseanĭ I, 15 fragm. — IV incl. (Lipsesc vers. 1—4 incl. şi 8—12 fragm. din cap. II). — In sfêrşit maĭ sênt titlul sumariuluĭ epistoleĭ luĭ Pavel către Colaseanĭ şi 6 vorbe din acest sumariŭ.

Afară de sumare şi de textul epistolelor tipărite cu cernélă négră, maĭ sênt titlurile româneştĭ ale epistolelor, titlurile lor slave esprese maĭ scurt de asupra multor pagine, note tipiconale toate slave, zacealele adecă începuturile, carĭ arată de unde se se înceapă a ceti în cutare ḑi, numerotate cu slove chirilice, bucăţile de frase de la începutul paragrafelor, repeţite de desupt, toate tipărite cu cerneală roşie, cum am atins şi maĭ sus.

Lipsesc aşă dară zacealele 1—52 fragm. şi 249—335, adecă de la început faptele apostolilor şi de la sfêrşit epistolele luĭ Pavel către Colaseanĭ, Solumeanĭ, Timotheiŭ, Titŭ, Filomonŭ şi Evreĭ, cum şi părţĭ din maĭ toate celealalte. Obicĭnuitele indice ale lecţiunilor, oare-carĭ imnurĭ, etc., ce vor fi fost la urmă, trebue se fi despărut înaintea ultimelor epistole. Apocalipsul fără îndoială nicĭ nu s'a tipărit.

Nu se vede nicĭ o urmă de împărţirea în capitule şi versete.

X. Din ce limbă e tradus? — *E tradus din slavoneşte*, cum se vede nu numaĭ din tipic, care e slavon, ci maĭ ales din ortografie, din unele forme, vorbe şi construcţiunĭ.

Eată câte-va doveḑĭ :

1. чѫтенїє p. 2, 4, 19, 21, pre lângă четенїє, arată influinţa ortografieĭ unuĭ original slavon.

2. Ad Rom. 16, 1.

grec. Τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς,

lat. Ecclesiae Cenchreensis,

sl. Цр҃кви иже въ кегхреих (1).

Ap. Braşov. Бесѣречїєн ꙟтрꙋ кег'хренхь p. 106, unde se vede locativul plural slavon copiat,

Ad Rom. 16, 12.

grec. Α'σπάσασθε Περσίδα,

lat. Salutate Persidam,

sl. Цѣлоуйте персидѫ.

Ap. Br. Сѫрꙋтаци персидѫ, p. 108.

Aicĭ e reprodus acus. sing. fem. slavon.

Ad Rom. 16, 13.

grec. Α'σπάσασθε Ρ'οῦφον,

lat. Salutate Rufum,

sl. Цѣлоуйте роуфа,

(1) Citaţiunile slavone le voiŭ face după un Apostol manuscript scris în Moldova pre la jumĕtatea sec. XVI, despărţind însă vorbele.

Ap. Br. Сърѹтаци рѹ́фа p. 108.

In acest esemplu finala genetivuluĭ sing. masc. slav. e reprodusă în rom., de-și în limba nóstră ar fi trebuit se se pue acusativul, pre care 'l cere verbul activ transitiv precedent.

Epistola Petri II, cap. II, 15:

grec. Τοῦ Βοσόρ,

lat. { (Filii) Bosor, după T. Beza
ex Bosor, Vulgata.

sl. Восо́рова,

Ap. Br. Восоро́воул p. 28. Acesta reproduce adj. slav, la care se aplică vocala оу caracteristică masculinuluĭ rom. + articlul,

N. Test. Belgr. Фїюлѹ́й восо́рь.

3. Vorbe slavone necunoscute poporuluĭ:

пристжпиши p. 2. și пристъпѣще 52,

sl. пристжпити, a se apropia, a ajunge; оу́повъйнцж 10, sl. оупованиıе, speranța; па́мете 24, sl. памать, ținere și aducere aminte;

влъдѹиторюл 26, sl. владати, a domní; владыка, domn, etc.

придьдїи 26, sl. прѣдати, a da, preda, așeḑá, confundat cu придати, a da etc.

непристоните 28, în textul sl. непрѣстаѭща, carĭ nu încetează, pe care-l confundă cu пристоıати, a sta lângă.

последѹйндь 28, sl. послѣдовати, a urmá

поспийци 54, e saŭ greșit în loc de sl. поспѣшници, ajutătorĭ, saŭ e format ca participiŭ din verbul поспѣıати са, a folosí orĭ поспѣти, a înlesní un succes fericit.

сферѣпе 59, sl. сверѣпъ, sĕlbatec, furios, de unde sirép;

злоа́бе 69, sl. злоба, rĕutate;

повинѹ̀скѹсе 138, sl. повиновати са, a se supune;

съсеô бреѕѹа́скж 190, sl. обрѣзати, a tăiá împregiur;

пристънирїи 229, sl. пристати, станж-станеши, a fi de față, *a vení* etc. In locul acesteĭ vorbe în toate manuscriptele și ediț. slave consultate găsirăm подобни, decĭ probabil traducĕtoriul făcù o greșală.

Chiar vorba românească со́ць pp. 3 și 7, со́цїи 55(2) (*) în loc de «прїатникь», ce-l găsim la p. 228, adecă priiatenŭ, arată că traducĕtoriul avù a face cu slavicul дроугь, care însamnă φίλος, amicus; ἑταῖρος, socius și ca adj. ἄλλος alius, ἕτερος alter.

4. Construcțiunea unor verbe active transitive cu dativul ca și în slavona, în loc de acusativ. D. e. Кà съ дю́саждѣскж троу́пѹрелѡр p. 68, sl. досаждатиса тѣлесемь, de și la p. 168, unde în sl. nu e nicĭ un obiect, se construește cu acusativul, eară la p. 169 cu acus. ca și în slav.

Жоу́декъндь а́шà чело́ра чè фàкь (лѡр) p. 70, са́дами та́ко́вàà, тво́ра-

(*) Numerele din parentese arată de câte orĭ se găsește espresiunea respectivă pre aceeașĭ pagină.

щїймъ; dar acest verb se construeşte şi cu acusativul în maĭ multe locurĭ, în carĭ slavona întrebuinţează dativul. Aşá :

p. 120 ѥ҄ꙋ нꙋ мѫ жоу́декь си́нгꙋрь, sl. ни сам се́бе вꙁстꙖ́ѕаѫ.

şi p. 125 (4) : чѐ а҃мꙋ де҆ нафа́рѫ сън жоу́декъ. нꙋ че́ѧ чѐ сънть ꙟлъоунтрꙋ вои жоу́декацн. что бо́ мн вънѣшнїимь сѫ́днтн. невънѧтрънїнмь лй вьı сѫднте; че́ѧ дѐ а҃фа̀рѫ доу́мнезеꙋн ва жоу́дека: вънѧшнїнмь б҃ъ сѫ́днть; сф҃нцїн вѡрь жоу́декà лоу́мѣ: с҃тїн ми́ровн сѫдѧть.

5) Din multele frase tălmăcite ad litteram după slavoneşte, ce le face uneĭ orĭ pocite, voiŭ lua numaĭ un fragment de 2-3 proposiţiunĭ, anume de la p. 19, adecă din epistola I a luĭ Petru, cap. 3, v. 20, şi le voiŭ pune în comparaţiune cu acelaşĭu loc din deosebite texte vechĭ streine şi române.

Grec. κατασκευαζομένης κιβωτοῦ, εἰς ἣν ὀλίγαι, τουτέστιν ὀκτὼ, ψυχαὶ διεσώθησαν δι' ὕδατος.

Lat. Beza. Quum construeretur arca, in quâ paucae (id est, octo) animae servatae sunt in aquâ.

Vulgata. cum fabricaretur arca, in quâ pauci, id est octo animae salvae factae sunt per aquam.

Slav. Дѣла ѥ҆мꙋ ковче́гоу въ неміже мало си҃рѣч, н҃ дш҃ь сп҃сошесѧ ѿ во́ды.

Apostolul Voroneţian. Къндꙋ́ дꙋра кора́бїа. чѣче ꙟнтрꙋ ꙗ поуцннй, а҃чѣ цнче. н҃ сꙋфлете мънтоунръ-се де а҃пъ.

Apost. Braşov. Лоукрѫ́ лоу́н кора́бїе. Чѐ ꙟнтрѫнсо̂ꙋл нешкнцель а҃чѣ зи́че ѿпть соу́флете спъси́рѫсе де а҃пѫ.

Apost. Agapia 1646. Къндь фѫ́чѧ ел корабїѧ. че ꙟтрѫнсъ поуцннел че съ цнче н҃ соуфлетѐ хѫлъдꙋнрѫ днитрапѫ.

N. Testam. Belgrad 1648. Ќндꙋ съ гътїꙖ кора́бїѧ, ꙟтрꙋ̀ ка́рѣ пꙋцннѣле, (че́с ѿпт). сꙋ́флете и҆збъвнрѫсъ де а҃пѫ.

Ap. Bucur. 1683. Фїи́ндь фъкꙋтъ кора́бїѧ ꙟтрꙋ ка́рѣ пꙋцн́нь кꙋм сар зи́че ѿпть сꙋ́флете съ мънтꙋи́рѫ дин а҃пъ.

Biblia Bucur. 1688. Токми́ндꙋ-се ки́вотꙋл ꙟтрꙋ ка́реле пꙋци́не а҃декъ опт сꙋ́флете саꙋ̆ мꙟнтꙋи́т прен а҃пъ.

Tălmăcitoriul neştiind să traducă construcţiunea slavonă a dativuluĭ participial, luâ finala ѥ҆мꙋ a participiuluĭ drept dativul pronumeluĭ personal, şi traduse prin timp personal, făcênd proposiţiune principală. Genul masculin al pronumeluĭ (ꙟтр)ѫ́нсоул, deşi se rapoartă la femininul rom. corabia, se esplică prin acelaşĭ gen masculin al slaviculuĭ вънемже, ce se raportă la subst. masc. ковчегъ, pre când în toate cele-l'alte 3 limbĭ : greacă, latină şi română subst. respectiv e femenin. Manuscriptul descoperit la Voroneţ, de şi maĭ vechiŭ, dă o traducere relativ maĭ corectă a acestuĭ loc.

Dar dacă ştim acum din ce limbă e tradus Praxiul, nu mĕ pot pronunţa tot aşa de uşor, de a tălmăcit de pre vre-o ediţiune tipărită orĭ de pre vr'un manuscript, căcĭ n'am dat âncă preste un exemplariŭ din ediţiunea slavonă

tipărită, după Schafařik (1), la Târgoviște în anul 1547, sub Ioan Mirce vodă, edițiune ce a putut fi la îndemâna traducătoruluĭ.

XI. Fost'aŭ Paxiul tradus ad-hoc saŭ copie?—D-l Hasdeŭ întemeindu-se pre niște expresiunĭ din epilogul Omiliariuluĭ I (2) și pre asemĕnarea textuluĭ din Evangheliariul român de la Britisch Museum cu al celuĭ notat în Crestomatia d-luĭ Cipariŭ cu nr. 1, a emis părerea că primele 3 cărțĭ însemnate în acéstă Crestomatie, adecă Tetraevanghelul (de pre la 1561), Pra(vila?) și Omiliariul I, fusese traduse maĭ dinainte, circulând în manuscript. (3) Această opiniune apoĭ trecù în o carte de scoală nepublicată âncă. Eŭ nu vĕd nicĭ un motiv, care să mĕ facă a crede că traducerea acestuĭ Praxiŭ, ca și a Tetraevangheluluĭ precedent, n'a fost făcută ad-hoc pentru tipărire. În adevĕr, chiar de am lua ad litteram vorbele «amŭ aflatŭ» și «toate» din epilogul Omiliariuluĭ calvinistic, acele vorbe nu se raportă de cât la acest Omiliariŭ, la aceste tâlcure ale ev(anghe)liilor, a căror origină calvinească tipograful și editoriul probabil cu intențiune voiaŭ s'o învălească într'un misterios «le-amu aflatŭ.» Am ḑis misterios, și eacă pentru ce:

1) Scriitoriul epiloguluĭ se ferește a spune în ce limbă le-a aflat. Era și firesc lucru se evite acéstă lămurire neplăcută Românilor ortodoxĭ, dacă *originalul* aflat și atât de lăudat *era în limba ungurească.*

Doveḑĭ pentru aceasta avem două locurĭ și o sumă de construcțiunĭ din acest Omiliariŭ, anume:

a) «Cum acolo (la beseareca) popa să spuie cuvêntulŭ lu Dumneḑeŭ sf(ân)ta ev(anghe)lie. În limba pre carea gráescŭ oamenii sĕ putemŭ înțeleage noĭ mizelamea. ce folosul lor deaca popa grăĭaște în limbă streină rumânilor sĕrbeaște de nu înțelegŭ. saŭ pre altâ limbâ ce nu vor înțeleage ascultătoriĭ.» (4)

Acest loc arată că limba cărțiĭ nu putea fi nicĭ una din următoarele 3 limbĭ europeene considerate ca sfinte: latina, greaca și slavona, ci limba uneĭ națiunĭ, care a suferit jugul alteĭ limbĭ, cum fu d. e. l. ungurească saŭ nemțească. Vorbele «românilor sĕrbeaște» trebue să fie o localisare în loc de «Ungurilor orĭ Nemților în lătiniaște.

(1) Citat de D-l Hasdeŭ în *Columna luĭ Traian* an. 1876, p. 297. Cf. P. I. Š*afarík's Geschichte der serbischen Literatur*, pp. 267, 268 și 284.

(2) «Dereptŭ acéĭa *amŭ* scosŭ [de amŭ tipări]tŭ Treteevanghelul și Pra[vila româ]néște, după acéĭa, déca *amŭ* [văḑutŭ je]lanie a a mulțĭ preuțĭ de Tălcul Eyangheliilor, cum să poată și ei propovedui și a spune oamenilor învățâtură după cetitul Eyagghelieĭ, așa *amŭ aflatŭ acéste Tălcure ale Eyaggheliilor* pre Dumínecĭ prespre anŭ, și scoase de în scriptura prorocilor și apostolilor și celor sfințĭ *părințĭ, și déc'amŭ cetitŭ, bine amŭ ispititŭ și socotitŭ și amŭ aflatŭ* că toate tălcuescŭ, adeveréză și întărescŭ cu Scriptura sfântă, și *mie tare plâcură, și amŭ scrisŭ cu tiparĭul* voao, fraților... ce frații miei, unde cĭartă acĭastă carte pre vlădici, episcopi, popi, călugârĭ și pre domni, nu ciartă pre cei buni, ce pre răi. etc.» Dl. Cipariŭ a publicat acest fragment din epilog în Crestomatie pp. 29 și 30.

(3) *Columna luĭ Traian,* an. 1883, pp. 321-2.

(4) Cipariŭ, *Crestom.* pp. 20, 21.

b) «Dereptŭ ceaste patru lucrure mergŭ oamenii la beseareca. cari sĕntŭ *unguri*. sau rumâni. au sĕrbi. au greci au neamţi. au leaşi». (1)

Dacă originalul ar fi fost românesc, ar fi început cu Românii; eară de ar fi vrut să arate politeţă către cele-lalte-popoare creştine conlocuitoare saŭ vecine, ar fi lăsat pre Românĭ la urmă. Nu putem dar admite de cât că originalul începea cu naţiunea, în a căreĭ limbă era scrisă cartea, adecă cu *Ungurii*.

c) Următoarele 5 construcţiunĭ scoase numaĭ de pre cele 14 pagine (16-29) din Crestomatia D-luĭ T. Cipariu, luate împreună, nu se pot esplica, de cât ca traduse după un original unguresc :

α) **Erá** *domnulŭ* **dojenitŭ**, cu sens activ. p. 17.

Ung. Az úr *megfenyité vala.*

β) *Sĕ înveaţe sĕi dojenească*, **pre** *frica şi* **pre** *dragostea lu Dumnedeu*, p. 22.

Ung. Hogy tanitsa és intse az Isten félelmé*re* és szereteté*re*.

Cf. şi construcţiunile cu *pre* de la pp. 17, 18.

γ) *Dă harŭ lu Dumnedeu* p. 20.

Ung. *Hálát ad* az Istennek.

Cf. pp. 21, 27 (3), 28 (2), 29 (2), unde se află aceeaşĭ construcţiune.

δ) *Cumŭ poate înţelege* **omŭ** *ce e grăit* p. 21.

Ung. Hogy értheti *ember* mi beszéltetik ?

ε) *careĭ mai gândescŭ (pl.)* **de** *ceastă lume, sĕ îmbogăţască, de câtŭ* **de** *împĕrăţiia lu Dumnedeu*. p. 22.

Unh. Kikinkább ézen világ*rol* gondoskodnak, hogy gazdagodjanak, mint az Isten országá*rol*.

Cf. pp. 23 (3), 24, 25.

Trebue a se însemna aicĭ, că negăsind originalul, de pre care s'a tradus Omiliariul I, am apelat la Dl. profesor St. Pop, care are cunoştinţe speciale de limba maghiară. D-sa a bine-voit a traduce în ungureşte frasele de maĭ sus.

2) Insăşĭ publicarea unuĭ al doilea Omiliariŭ maĭ conform cu cerinţele ortodoxilor (2), aşa de curênd, adică în acelaşĭ deceniŭ, când greutăţile de tradus şi chiar de tipărit eraŭ ăncă destul de marĭ, chĭar publicarea acestuĭa, dic, de Coresi, etc., se esplică maĭ natural prin bănueala, ce trebue să fi avut episcopiĭ şi preuţiĭ rumânĭ asupra celuĭ I-iŭ, tipărit nu cu sfatul acestora, ci, după epilog, pentru că editoriul calvin a găsit că toate aceste tâlcure sênt «scoase deîn scriptură» şi «toate tâlcuescŭ, adeverează şi întărescŭ cu scriptura sf(â)ntă», (3) termenĭ favoriţĭ reformaţilor, cum se poate vedea şi din catechismul calvinesc din 1656, editat de d-l. G. Bariţ. la pp. 1, 33, 34, 51, 56, etc.

3) Dl T. Cipariŭ în *Organul luminăriĭ*, an. 1847 p. 130, scrie : «o alta Ca-

(1) Cipariu, *Crestom*. p. 22.

(2) *De re literaria Valachorum* în *Annales gymn. Blas*. p. 12.

(3) Această propoziţiune ăncă arată lămurit că e vorba numaĭ de o singură carte, adecă de Omiliariŭ, căcĭ despre Evanghelie şi Apostol, carĭ fac parte din scriptura sfîntă, nu s'ar fi putut dice că întăresc etc., cu scriptura sfîntă.

zania, de care avenduo numaĭ în fragmente stricate și rosa dein vechime, numaĭ atâta scim, că s'aŭ tipărit cu spesele unuĭ Forró Mikloș, (1) așa dară în Transilvania și pre tempul când reformațiĭ se nevoiaŭ a trage pre romanĭ catra Calvinismu, precumu tota cartea e plena de mustrari asupra datineloru baserecei catolice; tipariulu sâmena (2) (?) cu al Cazaniei dela Brasiovu, numai e mai mare si mai prostu, ci in catu pentru limba, cartea e un adeveratu tesauru».

Tot Domnia sa în *De re litteraria Valachorum* (3) spune că acest Omiliariŭ curând a putut fi exclus din usul bisericesc, pentru că mirosiá a Calvinism și cuprindeá multe atacurĭ contra episcopilor, monachilor, etc. Asemenea în *Principiele de limbă* p. 104 și în *Suplement la Sintactică* p. 28 îl numește Omiliariŭ calvinistic. Acum se înțelege, cred, pentru ce epilogul Omiliariuluĭ nu arată că e traducere și care a fost originalul, asemenea pentru ce traducătoriul evită a-șĭ pune numele. E greŭ de credut chiar că însușĭ originalul s'ar fi putut compune înainte de anul 1564, în care se separà biserica calvină ungurească din Ardeal din cea luterană săsască. (4) Esemplarele cunoscute din cele-lalte două cărțĭ anterioare Omiliariuluĭ I, adecă Tetraevanghelul și Apostolul nefiind întregĭ, neavênd nicĭ prefețele nicĭ epilogurile, se înțelege de ce nu găsim nicĭ o virgulă despre traducerea lor. De se vor descoperí când-va esemplare întregĭ, ne vor spune poate numele și timpul precis al traducătoriuluĭ saŭ traducătorilor. Până atuncĭ limba lor, decretul consiliuluĭ comunal din Brașov din 1559 pentru reformarea bisericeĭ valache, (5) cum și publicarea Tetraevangheluluĭ (6) abiá preste 2 saŭ 3 anĭ, timp necesariŭ pentru tra-

(1) Nume și familie ungureștĭ.

(2) Mĕ îndoesc de această asemĕnare, între altele și fiind-că D-sa n'o maĭ amintește în nicĭ-una din operele posterioare.

(3) *Annal. gymnasii Blas* p. 12.

(4) Vedĭ studiul D-luĭ I. Moldovanu *asupra libertățiĭ conștiințeĭ în Transilvania* în *Archiv p. filol.* p. 280 și citatul *Catechism calvin.* pp. 100, 109 și 110.

(5) Vedĭ opera citată de Dl Hasdeŭ în *Cuvente den bĕtrânĭ* II, 92. Eŭ însă prin vorba *reformavit* înțeleg întroducerea ideilor protestante printre Românĭ, nu simpla tipărire a unuĭ text slavon al Evangheliеĭ, de care Româniĭ aveaŭ âncă din 1512 în o edițiune maĭ corectă și maĭ elegantă. Tetraevanghelul slavon editat de Benkner la Brașov în 1562, deși reproduce aproape acelașí text ca și cel din 1512, totușĭ prezentă maĭ multe deosebirĭ în topică, vorbe, forme, une-orĭ maí moderne, ortografie și puntuațiunĭ, cum și diverse omisiunĭ ori adaose; în cât se poate încheiá că avu de bază altă (saŭ și altă) redacțiune, de cât cea editată de Neagoe vodă. Edițiunea luĭ Coresi din 1579 tot de la Brașov e o simplă reproducere cu maĭ multe greșelĭ a celeĭ datorite stăruințeĭ luĭ Benkner.

În cauza încercărilor de reformare a bisericeĭ române din partea Luteranilor, cf. și operele citate de Dl Bariț în *Catichismul calvinesc* p. 96.

(6) Vedĭ *Glosariul luĭ Seulescu* publicat în *Buciumul român* din Iașĭ an. 1875, p. 1. unde se fixéză *data de 1561 Ian. 30.* și pre G. D. Teutsch, citat de Dl Bariț în *Catech. calv.* p. 96, carele spune că «*senatorul I. Benkner a midiŭlocit a se tipări la an. 1562 în limbă românéscă cele patru evangelii*». În acelașí an 1562 și tot de I. Benkner se edità la Brașov un Tetravanghel slavon, pre care V. Pop în disertațiunea sa asupra tipografiilor româneștí spune că-l vĕdù la biserica din Șcheiĭ Brașovuluĭ. Despre această carte slav. vorbește

ducerea luĭ, ne fac a încliná pentru părerea că *acele 2 cărţĭ, ca şi Omiliariul I, se traduseră ad hoc pentru tipărire.*

Cât pentru copia gramaticuluĭ Radu din Măniceştĭ de la 1574, nu e absolut necesariŭ se presupunem un manuscript original, căcĭ o puteá el foarte bine copia de pre Tetraevanghelul tipărit la Braşov în a. 1561—2, carte ca la început cam scumpă şi care curând cătá să se fi împărţit pre la bisericele din Ardél. Pre lângă *Catechismul luteran*(1) *copiat*, după însuşĭ D-l Hasdeŭ,(2) *de popa Grigorie din Măhaciŭ*, avem şi alte exemple de copiĭ după tipăriturĭ. Aşa e a unuĭ Ardelean din a 2 jumĕtate a secoluluĭ al XVII-lea de pre Cazania luĭ Varlam de la Iaşĭ din 1643, aḑĭ proprietate a D-luĭ Gr. Tocilescu; asemenea o copie de la începutul veaculuĭ present făcută de un călugăr de la Dobrovĕţ după *Îndreptarea legiĭ* din 1652, aflătoare în biblioteca seminariuluĭ din Huşĭ. etc.

XII. Raportul cu alte redacţiunĭ. — *Apostolul în chestiune n'are raporturĭ cu nicĭ unul din manuscriptele anterioare saŭ posterioare*, din câte cunosc, *nicĭ cu tipăriturile ce i-aŭ urmat.* De acest fapt se poate cine-vá încredinţá chiar şi numaĭ din fragmentul ce comparăm la § X cu locul respectiv din alte 5 redacţiunĭ române anterioare anuluĭ 1700. Se vede dar, că acest Praxiŭ în curând a fost considerat ca o traducţiune rea.

XIII. Patriea traducătoriuluĭ. — Nu e îndoeală că *trăducătoriul e de peste Carpaţĭ.* Aceasta o probează mulţimea ardelenismelor, cá:

1. Боєрєсєлє p. 16, aḑĭ boresele, dar şi Мѹєрилє p. 231. Boreasă se întrebuinţéză rar şi în Munteniea, anume în Muscel.

Schafařik în *Istoria literatureĭ sêrbe* pp. 124, 255, 284, bănuind în lipsă de date sigure despre Benkner, că e tipărită pre la 1500 în Transilvania, eară în *istoria limbeĭ şi lit. slav.* Praga 1859, p. 132, înclină pentru Cracovia. Tot despre astă ediţiune atinge şi Dl Cipariŭ în *Anal. gymn. Blas.* p. 11, însă nu-ĭ arată data precisă, de asemenea tracteazā şi Dl Hâsdăŭ în *Cuv. d. bĕtr.* II, pp. 93, 94, unde-ĭ fixéză data, oare cum în mod negativ, ḑicând că nu s'a putut publicá înainte de 1559. D-sa însă, la p. 725, se grăbeşte a comunicá: «Aflăm acum de la însuşĭ (?) d. Bariţ,... că ediţiunea slavică a Evangeliaruluĭ se află într'un exemplar, cu data precisă de 1562, la biserica sf. Nicolae din Braşov.» In fine Dl. T. Codrescu, la locul maĭ sus citat din *Buciumul român*, spune: «Mulţĭ investigatorĭ de cărţĭ vekĭ româneşcĭ susţin că la 1561, s'aŭ fost tipăritŭ, în Braşovŭ, o Evangelie în limba slavonă». Dar nu se poate şti cât de sigură e acéstă afirmaţiune, întru cât D-sa nu citéză nicĭ pre unul din mulţiĭ investigatorĭ.

(1) Pentru luteranismul cărţiĭ, pre lângă materie (numĕrul tainelor e redus la 2: botezul şt cuminicătura), împărţire, şir şi modul de tractare, maĭ vorbesc: a) faptul că Honter, parochul luteran al Braşovuluĭ, tipărí în tipografia sa şi Catechismul luĭ Luter în l. grecéscă la an. 1550, după cum adeveresc Nemethi şi Walaszki în operele lor citate de V. Pop. la p. 13 a Disertaţieĭ despre tipogr. rom. b) afirmaţiunea D-luĭ G. Bariţ, după scriitorĭ Saşĭ indigenĭ, că senatul din Braşov a pus să se traducă Catechismul luĭ Luter în l. românească, afirmaţiune ce se poate vedeá în *Catech. calv.* (la p. 96). şi c) chiar citatele D-luĭ Hâsdĕŭ în *Cuv. d. bâtr.* II p. 92. Asupra neortodoxieĭ aceste «întrebarea creştinească», bine-voí a-mĭ atrage atenţiunea Prea sfinţitul episcop Melchisedec,

(2) Cuv. d. bĕtr. II, pp. 96, 97.

2. ӑлкамѹрє p. 26 și 28, taĭnă și viclenie, după Lexicon Budan și Vocabulariul rom. germ. al luĭ Iser.

3. Троуфѹлѹйндѹсє p. 28, a pâcălí, înșelá, dupa Lex. Bud., Iser și Bob. E dela ung. tréfál, glumește, pâcâlește.

4. съ ӑмистѹӑскъ p. 31.

5. ӑстрїннать p. 53.

6. ӑспѹмжндь p. 59.

7. пїєтри нѣмишє p. 118, adecă pietre scumpe.

8. ѿпть съ. Se construește cu conjunctivul și însamnă *trebue se.*

Această espresiune verbală nu ne întimpină de cât în Praxiŭ și în Omiliariul I. Intr'o altă carte scrisă toĭ de un Român de preste munțĭ în a 2ª jumĕtate a veaculuĭ al XVII^lea am găsit'o sub forma scurtată ѿпсъ, fără т. Ultima formă se maĭ aude și adĭ preste Carpațĭ, însă cu sensul slăbit, de doară, poate, paremi-se, și se construește cu indicativul. În Lexiconul Budan e opsă și obsă, în vocabulariul luĭ Iser numaĭ obsă.

9. нъместїє p. 164.

10. Моѵлцѣми p. 172. subst. plur.

11. съ ноѹ въ коѹџєтаци p. 178. Cf. și p. 188.

12. фъръ p. 193, după propozițiunĭ negative, în loc de : numaĭ de cât, afară de, d. e. ѧрѹ дє ӑлалци ӑпстли ноѹ възѹи нїчи оѹнѹл фъръ їакѡвъ.

13. стъ p. 199 (2), în expresiunea стъ скрись, sl. писань бысть și писано...єсть; și p. 240(2), în propozițiunea коумь стъ прєжоупть мїнє, sl. ѩжє ѿ мнѣ în carĭ verbul *stă* e întrebuințat în loc de este, ca în ital., cum dovedesc locurile slavone respective. *Prejuptŭ* probabil a rezultat din confuziunea între învechitul *prejurŭ*, ce trebue se fi fost în manuscript, și între *presuptŭ*, pe care culegătoriul maĭ tênĕr îl înțelegeá și-l întrebuințá, ca și adĭ înaintea acuzativelor pronuminale : mine, tine, sine.

14. ӂчєтъ p. 216, I pers. sing. adecă eŭ înceĭŭ; din cóce de munțĭ e numaĭ încetez.

ӂчѣтъ p. 91.

Dar din care parte a Ardéluluĭ erá acel traducătoriŭ ?

Eŭ pot afirmá că *dela Brașov saŭ din gĭur*, pentru că nu găsim o singură dată : giudecațĭ, botegiunea, agĭutatŭ, împregĭurŭ, giosŭ etc., nicĭ o vorbă scrisă cu з, nicĭ ḑus, beutură, curund, deatoriu, mănule și mănile, sama, îndĕrĕptŭ, el ști, ceateră, olată, carĭ se află în cărțile din vestul, centrul și nordul Transilvanieĭ, ci tot-d'auna жоудєкаци p. 1, ботєжѹнѣ p. 19, ӑжоутать p. 66, ӂпрєжѹрь p. 74, жось p. 96 și altele, toate cu j ; зїωа p. 14, зїω p. 58 cu и în tulpină și scris cu з, ca toate vorbele în carĭ e sunetul z, бъѹтѹри p. 20, коурӂндь 24, 109, датόрю 37, 34, мӂнилє 98, 122, 183, 228, сѣма 177, ӂдьръть 243, џїє 183, ӑлъѹтъ 135, нъместїє 164.

In privirea ultimuluĭ cuvênt eacă ce spune D-l G. Barit în *Catechismul calvinesc* p. 126 și 127 : «Nemestire, v. slav. asiediare. Nu se mai aude nicairi, de catu numai la muntenii din districtulu Brasiovului ca subs. plur.

Nemestii, care mai inlaintru in tiéra se dicu Olate, éra in Romani'a pe turc. *Acareturi*, adeca edificiuri, superedificate, immobilii. Eŭ l'am maĭ aflat în Rîuşor, un sat spre S. O. de la Făgăraş, sub forma *nimestiĭ*, cu accentul pre silaba *me* şi cu înţelesul de şură, grajdurĭ în jurul căsi».

XIV. Şi óre diaconul Coresi sĕ fie traducĕtorul? — D-l T. Cipariŭ ḑice că Coresi a tradus Praxiul ca şi Tetraevanghelul din 1561 şi ambele Casaniĭ tipărite la Braşov (1). Ca dovadă însă aduce numaĭ că textul evanghelielor din Cazaniă seamĕnă cu cel din Tetraevanghel, de şi tot D-sa în *De re litteraria Valachorum* observă că în acelea s'aŭ schimbat unele vorbe, fiind-că se socotiáŭ maĭ puţin potrivite (2). D-l Hasdĕŭ examinând unele corecţiunĭ posterioare ale luĭ Coresi în textul evanghelielor publicate de acesta în Cazania din 1580-1, neagă cel ântâiŭ luĭ Coresi paternitatea textuluĭ din Tetraevanghelul român editat de Benkner (3). Aşá fiind douĕ opiniunĭ contrare asupra paternităţiĭ primeĭ tipăriturĭ de la Braşov, acésta m'a silit să compar şi eŭ limba din Apostol cu a luĭ Coresi, pentru ca să mĕ pot pronunţa în deplină cunoştinţă. Înainte însă de a vení la asemenĭ dovezĭ, fie-mĭ permis a face câte-va întrebărĭ. Dacă ar fi Coresi traducĕtoriul acelor cărţĭ, óre nu şĭ-ar fi pus el numele în epilogul Omiliariuluĭ I, cum şi l'a pus în cărţile slavone tipărite saŭ şi traduse de el, n'ar fi spus'o în epilogul Psaltirieĭ sale şi tot aicĭ ar fi ḑis el fără reservă că Rumâniĭ n'aŭ cuvîntul luĭ Dumneḑeŭ în limba lor, în sfârşit ar fi tradus el óre din o limbă ce probabil nu cunoştea de loc saŭ prea puţin, ar fi tradus, ḑic, Omiliariul calvinistic el venit, precum cred, din Muntenia, ţară ortodoxă, pentru cá peste câţĭ-vá anĭ se ţie a traduce un al II-lea conform cerinţelor ortodoxe (4)?

Dar proba cea maĭ sigură că *nu Coresi a tradus Praxiul*, sunt maĭ multe forme şi espresiunĭ întrebuinţate de traducĕtorul Apostoluluĭ (şi chiar de al Tetraevangheluluĭ şi Omiliariuluĭ I), care nu le găsim, saŭ prea rar în Psaltirea luĭ Coresi, singura carte românéscă scrisă de el, pre cât ştim, fără colaboratorĭ (5). Vom pune dar faţă în faţă în 2 columne deosebite o sumă de asemenĭ espresiunĭ :

Apostol :	**Psaltirea luĭ Coresi :**
пáмете p. 24.	пáментѣ ps. 96
цеnȣкеле p. 99 (²), дцеnȣкѣрж 99, dar şi цеnȣжкеле 223.	ценоукеле 71, цеnȣкеле 104, 121 (²), însă nicĭ o dată cu н înainte de к.

(1) *Principia de limbă* pp. 101 şi 102. Cf. *Archiv pentru Filologie* p. 88 şi *suplem. la Sintact.* p. 33.

(2) *Annales gymnasii Blasiensis* p. 11 spun: textus hujus versionis tam in Evangeliis prius fati Homiliarii, quam in alterius, mox indicandi Coronae anno 1580—1 editi idem occurrat, paucis tantum hinc inde vocabulis mutatis apud hos postremos, eo quod minus apta reputarentur.

(3) *Columna luĭ Traian* an. 1883 pp. 312 — 320. Pre lângă doveḑile aduse de D-l Hasdĕŭ, am cules şi eu câte-vá, pre care le voiŭ publicá cu altă ocasiune.

(4) *Annal gymn. Blas.* p. 12.

(5) Aceasta cel puţin rezultă din cele ce spune el însuşĭ în epilogul Psaltireĭ.

сфѣтъ 70, сфѣтоулъ 215, сфѣтоу 15, 70; dar şi сфатоу̑ 121.

Ꙋдѹле, vocat. p. 146.

ꙟшължтóрю p. 34 şi ꙟшелътóрю p. 45.

кatъжокѹрж 121 şi кътжокѹрнторю 125.

мжнннле pp. 98, 122, 183, 228.

оу̑нтáре p. 23, оу̑нтъ 243.

лѹжндъ p. 78.

ръкдаре pp. 94, 224, ръкдарѣ p. 19, dar şi ръкдѹріе p. 153, ръкдѹріѧ p. 185, ръкдѹрнѹ adj. p. 147.

judecătoriŭ:
жоу́декъторн p. 1
жоудéцъ p. 8, жѹдецъ

judecată:
жоу́децъ p. 27, жоудецъ 2, 27
жѹдецъ p. 2, жѹ́децъ 26
жоудецоу̑ p. 2, жоудéцоу̑ 26
жѹдѣце p. 1
şi жѹдекатен gen. 165.

сфѣтѹлъ ps. 1 şi tot cu ѣ e în diversele forme ale acestuiaşĭ cuvênt din psalmiĭ 9, 12, 13, 19, 20 32 (3), 65, 70, 105 (2), 106, 118.

ꙟдъ totdeauna, ps. 6, 9, 15, 17, 29, 30, 48, 54, 87, 93, 113, 114, 138, 140.

ꙟшелжчюне ps. 5, ꙟшелжчюне ps. 37, ꙟшилжчю́не 32, 111.

катжокѹрж 43, катъжокѹрж 78
катъжокѹрнле 118.

мжннлѡръ ps. 7, 17
şi мжи́ннле ps. 36, мжнннле 149

оу̑и́тж ps. 28 etc. dar şi оу̑лтатъ 248 etc.

лѹоу̑ндъ ps. 125.

Numaĭ următoarele esemple toate ca adĭ: ръкдáрѣ ps. 9 şi 19, ръкдарѣ ps. 61, ржкдáрѣ ps. 70, ръкджторю ps. 7, 85, 144.

persoană — judecătoriŭ:
жоу́декжтѡрю ps. 7
жоу́децъ ps. 49, 74, жѹдéцъ ps. 67
(жѹдечн шн тоа̑те) жѹдѣцеле ps. 148, lat. principes et omnes judices terrae.
жоу́дечїн ps. 140.

persoană — căpetenie:
жѹде ps. 104, џоу́де cânt. VII, жоу́деле ps. 104,
жоу́дечн 44, жѹдечн 148, жѹдечїн p. 104.

judecată:
жоу́децъ ps. 1, 102, жѹдецѹлъ 147
жоу́декателе ps. 47, жоудекателоръ 118. starea II.
жѹдекърнле 147 şi 118 starea II.

Precum se vede, Apostolul pentru a esprimá idea de judecătoriŭ întrebuinţează 2 forme: judecătoriŭ şi judeţŭ.

Pentru aceeaşĭ idee în Coresi găsim 3 forme: judecătoriŭ, judeţŭ şi o dată jude, a nume în forma-ĭ plurală judecĭ.

Pentru conceptul căpetenie, lat. princeps, Apostolul are o dată ꙟчепътóрюлѹи p. 22, traducere literală a sl. начѧлника, apoĭ маи мáрїи p. 115 (2) sl. кнѧѕъ şi (доу́пж) дóмноулъ p. 218, sl. (по) кнѧѕѹ, (кѹ[!]) дóмни p. 233 sl. (къ) начѧлѡ̑.

Jude, pl. judecĭ, la Coresi are maĭ totdeauna înţelesul de *căpetenie*, sl. кнѧѕъ, gr. ἄρχων, lat. princeps.

Judecata Apostolul o esprimă în 2 felurĭ: judeţŭ şi rar judecată.

Aceasta e esprimată de Coresi în treĭ chipurĭ: judeţŭ, judecată şi judecare.

Apostol:

шáпте мїе p. 99
милости́вннкъ 91 (2), ми́лостнвннческъ 91,

Psaltirea luĭ Coresi:

мїи ps. 118, cânt. II.
ми́лостнвъ ps. 84 şi 102, милостнвъ 102,

милостивничіѧ 91, 154, милостивничіє 94, ми́лостивничіє 212.	ми́лостивницивѫ ps. 8
ӑлъȣтѫ p. 135	ceateră, cum se vede din чѣтеріѣи ps. 56, чѣтери ps. 32, 42, 97, 150, четери ps. 97.
непȣти́нцѫ p. 115, непȣти́нца p. 81, непоутинцеле p. 89;	Numaĭ лънгоȣрѣ ps. 40, лъѫгоріѣи ps. 40, lat. infirmitate, лънгориле lat. infirmitates p. 102 şi лънцедь 104.
слѫбичю́не pp. 144, 183, 184, 187, 204; dar şi ко́ла p. 91 cum şi колѣще 88	
роу́шине p. 161, lat. dedecoris,	рȣшинѣ ps. 68 (2), 70 şi 108
се ва рошинà p. 21 şi	съ се роу́шинѣзе ps. 68 şi
коуръціѧ p. 6, care corespunde latinesculuĭ pudica.	рѣче ps. 70, рѣчеле 39 şi 43,
коу́рѫціє 246.	съ се ръчѣскѫ ps. 69, съ се рѫчѣскѫ 82.

A doua espresiune provine din confusiunea dintre ambele sensurĭ ruşine şi frig ale subst. slav **стоудь**, între aceste şi **стыдь**, ruşine, cum şi între verbele **стоудити**, a rĕci, **стоудовати** a ruşina şi **стыдѣтисѧ**, a se roşi, ruşina.

Apostol.	Coresi
Amicul se esprimă prin : со́ць p. 3 şi 7, со́ціи p. 55 (2), ѿбиторіи p. 7 şi прїѧтиникȣль pp. 208 şi 228;	numaĭ prin : со́цȣль ps. 87 şi со́ціи ps. 37. şi 138.
Inimicul etc. prin : дра́чи, numaĭ odată p. 7, încolo prin връжмашь şi derivatele luĭ de 8 orĭ la pp 7, 76, 86, 103, 140 (2), 204, 244.	Vorba дракȣль în înţeles de inimic o aflarăm de 26 de orĭ numaĭ în 11 din primiĭ 30 psalmĭ şi anume în 7 (2), 8 (2), 9 (4), 12 (2), 17 (4), 20, 24 2), 26 (3), 29, 30 (3); Vrăjmaşiĭ abia de 6 orĭ în 5 din aceiaşĭ primĭ 30 psalmĭ, adecă în 5, 6 (2), 7, 16, 17.
Ѿпть съ se găseşte o dată la p. 143, pre lângă expresiunile de adĭ : трекȣ́скь p. 203 şi трѐкȣѧще p. 205.	Optŭsă nu se află.
Cele 3 verbe din faţă, de origine slavă, favorite ale luĭ Coresi, nu se află de loc în acest Praxiu. In locul lor cetim : 1) нимінѣ (ноу́)ми фа́кѫ моу́ѫкѫ p. 212, lat. (nemo), michi molestus fit, sl. троу́ды да (никто́же) дае́тми.	додеи́ре sub diferitele sale forme, în ps. 3, 9, 12, 22, 26, 34, 41, 42, 43, 55, 59, 105, 142 etc. înlocuit cu amărîre etc. de însuşĭ Coresi, cu supărare etc. de Dosoteiŭ în psalt. sa slavo-rom., cu năcăjire de Anton Ivireanul cum şi în Psaltirile maĭ nuoĭ.
2) ѫдеминѫндȣне 31, properantes, sl. тъщещемсѧ.	стъжаще ps. 30, 36, 44, стъжирȣ ps. 105, înlocuit în Psaltirile maĭ nouĕ, de cele maĭ de multe orĭ, prin grăbire.
3) съ ноу́не оу́ръмь 210, sl. зави́дѧще Cu deosebire pentru ultimul trebue să notez că am întîmpinat în textele slave de 7 orĭ chiar verbul ненавидѣти, pe care traducătorul Apostoluluĭ ni-l dă în rom. prin a nu iubi pp. 38 (1), 43 (2), 47 şi prin urîre la pp. 60, 84.	неизвидици ps. 96, ноу́те нъвидеи ps. 73, нȣмѫнъви́дескь ps. 85, нȣнъвидьскь ps. 126, înlocuit de însuşĭ Coresi prin оу́раще (ненавидить) ps. 10.
доу́нде pp. 46, 187, 188, 203, 208; доунде 210, дȣнде 208 etc. cu sens de *dacă*	Nu cunóşte asemenea vorbă.

şi *când* saŭ subînţeles în gerunḑiul, cu care se esprimă alte redacţiunĭ ca Noul testam. Belgrad şi Biblia din Iaşĭ.

á judecá construit numaĭ o dată cu dativul, ca în slav., din 6 locurĭ în carĭ slavona întrebuinţéză acest caz, eară româneşte ar trebui acusativul. Veḑĭ exemplele în cap. X.

Din 26 de casurĭ, în carĭ în româna ar trebui complimentul direct, Coresi numaĭ o dată întrebuinţéză acuzativul după acest verb, în toate celelalte dativul ca în slavoneşte.

Exemple şi psalmiĭ respectivĭ se vor citá în cap XVII.

Deosebirile dintre cele 3 locurĭ corĕspunḑătoare citate din ambele cărţĭ şi puse faţă în faţă în cap. următoriŭ, vor întări convingerea deja căpătată cum că *nu Coresi a tălmăcit acest Praxiŭ.*

XV. Este Praxiul anterior orĭ posterior psaltiriĭ luĭ Coresi din 1577? — Pentru a dovedí, vom compará locurile din Psaltire, ce se reproduc de Apostol şi din contra.

In cânteculŭ lu Dv͞dŭ. 31, din Psaltirea luĭ Coresi, rândurile 1 şi 2 sună aşá:

ферíче дѐ чéн чѐлъсáржсе фъръ лéцнле,
шѝ лжсе ӑкоáперь пъкáтеле.
ферíче бърбáть че ноу́н сóкотн дóмноулъ
пъкáтеле.

Eară rândurile 44—46 din ps. 68 sênt

фїе мáса лóрь ꙟнтре ѻн ꙟкȣрсъ шн ꙟдáре
шн ꙟсъблáзне.

ꙟтȣнѣречесе ѿкїн лóрь сънȣ вазъ
шн спи́нарѣ лóрь кȣ тóть дȣплекатъ.

Aceleaşĭ locurĭ, corespunḑênd cap. IV v. 6—8 şi cap. XI v. 9 şi 10 din epist. l. Pavel cătră Romanĭ, Apostolul le reproduce la pp. 73 şi 100 în modul următoriŭ :

ферекацн челора че ле се лъсаръ фъръ лецнле.
шѝ лwор коперdroжлесе пъкателе.
ферекать коу́н ноу̀ва сокотѝ доу́мнезеȣ
пъкателе.

съ фїе мáса лẃрь ꙟнаи́нтеле кà оу́ꙟ лáць.
шѝ ꙟнтроу̀ вънжтоа̂ре. шѝ ꙟнтроу̀ ръоу.
шѝ лẃрь сълъсе плжтѣскъ.
кà съ се ꙟтоу́нече ѿкїн лẃрь кà съ ноу вазъ.
шѝ спáтеле лẃрь ꙟ тоа̂тъ врѣмѣ.

Deosebirile dintre ambele locurĭ în texturile grece şi slavone se reduc la câte-vá vorbe din locul al II-lea, anume la vorbele ce traduce Apostolul prin *şi întru vĕnâtoare* şi *lorŭ,* adause în originalul Praxiuluĭ; apoĭ proposiţiunea dată în româneşte de Apostol prin: *şi lorŭ sĕ lă se plâtească,* corĕspunḑătoare espresiuniĭ *în dare* din Psaltire, e lăsată la urma versetuluĭ. Tot aşá aceleaşĭ bucăţĭ în Biblia de Bucurescĭ din 1688 şi în cea de Blaj din 1795, difer puţin.

Însă texturile de carĭ ne ocupăm, cel puţin jumĕtate difer în accente, ortografie, vorbe, timpurĭ şi construcţiunĭ. Aceste deosebirĭ prea marĭ nu se pot esplicá de cât admiţând doĭ traducătorĭ. Asemenĭ deosebirĭ marĭ vedem şi în Biblia de Iaşĭ 1871, cea ce se esplică prin împrejurarea că ediţiunea societăţiĭ biblice britanice fu tradusă de maĭ mulţĭ inşĭ şi după texturĭ deosebite în limbă. Aceaşĭ esplicaţiune trebue se aibă deosebirea dintre Psaltirea din 1866 şi Noul Testament din 1867 editate tot de numita societate în Bucureştĭ.

Numaĭ din limba ambelor redacţiunĭ ale acestor locurĭ nu s'ar puteá cu siguranţă încheiá, care din douĕ e maĭ veche. Ce e drept, în Coresi găsim espresiunile vechĭ ꙟнтре (înainte in Apostol şi adĭ), ꙟнтȣнѣречесе (în Ap. etc. adĭ întunecese) şi дȣплекатꙟ (adĭ înduplecată). Din aceste acele douĕ d'întâiŭ îşĭ aŭ corĕspundătoarele lor în Ap. sub o formă maĭ nouă. Dar de altă parte vorbele ꙟерекаци (adĭ fericiţĭ şi ferice de), коперирꙟ, fără *a* la început, deşi la p. 160 aflăm àкоперимꙟнть de treĭ orĭ, şi ꙟнтроу (în loc de ꙟ) din Apostol, sênt maĭ vechĭ de cât cele corespundătóre din Coresi, care însă aiurea le întrebuinţéză şi el, d. e. la pp. 2, 14, 16, etc. S'ar puteá aduce doară în favórea autorităţiĭ Apostoluluĭ, întrebuinţarea mult maĭ deasă a luĭ оу (în 9 din 10 casurĭ), în locul căruia Coresi prefere maĭ tot-dauna ȣ (în 5 din 7 casurĭ), dară această deosebire nu se constată şi în restul texturilor. Aşa dară din compararea locurilor precedente, nu se poate încheiá de cât că traducătoriul Apostoluluĭ n'a avut dinaintea sa psaltirea luĭ Coresi, ca se vadă cum a tradus el locurile în cestiune şi nicĭ n'ar fi putut'o vedeá, dacă, precum vom dovedí, acea psaltire nu se tipărise âncă.

Acum se comparàm alt loc maĭ concludent.

Apostol p. 136 corĕspundătoare zacealuluĭ 155 sau I Corint. 14, 19:	*Coresi* în epilogul Psaltiriĭ pagina ultimă:
кꙟ ꙟнтрȣ бесѣрекꙟ мáн врꙟтωс чѝнчи коувинте кȣ ꙟцелéсоул мїѣȣ сꙟ грꙟѣскь. кà шѝ áлалци сꙟꙟвꙟць. декꙟть ѿ м ї е де коувинте неꙟцелѣсе ꙟнтраnте лѝмби.	кꙟꙟнтрȣ бесѣрекꙟ мáн врꙟтос чѝнчи кȣвѝнте кȣ ꙟцелесȣль мїеȣ сꙟ грꙟѣскь, кà шѝ ȃлалцѝ сꙟꙟвꙟць дѐ кꙟть оу ꙟ т ȣ н ѣ р е к ꙟ дѐ кȣвинте неꙟцелѣсе ꙟнтрáлте лимби.

Ací ambele redacţiunĭ samĕnă aproape în totul. Singura deosebire e, că, unde Ap. are ѿ мїе, Coresi pune оуꙟтȣнѣрекь, adecă traduce maĭ exact slavicul тьмы, gr. μυρίους, lat. decem millia, cum făcuse chiar tălmăcitoriul Apostoluluĭ la p. 122. Afară de aceasta maĭ sênt 18 micĭ modificărĭ şi a nume: O împreunare de vorbe, 5 accente maĭ mult, 2 omise, 1 urcat, 1 spirit maĭ mult, ω înlocuit cu *o* în o silabă finală, оу înlocuit cu ȣ de treĭ orĭ, 1 literă suprapusă; alte 2 scrise în rănd, carĭ în Apostol sênt suprapuse şi scrise în mod scurtat; 1 punt omis, altul înlocuit cu virgula. Acestea arată că Coresi avù dinainte Praxiul şi copiâ din el acelea câte-vá rândurĭ, dar întrebuinţă sistema sa deosebită de a scrie şi corecta o espresiune. Decĭ *Apostolul e maĭ vechiŭ cá Psaltirea din 1577.*

Dar dacă Apostolul e maĭ vechiŭ de cât Psaltirea luĭ Coresi şi dacă acesta-l cunoşteá, cum trebue se fi cunoscut şi Tetraevanghelul anterior Praxiuluĭ şi probabil Omiliariul editat cu cheltueala luĭ Foro Miclăuş, atuncĭ ce însamnă vorbele din epilogul Psaltirieĭ vestituluĭ diacon: «Deacă vĕdiuiu că maĭ toate limbile aŭ cuvêntulŭ lu dumneneu (l. dumnedeu) în limba numaĭ noĭ rumânii navĕm»? Vrea el să spue, că nicĭ o carte bisericească nu se maĭ tradusese în limba noastră, orĭ numaĭ că ce erá tradus erá puţin, nu cuprindeá nicĭ întregul Noŭ Testament, necum cel vechiŭ, cu alte cuvinte că *noĭ Românĭĭ n'avem tot cuvêntul luĭ D-deŭ în limbă? A doua părere mi se pare*

maĭ de udmis, căcĭ el nu ḑice espres că n'avem nimic. Se maĭ poate cá el se fi ḑis așá și din causă că credea traducerile anterioare prea imperfecte.

XVI. Data cărțiĭ G. Seulescu pune primul Tetraevanghel tipărit la Brașov în an. 1561, Ianuariŭ 30, dată publicată de *Buciumul român* din Iașĭ an. 1875 p. 1 după carea cred că s'a luat și D-nul Cipariŭ în suplimentul sĕŭ la Sintactică, p. 33 și pre care Dl. Hasdeŭ în *Columna* din an. 1873 p. 320 și 322 n'o desaprobă. Insă fără alte doveḑĭ nu m'așĭ putea uní cu rĕposatul filolog din Iașĭ, de oare ce el, pre lângă mania de a schimbá vorbele ce nu-ĭ plăceáŭ, din texturile vechĭ, inventá date de cărțĭ de sigur neexacte. Așá, în acelașĭ an prim din *Bucium*, la p. 399 și aiuria, dă Psaltiriĭ luĭ Coresi de la 1577 data închipuită de 1568, după ce, în nr. 96 al *Albineĭ românești* din an. 1847, o urcase la 1560, apoĭ atribue Codiceluĭ Vasilianŭ» de logof. Evstratie din 1645, o dată cu 2 anĭ maĭ veche de cát cea adevĕrată, adecă 1643. De áceea mĭ-a părut bine când am aflat că Teutsch pune an. 1562, cá dată a aceluĭ prim Tetraevanghel (1).

Dacă dar anul 1561 saŭ 1562 e esact pentru Tetraevanghel, am puteá ḑice că Apostolul nostru trebue se se fi publicat între an. 1562—76, și maĭ probabil în prima jumĕtate din acest interval, pentru că Praxiul e oare-cum soțul nedespărțit al Evangheliei, trebuiá se se fi tipărit cât maĭ curând după Evanghelie, cu care are oare-carĭ asemănărĭ de limbă (2); precum preste un secol se tipăresc în Bucureștĭ aceleașĭ 2 cărțĭ în 2 anĭ immediat consecutivĭ; 1682 și 1683.

Marca hârtieĭ însă face dificultate pentru punerea tipăririĭ în primiĭ 7 anĭ din intervalul arĕtat (1562 1576). In adevĕr după citatul articol al luĭ Kemeny (3), cea maĭ veche urmă de marca hârtieĭ din Apostol, publicată în tabela finală sub Nr. 8 și 9 a aceluĭ fascicul din Magasin, s'a găsit în documente din 1569. De aceea, până se va da preste vr'unul cu acea marcă, anterior anuluĭ 1569, fixez data Praxiuluĭ între aniĭ 1569 și 1576; este dar întâiul Apostol românesc tipărit. E probabil că imprimarea se efectuá în primiĭ din aceștĭ 8 anĭ, pentru ca să se poată apoĭ traduce și tipări Cazaniea calvinească, după care trebuì să treacă maĭ mulțĭ anĭ, pentru ca să se opereze reacțiunea

(1) Veḑĭ G. D. Teutsch, *Ist. Sașilor din Transilv.*, citată de G. Bariț în *Catechism. calv.* p. 96. — Dl Hăsdĕŭ în *Cuvente den betrâni* t. II p. 724 seq. spune că Dl Teutsch a comis greșala de a luá drept româněscă din anul 1562 edițiunea brașověnă cea slavicá a Evangheliaruluĭ de Iohann Benkner Eată și argumentul Domnieĭ sale. «Este óre probabil, ca Iohann Benkner sa fi tipărit în *acelașĭ an* un Evangheliar slavic și un Evangheliar mânesc? E cam greŭ de creḑut, chiar în vederea condițiunilor tipografice curat materiale ale Brașovuluĭ în secolul XVI. Eu ḑic că e probabil, pentru că numaĭ după 15 anĭ diaconul Coresi tipărì în unul și acelașĭ an la Sas-Șebeș psaltirea slavonă și cea slavo-rominà, eară după alțĭ 3 imprimă la Brașov, numaĭ în 6 lunĭ, Cazania a II-a, deși aceasta e maĭ mare de cât Evangeliariul.

(2) Dar asemănările dintre Apostol și Omiliariul I sunt maĭ caracteristice, maĭ ale espresiunea verbală *optŭ sĕ* și conjuncțiunea *dunde*, carĭ ambele împreună nu ne maĭ întâmpină, pre cât știŭ, în alte cărțĭ româneștĭ.

(3) Kurz, *Magazin für Gesch. Sieb.* I, 2. p. 134 seq.

contra eĭ, să se caute alta sêrbească în multe părţĭ şi să se afle în Târgovişte, apoĭ, după sfătuirea luĭ Hrăjilă Lucaci cu mitropolitul Ardealuluĭ, cu mulţĭ preuţĭ şi cu sfeatnicïĭ, apoĭ, ḑic, să se traducă de diaconul Coresi, cu colaborarea popilor Iane şi Mihaĭ şi să se înceapă a se tipări în anul 1580 (1).

Aşa dar data Praxiuluĭ se póte pune pre la 1570. La acelaş resultat ne duce compararea tipariuluĭ acesteĭ cărţĭ cu Tetraevanghelele slavone tipărite la Braşov în 1562 şi 1579, între carĭ Praxiul ţine un loc mijlociŭ. Şi într'adevĕr Praxiul maĭ întâiŭ are toate caracterele comune ambelor cărţĭ slavone, cum am arătat şi în cap. VI, dar în acelaşĭ timp presentă şi unele particularităţĭ, în carĭ samănă orĭ numaĭ cu primul orĭ numaĭ cu al doilea. Aşá, ca şi la Tetraevanghelul din 1562, hârtia Apostoluluĭ, de şi gălbie, e apróape albă, capitalele şi minusculele ordinare negre ale acestuia se disting aproape tot atât de bine; de asemenea are 3 felurĭ de ȣ şi 2 de ѵ minusculĭ ordinarĭ. Dintre deosebirĭ voiŭ nota : 1) hârtiea Apostoluluĭ are semn de fabrică, 2) literele roşe şi accentele de multe orĭ nu se prea disting.

Asemănările numaĭ cu al II-lea Tetraevanghel sênt: 1) acelaş semn de fabrică al hârtieĭ, 2) uzarea literelor aprópe tot atât de mare. Eată şi câte-vá deosebirĭ: semnul de fabrică al Tetraevangheluluĭ luĭ Coresi de multe orĭ e maĭ înnalt (2) de cât cele publicate de Kemeny sub anul 1569 şi de cât cele din Praxiu, şi decĭ Tetraevanghelul al II-lea e maĭ noŭ; hârtia acestuia e maĭ groasă, tot gălbie, dar maĭ închisă, din care cauză prea tocitele litere se disting maĭ rĕŭ. In acesta apoĭ e maĭ numaĭ câte un singur fel de ȣ şi ѵ, linia verticală a luĭ т de maĭ multe orĭ trece de asupra celeĭ orizontale formând o cruce, care nu se vede în cele-l'alte două tipăriturĭ, în sfârşit п ornat de la quaterniul кг f. 4 r. nu e întocmaĭ ca cel din Praxiŭ.

Am ḑis că Apostolul acesta e întâiul din cele tipărite româneşte, pentru că bună óră cel din manuscriptul descoperit de mine la foasta mănăstire Voroneţul din Bucovina, e necontestabil maĭ vechiŭ, după cum voiŭ probá în studiul special, ce am aproape terminat asupra acestuĭ monument preţios. Primul Tetraevanghel de la Braşov anterior Apostoluluĭ trebue să fie cu atât maĭ mult anterior anuluĭ 1577, maĭ mult încă, data aceluĭ Tetraevanghel e acum destul de sigură 1561-2. De aceea nu mĕ pot uni cu D-l Dr. Gaster, care în Crestomatia sa română puse acel Tetraevanghel din anul 1579, numaĭ pentru că, după cum mĭ-a declarat verbal, D-l Cipariŭ îl atribuise luĭ Coresi, şi pentru că acest diacon publicase în acelaş an 1579 un Tetraevanghel slavon.

Tot atât de puţin mĕ unesc cu socotinţa harniculuĭ filolog, că acea carte, ba şi Omiliariul I, s'ar fi tipărit la Sas-Sebeş, unde se imprimă Psaltirea luĭ Coresi; căcĭ epilogul acestuĭ Omiliariŭ arată lămurit, că tipăritorul Apostoluluĭ scoase şi Tetraevanghelul şi Omiliariul; eară Apostolul am probat maĭ sus că eşi din teascurile de la Braşov.

(1) Cipariŭ, *Crestomatia* pp. 44, 45.

(2) Aceasta se întâmplă, când linia curbă e adusă jos aşá, că formézá un unghiŭ.

XVII. Valórea cărții. — Ca unul din cele maĭ vechĭ monumente ale literatureĭ noastre tipărite, Praxiul acesta va oferi tot deauna filologuluĭ român *material interesant;* traducerea luĭ însă e ad literam, silită și prea de multe orĭ greșită, din lipsa de cunoștință deplină a ambelor limbĭ, cu un cuvênt *e o traducere slabă.* Despre aceasta se poate cine-vá încredințá chiar numaĭ de pre fragmentul de frasă ce-l dăduĭ, în capitolul X, comparat cu locul respectiv din alte redacțiunĭ. Pentru maĭ deplină convingere voiŭ transcrie aicĭ o bucată cu litere latine, subliniind părțile maĭ greșite și despărțind vorbele împreunate în original. Am ales versetele 20—30 din cap. V al epistoleĭ luĭ Pavel către Efesenĭ, de pre pp. 231 și 232, fiind-că cuprind și fragmentul din bucata ce se cetește la nunțĭ, cunoscută tuturor după redacțiunile maĭ moderne.

Alăturea voiŭ pune partea corespundătoare din Noul Testament tălmăcit de ieromonachul Gherontie de pre manuscripte greceștĭ și tipărit la mânăstirea Neamțul în an. 1818, de oare ce s'a reprodus maĭ de multe orĭ în edițiunile posterioare din ambele principate, ba și la Smirna.

Eată textul:

Și dați mulțemită în toată vreamea prespre toate, domnului și părintelui în numele domnului nostru is҃ hs҃. și fițĭ unulŭ cătră alaltŭ ascultători în frica domnului. iară muerile să fie ascultoare (sic) bărbațilorŭ ca domnului că bărbatulŭ iaste. capulŭ mueriei, cumŭ și hs҃ iaste capŭ *nărodului* și acesta iaste spăsitoriu trupului. acmu cum nărodulŭ iaste lu hs҃ ascultătoriu, așá și muerile bărbațilorŭ lorŭ în toate *răndurile.* Și voi bărbațilorŭ îndrăgiți ale voastre mueri cumŭ hs҃ *au îndrăgiți nărodulŭ* și elŭ singurŭ seau datŭ pentru *iale.....* ca elŭ să *ne* sf҃nțească și *leau curățitŭ,* pre *apa botejunei* în cuvêntŭ. ca elŭ *însușŭ sĕ gătească uîn nărodŭ ce cinstitŭ sĕ fie.* ce sĕ naibă vreuîn semnŭ, sau zbărŭcitură, sau cevá. ce sĕ fie sf҃ntă și neprepusă. așa și bărbații sĕ șŭ îndrăgească ale lorŭ mueri. ca *însŭ trupulŭ lui.* cela ce îndră(g)eaște a lui muiare acela îndră(g) eaște elŭ însușŭ. că niminea vre diniora trupulŭ lui *urîtŭ.* ce elu *o* hrănească și *o* încălzește *ia,* cumŭ și domnulŭ *nărodulŭ.* că noi semŭ *noduri* de în trupulŭ lui și deîn carnea lui.

Mulțemind pururea pentru toate întru Numele D҃mnuluĭ nostru Iis҃ Hs҃, luĭ D҃mnezeu și Tatăl. Plecațivă unul altuia întru frica luĭ D҃mnezeu.

Muerile plecațivă bărbaților voștri ca D҃mnuluĭ. Căcĭ bărbatul iaste cap mueriĭ, precum și H҃s Cap Bisericiĭ: și acesta iaste mântuitoriŭ trupuluĭ. Ci precum Bisearica sĕ supune luĭ Hs҃, așá și muerile bărbaților săĭ întru toate. Bărbațiĭ iubițivă muerile voastre, precum și Hs҃ aŭ iubit Bisearica, și pre sine s'au dat pentru dênsa. Ca pre ia să o sf҃nțească, curățindu-o cu baia apiĭ în cuvênt. Ca sĕ o pue înainte pre ia luișĭ slăvită pre Bisearică, ne avênd întinăciune, sau sbêrcitură, sau alt cevá de acest fealiŭ, ci ca sĕ fie sf҃ntă și fără de prihană.

Așá sênt datorĭ bărbațiĭ săș iubească muerile lor, ca și trupurile sale: *cel* ce îș iubeaște pre muiarea sa, pre sine sĕ iubeaște. Că nimenea nicĭ o dată nu șau urît trupul sĕu, *ci* îl hrăneaște și îl încăldeaște pre el, precum și Hs҃ Bisearica. Că mădulărĭ sêntem ale Trupuluĭ luĭ, din carnea luĭ. . . .

Totușĭ nu pot încheiá acest capitol, fără a spune că această traducere e în unele părțĭ maĭ românească de cât a Psaltiriĭ de Coresi. Anume în Praxiŭ întîmpinăm maĭ puține dative așa ḍicând slavone, după verbe active transitive, în loc de acusative. De ex. în Apostol am găsit verbul *a judecá* construit cu

dativul numaĭ odată, la p. 70, pre când la p. 120 odată şi la p. 125 de 4 orĭ se construeşte cu acusativul, deşi în slav. e dativul. Vedĭ înseşĭ locurile în capitulul X.

Din contra în Psaltirea vestituluĭ Coresi am numĕrat 25 de asemenea dative neromâneştĭ numaĭ după verbul a judecá, şi anume în ps. 5. **жоу́декѫ лѡ́рь зеѹль**, ps. 7 **жоу́декѫ ѿа̀мѣнилорь** şi **жоу́декѫми**, asemenea în ps. 9(3), 25, 34, 36, 42, 53, 66, 71(2), 81(2), 93, 95(3), 97(2), 108, 109 şi 134. Abia o singură dată se vede construit cu acusativul, în psalmul 34 : **жоу́декѫ до̀мне ѡбидѹиторїи мїеи.**

Gr. Creţu.

SCRIERILE INEDITE
ALE LUĬ
«ZILOT ROMANUL»

D. B. P. Hasdeŭ a publicat în *Columna luĭ Traian* pe aniĭ 1882 şi 1883 o cronică inedită a unuĭ *Zilot Românul*, pe care apoĭ a tras'o şi în volum separat sub titlu de: *Ultima cron'că română din epoca Fanarioţilor* (1). În introducerea, care precede textul, învĕţatul editor arétă că nu se scie cine a fost autorul cronicei, «Zilot Românul» fiind un pseudonim, cu însemnare de «Român zelos , ζηλωτής ; că póte să fi fost Oltén, şi anume un client séŭ «om de casă» al Brâncovenilor. şi în fine că m-scriptul după care se reproduce cronica, este probabilmente autograf şi se păstrézǎ în biblioteca archivelor Statuluĭ din Bucurescĭ.

În 1874 d. P. Grădişténu analisase cu amĕnuntul în *Revista contimporană* (2), o cronică inedită a unuĭ *Ziloti Românul*, după manuscriptul împrumutat d-luĭ M. Cogâlnicénu, de către posesorul sêŭ, d. D. Pandrav. Atît din expunerea ce face d. Grădişténu, cît şi din informaţiunile luate de la d. Hasdeŭ, resultă că m-scriptul dela Archivul Statuluĭ este unul şi acelaş m-script, pe care d. G. Chiţu, ca ministru al Instrucţiuneĭ Publice, îl cumpărase în 1878 dela d. D. Pandrav, pentru biblioteca Archivelor Statuluĭ El aparţinuse maĭ 'nainte d-luĭ Titu Bălăcénu din Ploescĭ.

Acum câte-va lunĭ, d. Gr. N. Manu, cu amabilitatea-ĭ cunoscută, mĭ-a încredinţat între alte acte şi m-scripte spre a fi utilisate în *Revistă*, douĕ caete compuse din câte 13 colĭ scrise cu cirilica pe amĕndouĕ feţele, de o singură mână, şi puse necusute în câte o copertă. Caetul cu coperta nr. 2 conţine togmaĭ, fără nicĭ-o deosebire, cronica luĭ Zilot Românul, aşa cum s'a publicat de d. Hasdeŭ, de la pag. 14 şi pênĕ la fine. Lipsesce decĭ numaĭ prefaţa «către vrednicĭ cititorĭ şi «domnia luĭ Costandin vodă Hangeriul» carĭ ocupă pag. 1—14 din citata ediţiune. Comparând ambele manuscripte, al d-luĭ Manu şi cel de la Archivul Statuluĭ, constataiŭ că sunt scrise de una şi

(1) Bucurescĭ, 1884, 118 pag. XXV, în—8.
(2) an. I, p. 461—486, articolul : *O cronică inedită*.

aceiaşĭ persónă, de cătrĕ autor însuşĭ, cel d'al doilea m-script fiind prescris după cel d'ântêiŭ, care are maĭ multe ştersăturĭ, îndreptărĭ, este în foĭ desfăcute, pe când cel-alt este legat, maĭ curat scris, cu puçine îndreptărĭ, şi în capul fie-căreĭ paginĭ se află indicat titlu cărţiĭ. — Caetul cu coperta nr. 3, se intitulézǎ : «A treia domnie a luĭ Alexandru Vodă Suţul χχχ χεἰρχειρότερα (1)» ; este numerotat pe colĭ ; nu lipsesce probabil de cît o cólă de la fine, după care apoĭ autorul a continuat a scrie pe fila a doua a coperteĭ, unde se şi sfîrşesce domnia luĭ Suţul. Acéstă scriere este decĭ inedită ; ea formézǎ o continuaţiune la cronica deja publicată, care se termină cu istoria domnieĭ luĭ Ion vodă Caragea. O dăm la lumină împreună cu alte lucrărĭ în versurĭ ale luĭ Zilot, coprinse în două manuscripte dăruite Academieĭ Române de d. Al. Odobescu. Unul, scris în 1829 ghenarie, conţine o

«adunare (din câte mĭ-a rĕmas)
de stihurĭ, căcĭ şi multe la molevnă (2) s'aŭ ars»

Cel-alt, intitulat lélul 1848, scris în luna Maiŭ 1850, tractézǎ mişcarea revoluţionară din 1848, în Ţéra-Românéscă, mişcare ce autorul o consideră că o «primejdie», pe lângă holera şi altele ce a venit asupra patrieĭ sale. Urmézǎ încă câte-va bucăţĭ tot în versurĭ. Ambele caete pórtă numĕrul 8. Academia Română maĭ posedă tot dela d. Odobescu, încă o scriere a luĭ Zilot : «*Domnia luĭ Costandin vodă Hangeriul*, care figurézǎ în ediţiunea d-luĭ Hasdeŭ dela pag. 1—14. Manuscriptul este numerotat cu nr. 1. Între acesta şi nr. 8 lipsesc de sigur m-scriptele nnr. 4, 5, 6 şi 7, de óre-ce nr. 2 şi 3 sunt cele aflate în posessiunea d-luĭ Manu. Manuscriptul nr. 4 trebue să fi fost *istoria zavereĭ*, căcĭ pe pag. a 4ª a coperteĭ mscr. nr. 3. citim următórele :

«După acésta urmézǎ cîntarea luĭ Zilot Românul (osebită alcătuire cu acéstă numire) în care supt aligorie (taĭnice cuvinte) sĕ cuprinde tótă istoria zaveriĭ pre scurt (bez arătarea rădăcineĭ eĭ, carea maĭ cu vreme o vom dăsluşi) i a turco-cratieĭ (stăpînireĭ turceştĭ), după Zavera, şi a începutuluĭ domnieĭ romîneştĭ, fiind-că pĕ acea vreme s'aŭ şi scris.»

Despre aceĭaşĭ operă Zilot vorbesce în precuvêntare (3) astfel : «Am scris'o şi zavera prea pe scurt cu aligorie, adică supt cuvinte taĭnice, în care se coprinde ĭar pĕ scurt şi stăpînirea turcéscă ce s'aŭ întîmplat atuncĭ aicĭ, şi óre-şĭ-ce din domnia românéscă».

El adaogă că a maĭ scris :

1. «Scurtă scrisóre, adică amestecată puţină próstă scrisóre cu maĭ multă poesie în chip de tragodie, şi'ĭ dedeĭ numire «Descoperire» pentru că cincĭ hĭare închipuind obrazele némurilor ce vorbesc ele între ele, descoperim

(1) adică : «din rêŭ în maĭ rêŭ
(2) Adică în timpul holereĭ.
(3) Edit. Hasdeŭ, op. cit., 2.

tótă ființa adevĕruluĭ, adică cum ne-aŭ fost némul din vechime, cum ne-aŭ adus întîmplările, cum ne aflăm, și cum ne plecâm a fi de nu vom priveghia» și

2. «Un vis séŭ vedenie ce se numesce a luĭ Poliopt, care se începe de la fuga luĭ vodă (Caragea) și, cu întrebare și rĕspuns semnându-se, povestesce tóte acele întîmplate și lucrate în domnia sa și după fuga sa și altele» (1)

Unde vor fi zăcĕnd aceste două scrierĭ, precum și alte lucrărĭ ale neobositului Zilot, care din vêrsta cea maĭ fragedă, fiind abia de 18—20 anĭ, începe să înregistreze întîmplările țĕriĭ dela 1800 pênĕ după 1850?

În fine cine se ascunde sub pseudonimul de Zilot Românul, și de ce acéstă tăĭnuire a numeluĭ sĕŭ adevĕrat?

Pe o fóĭă deosebită scrisă de Zilot citim următórele:

«Patria mea (Țara românéscă) dice către fiĭsa cutiĭa milosteniilor ce o are țara întocmită, însă îĭ dice după Zavera, cînd și ia rĕmăsese în fórte proastă stare. Din care înțelégă streiniĭ, că romîniĭ după toată dușmănésca răotate ce au cercat de la dînșiĭ, ĭar să îndură asupră-le.

1824: Apr:

Dă ... fata mea din cît'maĭ aĭ, dă fără de sfiĭală,
Al doilea celuĭ strein l'a miliĭ rînduĭală,
Nu te sperea căcĭ aĭ slăbit, că domnul va da ție,
Somanitenciĭ cum au dat, vasul tot plin să'țĭ fie.»

Cu alt condeiŭ și cernélă, însă de aceiașĭ mînă, se adauge în dreptul dateĭ 1824 însemnarea acésta: «*Cu care slujbă am fost cu însărcinat în dilele luĭ Grigore Vodă Ghica*».

În adunarea de poesiĭ ale luĭ Zilot găsim una: «la Scarlat Ghica voevod, ce aŭ făcut adunare de pravilĭ din cele înpĕrăteștĭ, spre povața noroduluĭ de aicĭ, prin osîrdia înțeleptuluĭ acela paharnic Mihail Hiotul. *Este acéstă pravilă prescrisă de mine din îndemnarea vestituluĭ aceluea Clucer Stephan Conduratul, sub carele mĕ aflam atuncĭ;* și se află acum la fiu-sĕŭ Alexandru Conduratul, și să se caute, căcĭ este în adevĕr un luminător luceafăr pentru patria nóstră.»

Aceluiașĭ Clucer Stephan Conduratul, Zilot îĭ adreséză următórele versurĭ cu ocasiunea prescriereĭ pravileĭ de care vorbesce maĭ sus:

«La clucerul Stephan Conduratul stăpênul și dascălul mieŭ, din a căruĭa poruncă am prefăcut cea înapoĭ pomenită adunare de pravilĭ, și sĕ află și acum la coconiĭ Dumnealuĭ.

«Pré blîndule, și bun al mieŭ,
Stăpêne după Dumnedeŭ,
O mult prea înțelepte!
O judecător drepte!
Rîvnișĭ sĕ aĭbĭ acest gîuvaer,
Ca o lumină de la Cer,

(1) Ed. Hasdeŭ, pag. 107.

Oglindă care-arată
Dreptate-adevĕrată,
Iată dar mult m'am sîrguit,
Cu rîvnă'ţi voia d'am unit
Cu toată a mea credinţă
Pre cît îm fu putinţă.
Decĭ priimeşte-l bun'al mieŭ
Stăpâne după Dumneḑeŭ,
Căcĭ ţie e cu cale
A'ţĭ da dintr'ale tale.»

La 1848, venind Soliman paşa în Bucurescĭ, în urma revoluţiuneĭ, Zilot ne spune:

«Decĭ paşa 'ndată după sosire-ĭ
Chemă pĕ trépta a boerimeĭ
Apoĭ şi trépta din negoţime
(În care multă din lipscănime),
În boerime fuiŭ şi eŭ unul
Ales a spune al obşteĭ bunul
. . . .
Îns'avum parte, că Paşa fuse
C'o fire blîndă, şi cuvênt puse,
Ca să se-alégă din noĭ treĭ patru
Ca să se pótă 'nţelege sfatu,
Şi se alese ceĭ maĭ de frunte
Din ceĭ de faţă ca sê asculte
Şi să rĕspundă spre îndreptare
La o primejde aşa de mare.
Dar eŭ c'acela ce-ales fusesem,
Şi cu gătire d'anticĭ mersesem
Mĕ vîrîiŭ tocma de paşa 'nfaţă
(Ḑicênd cu gîndu-mĭ, Tu Dómne 'nvaţă)
Şi cu 'ndrăznélă cătr'aceĭ patru
Ce sta s'asculte al Paşeĭ sfatu,
Ḑiseĭu aceste scurte cuvinte:
Spuneţĭ Slăvireĭ, să ĭa în minte,
Că noĭ alt nu ştim, ci numaĭ una,
Regulamentul ce e cununa
A ţĕreĭ astă-ḑĭ, să se păzéscă,
Şi de constuţă, el să vorbéscă.
Paşa se uĭtă, ascultă, tace,
Noĭ grele gîndurĭ, ce s'o maĭ face?
Dar eŭ la urmă m'am tras d'oparte,
Căcĭ vĕḑuĭu ceata-mĭ că se desparte.»

In fine, Zilot a creḑut că modestia sea îĭ permite a 'şĭ spune măcar o singură dată, şi cel puţin numele sĕŭ de botez, déca nu şi pronumele sĕŭ, căcĭ prima poesie din colecţiunea sea este un acrostich:

«Cu slovele numeluĭ mieŭ pĕ margine»

«Știŭ c'o să 'ntrebe vr'un cetitor
D'aĭ cestor stihurĭ întocmitor.
Eŭ sînt aicea, mě pot 'afla
Fără pre altul a întreba.
Facă mișcare nu într'un fel
Și sînt de față, vorbesc cu el.
Atîta numaĭ și eŭ voesc,
Cu umilință vě și pohtesc,
Nu cu vr'un cuget împrăștiat,
Căcĭ eŭ atuncea sînt depărtat.»

La acestea maĭ adăogim puçinele notițe ce găsim în prefață la cronica sea:

1° Moșiĭ meĭ... toțĭ aŭ stătut: uniĭ parte bisericéscă, preoțĭ, duhovnicĭ vestițĭ, cliricĭ la Scaunul Mitropolieĭ aleșĭ, alțiĭ dascălĭ slavonĭ și rumânĭ, și maĭ toțĭ adăpațĭ óre-șĭ-ce și de latinésca și de grecésca». 2° tată-meŭ aŭ intrat și în slujbe politicescĭ, înbrăcând și patru caftane: peste patru-ḑecĭ de anĭ aŭ slujit țěreĭ cu dreptate, și dreptatea luĭ o ar adeveri condicile ce i le-am věḑut, dară s'aŭ rěpus din gróznicele răzvrătirĭ ce aŭ cercat patria». 3° «după vîrsta de 15 anĭ m'am înstreinat din casa părintéscă însă aicĭ în patrie-mĭ; din norocire am căḑut la mână de stăpân, căruĭa am slujit 13 anĭ și am învěțat, dela dênsul, pre cît am putut, ale' patrieĭ trebĭ și obiceiurĭ; în fine 4° aflându-mě supt acest mare om stăpîn al meŭ, nu sciŭ, din sângele și învěțětura părintéscă; nu sciŭ, din sěmînța sciințelor ce aŭ aruncat dascăliĭ și stăpěnul meŭ în mine; din ce, nu sciŭ — că fiind în vîrstă tînără de 18, 19, 20 anĭ, am simțit în inima mea o aprindere de dragoste către patrie-mĭ... Dela acéstă ḑisă vîrstă am început a mě îndeletnici la citirea istorieĭ, atât bisericeștĭ, cât și politiceștĭ.» (1).

Din tóte acestea resultă:

1°. Cronicarul ascuns sub pseudonimul de Zilot se numĭa din botez Stefan;

2°. El s'a născut cam pe la 1780 dintr'o familie de boerĭ, funcționarĭ și clericĭ;

3°. De la vêrsta de 15 pênă la 28 de anĭ a servit ca cirac în casa cluceruluĭ Stefan Conduratu, pe care'l numesce «stăpěnul și dascălul sěŭ», ĭar nu în casa luĭ Nicolae Brâncovénul, precum susține d. Hasdeŭ din causa acestor două versurĭ ale luĭ Zilot:

Incă maĭ cu denadinsul îndată aŭ poruncit
Dumnéluĭ vel vistier Nicolae Brîncovénul de-aŭ venit..

unde versul cel stricat pare maĭ mult de cît probabil» ingeniosuluĭ filolog că ar proveni din respectul ce Zilot avé maĭ mult pentru Nicolae Brîncovénu, de cât pentru Muză (2), căcĭ regulat ar fi fost să ḑică:

«Vistierul Nicolae Brîncovénu de-aŭ venit.

(1) Ed. Hasdeŭ, p. 1—2.

(2) Op. cit., xj xij. D. Hasdeŭ maĭ adaoge: Pênă și ura cronicaruluĭ nostru contra Cantacuzinilor, o ură pe care o împinge câte o dată pré departe, se explică prin secolara rivalitate de preponderință între aceștia și între Brîncovenĭ.» O esplicațiune de sigur împinsă pré departe!...

Chiar décă admitem că respectul ce inspira cronicarului nostru persóna luĭ Brîncovénu era așa de puternic în cît să'l facă să sacrifice cerințele metrului, totușĭ nu resultă de aci că el iĭ fusese și dascâl și stăpên. Nicăirĭ nu'l numesce ast-fel, de și menționéză de maĭ multe orĭ membriĭ din familia Brîncovénu, ba le adreséză chiar versurĭ, ca bunióră, Banuluĭ Grigorie Brîncovénul (1).

4⁰. În ḑilele luĭ Grigore Vodă Ghica el a fost administrator al Cutieĭ Milostenielor.

5⁰. El a trăit cel puțin pênĕ după începutul domnieĭ luĭ Barbu Ştirbeiŭ, pentru că în m-scriptul sĕŭ cu data Maiŭ 1850 se află și o poesie «pentru domnia țereĭ că s'aŭ hotărît Dvornicul Barbul Stirbeiŭ.»

Pênĕ acum însă tot nu scim cine a fost *Zilot Românul.*

Întrebând pre d. Al. Odobescu asupra provenienţeĭ m-scriptelor zilotene mĭ-aŭ spus că atît cele dăruite de d-sea Academieĭ Române, cât și cele aflate în posesiunea d-luĭ Manu le-a primit în a. 1861 de la rĕposatul Iancu Văcărescu, care l'a încredințat că ele sunt opera luĭ *Fănică Moru.* Anume acesta, într'o ḑi venind la Văcărescu l'a rugat să le păstreze de óre-ce scie bine că fiul sĕŭ are să le nesocotéscă și să le pérḑă. D. Odobescu maĭ asigură, că tot în 1861, d-sea dorind a cunósce pe acel Moru, l'a chemat la d-luĭ a casă. Moru s'a presentat: era un bĕtrân sexagenar, purta costumul turcesc, și fiind-că se indeletnicia cu mijlocirea măritișurilor, creḑuse că pentru un așa lucru d. Odobescu îl chemase. Arĕtându-i-se m-scriptele el le ar fi recunoscut că sunt operele séle.

Cu aceste indiciĭ atât de prețióse am început cercetările asupra familieĭ Moru; după multe căutărĭ, descoperiĭ în fine că socia domnuluĭ profesor Jacomy ar fi născută Moru. Mĕ adresaiŭ la numita dómnă și aflaiŭ că în adevĕr părintele d-sale a fost Moru, însă nu l'a chemat Stefan, ci Costache; că dênsul era om de casă al banuluĭ Constantin Bălăcénu; că a servit mult timp ca vĕtaf de aproḑĭ la Tribunalul Criminalicesc pênĕ în ḑilele Caĭmacămieĭ luĭ Alecu Vodă Ghica, când patronul sĕŭ ajungênd logofĕt al dreptățiĭ il numi procuror la tribunal; că după puçin timp a eșit la pensiune și că a murit în 1861 în vêrstă peste 60 anĭ. El purta costum turcesc și se ocupa acum la bĕtrânețe cu mijlocirea căsĕtorielor. Intrebând décă a lăsat ce-va scrierĭ, décă s'a indeletnicit vre-odată cu studiile, atât domnul și dómna Jacomy, cât și venerabilul d. Alexandru Dumitrescu, m'aŭ asigurat, că nu era om de carte, avé pré puçină învĕțătură, cunoscea însă bine limba grécă vulgară. În fine am cerut să mi se aréte ce-va scris cu mâna sea, pentru a puté compara cu m-scriptele luĭ Zilot. D. Jacomy mi-a presentat pe lângă diploma de pitar a socruluĭ dumi-séle liberată la I Ianuarie 1840, — și foia de zestre semnată К. Моръ. Scrisórea nu sémănă.

Confruntând acum aceste arĕtărĭ ale familieĭ Jacomy cu cele spuse de

(1) Veḑĭ maĭ departe.

d. Odobescu despre persóna luĭ Moru, și de d. Pandrav despre proveniența m-scriptuluĭ luĭ Zilot de la archivul Statuluĭ, putem admite cu óre-care grad de probabilitate, și pênĕ la altă dovadă contrarie; 1⁰ că d. Odobescu în 1861 nu a putut vorbi cu Fănică Moru, autorul croniceĭ luĭ Zilot Românul, de óre-ce acesta, născut pe la 1780, trebuia să fie octogenar în acel an; 2⁰. Descrierea ce face d-sea despre Moru cu care a vorbit: virsta, costumul și meseria de misit se potrivesc în totul cu cele ce spune familia Jacomy despre Costache Moru; 3⁰. Acesta nu puté declara m-scriptele de la d. Odobescu ca niște lucrărĭ ale séle, pe cât timp el nu le scrisese; puté însă ca să le recunóscă, décă eraŭ ale părinteluĭ sĕŭ; 4⁰. Manuscriptul zilotén din Archivul Statuluĭ provine de la un membru al familieĭ Bălăcénu; Costache Moru era omul de casă al Bălăcenilor; puté dér hărăzi patronilor sĕĭ o cronică părintéscă; 5⁰. Pe lângă acestea, fiind-că nu scim cum chema pe tatăl luĭ Costache Moru, și fiind-că el nu maĭ avé vre-un frate séŭ unchiŭ, — conchidem:

a) că sub pseudonimul de *Zilot Românul* se ascunde Stefan Moru;

b) că acesta era tatăl luĭ Costache Moru;

c) m-scriptele de la Academie și de la d. Grigorie Manu a fost remise luĭ Iancu Văcărescu, probabil de către Stefan Moru; iar exemplarul cel prescris l'a lăsat fiuluĭ sĕŭ Costache, de la care apoĭ a trecut succesiv în familia Bălăcénu, la d. Pandrav, și adĭ la Archivul Statuluĭ;

c) La 1861 s'a presentat la d. Odobescu: Costache Moru, care iĭ va fi spus póte că m-scriptele sunt ale tatăluĭ sĕŭ, — iar nu ale séle, cea-ce d. Odobescu a putut să uite în timp de 25 de anĭ.

Acestea sunt resultatele cercetărilor nóstre de pînă acum asupra persóneĭ luĭ *Zilot Românul*.

Cercetările ce vom face maĭ departe póte că vor arĕta că ne am înșelat. Recunoscătorĭ vom fi acelor carĭ ne vor înlesni date asupra *ultimuluĭ chronicar român*, ale căruĭa scrierĭ de o valóre reală, insuflate tot-d'auna de iubirea patrieĭ și a adevĕruluĭ, aŭ rĕmas până acum cu totul necunoscute.

Gr. G. Tocilescu.

DOMNIA A TREEA A LUĬ ALEXANDRU VODĂ SUŢUL

CE I SĔ ZICEA ŞI DRAKAKE.

Pentru acest Domn se face arĕtare înapoĭ (1) că aŭ maĭ domnit aice în ţara Romînéscă încă în duaĕ rĕndurĭ, întâiŭ, după fuga luĭ Mihaiŭ vodă Suţul la Braşov în leatul 802 Maiŭ, când s'aŭ fost maĭ călcat ţara du peste Olt adică acele cincĭ judeţe de Cârgealeĭ, căpetenie maĭ mare avênd pe vestitul tîlhar Manah Ibriam, în care vreme numitul aflându-se Domnŭ Moldoviĭ, cu poruncă înpărătéscă aŭ venit de aŭ făcut şi acéstă ţară zapt, numindu-se Domn amîndurora ţerilor, Valahieĭ şi Moldavieĭ, şi aŭ domnit atuncea vre-o treĭ lunĭ, apoĭ după cererea ţereĭ prin jalbă cătră pórtă, orunduindu-se Domn aicĭ Costandin Vodă Ipsilant, fiul luĭ Alexandru vodă Ipsilant, el s'au întors iar la Moldova la scaunul sĕŭ. Al doilea, aŭ domnit la leatul 1806, în luna luĭ Avgust când aŭ fugit numitul Costandin Vodă Ipsilant la Rossia, şi s'aŭ născocit acea cu prea ciudată începere rezmiriţă (ce s'aŭ arĕtat înapoĭ) între Muscalĭ cu Turcĭ, şi domnind şi atuncĭ numaĭ 13 zile, (că după davagilîcul (2) ce aŭ făcut Elciul (3) Rosesc la Pórtă, l'aŭ mazălit) iar aŭ domnit Costandin Vodă Ipsilant. Care acestea pe largu sĕ arată înnapoĭ la locul lor tóte. Iar aicĭ le trecuiŭ pre scurt ca sĕ pociŭ veni sĕ istorisescu deosebĭ numaĭ acésta a treea domnie a numituluĭ Domn Alexandru Vodă Suţul, şi sĕ o şi dau afară fiind spre cunoştinţă de multe care privescu la obştescu folos al tot neamuluĭ Românesc şi în parte al Patrieĭ mele.

N'ar fi cercat osîndă
Sluga cea c'un talant,
Ci maĭ vêrtos dobândă
De nu l'ar fi 'ngropat.

Se nu 'mĭ fie dar mie
Puţin ce mi s'aŭ dat
Sĕ nu'l daŭ la frăţie,
C'atuncĭ sînt vinovat.

La leat 1818 Octomvrie, fugind Ioan vodă Caragea în ţara Nemţéscă cu tótă casa luĭ (trecênd hotarul prin vama Timişuluĭ din judeţul Prahoviĭ, supt numire de . . . . (4) aga turc, meşteşugirĭ vrednice de tótă defăimarea) şi rĕmâind ţara întru otcârmuirea boerilor (care sĕ numi atuncĭ, ἀρχοντοκρατία, stăpânire a boerilor pre limba Românéscă, iar maĭ la urmă, τετραρχία, stăpânire de patru, fiind-că cu sfat de obşte s'aŭ fost ales numaĭ patru, ceĭ maĭ bătrînĭ să otcârmuéscă), otcârmuiră pînă cătră Crăciun, în care curgere de

(1) *Vedĭ ultima Cronică română din epoca Fanarioţilor,* ed. B. P. Hasdeŭ, Bucurescĭ, 1884, pag. 81 şi 83. *N. e.*
(2) Cerere, intervenţiune rugătóre. *N. e.*
(3) Ambasadorul. *N. e.*
(4) Loc alb. *N. e.*

vreme s'aŭ întîmplat acele turburărĭ ce la visul luĭ Poliopt (*a*) sĕ cuprind şi după însciinţările ce aŭ făcut Dumnealor Boeriĭ atuncĭ către Pórtă, cerând a sĕ orundui Domn, şi altele.... s'aŭ orînduit acest Alexandru vodă Suţul cu a treea Domnie, şi intră în scaun în Bucureştĭ la leatul 1819 ghenarie 19, cu obicĭnuitul alaiŭ şi cinste.

Bietul norod spăĭmântat fiind şi amărît de turburările ce maĭ fusese vĕzute şi în vremea arhondotetrarhieĭ, ântîiŭ: rebelia ce îndată după fuga luĭ Caragea aŭ apropiat să facă arnăuţimea şi alte seminţiĭ de ómenĭ streinĭ, (toţĭ hoţĭ şi tîlharĭ adunaţĭ aicĭ din nebăgarea de sémă şi neîngrijirea stăpînireĭ, căpetenie avênd pe un căpitan Iordache de fel greco-arnăut), care rebelie simţindu-o maĭ dinainte unul din Boeriĭ pămênteni ce era pe aceste vremĭ vârf şi creştet a tótă boerimea (*b*) o aŭ întîmpinat cu mijlóce prea intelepte, gătind pe taĭnă o sumă de într'armaţĭ de s'aŭ aflat gata în potriva rebeliştilor la césul care eĭ avea hotărîre a o face, carea nu privea la alt de cât la o mare jĕfuire a tagmeĭ boereştĭ şi neguţĕtoreştĭ şi o desĕvêrşită prăpădenie a tóteĭ obştĭ a ţăriĭ.

«De multe orĭ frate
 Român adevĕrate
«A ta neîngrijire
 'Ţĭ-aŭ fost tot spre peire.
«Tu socoteştĭ pre tóte
 Neamurile de frate
«Dar ele tot deauna
 Ţĭ-aŭ zavistit cununa.
«Căcĭ când le puĭ la masă
 Semnează ce-aĭ în casă,
«Când maĭ aprópe vine
 Rîmnesc la ce-aĭ pĕ tine.
«In scurt tóte-ale tale
 Le fac de le curg bale,
«Şi tot d'auna curse
 'Ţĭ-aŭ pus şi 'ţĭ pun ascunsé.
«(Citeşte istorie
 Şi vezĭ pisma lor vie)
«D'aceea o Romane
 Fiĭ maĭ deştept sêrmane,
«Streina adunare
 Cugete rele are,
«Din câte neamurĭ tóte
 Aicĭ sînt dĕscărcate,
«Şi-aceĭ maĭ mulţĭ de rele
 Fapte ale lor, şi grele
«Fugiţĭ spre mîntuire,
 Dar unde părăsire?
«Şi maĭ mult cugetéză
 Ba încă şi lucrează
«Aicĭ tălhăreştĭ fapte,
 Ia seama şi vedĭ tóte,
«Şi te păstréză bine,
 Sînt trînturĭ nu-sŭ-albine.
«Nu aleargă s'adune
 Ci sug ce-albina pune.
«D'aceea o Romane
 Prea fiĭ dĕştept sîrmane
«Dĕştéptă-te c'albina
 Şi curăţă rugina,
 Pre trîntorĭ izgoneşte
 Inghimpă-ĭ ş'iĭ topeşte.

A doaĕ turburare ce spăĭmântă norodul în vremea arhontocratieĭ fu asupra Mitropolituluĭ şi Episcopilor Grecĭ, şi a unora boerĭ grecĭ, şi a dascăluluĭ celuĭ mare al shoaleĭ elineştĭ anume Veniamin, (grec de fel cu schima călugăr, şi românilor dĕfaĭmător) la care turburare făcându-sĕ boeriĭ tarafurĭ, uniĭ zicea, să se surpe din scaune Mitropolitul şi Episcopiĭ Grecĭ, şi să se pue Românĭ, să se izgonéscă aceĭ boerĭ grecĭ din patrie, cum şi numitul dascăl Veniamin ca nişte netrebnicĭ, alţiĭ să împotriviră la acéstă pornire.

A treea turburare s'aŭ făcut între însăşĭ tagma boerilor celor marĭ numiţĭ, zicând uniĭ, că lor maĭ mult li s'ar cuveni a otcârmui, alţiĭ, ba lor (cum la visul luĭ Poliopt tóte sĕ arată), din care aprópe aŭ fost a veni la arme uniĭ asupra altora, pînă când iar acel boer, şi cu alţiĭ din ceĭ maĭ bătrînĭ abia o potoliră, şi se hotărî apoĭ de către toţĭ, ca patru numaĭ adică Mitropolitul cu treĭ boerĭ ceĭ maĭ bătrînĭ sĕ otcârmuéscă, iar cei-lanţĭ sĕ urmeze ziselor acestora, şi aşa pînă aci fu arhontocratia, iar apoĭ sĕ începu tetrarhia, adică stăpânirea de patru. Şi otcârmuiră aceştĭ patru pînă veniră caĭmacaniĭ luĭ vodă după

(*a*) Visul luĭ Poliopt, este osebită alcătuire cuprinzătóre de tóte pe larg câte s'aŭ întâmplat în ţară de la fuga luĭ Caragea pînă ce domni acest Alexandru vodă Suţul.
(*b*) Banul Grigorie Brâncovénul.

obiceiŭ. Însă în tetrarhie, frunte se vedea şi era Banul Grigorie Brâncovénul, şi pociŭ zice că acesta ce zicea şi ce făcea, era bun zis şi făcut şi de aceĭ-lanţĭ treĭ, şi venia lucrul a socoti că tetrarhie era numaĭ cu numele, iar cu finţa se otcârmuia ţara de dînsul.

A patra turburare: că uniĭ din Boeriĭ ceĭ marĭ aŭ vrut sĕ înpileze şi sĕ surpe dreptăţile acelor maĭ micĭ Boerĭ, pre cariĭ îĭ numiia că sînt ἀγενης, adică mojicĭ, şi nu li se cade a avea şi eĭ priveleghiurile ce le aŭ ἐυγενης, adică ceĭ de neam, asupra căria pornirĭ a Dumnealor acelor unora boerĭ patrioţĭ înpotriva celor maĭ micĭ patrioţĭ aŭ fost mare zarvă, că şi chiar alţiĭ tot din Dumnealor ceĭ marĭ de neam boerĭ, sĕ înpotriviea aceştiĭ izvodirĭ, pentru că zicea, cu aceĭ maĭ micĭ Boerĭ într'o glăsuire: «Cum se póte acum după atîtea veacurĭ sĕ scormonim acest fel de lucrurĭ? dar óre noĭ aceştia ce ne numim de neam cercetându-ne rĕdăcina neamuluĭ, nu ne vom ruşina de mulţĭ din ceĭ maĭ micĭ din a doua şi a treea treaptă? saŭ şi din cele maĭ próste stărĭ cariĭ ţin în mîinile lor hrisóve şi alte adeverirĭ, că sĕ trag din neamurĭ de Domnĭ i de boerĭ marĭ, adică Banĭ, Vornicĭ, Vistierĭ, Logofeţĭ, Spătarĭ şi alte cinurĭ? Şi veacurile care fireşte pĕ unile surpă, şi pre altele înalţă, pre aceea 'ĭ aŭ scăzut la acele micĭ trepte, şi pre noĭ de la micĭ ne-aŭ ardicat la aceste marĭ de acum; ştim noĭ şi ştiŭ şi eĭ că boeriĭ marĭ, şi cu adevĕrat marĭ şi lăudaţĭ şi bunĭ patrioţĭ (cum sĕ vĕd în istoriĭ), aŭ stătut Buzeştiĭ, Căpleştiĭ, Calofereştiĭ, Prisiceniĭ, Stăneştiĭ, Popeştiĭ, şi alţiĭ pre cariĭ noĭ ceĭ ce ne fălim marĭ acum, îĭ privim (adică pre fiiĭ lor) în stările acelea ce le numim de a doa şi a treea şi maĭ micĭ stărĭ, şi cu ponosluirea (1) de ἀγενης (mojicĭ). Dar óre precum aceştia aŭ scăzut, (cáriĭ nu se cădea nicĭ cum sĕ scază în patria lor, acolo unde 'şĭ aŭ vĕrsat scumpul lor sînge şi al dulcilor fiĭ aĭ lor pentru aceste privileghiurĭ de care noĭ ca nişte orbĭ vrem să'ĭ lipsim şi cu care noĭ după urma ostenelelor lor ne fălim) óre fiiĭ noştriĭ aĭ unora ce ne tragem din némurĭ orĭ cu totul streine de patrie, saŭ cu totul neînpărtăşite acelor ostenelĭ nu este maĭ lesne a scădea şi a ajunge la próste stărĭ? Apoĭ surpând noĭ dreptăţile acestor numiţĭ micĭ acum, óre nu surpăm ale fiilor noştriĭ, cariĭ sĕ póte a ajunge micĭ, maĭ vêrtos cum se vede veacul pornit cu înmulţirea boerilor la cinurĭ marĭ cu barbe (2)? Şi póte în sfîrşit ajungând lucrul la vre-o cercetare, cuĭ s'ar cuveni să aĭbă privileghiurĭ, aceĭ scăzuţĭ maĭ dinainte, adică Căpleştiĭ, Buzeştiĭ şi ceĭlanţĭ, făcând adeverire, a neamuluĭ şi a slujbelor lor în patria lor, póte zic să câştige eĭ orĭ-ce aŭ perdut de tot, saŭ cele ce nu le aŭ deplin, iar fiiĭ noştriĭ aĭ unora, cariĭ ne ştim de unde ne tragem, şi cine sîntem, ne avênd cu ce adeveri tragerea de némurĭ pămêntene şi de slujbe într'acéstă patrie, negreşit vor remînea mojicĭ?

«Drept aceea greşală avem fraţilor (ḑicea aceĭ Boerĭ marĭ, cariĭ era într'o glăsuire cu ceĭ micĭ Boerĭ, către aceĭ lanţĭ Boerĭ ce striga să se surpe dreptăţile celor maĭ micĭ, şi să nu se maĭ numéscă aceĭaBoerĭ), că iată între eĭ Căpleştiĭ şi Buzeştiĭ, şi ceĭ-lanţĭ din nemurĭ slăvite pămîntene şi după neam şi după slujbe, strigă cu marĭ dovezĭ şi aŭ dreptate. Iar uniĭ din noĭ d alde terchea berchea (3) treĭ leĭ pĕrechĭa, adunătură de la patru părţĭ ale lumeĭ, precum singurĭ ştim, şi pre uniĭ şi vorba ne adeveréză, orĭ nu ar fi maĭ bine sĕ tăcem? Nu care cumvaşĭ sĕpînd groapa lor sĕ cădem uniĭ din noĭ saŭ toţĭ saŭ fiiĭ noştriĭ aĭ tuturora într'însa ? .

(1) Epitet, taxare. *N. e.*
(2) Boeriĭ marĭ din Protipendadă, şi maĭ apoĭ din Dodecadă, aceĭa numaĭ aveaŭ dreptul de a purta barbe, ceĭlalţĭ nu. *N. e.*
(3) Vorbe ironice adoptate de la turcĭ, corespunde cu un alt tot turcesc şi romînisat de versificatorul Anton Pannă : Pirpiri Cosac, sacsanna briceag.

Aceste dar turburărĭ, şi altele multe maĭ mărunte vĕzênd bietul norod după fuga luĭ Caragea în vremea Arhonto-tetrarhieĭ, şi spăĭmîntat fiind precum am zis, se bucură când auzi de Domnia Suţuluĭ, şi măcar că uniĭ ce'ĭ ştia firea luĭ cea spre rĕotate pornită, iar maĭ ales spre derăpănarea privileghiurilor şi dreptăţilor ce lĭ aŭ păstrat românìĭ cu sîngele lor, se temea de fiara acésta, dar iar se întorcea şi zicea, că dór atîtea nenorocirĭ şi sărăciĭ ce'lŭ aŭ întîmpinat în vremile trecute de când s'aŭ mazîlit de la Moldova şi până acum, şi maĭ vêrtos vêrsta bătrîneţelor, îl vor fi adus la cunoştinţă şi pocăinţă. Iar alţiĭ maĭ cu bună ştiinţă adăoga a zice acea veche zicătóre romînéscă «Lupul îşĭ preface părul, dar năravul nu», precum sĕ şi vĕzu întocmaĭ că părul luĭ de îĭ şi albise de bĕtrîneţe, dar năravul cel spurcat înţelenise şi maĭ tare într'însul, şi nenorocirile şi sărăciile ce pătimesc atâta izbutiseră la firea luĭ, cât că din lup să'l prefacă în vulpe, cum am zice, maĭ nainte hrăpea şi strica şi maĭ de faţă cu îndrăzneală şi obrăznicie lupéscă, iar acum cu ficleşug şi linguşilĭ de vulpe. Şi aşa norodul dĕ cum îl vezu după sosire-ĭ la mănăstirea Văcăreştiĭ, iar maĭ ales partea boeréscă înţelese îndată la dînsul maĭ nainte de cât tóte o trufie drăcéscă, căcĭ cu totul nu'ĭ priimi cu dragoste, saŭ măcar o ţermonie politicéscă, ci pironindu-şĭ ochiĭ în pămênt, şi tăcând maĭ mult de cât vorbind şi nerĕspunzînd la tótă întrebarea, fu din ceasul acela o mîhnire pe inimile tuturor, şi sĕ întórseră pe la casele lor fórte îngrijaţĭ de o nenorocire ca acésta, în vreme ce oreş-cum cu sosirea luĭ tot-nădăjduea potolire turburărilor, sĕ iar eĭ înpotrivă pricepură că e aşa închipuire de om, să nu vază, să nu vorbéscă, să nu auză, în vreme ce şi vedea, şi graiŭ avea, şi auzea (cevaş auzul cam zmintit s'aŭ înţeles la urmă, şi să vede că'l stăpînea duhul cel mut şi surd ce să povesteşte în Evanghelie, dar Hristos pentru păcatele nóstre departe era de dînsul a'l lecui) va sĕ fie o mare ispită şi prăpădenie a ţĕriĭ.

După acésta viind vremea a sĕ orundui Boeriĭ ceĭ marĭ în dregătoriile ţĕreĭ sĕ cunoscu şi de aciĭ, că el nu priveşte la vre o bună orunduială şi îndreptare a noroduluĭ, din atâtea nevoĭ ce fusese petrecute în vremea luĭ Caragea, şi în vremea arhondo-cratieĭ, ci maĭ vêrtos, la câte rele nu sĕ vor fi sĕvĕrşit atuncĭ să le istovéscă el, căcĭ orîndui în dregătoriĭ obraze cu dare de banĭ, şi acel ce dete maĭ mult, acela putea întra, iar câţĭ nu vrură sĕ dea, saŭ nu avuseră, aceea rĕmaseră pĕ din afară, între cariĭ şi chiar Banul Grigorie Brâncovénul, căruea negreşit i se cuvenea cea maĭ ântêiŭ dregătorie, nu pentru că avea trebuinţă de chivernisélă, avênd destulă, ci pentru căcĭ maĭ mult de cât toţĭ luptase şi întîmpinase rĕotăţile pre cât putuse în vremile trecute, precum am zis, şi trebuea scaunul ţĕreĭ sĕ'ĭ dea în cunoştinţa obştiĭ jertfa ce aŭ făcut, iar maĭ ales pentru că ţara fiind dĕrĕpănată şi subtă de Caragea, unul ca acesta Boer maĭ cu ştiinţă, maĭ cu dorinţă, şi maĭ fără trebuinţă de câştig trebuea iarăş să redice şi acéstă sarcină a îndreptăriĭ eĭ, carele măcar că vĕzu lucrul şi înţelese cugetul luĭ Vodă maĭ mult de cât alţiĭ, dar nu avu ce face, pentru că şi ceĭ maĭ mulţĭ Boerĭ, cari privea maĭ mult la interes, iar nu la îndreptarea ţĕriĭ, nu maĭ puţin pohtia sĕ vază pre acest Boer pĕ dinafară, molifsiţĭ fiind de firea cea cu totul hrăpelnică a fanarioţilor, ca sĕ nu fie între eĭ vre unul carele sĕ'ĭ îndărătneze saŭ cel puţin să le defăimeze faptele. Că acesta numaĭ şi cu alţĭ câţĭ-va maĭ rĕmăseseră de păstra în inimile lor dorirea de patrie, iar ceĭ lalţĭ toţĭ sĕ opăciseră cu totul cum am zis, judecând, cât ar fi fost lor maĭ de folos, să se împotrivéscă voinţelor fanarioticeştĭ, şi să 'şĭ păstreze patria maica şi hrănitórea lor, de cât să'ĭ dea eĭ cu piciorul pentru un vremelnic socotit câştig, şi să înplinéscă pohtele lor. Decĭ ce făcură aceştĭ cumpărătorĭ de dregatoriĭ Boerĭ?

«Ah... eŭ viŭ la 'nmărmurire
«De acea neomenire,
Carea sĕ urma atuncĭ.

«Nu 'nsemna alt ci peire,
Patrieĭ o pustiire,
Cu de la cer foc şi muncĭ.

«Vedeaĭ curţile slăvite
«La mansupurĭ (1) rînduite,
Tocmaĭ locul de mezat.

«Vênzênd patria la care
Izbutea maĭ multa dare,
Nu se putea cu chip alt.

Aşa Dumnealor Boeriĭ ce sĕ orînduiră dregătorĭ la cele maĭ marĭ dregătoriĭ cu dare de banĭ, poronciră de întocmiră catastişe pentru veniturile fieşcăruea după izvodul din zilele luĭ Caragea. Apoĭ făcând socoteală cu credincioşiĭ curţilor Dumnealor, puind ce fuseseră dat luĭ Vodă, şi vĕzênd că nu es d'asupra, maĭ adăogiră aducând treaba ca să le maĭ rĕmâe şi Dumnealor peste ceea ce dedeseră Măriĭ sale Ighemonuluĭ ţĕriĭ, şi după acésta poronciră Dumnealor dĕ dĕschiseră porţile, ca neguţitoriĭ tărăbile şi începură a arĕta preţurile nevinovatuluĭ sînge al Patrioţilor Dumnealor la ceĭ ce sĕ arĕta de muşteriĭ, cariĭ vĕzênd sporirea peste vênzările din zilele luĭ Caragea, şi neajungându-lisĕ banĭ, uniĭ sĕ lăsară în mila Domnuluĭ, alţiĭ maĭ îndrăzneţĭ orĭ maĭ desnădăjduiţĭ saŭ maĭ fără suflet, puseră emaneturĭ case, viĭ, moşiĭ, sculele nevestelor, şi rădicară banĭ cu grele dobînzĭ de înpliniră preţul sângeluĭ, şi luară cărţĭ Domneştĭ şi ale vênzătorilor Boerĭ ca să meargă fieşte-care sĕ 'şĭ caute acéstă ticălósă neguţĕtorie. Atuncĭ aflându-mĕ şi eŭ pus de o *rudă* (2) a mea om cinstit şi cu fire bună, ca sĕ 'ĭ cumpĕr ceva sînge de săracĭ, am şi dat destuĭ banĭ, dar m'aŭ întrecut alţiĭ cu darea, şi *ruda* (3) mea rĕmêind pĕ dinafară îĭ ziceam : «Lasă frate! vezĭ ce grămadă de banĭ, sé dau, vezĭ şi că slujbele aŭ drepte veniturĭ de un ban (bunĕóră) şi sĕ vênd pĕ zece şi duoăzecĭ, apoĭ cum veĭ scóte la cale?» Iar el îmĭ respunse cu aprindere din suflet : «Dar ce să fac frate? De ce să mĕ apuc? Cată să daŭ şi să iaŭ, că pieiŭ în casă. Şi dacă îmĭ vênd eĭ aşa, voiŭ căuta şi eŭ iar cu aşa croială slujba, voiŭ lua pentru unu patruzecĭ ca să'mĭ rĕmâe şi mie cevaşĭ, şi va fi în sufletele vînḑătorilor; că de nu va da cinevaşĭ, iată arnăuţiĭ curţiĭ Domneştĭ şi aĭ curţilor Boereştĭ, ciracĭ boerilor şi aĭ kokinţilor ce s'aŭ suit la trepte de boerĭ şi ţin slujbele ţĕriĭ, aŭ şi banĭ şi mijlocirĭ de la stăpîniĭ lor, şi maĭ multă trecere, şi daŭ şi iaŭ, iar noĭ Romîniĭ, rĕmânem cu lacrămile pe obraz, şi de loc nu sĕ turbură Boerul Patriot de neamurĭ scăpătate ca noĭ, căcĭ nu avem ce mînca în patria nóstră». Aşa auzind mĕ umiliiŭ de mila luĭ vĕḑêndu-l dĕsnădăjduit, şi ştiind că moşul sĕŭ în zilele vechĭ aŭ stătut Vistier mare, şi aşa cu mîhnire din suflet pentru o acest fel dĕ rătăcire îĭ ziseiŭ iarăşĭ: «Frate fă cum ştiĭ! Eŭ nu mĕ maĭ amestec».

»Ia vezĭ pilda rea ce face!
Şi firea bun' o preface!
«Vede cel mic pre cel mare
Şĭ-alérgă el şi maĭ tare.

(1) Slujbe, dregătoriĭ, cum Ispravnicĭ, Zapciĭ, Căpitan de graniţe, vinăricerĭ şi o mulţime altele. *N. e.*
(2) Scris pe d'asupra în loc de : *cumnatul meŭ. N. e.*
(3) Idem.

«D'aceea nu cel ce face,
Ci acela ce preface,
«Şi dăschide drumurĭ rele,
E 'n rĕspunsurĭ şi maĭ grele.

Decĭ plecară de'şĭ luară fieş-care slujba ce cumpărase de la arĕtatul mezat dupre cărţile Boereşti, şi făcând şi eĭ asemenea socoteală ca vênzătoriĭ Boerĭ adică a prinde ce aŭ dat şi a le maĭ rĕmînea şi lor de cheltuealá, începură a cere, saŭ maĭ bine să zic a lua de la bietul norod tiraneşte, care lucru vĕzênd norodul şi înţelegênd că este cu mult maĭ greŭ şi de cât în vremea luĭ Caragea, căcĭ şi săraciseră tare, îĭ cuprinse o mare întristare, şi din câte vorbiaŭ şi sĕ jeluiaŭ unul altuia de nenorocirea lor şi cu acest Domn Suţul, zicând maĭ vêrtos, că daca de loc din început s'aŭ apucat de aşa jăcman, apoĭ maĭ nainte ce va fi? Şi altele multe. La care cunoscând eŭ că are mare dreptate, dar nu are cine să i o caute, aşa mĕ obidiiŭ, aşa mĕ mâhniiŭ, în cât ziceam:

Cerule!.
Fă vre-un semn cu acest norod şi îĭ schimbă rĕul în bine
Că n'are pre pămênt stăpîn, de cât în cer pre tine».

Apoĭ după acésta aşa eŭ mâhnit, găsindu-mĭ loc de odihnă, şi tot acestea socotind am aromit, şi aciĭ îndată vĕzuiŭ videnie : ca cum mĕ aflam pe un ţerm de mare, privind la o corabie, ce înota şi lupta o groaznică furtună, când povêrnindusĕ, când ascunzêndusĕ în ferberea valurilor, când maĭ maĭ afundânduse, şi mĕ jeleam de nenorocirea şi primejdia eĭ, şi a călătorilor dintr'însa, apoĭ luând maĭ bine séma, vĕzuĭ că are badiera adică steagul ţĕriĭ Româneştĭ, iar sub steag vĕzuiŭ înfocată scrisóre cu slove roşiĭ aşa.

ŢARA ROMÎNÉSCĂ.

«Alt vifor *(a)* mĕ apucă
Maĭ grozav m'aruncă
Şi mĕ spăĭmîntez.

«D'acéstă furtună
Că'nfricoşat sună
Şĭ-oĭ sĕ m'afundez.

«Vênturile toate *(b)*
Între ele sĕ bate
Şi eŭ la mijloc

«Aĭ' tuturor valurĭ
Ca munţĭ şi ca délurĭ
Ardic stând pre loc.

Mĕ deşteptaiŭ din aromirea aceea, ghîndiiŭ la ciudăţimea vedeniĭ şi mĕ minunaiŭ. Îl povestiiŭ unuĭ prieten iubit şi'm zise : ciudată vedenie şi rĕŭ mare însemnează pentru biata ţară, şi pe curând, de vreme ce eraŭ slovele roşiĭ, (că roşul în vis, zicea el, pĕ curând însemnează, precum băsnesc tîlmăcitoriĭ viselor.) După care eŭ rĕmăseiŭ îngrijat fórte, şi tot-d'auna gândiam, orĭ ce va fi iarăşĭ sĕ maĭ petrécă biata ţara? şi luam seama cu deadinsul la stăpânire, căcĭ de acolo vedeam cum că'ĭ vine tóte rĕotăţile.

Stăpânirea cugeta şi lucra tot spre derăpănare atît a lucrurilor politiceştĭ cât şi a celor Bisericeştĭ. Şi fiind că Ión Vodă Caragea după ce supse sîngele ţĕriĭ cu tóte felurimile de chipurĭ, şi hotărî a nu sĕ maĭ întórce la Ţarigrad, ci hainindu-sĕ de Pórtă să sĕ tragă cu multă bogăţie în ţĕrile Evropeĭ, (pentru căcĭ se temea a nu'şĭ lua rĕsplătire faptelor sale, precum înapoĭ la Domnia luĭ pe larg am aretat) aŭ fost făcut către sfîrşitul Domnieĭ o întocmire de

(a) Domnia Suţuluĭ.
(b) Împărăţiile.

dăjdiile ţĕriĭ, câte şi cu ce numire sĕ fie, care era cu multă scădere din ceea ce urmase el în Domnia luĭ, şi o fusese legat şi prin afurisaniĭ, dându-o şi în publica ţereĭ prin cărţĭ tipărite, ca sĕ ştie fieşte-care lăcuitor curat ce este dator a rĕspunde, care, acésta nu doar din vre o milostivire o aŭ făcut, ci pentru duoă sfîrşiturĭ, unul căcĭ înţelesese cum-că ţara sărăcise, şi nu maĭ putea se'ĭ dea cât vrea el, şi al doilea, căcĭ vedea pre gineri-seŭ spătarul Mihalache Suţu ce aŭ fost întîiŭ spătar aicĭ în vremea Domnieĭ luĭ (cu carele am avut eŭ înţelegere ca din slujbă, şi era om trufaş) şi apoĭ baş-kapuchehaia al luĭ la Ţarigrad, apoĭ Dragoman mare al Porţeĭ Turceştĭ, cum şi pre alţĭ grecĭ şi turcĭ cum-că'ĭ sapă grópa a'l scóte din Domnie, şi a'l şi perde, de aceea, adică în pizmă pentru ca ceĭ ce vor domni după dînsul, sĕ nu pótă lua din ţară maĭ mult. Însă Măria Sa Suţul, puţin şi maĭ nimic sĕ turbură de acele legăturĭ şi afurisăniĭ, că zicea (ca şi Hangeriul când scóse văcăritul în ţéră) cum-că sunt fleacurĭ ale călugărilor. Şi încă prin Mitropolitul Nectarie şi ceĭ maĭ mulţĭ Boerĭ ce se uniseră cu dînsul, lucră şi surpare acestor legăturĭ, că'ĭ deteră eĭ anafora înpotriva legăturilor luĭ Caragea (la care înşi toţĭ era iscăliţĭ, şi de care puţinĭ grijiră, că cu urmarea ce făcură de iscăliră înpotriva acelor afurisăniĭ rĕmîn toţĭ afurisiţĭ) şi apoĭ Măria Sa de aciĭ înainte cu puterea iscăliturilor arhipăstoruluĭ şi a acelor boerĭ marĭ şi de bun neam, rupse şi jupui pre bietul norod, şi era rĕul mare, că vrea să ia şi maĭ mult de cât Karagea, iar ţara nu avea stare nicĭ a ḑecea parte sĕ'ĭ dea, pentru că Caragea în cincĭ anĭ trecuţĭ aĭ tiranieĭ luĭ, n'aŭ lăsat piatră sĕ nu o mişce spre dĕspuerea eĭ (într'aceéşĭ vreme deosebĭ iarăşĭ pre streinĭ, cum ungurenĭ şi sirbĭ, de ţeraniĭ birnicĭ, făcêndu-ĭ osebit venit aĭ vistieriеĭ şi vedeaĭ în ţara românéscă pre Românĭ în jaf, iar pre numiţiĭ streinĭ ocrotindu-sĕ de multe, care după Românĭ nu sĕ maĭ dĕscărca. O ticăloşie! Românul în ţara luĭ batjocorit, şi streinul maĭ cinstit, pentru ce? pentru nedorirea stăpânireĭ fiind streină şi pentru acelor din boerĭ cu barbe ticăloşĭ ce sĕ unea cu dênsa); încă şi sfintele mânăstirĭ ajunseră şi maĭ la ticălósă stare, că se vindea pre banĭ la călugărĭ grecĭ, altele şi la mirenĭ şi aceştía le precupia, după cum scârnava lor fire iĭ povăţuea fără sfială şi fără temere de Dumnezeŭ.

Mergéĭ la mănăstire, nu vedeaĭ călugărĭ saŭ preoţĭ saŭ ómenĭ săracĭ saŭ călătorĭ a mînca pîĭne şi a se lăuda numele luĭ Dumnezeŭ după întocmirile fericiţilor ctitorĭ, ci nişte hoţomanĭ de grecoteĭ şi arnăuţĭ, orĭ înbrăcaţĭ în shimă călugăréscă pentru amăgire, şi satana iĭ ştiea ce era, saŭ mirenĭ opincarĭ, păduchioşĭ puturoşĭ cu pistóle şi cuţite la brîŭ cariĭ nimic alt nu grija, fără să strîngă veniturile, şi să facă banĭ ca să între pĕ urmă cu dare la cinurĭ ale ţereĭ, şi să jupóe saŭ alte drăciĭ să lucreze. Şi acestea de unde curgea? De la Vodă că era un tiran al tiranilor, şi fără temere batjocoriea tóte, şi de la arhipăstor şi Episcopĭ că streinĭ fiind şi eĭ da mănăstirile, metoaşele şi lucrurile beserіceştĭ rudelor lor şi patrioţilor lor ca să'ĭ chiverniséscă, iar ieĭ daca întra într'însele zicea : «Piatră pĕ piatră să nu rĕmîe» cum şi de la Boeriĭ patrioţĭ, cariĭ vedea lucrurile lor cele strămoşeştĭ întru aşa prăpădenie pre mîĭnile streinilor şi pentru o puţină împărtăşire ce le făcea şi lor din acele jĕcmanurĭ închidea ochiĭ şi tăcea, ba încă de multe orĭ când era câte o întrebare, sta de le şi părtinea şi le da dreptate; şi dintr'acestea ce s'aŭ născut ? şi sĕ năştea? Călugăriĭ streinĭ înbogăţindu-se, ţinea biserica cu dare de banĭ groasă la Domn şi la alte obraze, şi bieţiĭ călugărĭ românĭ cariĭ maĭ era, risipiţĭ şi defăĭmaţĭ sĕ uĭta şi ofta de la ficaţĭ. Mireniĭ străinĭ iarăşĭ umplându-se de banĭ, cumpĕra ale cămăriĭ Domneştĭ veniturĭ, ocne, vămĭ şi cele lante, cum şi în dregătoriĭ ale ţĕriĭ sĕ vîra cu dare de banĭ. Iar fecio-

riĭ de Boerĭ şi alţĭ pămîntenĭ cariĭ după vremĭ aŭ slujit patrieĭ, cărora li sĕ cuvinea acestea nu cu dare de banĭ, sĕ uĭta şi plângea, până când maĭ la urmă fuseră siliţĭ dĕ dĕsnădăjduire şi eĭ adică, atât călugăriĭ românĭ cât şi mireniĭ de luară acelaşĭ drum, şi fiind că banĭ din jĕcman nu avea, vêndură moşiĭ, viĭ şi altele lucrurĭ strămoşeştĭ, şi deteră de cumpĕrară: câte o mănăstióră, câte un metoşel, şi câte o slujbuliţă pentru ca sĕ pótă şi eĭ trăi. Dintr'aceste dar pricinĭ, ajunse lucru de sĕ stinseră multe mănăstirĭ, cât cu adevĕrat nu rĕmase piatră pre piatră, care maĭ nainte era bogăţie a ţĕriĭ şi case ale sĕracilor. Sĕ prăpădiră şi multe case Boereştĭ, (la familiile Boereştĭ aŭ ajutat mult spre dĕrĕpănare şi blestemata mîndrie,) care numaĭ puţin era inima, puterea şi ocrotirea ţĕriĭ, şi sĕ înbogăţiră, încă sĕ şi slăviră păduchioşiĭ de Greco-arnauto-coţovlaho-bulgaro-draciĭ, din ostenelile şi sîngele bieţilor românĭ.

Iar eŭ vĕzînd acestea, fórte mĕ jĕleam şi'mĭ sfărămam inima, dar nu'mĭ era în mînă nicĭ o îndreptare, şi pentru aceea şi maĭ mult mĕ necăjam, că pricepeam şi putere nu aveam. Decĭ chipzueam asupra pricinii, că acéstă pricepere cu schîntee de dorire de patrie, ar fi putut Dumnezeu să o dea acelor cu putere de a putea folosi, dar orĭ pentru pĕcatele ţĕriĭ, de la dînşiĭ o aŭ arîdicat, saŭ pentru căcĭ maĭ la urmă are a sĕvêrşi şi minunĭ cu Româniĭ ca odinióră cu Jidoviĭ, când 'iaŭ scos din robia Eghipetuluĭ. Iar cele ce eŭ chipzueam spre folos Patrieĭ sînt acestea:

«Sĕ vază curatul Romîn bine, sĕ cerceteze
Năravurile strămoşăştĭ, ş' acelea să urmeze.
«Că eĭ iubiea pre Dumnezeŭ, ş'a doaă pre vecinul,
Miluea întêiŭ pre fratele, ş'a doaă pre streinul
«Cinstiea aceĭ micĭ pre ceĭ marĭ, ş' aceĭ marĭ eraŭ pildă
La ceĭ maĭ micĭ de bunătăţĭ, prea limpede oglindă.
«Avea 'n mare evlavie partea bisericească,
Şi cea bisericéscă iar pre cea politicească.
«Pre inimile tuturor era scrisă dreptatea,
Din ţară pururea gonea pre tótă rĕotatea (saŭ strîmbătatea),
«Departe era de la eĭ cea de prisos trufie,
Să înălţa gândind la cer cu sfînta lor prostie,
«Cu un cuvênt era legaţĭ toţĭ cu totul într'una
Românĭ să fie credincioşĭ, ş' aş' aŭ purtat cununa.

Pune acum, cetitorule, la aceste stihurĭ, la fieş-care înpotrivă noĭmă, ş' aşa sĕ ştiĭ acéstă dată pre Boeriĭ şi călugăriĭ din ţară, ântêiŭ ceĭ marĭ, apoĭ de la dînşiĭ învĕţêndu-sĕ şi ceĭ maĭ micĭ. Nu maĭ zice alt, ci cu mine dinpreună: că va veni preste dînşiĭ Dumnezeĭască urgie, de nu sĕ vor preface ca Ninevitenii.

După acésta Măria sa Domnul Suţul, hiara cea cumplită, care îşĭ turnase în urechĭ otravă de nu maĭ auziea, fără cât sta cu gura căscată de înghiţea tot, căşună pre Beserică maĭ cu deadinsul, dĕschizându-i-sĕ drum într'acestaşĭ chip.

Boeriĭ, în vremea arhondocratieĭ, între altele aŭ scris la Pórtă şi acésta, ca sĕ nu maĭ fie în scaunul Mitropolieĭ şi al Episcopiilor călugărĭ grecĭ, ci să se pue Mitropolit şi Episcopĭ Romînĭ. Care urmare aŭ fost cu totul fără de orunduĭală, că aŭ cerut de la Pórtă lucrul ce nu era al Porţiĭ, pentru că Pórta nicĭ o dinióră nu s'aŭ amestecat la alegerea obrazelor Bisericeştĭ, nicĭ chiar acolo în cathedra turcéscă, necum aicĭ în ţară slobodă, unde de la dăscălicătóre alegerea Mitropolituluĭ şi a Episcopilor aŭ fost şi este pe obrazul obştiĭ a ţĕriĭ. Apoĭ cine i aŭ pus pe Dumnealor să dea Porţeĭ o putere care nicĭ o dată nu o aŭ avut a sĕ amesteca la treabă Bisericéscă? Mare greşală. Cu tóte acestea Pórta 'şĭ aŭ ştiut mĕsurile eĭ maĭ bine, că nicĭ respuns aŭ dat, nicĭ s'aŭ amestecat, iar Măria Sa Suţul, după ce aŭ vĕzut o cerere ca acésta a Boe-

rilor, ca unul ce ştia că călugării Grecî de la o vreme aŭ început de cumpără în vileag scaunele Eparhiilor ţĕrii cu banĭ, şi care dă maĭ mult acela se face, (Dumnezeŭ va fi judecător acelor ce aŭ fost începătorĭ aceştiĭ fără de legĭ a fără de legilor) îndată o aŭ făcut sermaia (1). Şi după ce îşĭ maĭ lucră cu mitropolitul Nectarie alte interesurĭ (cum adică: surparea legăturilor luĭ Caragea ce am arĕtat înapoĭ şi altele,) apoĭ începu a'l înboldi, că va sĕ'l scóţă din scaun după cererea Boerilor ca sĕ pue Român. Aicĭ să fi statut să priveştĭ, că îndată sĕ făcură Boeriĭ patru tarafurĭ, uniĭ zicea: «să nu sĕ facă acest obiceiŭ, a sĕ scóte Mitropolit fără cuviósă pricină saŭ fără cercetare de judecată», (cariĭ acestia grăia dreptul.) Alţiĭ zicea «Că de vreme ce s'aŭ hotărît a se face Român Mitropolit sĕ sĕ facă Episcopul Iosif Argeşiu fiindu-ĭ rîndul ca unuĭ maĭ bătrân, şi osebit, fiind înbunătăţit şi cu darurĭ ca acelea potrivite la un Arhipăstor.» (Cariĭ şi aceştia bine vorbiea pentru alegerea ipochimenuluĭ, dar nu grijia ca maĭ întâiŭ nu fite cum aşa, ci cu drept cuvênt şi după pravilă să sĕ scóţă Nectarie, şi apoĭ să sĕ pună vrednicul Iosif Argeşiu), la a cărora alegere sĕ arăta adică şi Măria Sa că ar fi priimitor pentru vrednicia ipochimenuluĭ. Alţiĭ ḑicea: Nu e bun Argeşiu, fiind bătrân şi cu patimă de bólă şi móle la vorbă, şi ὕπελος, adică prefăcut. Dar să sĕ facă Episcopul Dionisie Sevastis [titular] fiind maĭ tênĕr, cu ştiinţă de trebile arhipăstorieĭ, de tênĕră vêrstă aflându-sĕ în slujba Mitropolieĭ, şi maĭ îndrăzneţ la cuvênt precum ar trebui la acéstă vreme, când streiniĭ aŭ încălecat maĭ mult.» La care nu ar fi fost greşiţĭ aceştia, când maĭ întâiŭ ar fi vĕḑut pre Mitropolitul Nectarie, că după vinĭ destoĭnice, îl scóte obştea cu capete din pravilă, al doilea pre episcopul Iosif întru adevăr nedestoĭnic, orĭ pentru bĕtrâneţe saŭ pentru neputinţă de bólă (că alta pricină nu avea blagoslovitul), şi apoĭ cădea cu adevĕrat sórta la Dionisie Sevastis, iar într'alt chip nu; fiind-că unul, adecă Nectarie, avea puterea legeĭ ţĕriĭ, a nu sĕ scóte Mitropoliţiĭ în vecĭ, fără de cuviósă pricină, iar cel-lant adecă Iosif Argeşiu avea legiuitul rînd al învechiriĭ şi al bătrîneţelor. Alţĭ boerĭ iar maĭ ḑicea: «Că de vreme ce nu ne putem uni, şi tótă pricina este a sĕ face Mitropolit Român, sĕ alegem un călugăr evlavios de la Cernica saŭ Căldăruşanĭ şi să'l facem Mitropolit.» Cariĭ aceştia însémnă că adică fără de ficleşug vorbia, dar iar nu nemeria, pentru că încă în ţară se afla ipokimenĭ din călugăriĭ Românĭ dĕstoinicĭ şi nu era pănă într'atît lipsă ca sĕ ajungem pe la Căldăruşanĭ şi Cernica.

Acestea vorbiea şi chibzuia tarafurile boerescĭ, iar mijlocitoriĭ, saŭ maĭ bine să ḑic telaliĭ, pristaviĭ luĭ vodă, sĕ preumbla printre dênşiĭ, şi tutulor dându-le nădejdiĭ, căuta să véḑă şi ca ce preţ daŭ fieş-care taraf pentru săvârşirea socoteleĭ sale şi luând ţidule iscălite, mergea de le înfăţişa Măriĭ sale. Măria Sa alegea pre cel ce da maĭ mult, iar la cuvinţe şi pravilĭ ale ţereĭ de loc nu privea. Aşa fierse lucru câte-va ḑile, în care Părintele Nectarie cu Kaţauniĭ sĕĭ, şi cu boeriĭ ce'ĭ avéŭ taraf, dăstul sĕ luptară şi deteră şi·banĭ mulţime, dar nu putură isprăvi nimic. Póte-să pentru căcĭ apucase de sĕ dedesă afară a lipsi greciĭ. Părintele Argeşiu Iosif, sĕ vedea că nu sĕ înfige, voinţă va fi avut, că de slavă niminea nu s'aŭ îndestulat, dar îl stăpânea mult temerea a călca pravila, carea cu totul popreşte cumpărarea Bisericiĭ cu banĭ, cu tóte că Boeriĭ cariĭ era cu Sfinţia sa fuseseră hotărît să dea o sumă. Măria sa vodă însă în faţă sĕ făcea că 'l priimeşte ca pre un maĭ dĕstoinic dintre călugăriĭ Românĭ, iar socoteala îĭ era tot la cine va da maĭ mult. In sfîrşit părintele

(1) Vorbă turcească însemnând avere, capital. Şi dară acilea, se póte lua în figurat: îndată o aŭ făcut bază, îndată o aŭ luat în bună parte, drept capital. *N. ¢.*

Dionisie Sevastis, vĕḑênd aceste jucăriĭ ale luĭ vodă şi temându-se nu care cumvaşĭ să isbutească iar Greciĭ cu banĭ, sĕ uni cu boeriĭ ce'ĭ avea taraf şi închiḑênd ochiĭ despre hotărîrea pravilelor, dete mulţime de banĭ luĭ vodă şi sĕ hotărî Mitropolit (a). La care măcar de şi sĕ înpotriviră uniĭ din boeriĭ celorlante tarafurĭ, dar în sfârşit luând fieşte-care câte un peşkeşlîc, iscăliră anaforaoa de alegere din partea obştiĭ ca cum pentru destoînicia ipochimenuluĭ, precum este ticălosul obiceiŭ al ţĕriĭ.

«Ticălos, ḑic, obiceiŭ,
Căcĭ îl ştiŭ pus pre temeiŭ
«De ósele Româneştĭ.
Iar acum ce să priveştĭ?
«Cine dă maĭ mult să fie
La Sfânta Mitropolie.
«Ah . . . cerule cum maĭ rabzĭ
Cestea ce's 'urméză azĭ?
«Cum de nu'ţĭ aducĭ aminte,
D'acele maĭ dinnainte
Ale ţĕriĭ rînduele.
Câştigate cu-ostenele
«Atâtea moviliĭ şi şanţurĭ
Puşcăriĭ, cătuşĭ şi lanţurĭ
«De trupurĭ româneştĭ pline
A sĕ păstra legea bine!
Aşa jertfă orĭ să uită?
Cerule, mĕ rog, ascultă!
«Veḑĭ acéstă strâmbătate
Şi singur ne fă dreptate.

Şi fiind că trebuia ca Mitropolitul Nectarie să dea paretisis (înscris că de sineşĭ face depărtare de la Scaunul Mitropolieĭ ca cum am ḑice să se aducă tréba la porunca pravilíĭ că de sineşĭ s'aŭ lepădat) iar sfinţia sa nevrând să dea, sé făcu dĕstulă turburare, în sfêrşit îngrozindu-l cu alte mijlóce, dete paretisis şi după puţine ḑile aducându-se şi ecdosis, adică carte de voe a Patriarhuluĭ de la Ţarigrad după obiceiŭ, sĕ adunară de obşte clirosul bisericesc şi politicesc în Biserica Mitropolieĭ, unde m'am aflat şi eŭ faţă de am vĕzut scoborîrea din scaun a luĭ Nectarie şi suirea luĭ Dionysie, care vedere pe mine unul fórte m'aŭ înfricoşat, ştiind că adevĕrul era cum-că Nectarie de nevoe şi mare zor lasă scaunul, iară în faţă sĕ urma ca cum l'ar fi lăsat de voe, şi acéstă minciună sĕ lucra în Beserica luĭ Dumnezeŭ cu cităniĭ în auzul tuturor pline de sfinţenie. Şi tóte pentru ce? pentru banĭ. Că de ar fi avut vre-o putere înştiinţarea către Pórtă ce am arătat că o aŭ făcut Boeriĭ în vremea arhondocratieĭ, ca sĕ lipsească greciĭ din scaune şi să sĕ arîdice Româniĭ, s'ar fi făcut întru acea putere, iar nu a pungiĭ. Apoĭ nicĭ am vĕzut vre-o judecată prin care să sĕ surpe Nectarie după niscare-va vinĭ ca acelea ce sĕ cuprind în sfînta pravilă, care negreşit urma să sĕ facă, ca cu temeiŭ să sĕ fi surpat, iar nu numaĭ cu prost cuvînt de grec, pentru că grecĭ Mitropoliţĭ aŭ maĭ stătut şi aŭ fost şi lăudaţĭ. Dar va zice cinevaşĭ cum că Nectarie nu sĕ asemăna acelora, ci era înpotrivă, dar sĕ se fi dovedit precum zic, şi să sĕ fi maĭ adăogat şi alt adevĕr, că de când aŭ lipsit acum maĭ în urmă româniĭ de la Scaune, aŭ stricat greciĭ multe orânduelĭ bune ale fericiţilor ctitorĭ, care este vĕzut şi cunoscut de tótă obştea, şi atuncĭ ar fi avut vecînic temeiŭ strigarea boerilor cu a lipsi greciĭ, şi nicĭ luĭ vodă nu'ĭ rĕmânea putere a juca lucrul şi a'l aduce de s'aŭ vĕzut suirea părinteluĭ Dionysie numaĭ cu prisosinţa dăriĭ de banĭ, cu care pociŭ zice, că sĕ făcu mutarea scaunuluĭ de la grec la Român nu cu destoînic temeiŭ, şi nu e de mirare a fi şi nestatornic. Dar zic iarăş că póte fi statornic, când Părintele Mitropolitul Dionysie, (şi ceĭ din urma Prea o Sfinţieĭ sale), adevĕratul Român, încă şi de viţă bună fecior de boer şi cu darurĭ înpodobit, practicos atât întru cele Besericeştĭ, cât şi întru cele politiceştĭ, şi peste tóte cu totul depărtat de iubirea de argint, când ar păzi acestea:

(a) Zicea acel blagoslovit părinte că'şĭ răpune sufletul numaĭ să nu maĭ vaḑă Mitropolia ajunsă în mâinile străinilor tocmaĭ ca o zalhana şi altele, care le-am vĕḑut că aşa era cu adevĕrat.

а҃ Să fiĭ 'ntru pravoslavie desăvârşit părinte,
Nimic scăzênd nicĭ prisosind la sfintele cuvinte;
в҃ Să fiĭ duhovniceşte blând, politiceşte falnic,
In taĭnă dulce tuturor, la judecată straşnic;
г҃ Să nu caţĭ faţa nimăruĭ la rândul de dreptate,
Cu pravila să te 'ndreptezĭ cătr' rĭ care în parte;
д҃ La rândul de a potrivi cinstea la tótă treapta
Ca pentru lucrul *osebit* (1), grija s'o aibĭ d'a dreapta.
е҃ Cel scăpătat şi vĕduva din grijă să nu'ţĭ iasă,
Şi tuturor celor sĕracĭ sĕ fiĭ dĕschisă masă.
ѕ҃ In preajmă-ţĭ să nu ţiĭ streinĭ, ci din românĭ alege,
Iar pre strein să'l cercetezĭ cât poţĭ, cum scrie 'n lege.
з҃ La casele ctitoriceştĭ, iar din românĭ veĭ pune,
Că aŭ ajuns de ceĭ streinĭ maĭ maĭ a sĕ rĕpune;
и҃ Păstréză darul care 'l aĭ de afilarghirie (2),
Urîţĭ sĕ'ţĭ fie ceĭ cumpliţĭ, orĭ mic saŭ mare fie.
ѳ҃ Beserica sĕ o păstrezĭ c'a ochilor lumină,
Că vĕzĭ streiniĭ 'ĭ aŭ adus: furtunĭ în vreme lină.
і҃ Cu un cuvînt să fiĭ aşa, ca toţĭ să te iubéscă,
Ş'acéstă armă îţĭ va fi, pr'aceĭ rĕĭ sĕ'ĭ topéscă.

Ci să ne întórcem la istorie. Luĭ vodă fórte îĭ plăcu locmaoa, adică mulţimea de banĭ ce luă de la Mitropolitul Dionysie, şi nu zăbovi a înboldi şi pre Episcopiĭ Buzĕul şi Râmnic, ce era tot grecĭ (numaĭ la Argeş era Părintele Iosif romîn de fel din satele ce are plaiul Loviştiĭ peste Olt în partea Craioveĭ,) tot cu cuvîntul «sĕ lipséscă greciĭ de la Scaune . La carę apoĭ era lucrător înpreună, şi prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolitul Dionysie noul mitropolit ca un chiriarh, adică pentru ca să se alégă ipokimene dĕstoĭnice.

Şi vĕzum că şi aduse pre taĭnă pre un călugăr ce sĕ afla schimnicind la mănăstirea Sinaiĭ din sud Prahova anume Gherasim, Român de fel din némul Răteştilor, iar despre mumă Bălăcéncă, (carele de mică vêrstă slujind sfinteĭ Mitropoliĭ sĕ şi călugări, apoĭ în zilele Mitropolituluĭ Dositheiŭ, cerând de la Prea Sfinţia sa să'l scóţă cirăc igumen la vre-o mănăstióră sĕ înfruntă cu cuvinte próste zicêndu-i-se şi «ὁ σκατόβλαχος din care viind la adîncă mîhnire fugi de la Mitropolie şi sĕ duse din loc în loc, iar în sfîrşit sĕ aşĕză întru schimnicéscă petrecere la numita mănăstire). Pre acesta ştiindu'l Părintele Mitropolitul Dionysie de om cu temere de Dumnezeŭ, fiŭ al Scaunuluĭ Mitropolieĭ, şi român curat, încă şi de viţă de boer, îl aduse, precum zic a sĕ orândui Episcop la episcopia Buzĕuluĭ, în locul luĭ Costandie grecul şi nepotul Părinteluĭ Dositheiŭ proproin (3) Mitropolit ce era episcop la Buzĕŭ de 24 anĭ, de când şi Dositheiŭ s'aŭ fost suit la scaunul Mitropolieĭ din episcop al Buzĕuluĭ. Iar pe de altă parte fiind-că Episcopul Costandie să afla la episcopia sa Buzĕul, aŭ trimis vodă acolo de i-aŭ luat paretisis (4), tot cu acelaş silnic mijloc ce l'aŭ luat şi de la Mitropolitul Nectarie, şi aşa sĕ făcu numitul Gherasim Românul Episcop al Buzĕuluĭ în locul luĭ Costandie grecul, luând vodă şi de la acéstă prefacere mulţime de banĭ prin mitropolitul. Iar Părintele Galaction Episcopul Râmniculuĭ, grec de fel şi el, rumpându-sĕ cu darea banilor luĭ vodă şi altora, birui pre cuvêntul «să lipséscă greciĭ» şi rĕmase tot episcop.

(1) Scris d'asupra cuvêntuluĭ subliniat *cel maĭ scump. N. e.*
(2) Iubirea de argint. *N. e.*
(3) După acésta se vĕd şterse urmĕtórele: «ce încă sĕ află petrecênd în viaţă la cetatea Braşovul în ţara nemţéscă».
(4) Demisiunea. *N. e.*

Vezĭ sfinte Mitropolite,
Şi Episcópe Părinte,
«Cuvêntul de Românie
C'aŭ rămas fără tărie?
«Căcĭ vĕzurăm fieş-care,
Că lucră maĭ multa dare,
«D'aceia Sfinţia-Vóstră
Ce sânteţĭ din partea nóstră
«Luaţi-vĕ séma bine
Grijîţĭ fórte pentru sine,
«Nu cum-va vre-o greşală
L'a sórteĭ-vă rînduială
«Să dea la streinĭ putere,
Ce li s'aŭ luat a cere,
«Căcĭ eĭ aŭ să vĕ pândéscă,
Multe aŭ să uneltéscă
«Dar tóte pot praf să fie.
De al lor cap sĕ rĕmîe
«Când aĭ voştr' Eparhioţĭ
Vor fi 'n dragoste cu toţĭ
«Supuşĭ de Sfinţia Vóstră,
Şi vor striga: «Obştea nóstră
«Are dĕstoĭnic Părinte......
«Are dĕstoĭnic Părinte......
Nu vrem, nu vrem, nu pre altul,
Pr'acesta vrem nu pre altul.

Pîntre acestea Măria Sa cu tachîmul de boerĭ aĭ sĕĭ şi cu din pămĕnteniĭ cariĭ fuseră maĭ proştĭ de minte lucra şi alte hrăpirĭ în biata ţară cu felurimĭ de chipurĭ. Puse şi maĭ cu temeiŭ în urmare eresul luĭ Caragea, de a să vinde caftanele pĕ banĭ, şi deteră nevală cine nu aĭ gândi la cinurĭ marĭ. Apoĭ ce să vezĭ! Cluceriile, Căminăriile, Păhărniciile şi cele l'alte, ajunseră de batjocură. Maĭ în scurt alt nu era, preţul daca îl da, (fiind-că tóte era hotărâte cu preţul lor), orĭ ce vrea să făcea, şi nu îndĕstul că acésta sĕ urma la ceĭ ce nu avea cuviinţă, dar maĭ la urmă sĕ întinse nebunia până şi la ceĭ ce avea cuviinţe, pentru căcĭ vĕzênd şi aceştia că cu căderea neamuluĭ, cu a bătrîneţelor, şi cu a slujbelor nu pot izbuti ca să nu rĕmîe în urma celor fără cuviinţe înălţaţĭ, fuseră siliţĭ de numĕrară gălbenaşĭ Măriĭ sale obştesculuĭ părinte, şi aşa biet şi eĭ sĕ suiră la cuviinciósele trepte; dar de să şi mâhnia pentru năpăstuirea ce li sĕ făcea, luĭ vodĕ puţin îĭ păsa.

Lăsă Măria sa şi barbe şi sui la pendadă pe mulţĭ, cărora nu li sĕ cădea. pentru că în ţara acésta, barbe aŭ avut şi sĕ cuvine a avea numaĭ aceĭ ce sĕ învrednicesc după slava neamuluĭ şi după slujbe de sĕ sue la Proti-Pendada, (a) şi maĭ slobozia Domniĭ după vremĭ de lăsa barbe şi alţiĭ din maĭ micĭ trepte care sĕ cuprind în dodecadă, (b) cum am zice Clucerĭ, Paharnicĭ şi alţiĭ, însă acésta pentru o cinste a bătrîneţelor numaĭ. iar ceĭ din pendada precum am zis după legiuită cuviinţă lasă barbe, cariĭ şi veliţĭ sĕ numesc, că velico pe limba slavonéscă mare va sĕ zică. Decĭ la acéstă treaptă a pendadeĭ cu ficleşug drăcesc, suind vodă şi pre uniĭ ce nu li sĕ cădea, pentru ca să'şĭ facă soţiĭ la socotelele sale, cu aceştia sĕvêrşia tóte rĕotăţile, că pentru orĭ-ce hrăpelnică pornire gata era sĕ 'ĭ dea anaforale iscălite de dînşiĭ şi fiind eĭ maĭ mulţĭ, iar aceĭ maĭ bătrînĭ Boerĭ suiţĭ după cădere în pendadă (cariĭ şi avea maĭ marea cădere la ale ţereĭ trebĭ) maĭ puţinĭ. De şi da bătrîniĭ vre-o

(a) Protipendada (dintâia cincime pe limba Românéscă) este: Bănia, Vornicia, Logofeţia, Spătăria, Visteria.

(b) Dodecadă (duoĕ-sprezecime) este (sĕ vede) vechea numire a doĭ-sprezece Boerĭ aĭ ţereĭ, în care sĕ cuprinde şi din pendada, iar pendata sĕ cunóşce a fi numire dată de grecĭ maĭ în urmă, pentru maĭ multă mărime, a numitelor cincĭ cinurĭ, în care sĕ cuprind şi Logofĕtul «λογοθέτης μέγας» i Spatarul «πρωτο σπαθάρος» boeriĭ ale înpăraţilor Grecĭ mutate în cele maĭ din urmă veacurĭ aicĭ (póte de Patriarchul Sf. Nifon) după robirea Ţarigraduluĭ de Turcĭ. Iar duoisprezece Boerĭ aĭ ţereĭ după vechime sînt aceştia: vel Dvornic, vel Vistier, vel Cliucer, vel Căminar, vel Păharnic, vel Stolnic. vel Sărdar, vel Medelnicer, vel Sluger, vel Pitar, vel Şetrar, vel Cliucear za aria, iar Banul înţeleg că din vechime n'aŭ fost în rîndul celor duoisprezece fiind că era Pan adică κύριος, stăpîn în cele cincĭ judeţe ale Craioveĭ, cât şi Domnul aicĭ; doar numaĭ plecat Domnuluĭ cu tocmélă. Iar comişia este alăturată iar de Grecĭ, cum şi Agia căştigată numire de la Turcĭ, şi dată la cârmuitorul oştilor pedestre ale ţereĭ, cum şi hătmănia de la Moldovenĭ adusă şi prisosită de Alexandru vodă Moruz, când s'aŭ mutat cu Domnia de la Moldova aicĭ, şi altele cu alte chipurĭ după vremĭ prisosite.

anafora înpotrivă, Măria sa însă cu soţiile sale : Boeriĭ ceĭ fără cuviinţă suiţĭ la pendadă, număra iscăliturile anaforalelor, şi fiind că tot-d'auna prisosea, ale ticăloşilor acestora, sĕ punea în urmare anaforaoa lor, iar a bătrînilor boerĭ, cariĭ tot maĭ ţinea cu biata patrie, rĕmânea nebăgată în seamă. Am scris şi eŭ o anafora din partea bătrînilor boerĭ pentru o pricină înpotriva ceĭ ce o făcuserĕ aceĭ Boerĭ uniţĭ cu vodă, şi măcar de şi era prea cuviinciósă şi dréptă, dar iar n'aŭ prins nicĭ un loc, căcĭ era spre folosul ţĕriĭ, şi înpotriva interesuluĭ luĭ vodă. Şi chipzueam atuncĭ în sinemĭ cu mare turburare a sufletuluĭ, că de vreme ce firea omenéscă într'acéstă ţară aŭ ajuns supusă la cumplite patimĭ, ba încă de urméză ea eişĭ înpotrivă, eşind tineriĭ înpotriva bătrînilor cu fapte neplăcute nicĭ luĭ Dumnezeŭ nicĭ ómenilor (de cât numaĭ tiranuluĭ Domn) fără a sĕ sfii de batrîneţele lor, groaznice lucrurĭ vor să ne întîmpine, şi nicĭ de cum acésta nu mi sĕ departa din gînd şi de multe orĭ ziceam :

«Un trup când să bolnăveşte
Póte a sĕ îndrepta,
«Daca firea izbuteşte
«Pre patimă a lupta.

Iar când patima pre fire
«Va ajunge-a birui
«Trebuĭ fără îndoire
Acel trup a şi peri.

Aşa mergea tréba bieteĭ ţĕrĭ urgisită şi întunecată cu înmulţirea barbelor, şi cu vînzarea cinurilor pĕ banĭ şi alte rĕotăţĭ. Bolea boală fórte grea, în cât sĕ primejduea a peri. Altele după acestea maĭ vĕzurăm născocirĭ de hrăpire şi dĕspuere a noroduluĭ, şi era născocitorĭ maĭ cu seamă şi din calemgiiĭ (1) visterieĭ, uniĭ cariĭ cu mijlóce necuvióse apucaseră aceste calemurĭ, (2) şi apoĭ pentru drăceştile lor isvodirĭ spre prăpădenia ţĕreĭ, şi plăcerea stăpînireĭ sĕ suiseră şi la cinurĭ care cu totul nu li sĕ cădea. Născociră zic a face cumpăniĭ noaă cu hrisóve Domneştĭ, adecă a fi cu o dare hotărîtă la visterie, şi cu apărare de unile altele care le daŭ dajniciĭ. Maĭ născociră a face şi ruptaşĭ cu seneturĭ de óreşĭ care apărare (la care poruncise stapînirea ca din verĭ ce bresle, adică din scutelnicĭ, posluşnicĭ, din slujitorĭ şi alţiĭ să fie slobozĭ a întra). Săraciĭ ómenĭ! supăraţĭ fiind de multe, sĕ amăgiră de sĕ băgară într'aceste noaă izvodirĭ gândind că vor nemeri maĭ bine ; apoĭ ce sĕ vezĭ ? Pĕ de o parte pĕ aceştĭ amăgiţĭ iĭ vedeaĭ căindu-sĕ, căcĭ iĭ sugruma pentru o mulţime de banĭ cu cuvênt de avaet al hrysoavelor, şi al seneturilor ce li sĕ da, vindea ce maĭ avea după sufletul lor tot (maĭ vêrtos în judeţile Craioviĭ multă sărăcie s'aŭ făcut cu aceste seneturĭ,) şi plătea, că altă nădejde nu era, ci putrezea la închisóre); pe de altă parte boeriĭ stăpînĭ aĭ scutelnicilor şi posluşnicilor, băgaţĭ în arĕtatele maĭ sus cumpăniĭ, asemenea şi căpeteniile slujitorilor, striga cerînduşĭ ómeniĭ lor, dar cine să 'ĭ auză ? Că cel care le făcea acestea era tiranul Ighemon cu uceniciĭ şi ciraciĭ sĕĭ. Şi aşa ceĭ amăgiţĭ cumpaniştĭ şi ruptaşĭ sĕ căia căire fără folos, că nu maĭ putea scăpa, ceĭ păgubaşĭ stăpînĭ striga strigare fără nicĭ o ispravă, că nu 'ĭ auziea nimenĭ, iar ighemonul cu aĭ seĭ grămădea la galbenĭ.

«Ca lupul când sĕ vede 'n oĭ lacom fiind fireşte,
Nu omóră cât ar mînca, ci însutit jĕrtfeşte.
«Aşa şi voĭ de faţă lupĭ, căcĭ nu 'ĭ păstor nu'ĭ câine
«Jĕrfiţĭ cât nu vĕ trebue. Dar ştiţĭ orĭ pînă mîine ?

Iar otcârmuitoriĭ noroduluĭ dupe, afară cum am zice ispravniciĭ judeţelor, sameşiĭ, condicariĭ, vătaşiĭ plaiurilor, zapciĭ plăşilor, polcovniciĭ, căpitaniĭ, va-

(1) Scriitoriĭ, amploiaţiĭ, însă nu ceĭ de rînd ci amploiaţiĭ superiorĭ, căcĭ ceĭ inferiorĭ se numiaŭ cheatipĭ. *N. e.*
(2) Slujbe, oficiĭ. *N. e.*

meşiĭ şi ceĭ-lalţĭ slujbaşĭ, aceştia toţĭ cu un cuvênt şĕdea cu socoteala înaintea ochilor deapururea, în care trecea întêiŭ câţĭ banĭ aŭ dat luĭ Vodă, câţĭ Banuluĭ, câţĭ Vornicului, câţĭ Logofĕtuluĭ, câţĭ Vistieruluĭ, câţĭ Spătaruluĭ şi celor-lanţĭ, fieşĭ-care celor de cariĭ atîrna şi de la cariĭ cumpăraseră slujbele, saŭ maĭ bine sĕ zic sîngele sĕracilor. Apoĭ trecea dobînda banilor, apoĭ cheltueala slujbeĭ dupeste an, şi apoĭ făcea o sumă. După acésta adaoga chîştigu pentru sine cât îl slobozea inima, încă atîta sĕ zicĭ, îndoit, întreit, saŭ cât voeştĭ poţĭ zice, pentru că nu era sfială, căcĭ de şi eşia câte o mîncătorie de faţă, maĭ da cel dovedit şi Măriĭ Sale, i Dumnealor celor-lanţĭ vênzătorĭ câte cevaş, şi atât se îndrepta de bine, cât primejdie era celuĭ năpăstuit, şi jĕfuit a maĭ zice cevaş. Şi aşa vedeaĭ un foc arzînd pre ticălósa ţară, şi fieş-care sugându-sĕ de mulţime de şĕrpĭ, în cât alt nu sĕ auzea fără numaĭ un geamăt adînc, şi unul altuea când şi când pĕ taĭnă jeluindu-sĕ, ïar cele-ce am putut înţelege din jĕluirile lor, maĭ cu seamă era acestea. «Ce sĕ facem fraţilor, la cine sĕ mergem sĕ ne plîngem pentru acéstă prăpădenie. Ce am avut am dat şi am isprăvit, iată uniĭ şi robĭ sîntem pe datorie, ce remâne, sĕ maĭ facem ? Stăpînirea şi ceĭ din partea eĭ sînt asupră-ne, încătro sĕ apucăm ? ?» Iar uniĭ cariĭ eraŭ maĭ bătrînĭ zicea : «Feţiĭ noştriĭ ! Alt nu rĕmîne, de cât se cădem la Dumneḍeŭ cu lacrămĭ, şi de vom putea sĕ stricurăm şi vre-o jalbă la înpăratul, şi în jalbă aşa se scriem din partea ţereĭ :

Prea Înalte înpărate!
Caragea mĕ lăsâ 'n oase
Suţul şi măduva 'm scóse.
Apoĭ tu o Înpărate
Căcĭ nu-mĭ cauţĭ dĕ dreptate ?
Caută şi 'ţĭ veḍĭ scrisórea
  Legătura şi prinsórea (*a*)
Care aĭ dat pentru mine,
  Şi fă-ţĭ milă de o ţine.
Că 'ţĭ am fost şi 'ţĭ sunt grădină,
  Iar nu vulpe şi haină,
Vulpĭ sînt Domnĭ fanarioţiĭ,
  Şi din Boerĭ patrioţiĭ.
Că pre tine t' amăgeşte
  Iar pre mine mĕ topeşte.
De aceea prea înalte
  Mĕ rog cată 'mĭ dĕ dreptate
Sînt la dĕznădăjduire,
  Crăp, plesnesc, arz în peire
Că tóte câte 's legate
  Astăzĭ sînt dĕrăpănate

«Ţie cu tocmelĭ plecată
«*Ţara Românéscă.*

Aşa ḍicea bătrîniĭ aceea sĕ se urmeze. Iar eŭ atuncĭ îmĭ aduseiŭ aminte maĭ cu temeiŭ de o dĕsluşire ce 'mĭ făcea uniĭ din ceĭ ce ştia maĭ curat urmările trebilor asupra hrăpirilor ce sĕ urma în ţară, cariĭ făcea o socoteală într'acestaşĭ chip, puind bunăóră un judeţ, cum Prahova (care şi maĭ mic este) drept pildă :

ruşfeturĭ, pentru ca să sĕ facă, însă :

Talere :

10,000.	un ispravnic. } pe puţin.
10,000.	altul . . . . } pe puţin.
10,000.	Sameşul.
1,000.	Condicarul.
25,000.	Vatăşia plaiuluĭ.
4,000.	Polcovnicia cu cpităniile.
———	Zapcii duprin plăşĭ, care maĭ mult care maĭ puţin după plasă.
60,000.	Date de aceştĭ dregătorĭ, nelegiuite.
60,000.	Alţĭ atîţea prea pe uşor ce trebuea sĕ 'ĭ ia aceştĭ dregătorĭ câştig.

(*a*) Legătura şi prinsórea care o aŭ făcut întâiŭ cu Mircea Vodă, când el aŭ închinat ţara, şi al doilea cu Laiota vodă, când al doilea o aŭ închinat şi celelalte care apoĭ s'aŭ întărit de Roşĭ la pacea din Kainargik după mijlocirea bunilor patrioţĭ de atuncĭ.

.Încărcătura vameşilor peste ponturĭ. (1)
.Încărcătura vinăriciuluĭ, dijmărituluĭ, oerituluĭ, tutunărituluĭ, vorniciilor şi altor maĭ mĕrunte numite slujbe.

——— «Sĕ fac tótă suma ce să jăcmăneşte numaĭ la un judeţ încă cel maĭ mic fără numire şi orînduială a Stăpâniriĭ, iar ce să ia cu orunduiala stăpâniriĭ adică dăjdiĭ sînt :

180,000. pentru 1000 liude, (2) ce póte să aibă acest judeţ la şése diminiĭ (3) de un liude po talere 30.
.Maĭ sînt baniĭ mezilhanali (4).
.Maĭ sînt baniĭ lefilor.

——— .Sĕ fac aĭ dăjdieĭ întocmite de Caragea cu mare încărcătură peste vechea întocmire, că din talere 4, dajdia de un liude pĕ patru lunĭ ce sĕ urma maĭ nainte, o aŭ adus la talere 30 pe doaă lunĭ, care se chîamă că pentru un leŭ de atuncĭ sĕ ia cincisprezece acum, bez mezilhanala, iar de vom pune şi suma de sus a jăcmanuluĭ, care mai nainte lipsea cu totul, sĕ fac de liude pentru un leŭ, 40 şi 50 saŭ şi maĭ mult, căcĭ lămurire jăcmanul nu póte avea. Şi acesteĭ ticăloşiĭ îĭ va face alţiĭ maĭ bună dĕsluşire, aceia adică ce aŭ fost maĭ de aprópe în trebile curţiĭ.

Din care acéstă socotélă mĕ deşteptaiŭ şi înţeleseiŭ, că întru adevĕr ţara este la dăsnădăjduire, şi tóte ale eĭ orînduelĭ şi pravilĭ călcate şi dărăpănate cu totul precum prin jalba din napoĭ către înpĕratul sĕ plânge, şi amărât căiiŭ şi pĕ dĕnsa ticălósa, şi pĕ mine fiul eĭ, căcĭ am trăit să o vĕz întru aşa gróznice nevoĭ, în vremĭ pacînice de la Dumnezeŭ între înpăraţĭ, iar rĕzboite şi împărechete fórte aicea despre otcârmuitoriĭ atât bisericeştĭ cât şi polititiceştĭ, ceĭ maĭ mulţĭ porniţĭ fiind numaĭ pe jĕcman, şi uniţĭ cu voea şi pohta Stăpâniriĭ. fără a le maĭ remânea scânteĭe măcar de milostivire şi iubire de ticăloşiĭ fraţiĭ lor patrioţĭ, şi aşa cu lacrămĭ ziseiŭ. O! Prea iubita mea maĭcă Patrie !

De mult în ochean ereaĭ
Tot cu furtunĭ călătoreaĭ,
Dar fire avĕnd bună
Luptaĭ orĭ ce furtună.
«Decĭ nu te teme nicĭ acum.
Că nu se póte nicĭ decum

Zăduh furtună mare
A nu face schimbare.
«Ş'atuncea bine veĭ vedea
Că tu ca grâul veĭ cădea,
Iar ceĭ ce aŭ fost pricina
Ca praful şi neghina.

După acestea, Măria Sa maĭ făcu un boţ (5) şi o pornire atîta de blestemată, cât fu tuturora de încremenire, iar Măriĭ Sale spre o desĕvîrşită urăciune din partea tuturor, hotarîndu-l şi dintr'acésta maĭ vârtos toţĭ, că este în adevĕr un vas al tuturor rĕotăţilor, şi nicĭ Dumnezeŭ maĭ slăveşte, nicĭ omenire maĭ cinsteşte, ci numaĭ pre Eosforul şi pre Mamona, care boţ fu acesta (măcar că şi înaintea acestuia aŭ vrut să maĭ facă un puiŭ de boţ, când umblă să ia moşia unor mahalale din Bucureştĭ, ce sînt închinate numaĭ cu o puţină dare de milă la Sfinta mănăstire Pantelimonul, şi să o dea în stăpânirea numiteĭ mănăstirĭ desĕvĕrşit, dar nu isprăvi nimic, că strigă dreptatea mulţimeĭ mahalagiilor ântâiŭ la cer, apoĭ şi cu sînurile pline de pietre atât bărbaţiĭ cât şi muerile, şi să le deşarte în curtea Domnéscă spre vecînica po-

(1) Trecătórele de pe la fruntariĭ, graniţe. *N. e.*
(2) Ómenĭ birnicĭ, contribuabilĭ. *N. e.*
(3) Duoĕ—luniă, trimissie, trilunie, şi aşa maĭ departe, aci însemnéză de şése orĭ pe an, de un lude po (cu) talere 30.
(4) Poştiĭ. *N. e.*
(5) Pocinog, una maĭ boacănă, o faptă, o lucrare, o acţiune greşită, rea. *N. e.*

menire.) Că tóte orașele țěriĭ Româneștĭ aŭ avut din vechime, și aŭ până în ziua de astăzĭ, pămênturĭ slobode, dăruite de către stăpânitoriĭ acelor vremĭ, pentru ca să'șĭ facă case de lăcuit, grădinĭ, semănăturĭ și să aibă și pentru pășunea vitelor locurĭ, dintre care orașe unele care nu s'aŭ prea lățit cu locuința, cum Câmpu-Lungul, Argeșul, Târgoviștea și altele aŭ în préjmă și acum locurĭ dăschise, care sě chiamă și este moșie a orașuluĭ. Altele care s'aŭ lățit și s'aŭ mărit aŭ coprins aceste moșiĭ numaĭ cu casele și cu grădinile încă saŭ întins și pe alte moșiĭ vecine. cum să vede astăzĭ Bucureștiĭ, iar pentru căcĭ prin mijlocul acestor orașe sě văd locurĭ mănăstireștĭ și boereștĭ, pe care sînt prăvăliĭ și case cu numite chiriĭ, să nu vă turbure vre o altă bănuélă, căcĭ acestea sînt la mănăstirĭ date dăniĭ de către stăpâniĭ ce le aŭ avut ohavnice, iar la boerĭ cădute clironomiĭ din neam în neam, saŭ luate zestriĭ. Dintre aceste orașe dar acum prea vechiul oraș Târgoviștea (unde și scaun Domnesc pînă de puținĭ anĭ aŭ fost, cum zidurile și numirile lor încredințéză, lăsând câte arată istoria,) aŭ fost orânduit să pătiméscă acest boț de la Alecu Vodă Suțul saŭ maĭ bine să'ĭ zic Iulian Paravatul, că după prepusul al unora, iarășĭ din boeriĭ ce'ĭ avea el taraf, cariĭ sě înclinaseră și cu din boeriĭ lăcuitorĭ în Târgoviște atât pămêntenĭ cât și streinĭ (cariĭ streinĭ după pravila ce se urméză la orașul Câmpu Lung (*a*) unde iar scaun Domnesc aŭ fost, nu sě cuvine a intra în priveleghiurile pământenilor până nu vor fi căsătorițĭ cu pământene), cum-că adică acest oraș Târgoviștea nu ar fi avut seneturĭ de stăpânire a moșieĭ sale, ce ar fi hrăpire. și ca un lucru ce rěŭ sě stăpânește de Târgoveștenĭ să li se ea, și de vreme că rămâne apoĭ moșie slobodă, să o stăpânéscă Măria Sa ca un domn și stăpânitor ce este, căcĭ tot ce este slobod (zicea prepuitoriĭ și adăoga a întări cuvîntul și Măria-Sa) Domnesc se chiamă.

«Ia să facem judecată,
    Și pě urmă și rěsplată.
»Legea știm că poruncește
    Vecin când primejduește
«Să năvălim foc a stinge
    C'apoĭ și la noĭ sě 'npinge
«Apoĭ voĭ cum vě înfigețĭ
    Far'a fi focul s'aprindețĭ
«O prepuitorilor   De grab osîndivă-vețĭ
«De frațĭ arzătorilor   Infocat căivă-vețĭ
«Dar tu Dómne Ighemòne!
    De und' aĭ găsit canóne,
«De anĭ sute stăpânire
    S'o hotărěștĭ de hrăpire?
D'aŭ hrapit Târgoveșteniĭ
    Trebue vecinĭ moșteniĭ
«S'adevereze hrăpirea
    Și să strice stăpânirea.
«Dar tu grec, căcĭ aĭ putere
    Ghîndeștĭ că aĭ și cădere,
Să eĭ întru stăpânire
    Ce n'aŭ fost, nicĭ e hrăpire?
O nesătiosule! | Auzĭ multe emete,
O mult ticălosule | De rěsplată temete.

Așa Măria Sa, întunecat fiind cu totul de multa învěțătură Elinéscă și Franțozéscă în care sě trufia, nu maĭ socoli înpotrivă cevașĭ, ci degrab începu a intra în stăpânire cu cele maĭ silnice și puturóse mijlóce, în cât ajunse lucrul a trimite și arnăuțĭ ostașĭ aĭ Măriiĭ Sale, ca să siléscă pě ticăloșiĭ Târgoviștenĭ, a'ĭ da iscăliturĭ, că i se cade acéstă moșie Măriĭ sale, și alte amăgirĭ lucra, care pentru mulțirea cuvîntuluĭ le trec.

Acéstă nevoe, acest foc, vědênd ticăloșiĭ orošanĭ, prea ruginițiĭ întru stăpânirea aceștiĭ moșiĭ. rămaseră ca niște uĭmițĭ, socotind că doar vis va fi, saŭ nălucire, apoĭ vědênd că este ființă și adevěr, încremeniră cu totul.

Decĭ după ce strigară către ceĭ trimișĭ spre sěvêrșirea aceștiĭ trebĭ, de

(*a*) Vezĭ acéstă pravilă ce maĭ vêrtos orășéniĭ Câmpu-Lunguluĭ o urméză, cariĭ și maĭ vechĭ după istorie sě cunosc; și așa trebue tot pământénul Român sě cunóscă pre strein. Adică nicĭ decum să nu'l împărtășasca cu dintrale sale pământeneștĭ darurĭ, pînă nu sě va înclina cu rudenia însuratoriĭ, ca să se facă și el pământean. Și acésta pentru multe bănuelĭ.

către cariĭ în loc a fi ascultațĭ, fuseră înfruntațĭ și izgonițĭ, apoĭ viind săraciĭ la dăsnădăjduire hotărîră maĭ bine să piară cu toțiĭ, de cât acestă nedreptate nepomenită să li să facă, și decĭ merseră la Mitropolia ce este acolo în Târgoviște, și trăgênd clopotele (1) intrară în beserică cu Preoțiĭ înbrăcațĭ, unde făcênd cu lacrămĭ de foc rugăciune, sĕ jurară să ție în dreptate cu toțiĭ, și moșia lor sĕ nu o lase. După acésta plecară bărbațĭ cu muerĭ ca la patru sute de veniră la Bucureștĭ să dea luĭ vodă jalbă pentru înfocată năpăstuire ce li sĕ făcea.

Vodă însciințêndu-sĕ de tótă urmarea lor, nu puțin s'aŭ îngrijat, și pĕ de o parte trimise pe taină pre Părintele Mitropolitul înaintea lor, și pre alțiĭ din Boerĭ care sufla duh Suțesc, pentru ca să'ĭ înduplece a merge înapoĭ cu făgăduelĭ deșarte, iar pe de alta își într'armă arnăuțimea Curțeĭ Domneștĭ, temându-se de vre-o rebelie asupră-ĭ. Târgoveșteniĭ însă nu să amăgiră făgăduelelor, ci adoazi merseră la Curtea Domnéscă de și arătara jalba.

Atuncea Vodă și tot tacâmul curțiĭ din Boeriĭ pământenĭ cățĭ era unițĭ cu vodă, știinduse vinovațĭ, fórte sĕ temură până și de cap și mulțĭ să ascunseră și prin umblătorĭ, măcar de și era gătire spre străjuire cu arnăuțiĭ înarmațĭ precum am zis, și măcar de și Târgoveșteniĭ nu avea nimenea vre o altă armă, de cât gura, și dreptatea.

«Adam în raiŭ s'ascunde,
Il strigă, nu rĕspunde.
«Aşa fu Suțe ție,
A ta vinovăție
«Ca trăsnetul te face
In mort a te preface,
«Ci ca Adam aștéptă
Și tu dréptă răsplată
«Că nu numaĭ pre tine
Te va lipsi de bine,
«Ci și pre-aceia care
Ca Eva 'țĭ fac 'ndemnare
«Cu șoptă divolită
Să guștĭ pómă poprită.

Așa dar strigând eĭ, ajunseră fruntea pînă și sus în divan, când alt nu puteaĭ înțelege, fără numaĭ «Cerem dreptate. . . . . Cerem dreptate. . . . . .» In sfârșit eșiră Mitropolitul cu banul Grigorie Brâncovénul, (pre carele eĭ și viță de némul ctitorilor Târgoviștiĭ, care le aŭ hărăzit acéstă moșie îl cunosc, cum și este adevĕrat,) și cu blândețe le ziseră: «Mergețĭ creștinilor acasă de vă căutațĭ de muncă, lăsațĭ din parte-vă vechilĭ numaĭ șépte, opt, și noĭ vom arăta Măriĭ Sale dreptatea vóstră.» După care sĕ și înblânziră, și merseră înapoĭ pe la gazde, unde iar sĕ sfătuia între dînșiĭ, ce vor face la așa césurĭ amărîte?

Incepură a merge și din Bucureștenĭ ómenĭ de tótă trépta,iar maĭ ales din ceĭ maĭ micĭ arșĭ și pîrlițĭ în felurimĭ de chipurĭ ca să'ĭ vadă, și le zicea:

Bucureșteniĭ. — «Bin' ațĭ venit o fraților! Dar ce-atâta mulțime?
Ca nicĭ odată ațĭ venit aprinșĭ și cu iuțime?
Tîrgoviștenii. — «Nu de vr'un bine fraților, ci dĕsnădăjduirea
Fără de veste ne-aŭpornit, căcĭ ne-au sosit peirea.
Bucureșteniĭ. — «Ce póte fi? Ce ațĭ pățit? Maĭ mult de cât ce este
Nevoĭ de obște preste toțĭ? Vr'un alt rĕŭ fără veste?
Tîrgoviștenii. — «Acele lante le-am rĕbdat cu voĭ toțĭ din preună,
Dar foc, robie ne sosi în pace 'n vreme bună.
«Că vipera de Domn ce-avem ne scóte din moșie,
Moșie ce am stăpînit din veacurĭ de vecie,
«(Precum și voĭ avețĭ aicĭ, și cele lant' orașe
Slobode locurĭ din vechimĭ, și slobode sălașe
Zicând că i sĕ cade luĭ s'o dea fiici-siĭ zestre,
Cioareĭ să'ĭ pule fulgĭ streinĭ, cum este o poveste.

(1) Urméză cuvintele șterșe: «să maĭ adunară și alțiĭ, și așa» *N. e.*

Bucureştenii. — «Apoi acuma ce gândiţi ? Datue-aţi vre-o jalbă
Să'i spuneţi că v'aŭ ponegrit ḑiua namieza albă ?
Tîrgoviştenii. — «Jalba nóstră o-am hotărît, ne-o scóte din moşie
Iat' am venit tineri, bătrîni, oi la măcelărie.
«Arme n'avem, Boeri n'avem să stea ca sé vorbéscă,
Vodă după ce ne-aŭ belit, va sě ne şi robéscă,
«Apoi la ce să mai trăim, pămînt păstrat cu sânge,
Un arendaş grec sě ni'l ea Şi n'ai nici cui te plânge.
«Că Conşilor daca ni-am plîns, ni-aŭ scos şi ei afară.
Nu ştim a lor trébă ce-o fi aici în biata ţéră.
«De mare folos ştim c'ar fi să mergem l'acea Pórtă
Că acolo doară n'o fi dreptatea iarăşi mórtă.
«Dar cum să facem sě rĕzbim, sě sfătuim cu toţii,
Căci aḑi la noi, mâine la voi, vor sě răzbéscă hoţii.

Sfat şi hotărîre a obştii.

Obştea. — «Mămăligă la traistă şi beţigaş în mână,
Supunerea la inimă, în cap cu rogojină,
Aşa mic, mare să plecăm, şi până sě ajungem
Lacrămile ce vom vĕrsa în vase să le strângem
«Ca s'arĕtăm cu ce acum grădina lui s'adapă,
Pământul ţerei Româneşti de nedreptate crapă.
«Să ne rugăm sě caute la codicile sale
Dreptăţile ce le avem, ca să le dea pre cale.
«Că Domnii nu mai sînt păstori ca să'şi păstreze turma,
Ci vulpi, daca sě satură pleacă de'şi perde urma (a)
«Să'i spunem că şi din Boeri sě mai unesc cu dênşii
Şi iscălesc la rĕotăţi. Crăpare-ar fierea 'ntrênşii.
«Priveleghiuri ce le avem, din zi în zi le strică
Ca frunza din copaci pîrlit sě scutură şi pică.
Scutelnici avem după cărţi, argaţi la moşióre
Ni-iaŭ stricat, 'i aŭ dat la bir. In Maiŭ ger şi ninsóre.
«Cinurile beserice şti, falnicile caftane
Care se da după căderi, sě vênd cu darabane,
«Dregătorii mari, Judecători, Ispravnici ş'alte tóte
Merge de numără întâiŭ, iar alt fel nu sě póte.
«Aşa otcârmuesc acum Domnii pre biata ţéră
Cu consulii şi din Boeri. Ş'acuma căşunară
«Şi moşiile să ne ia, Vodă din lăcomie,
Acei Boeri vênḑênd pre fraţi, conşii tovărăşie.
«Şi care 'ntâiŭ sě'ţi arătăm ? Şi care mai la urmă ?
Cuţitul au ajuns la os, sîntem pustie turmă.
«Aşa c'o gură să strigăm : «Prea 'nnalte înpărate
Veḑi rogojini aprinse 'n cap, îngrab fă-ne dreptate.

Acestea şi altele multe vorbia Bucureştenii cu Tîrgoviştenii cu mare turburare a duhului ca nici odinióră. Iar Tîrgoviştenii în sfârşit ziseră între dênşii: «Fraţilor! Ia sě mai lăsăm după făgăduiala ce ne deteră Mitropolitul cu Brâncoveanul, doară ne vor scăpa de acéstă robie şi aşa şi făcură, rĕmaseră vre-o şépte opt, iar cei lalţi sě întórseră la casele lor la Tîrgovişte. Vodă înţelegând rĕsipirea lor, în loc să ia alte mĕsuri (1) încă mai rĕŭ sě îndîrji şi sě înpetri cu inima, (precum odinióră Farao acela pre vremea lui Moisi) şi zise către Brâncovénul cu o trufie drăcéscă : Arhon Bane! şi ce adică cu urmarea ce ai făcut de ai răsipit pre Tîrgovişteni, socoteşti că ne-ai îndatorat ? Dar noi ca un Ighemon, aŭ n'am fi putut sě pedepsim pě nişte zurbagii ca aceştia cu cele mai straşnice pedepse ? iar Brâncovénul în loc să auză mulţămită (2) (că nu era de mirare a sě şi face atunci vre o primej-

(a) Constantin vodă Ipsilant fugit la Rosia. Ión vodă Caragea fugit în ţéra Nemţéscă
(1) Ştors : «şi să părăséscă robirea Têrgoviştei».
(2) Ştors «pentru potolirea ce făcuse Tîrgoviştenilor.»

die, şi de sĕ făcea nu putea fi vinovaţĭ Tîrgoviştenil la o aşa mare şi nepomenită nedreptate,) şi să vadă vre-o îndreptare, incremeni de inpietrirea lui vodă şi cu înţelepciune şi blândeţe, rĕspundênd iĭ dise : Bine Măria Ta! Daca eŭ am greşit, fă Măria Ta cum veĭ şti.» şi aşa mâhnit pînă la suflet s'aŭ întors acasă, (singur bărbatul înţelept acesta, mi le aŭ spus cu mâhnire mare,) însă Vodă (1) nu zăbovi a pune la închisorĭ grele pĕ aceı ticăloşĭ şépte opt Tırgoviştenĭ ce rămăseseră vechilĭ, şi a'ĭ cerceta cu strânsóre prin credincioşĭ aĭ seĭ, socotind că póte vor fi fost puşĭ la cale de cinevaşĭ a face acéstă turburare, cugetând o mare rĕsplătire şi asupra acelora.

Ia vedĭ heara cumplită
Face oiĭ ispită
Căcĭ audĭ beeeat?

Dar ce, şĭ-acum sĕ tacă?
Când şi târla sĕ calcă
Şi hrana'ĭ aĭ luat?

După ce sĕ încredinţă că nimenea nu 'ĭaŭ pus la cale, ci singurĭ o aŭ făcut, nu 'l lăsă spurcata fire a socoti că multa lor dreptate 'ĭ aŭ îndemnat şi să se părăséscă a'ĭ maĭ sugruma cu aşa înfocat ştreang, ci încă maĭ cu deadinsul sĕ într'armă asupra lor, trimiţênd pre aceleaşĭ organe ale nedreptăţiĭ unite cu maĭ multă putere de tălharĭ arnăuţĭ (2), încă şi cu hotarnicĭ ca să aleagă moşia oraşuluĭ de către veciniĭ moşnenĭ, şi sĕ o şi înpietréscă a sĕ şti moşie a Măriĭ sale, că aşa socotea, sĕ vede, cum-că măcar de şi strein este, dar pentru căcĭ este Ighimon trufaş şi stă sus pre scaunul Românesc, i se cade luĭ maĭ mult prin puturósă hrăpire de cât ohavnicilor Tîrgoviştenĭ după vecuită moştenire.

«Frumósă este pupăza, dar cuĭbul şi'l înpute,
Aşa şi Ighemonĭa ta, pentru de rele sute,
«'Npuţişĭ cuĭbul vulturuluĭ (a) cu scârnav' adunare,
Dar óre unde veĭ scăpa d'a luĭ dréptă strigare?

Care lucru vĕdênd Tîrgoviştenii, şi cunoscând că aŭ greşit, de s'aŭ întors de la Bucureştĭ fără nicĭ o ispravă, fórte să căiră; şi dar ce sĕ maĭ facă acum? Sĕ adunară obştea cu mare cu mic, şi ziseră cu un glas toţĭ: «Pînă «a da jalbă la Inpĕratul, sĕ dăm maĭ îngrab la Dumnedeu, şi de vom găsi «pórta ceruluĭ închisă pentru păcatele nóstre, să ne rugăm de sfântu Nicolae «că el este portar, şi e milostiv sĕ ne-o deschiză şi să ne bage jalba. Şi dintr'acel ceas alt nu audeaĭ în Tîrgovişte de cât clopote de sĕ strângea norodul la Bisericĭ, unde cu lacrămĭ de foc sĕ ruga luĭ Dumnedeŭ şi blestema pre vodă şi pre pricinuitoriĭ. Iar pre orânduiţiĭ lucrătorĭ aĭ răotăţiĭ, vedeaĭ fără sfială hotărînd moşia şi înpetrindu-o cu semne vecĭnice, cum şi pravilĭ întocmind pentru orânduiala cum să-'ĭ o stăpânéscă grecul fanariot, şi ce supunere sĕ dea ticăloşiĭ pămêntenĭ Tîrgoviştenĭ ohavnicĭ stăpînĭ la stăpînirea cea tiranicéscă a luĭ.

Decĭ să lăsăm acum pre Târgoviştenĭ sĕ vedem ce vor alege cu jalba către Dumnedeŭ, şi sĕ arătăm altele ce maĭ lucra Ighemonul saŭ demonul acesta spre dĕrăpănarea Romînilor.

Maĭ dinainte pusese în spurcatul sĕŭ gând a împuţina scutelniciĭ şi posluşniciĭ boereştĭ, şi luase anaforale iscălite de ceĭ maĭ mulţĭ Boerĭ asupra aceştiĭ răotăţĭ. Aşa dar maĭ întâiŭ aŭ stricat scutelniciĭ după cărţĭ numaĭ cu un cuvênt prost, că adică nu sĕ cuvine a'ĭ avea ceĭ ce iĭ are. Aceştĭ scutelnicĭ după cărţĭ fiind peste ceĭ după catastih, aŭ fiinţa şi tragerea lor aşa: Domniĭ după vremĭ da aceste cărţĭ de scutelnicĭ, acelora cariĭ sĕ arĕta cu credinciόse

(1) Şters: «séŭ maĭ bine să'ĭ dic Farao».
(2) Şters: «ce'ĭ avea ostaşĭ aĭ curţiĭ domneştĭ.
(a) Scaunul Domnieĭ ţĕriĭ care este al vulturuluĭ adică Românesc, iar nu fanariotícesc, pre care stînd el sus adică Şuţul aŭ înpuţit cu scârnavele luĭ fapte.

slujbe cătră Domnie şi cătră Patrie, în care cărţĭ sĕ cuprindea şi slujba şi suma scutelnicilor (precum la mulţĭ sĕ pot găsi căcĭ le păstrédă pentru vre-o vreme luminósă) şi aşa putem zice că sînt atestaturĭ, cum înpăraţiĭ Evropeĭ obicĭnuesc de dau, Iar întru adevĕr sînt cavalariĭ ale scaunuluĭ ţĕriĭ, însă cu atîta osebire că în Evropa sĕ daŭ şi semnele acelea care le pórtă Cavaleriĭ, iar aicĭ singure cărţile cu fiinţa daruluĭ scutelnicilor spre ajutorul caselor sale, lucru la părere maĭ prost dar în adevĕr maĭ folositor, că aşa aŭ fost maĭ nainte trebile Romînilor, maĭ próste dar maĭ sănătóse, iar de când s'aŭ subţiat cu politica, s'aŭ slăbănogit, şi vedem că sînt aprópe sĕ şi piară.

Audiam acum şi pre aceştia cu scutelnicĭ după cărţĭ vorbind şi jĕluindu-sĕ pentru acestă nedreptate, zicând aşa: Bine, daca Caragea aŭ vêndut şi aŭ dat acelaşi fel de cărţĭ şi celor ce n'aŭ facut nicĭ o slujbă ţereĭ (fiind-că adevĕrat el, precum tóte le-aŭ vêndut pre banĭ aŭ ajuns a vinde şi acest fel de cărţĭ.) noĭ cariĭ sîntem curaţĭ şi putem adeveri, că cărţile le avem după «slujbele nóstre şi ale părinţilor noştriĭ, ce sîntem vinovaţĭ să păgubim cava«leriile, ajutorul şi slava caselor nóstre ? Fiiĭ noştriĭ cu aceste cărţĭ aŭ sĕ «se făléscă şi să se îndemneze a urma credinţeĭ şi slujbelor părinteştĭ, (pre«cum şi noĭ părinţilor noştriĭ, ca să câştige şi eĭ asemenea darurĭ Dom«neştĭ pentru slujbele lor. Dar să sĕ facă cercetare de ómenĭ cu firea luĭ «Dumnezeŭ; şi câte cărţĭ de acestea sĕ vor dovedi date rĕŭ pentru interes «de banĭ, şi alte netrebniciĭ şi hatârurĭ să se strice. iar noĭ ceĭ ce adeverim slujbele şi după dreptate pentru a le nóstre strădăniĭ le avem câştigate sĕ «le avem precum lĭ-am avut şi lĭ-aŭ avut şi moşiĭ şi strămoşiĭ noştriĭ.»

Acestea striga ceĭ cu dreptatea: dar geaba, să urmă pĕ dos, căcĭ eĭ nu fuseră ascultaţĭ, iar aceĭ ce le avea prin hatârurĭ şi dare de banĭ, i alte mijlóce netrebnice, le câştigară pociŭ zice ceĭ maĭ micĭ, şi să înfipse în inimile pămêntenilor păgubaşĭ, de aceste cărţĭ o măhnire fără mânghiere şi o urăciune asupra stăpâniriĭ şicelor uniţĭ cu dênsa, cât însemna patimă nelecuită, şi aşa eŭ ziceam în sine-mĭ :

«O d'ar trimite Dumnezeŭ vr'un fel de dĕşteptare,
Rătăciteĭ otcîrmuirĭ, să'şĭ facă îndreptare!
C'aşa grămezĭ de rĕotăţĭ, nu póte alt sĕ facă.
Ci chiar pre duhul cel maĭ bun în răŭ ca să'l prefacă.
«Ş' un duh bun prefăcându-se din bun în rĕotate
Sĕ înţelege prefăcut d'o mare strâmbătate.
«Care apoĭ făcând pre rĕŭ, îl face nu fireşte,
Ci firea luĭ silindu să. Decĭ nicĭ să osândeşte.

După aceasta, căzu stăpînirea şi pĕ posluşnicĭ a'ĭ dĕrĕpăna, decĭ trebue întâiŭ să dĕsluşesc ce este posluşnicul, şi de unde îşĭ are rĕdăcina, şi apoĭ sĕ venim la cugetarea luĭ vodă pentru dărăpănarea lor.

Rădăcina posluşnicilor una este şi aceeaşĭ cu a scutelnicilor numiţĭ după catastih, ce sĕ daŭ anume după cinurĭ, şi cu acelor după hrisóve ce aŭ mănăstirile i schiturile, de când s'aŭ stricat romănimea, adică hobăcimea ce avea boeriĭ şi mănăstirile pe la moşiile lor precum înapoĭ am arătat, când atuncĭ s'aŭ hotărât a avea Boeriĭ şi mănăstirile trebuincioşiĭ ómenĭ pe la moşiĭ scutiţĭ de bir şi ştiuţĭ vistieriĭ, după care scuteală s'aŭ şi numit aceştia scutelnicĭ, a cărora urmare de la Costandin vodă Mavrocordat când s'aŭ izvodit aceasta şi până la Grigore vodă Ghica, ce aŭ fost Domn, când s'aŭ dăschis răzmiriţa intre Rosia cu Turcia, în zilele prea slăviteĭ mareĭ înpărăteseĭ Ecatherineĭ la leatul 1768, aŭ fost nestrămutată, măcar de s'aŭ şi prefăcut în felurĭ de chipurĭ, cum istoria pe larg arată că şi în vremea rezmiriţeĭ de atuncĭ s'aŭ maĭ făcut óre care prefacerĭ.

Dar după ce s'aŭ făcut pace la leat 1774, viind Domn Alexandru Vodă Ipsilant, între alte întocmirĭ ce s'aŭ făcut în vremea Domnii Sale cu sfătuirĭ de obşte ale fericiţilor şi vrednicilor de toată lauda Arhiereĭ şi Boerĭ ce maĭ era atuncĭ, s'aŭ întocmit şi orunduiala scutelnicilor (adică a ómenilor de posluşanie) boereştĭ şi mănăstireştĭ, însă într'acestaşĭ chip : o parte să se numéscă scutelnicĭ după catastih şi hrisóve, cariĭ să se dea după treapta cinurilor boereştĭ şi după starea Mănăstirilor, şi sĕ aibă şi pecetluiturĭ Domneştĭ de scutélă la mînă, pre care sĕ aibă Boeriĭ şi mônăstirile orĭ în ce chip vor vrea spre ajutorul caselor sale. (a) Iar ceealaltă parte de ómenĭ scutiţĭ să se numéscă posluşnicĭ, pre cariĭ sĕ 'ĭ aĭbă pe la moşiĭ spre slujbă, la trebuinţele moşiilor, adică :

«Isprăvnicel	«Plugar	«Osebit: recarĭ, pĕscarĭ, vinătorĭ, vierĭ la viĭ cariĭ şi aceştia tot posluşnicĭ scutiţĭ sĕ numesc
«Keiar	«Cioban la oĭ	
«Boar	«Herghelegiŭ	
«Văcar	«Pădurar	
«Bivolar	«Purcar	
«Grădinar	«Morar şi alţĭ trebuinciosĭ.	«Osebit prin politiĭ unde

îşĭ aŭ căminurile, şi unde moşie obştéscă să numeşte, şi este din dăscălicătóre a orăşanilor, să aĭbă fieş-care boer saŭ mănăstire după starea sa, dulgherĭ, zidarĭ, croitorĭ, bărbierĭ şi alţĭ ómenĭ trebuinciosĭ.

Şi pe aceştĭ posluşnicĭ, întocmindu-ĭ isprăvnicaturile la fieş-care moşie pe afară şi prin politiĭ, şi dîndu-le adeverinţe ale isprăvnicatuluĭ de scutélă la măĭnĭ sĕ'ĭ facă cunoscut şi vistieriĭ prin catastih. Acest fel de bună orînduélă făcându-se atuncĭ măcar de şi era cu mult maĭ puţin ajutorul şi folosul de la scutelnicĭ, şi posluşnicĭ, de cât acel ce 'l avea odinióră de la obăcime (saŭ românime), dar sĕ mulţumiră atât Boeriĭ cât şi mănăstirile, şi de atuncĭ fu linişte şi ticnă despre acésta, păzindu-se acest privileghiŭ nevĕtămat. Atât numaĭ îngrija stăpânirea prin vistierie a nu sĕ urma catahrisis, adică cum am dice sĕ nu mérgă acest priveleghiŭ şi la alţiĭ, ci numaĭ la aceea ce li sĕ cuvine, şi sĕ 'l aĭbă şi aceea atât, iar nu cu altă adăogire, iar adăogirea descoperindu sĕ să se strice. precum de multe orĭ am şi vĕzut urmându-sĕ.

Acésta este rĕdăcina posluşnicilor adică, că şi eĭ sĕ trag tot din românime, saŭ hobăcime ca şi scutelnicií, doar căcĭ scutelniciĭ s'aŭ numit scutelnicĭ şi li se dă şi pecetluiturĭ Domneştĭ la mână, orĭ pentru că sînt şi maĭ aleşĭ, şi obicĭnuesc ceĭ ce aŭ în tocmélă pre dare de banĭ, saŭ întru maĭ grea posluşanie, iar posluşniciĭ s'aŭ numit posluşnicĭ pentru căcĭ întru adevăr datoria pentru a lor scuteală de bir, şi-o împlinesc prin slujbă la trebile stăpânilor. Iar de şi cineva din stăpâniĭ acestor duoă bresle de scutiţĭ pre uniĭ din scutelnicĭ iĭ aŭ în lucru tocmiţĭ, şi pre alţiĭ în dare de banĭ, a emenea şi pre posluşnici, cu acésta nu sĕ sminteşte privileghiul, că-ĭ aşa urmézá cu dânşiĭ, precum interesul îĭ povăţueşte, iar maĭ ales cum este şi voinţa scutiţilor, căci uniĭ scutelnicĭ voesc să fie în lucru, cum de pogoane de vie şi altele. şi uniĭ posluşnicĭ voesc a fi în banĭ, ca să'şĭ vadă eĭ de intâmplătórele trebĭ ale lor. Şi de vreme că nu este la mijloc silă despre stăpânĭ asupra lor, nu póte fi nici dĕspre stăpînire asupra stăpânilor cuvênt. Şi ce cuvânt póte avea stăpînirea? În vreme ce acest priveleghiŭ să trage din aşa veche şi temeĭnică rădăcină? A avut Boeriĭ şi mănăstirile o mare mulţime de hobacĭ pe la ale lor moşiĭ, s'aŭ amăgit de Domniĭ Grecĭ, saŭ maĭ bine sĕ zic aŭ fost siliţĭ pre vremea când le scăzuse puterea de arme, şi aŭ priimit de li s'a luat obaciĭ în dajdia vistiereĭ.

(a) Orĭ banĭ să le dea în chĭştiurĭ, saŭ viĭ să le lucreze şi altele prin învoială.

Decĭ în locul lor, de li s'aŭ și dat aceștĭ ómenĭ scutițĭ adică ceĭ numițĭ acum maĭ în urmă cu două numirĭ scutelnicĭ și posluşnicĭ, dar aşa putem zice că li s'aŭ luat un boŭ și li s'aŭ dat un oŭ. Acum Suțul cugetă nicĭ oul întreg să nu'l l-il lase, ci să'ĭ ia albuşul adică posluşniciĭ, și să rĕmîe numaĭ cu gălbinuşul adică cu scutelniciĭ, și și aceştia betegĭ, căcĭ dacă móre unul altul la loc nu voeşte sĕ dea. Şi mîne poĭmîĭne, fiind că oul 'lu-aŭ spart, sĕ facă ce va face, sĕ ia și gălbenuşul. Şi nu e mirare de dînsul căcĭ s'aŭ aflat sĕ fie grec, și grec cu aşa duşmană fire asupra priveleghiurilor romînilor (1), dar este mare mirare și osebită minune pentru Boeriĭ pămînteni, ce aŭ iscălit anaforaoa, prin care anafora asa găsiră cu cale : că ceĭ marĭ Boerĭ (ceĭ marĭ aşa socotind Dumnealor că pot fi toțĭ aceĭ cu barbe, o ticăloşie !) sĕ aĭbă câte şéptezecĭ posluşnicĭ, iar cei-lalțĭ maĭ micĭ, cum sĕ va găsi cu cale de către ceĭ orunduițĭ boerĭ, cariĭ orunduițĭ sĕ vĕzură că cugeta acestor micĭ maĭ nimic să le lase, saŭ de și lăsară, dar la maĭ mulțĭ din ceĭ ce cu totul nu li se cădea sĕ aĭbă.

Eĭ. . . Cinstițĭ boerĭ, cariĭ ațĭ iscălit acéstă anafora, și și cariĭ nu ațĭ iscălit (las pre ceĭ maĭ micĭ că aceştia aŭ încremenit de aşa gónă înfricoşată ce maĭ porniră acum, asupra și a însuşĭ Dumneavóstră și a lor) hotărîrea s'aŭ făcut pentru Dumneavóstră, sĕ avețĭ câte şéptezecĭ posluşnicĭ! Bună este? îmĭ rĕspunde ceĭ ce orĭ aŭ vîndut moşiile strămoşeştĭ, de ş' aŭ înplinit gusturile mândrieĭ și a altor puturóse fapte, saŭ ceĭ ce tot maĭ aŭ câte una doaă, saŭ ceĭ-ce aŭ numaĭ barbe lăsate fără cădere, iar moşie de loc, cariĭ aceştia chiar sĕ fi sciut puterea priveleghiuluĭ posluşnicilor aŭ putut să iscăléscă și să se mulțăméscă pe hotărîrea de şéptezecĭ fiind pentru dînşiĭ dăstuĭ încă și cu prisos peste trebuincioşiĭ ómenĭ spre slujba moşiilor ce 'ĭ am înşirat ınapoĭ anume și maĭ mult s'aŭ mulțumit căcĭ aŭ îndatorat pe Vodă cu acésta a i sĕ spori Vistieria ca sĕ le maĭ arunce și Dumnealor câte un os sĕ róză, îmĭ respunde zic aceştia cum-că este bună. Dar va zice cinevaşĭ, bine! pentru dînşiĭ aŭ socotit aşa! Dar pentru frațiĭ lor Boeriĭ cariĭ aŭ putut de şĭ aŭ păstrat moşiile strămoşeştĭ, și alțiĭ cu vrednicia iconomieĭ lor le vor maĭ fi și adăogat, nu aŭ socotit că le pricinueşte mare zmintélă? Asemenea nu aŭ socotit și pentru alțiĭ mulțĭ din patrioțiĭ lor, de a doa și a trea mîna încă și maĭ micĭ, între cariĭ sĕ află din chiar neamurile acelea ce aŭ avut hobagĭ pe părințiĭ posluşnicilor, și pentru care s'aŭ hotărît acum a rĕmînea aprópe sĕ zic fără posluşnicĭ, și cariĭ și eĭ cu buna iconomie şĭ-aŭ păstrat moşiile părinteştĭ saŭ le aŭ maĭ adăogat, că și acestia avênd pămênturile acelea pre care aŭ fost odinióră obăcimea, li sĕ cuvine a avea aceaşĭ ómenĭ trebuincioşĭ spre slujba moşiilor ce odată s'aŭ întocmit precum am arĕtat, nu pĕ starea cinurilor ca scutelniciĭ, ci pĕ obrazul chiar a pămêntuluĭ adică a moşiilor, care moşiĭ neavênd posluşnicĭ remîn la stăpîniĭ lor ca un trup fără suflet! Căcĭ ce face stăpînul la moşie, de nu va avea posluşniciĭ trebuincioşĭ a se sluji cu dînşiĭ? (Ştie acésta cel scăpătat Boer și jupăneasa vĕduvă maĭ bine, că acestia maĭ cu sémă o aŭ cercată.) Rĕspunz eŭ, că nimic d'alde acestea n'aŭ socotit aceĭ iscălițĭ Boerĭ, saŭ sĕ ḑic că uniĭ habar nu vor fi avênd nicĭ ce este poslunşicul și de unde sĕ trage. Ci una numaĭ aŭ avut înaintea ochilor să facă voința luĭ vodă, pentru ca să'ĭ împărtăşască cu vre-o kiverniseală să pótă hrăpi și să'şĭ înplinéscă deşertăciunile, saŭ pentru ca să'ĭ înalțe la cinurĭ, și maĭ mult nu. O ticăloşie! Dar Dumneavóstră Boerilor ceĭ ce nu ațĭ iscălit acéstă anafora și avețĭ moşiĭ multe, ce zicețĭ pen-

(1) Sters : nu e mirare nicĭ de călugăriĭ grecĭ ce s'aŭ unit cu dênsul acum la dărăpănarea posluşnicilor, căcĭ și acela streinĭ fiind, iată-ĭ că nu aŭ durere de inimă,»

tru hotărîrea de şéptezecĭ? Socotițĭ că vă vor ajunge spre slujba moşiilor şi a caselor Dumneavóstră? Că după cum am făcut eŭ înapoĭ arĕtata alegere, vĕ trebuesc negreşit la fieşĭ-care moşie câte zece posluşnicĭ cel puțin, osebit de recarĭ, vênătorĭ, pescarĭ, şi alțiĭ prin politiĭ spre îndestularea şi podoaba caselor Dumneavóstră. Ce zicĭ Brâncovene că aĭ şéptezecĭ de moşiĭ? pe care strămoşiĭ tĕĭ Băsărăbeştiĭ, aceia înfricoşațiĭ şi minunațiĭ, cariĭ cu sângele lor aŭ păstrat aceste priveleghiurĭ, vor fi avut cel puțin şépte miĭ de hobagĭ? Ce zicĭ? Nu sĕ cuvine sĕ aĭbĭ din şépte miĭ, şépte sute, câte ḑece posluşnicĭ de moşie, o zecioeală măcar, şi ceĭ lanțĭ sĕ'ĭ facĭ halal Vistieriеĭ Domneştĭ, dacă odată temerea de tiranie saŭ amăgirea aŭ perdut întregul? Ce zicețĭ şi ceĭ lanțĭ ce avețĭ moşiĭ multe pre care cum am zis le-aŭ rĕscumpărat strămoşiĭ cu scump sângele lor? Cine vi le-aŭ robit acum şi lucréză cu dînsele după voința nedreptățiĭ? Apoĭ ce vețĭ face acum fără trebuincioşiĭ posluşnicĭ? Rĕspundeți m mĕ rog, că mie mi sĕ rumpe inima de dĕrăpănarea unuĭ priveleghiŭ ca acesta al Dumneavóstră. Imĭ aduc aminte cu ce ostenelĭ 'lŭ aŭ păstrat strămoşiĭ şi părințiĭ tuturor, şi plîng vĕzênd că Dumneavóstră îl dărăpănațĭ saŭ în vremea Dumneavóstră sĕ dărapănă, rĕspundeți-m ce tăcețĭ? Tac toțĭ. Tăcerea dar treĭ óre-care îmĭ dă a înțelege: orĭ că nu ațĭ putut sĕ vĕ înpotrivițĭ luĭ vodă pentru tiranie, saŭ că şi voĭ ațĭ iscălit acéstă afurisită anafora, séŭ cel puțin că nu v'ațĭ amestecat pentru amăgitórele făgăduelĭ ale curțiĭ ce v'aŭ dat, iar urma, ales 'mĭ aŭ dĕscoperit tăcerea Dumneavóstră, că am vĕzut cărțĭ ale Visterii pe taĭnă făcându-se către Ispravnicii județelor pentru posluşniciĭ Dumneavóstră ce 'ĭ avețĭ pe la moşiĭ prisos peste hotărîrea de şéptezecĭ, cariĭ era a întra în bir după cuprinderea anaforaleĭ că sĕ nu sĕ supere, şi că cu baniĭ biruluĭ să sĕ dea iort (1) la socotéla ce vor trimete la vistierie, şi visteria sĕ va înțelege cu Dumneavóstră pentru birul lor. Din care póte a înțelege fieş-care, că tótă croiala aŭ ajuns în sfêrşit numaĭ spre dărăpănarea posluşnicilor acelor maĭ micĭ boerĭ şi a neputinciósеlor jupânese vĕduve, nu maĭ puțin şi a bietelor mănăstirĭ şi schiturĭ de călugărĭ şi călugărițe. Că dumneavóstră vi sĕ da arĕtatele cărțĭ ale vistierii pĕ taĭnă, iar aceştĭ micĭ, vĕduvele şi ceata călugărilor i a călugărițelor striga, sĕ ruga şi nimenĭ nu'ĭ auzia. Aicĭ sĕ fi vĕzut ohtăturĭ, lacrămĭ de foc, blesteme de țĭ sĕ punea părul măciucă. Atuncĭ iar 'mĭ am adus aminte din zilele luĭ Costandin vodă Hangeriu (care şi acest opăcit Domn fusese scos a dare de banĭ pĕ mănăstirĭ şi pĕ schiturĭ, când iarăşĭ am vĕzut din ochiĭ multura vĕrsîndu-sĕ lacrămĭ, blestemându-l şi pe acela cu foc, şi o minune, degrab, degrab 'i aŭ perit pomenirea cu sunet, cum la istoria luĭ ce o am osebit alcătuită în stihurĭ sĕ arată). Şi ziceam în sine mĭ că peste putință va fi sĕ nu trămiță Dumnezeŭ rĕsplătire şi acestuĭ Domn şi celor unițĭ cu dînsul, pentru că strigarea noroduluĭ ştim că este urgia luĭ Dumnezeŭ.

De noĭ (2) . . . .
. . . .
. . . . (3) îĭ
trânteşte şi Sfîntul Spiridon le sapă grópa, amîndoĭ înfricoşațĭ făcătorĭ de minunĭ şi alergătorĭ ferbințĭ spre ajutorul celor năpăstuițĭ, şi surparea celor ce sĕ ating de cele legiuite Aşa fu sfîrşitul acestuĭ ticălos Domn, carele stătu cu totul înprotiva bunelor nădejdĭ ce hrănia țara când i sĕ vestise aicĭ Domnia,

(1) Vorbă turcă, a patra parte dintr'un leŭ. Aicĭ însémnă să se dea o notă, scăzămênt. *N. e.*
(2) Aicĭ se opresce m-scriptul. Lipsesce probabil numaĭ o singură cólă, după care apoĭ autorul a continuat a scrie pe copertă finele croniceĭ séle.
(3) Cele ce urmézǎ sunt scrise pe fila a doua a coperteĭ.

şi adevĕrat cuvîntul filosofesc «ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι adică stăpînirea arată pe bărbat, cum am zice pre înţeles, că firea omuluĭ atuncĭ maĭ bine să cunóşte, când are el în mînă cevaşĭ putere, că şi acesta destul blând sĕ arĕta când era manzîl, iar după ce luă Domnia, aŭ fost aşa precum înapoĭ aţĭ cetit şi aţĭ vĕzut.

Cântarea norodulul ţĕreĭ celuĭ năpăstuit de cătră Domnul acesta Şuţul după mórtea luĭ.

Cu noĭ este Dumnezeŭ înţelegeţĭ neamurĭ şi vĕ plecaţĭ că cu noĭ e Dumnezeŭ.	
Auziţĭ pînă la marginile pămîntuluĭ	Că cu noĭ »
Auziţĭ înpăraţilor şi stăpînitorilor toţĭ	Că cu noĭ »
Beserica cântă că va păzi Domnul	Că cu noĭ »
Pre fiiĭ moştenirĭ luĭ	Că cu noĭ »
Fiĭ aĭ luĭ prin pravoslavie noĭ sîntem	Că cu noĭ »
Pentru păcate de multe orĭ ne-aŭ certat Domnul . .	Că cu noĭ »
Dar prin pocăinţă iarăşĭ ne-aŭ ertat	Că cu noĭ »
Şi prin minunĭ ne-aŭ izbăvit de curse	Că cu noĭ »
Sĕ mulţemim Domnuluĭ cu lacrămĭ	Că cu noĭ »
Că cu braţul sĕŭ cel puternic şi acum	Că cu noĭ »
Ne izbăvi de Paravatul Iulian	Că cu noĭ »
Trămise pre credinciósa sluga sa Nicolae *(a)*. . . .	Că cu noĭ »
Pre mijlocitorul şi izbăvitorul năpăstuiţilor	Că » » »
In noaptea sărbătoriĭ sale	Că » »
De aruncă asupra tiranuluĭ buba luĭ Gheezi	Că » » »
Şi rĕsipi sfaturile celor ficlenĭ	Că » »
Cariĭ în veac vor purta pre frunţile lor scrisóre înfocată.	Că » » »
«Vrăşmaşĭ al Stăpînirĭĭ şi al patrii	Că » » »
Auziţĭ iar pînă la marginile pămêntuluĭ	Că » » »
Ceĭ puternicĭ plecaţi-vă.	Că » »
Cele Bisericeştĭ cinstiţine-le	Că » » »
Cele politiceştĭ păziţini-le.	Că » » »
Câte drepturĭ ni s'aŭ zmintit dregeţi-le	Că » » »
Că noĭ dăm ale înpăratuluĭ înpăratuluĭ.	Că » » »
Şi ale luĭ Dumnezeŭ luĭ Dumnezeŭ	Că » » »
Inţelegeţĭ neamurĭ şi vĕ plecaţĭ că cu noĭ este Dumnezeŭ.	

Iar după mórtea luĭ spăĭmântându-se Doamna şi tótă casa luĭ, cum şi toţĭ ceĭ uniţĭ cu dînsul la fapte din pămêntenĭ şi învederat cunoscând că 'lŭ aŭ ajuns urgia luĭ Dumnezeŭ după strigarea noroduluĭ, puseră la cale de sĕ rupseră în Divan de faţă tóte hârtiile ce sĕ scriseseră asupra hrăpireĭ moşieĭ Târgoviştenilor, şi aşa rĕmaseră Târgovişteniĭ iar cu moşia lor slobodă precum şi maĭ nainte. Iar ticălosul Domnul acesta Alecul Şuţul sĕ trecu în catastihul tiranilor stăpînitorĭ. Şi acest fel iĭ fu şi sĕ isprăvi şi acésta a luĭ a treea domnie cu dînsul dinpreună. χ. χ. χ. χὄρ χὄρότερα.

O prevedere a Istoricululuĭ alcătuită de dînsul pre scurt în stihurĭ.

Aşa cântând te veseleştĭ fratele meŭ Romane?
 Soţia ta şi fiiĭ tĕĭ scot viers ca de organe?
Casa şi tot al tĕŭ îţĭ sînt tocmaĭ ca o grădină
 In prea frumósa luna Maiŭ într'însa cu stupină?
Intrărĭ eşirĭ tóte în plin, zadarnică nicĭ una.
 Ziua cu sóre rĕcoros, nóptea-ţĭ lumină luna?
Aşa cum zic te veseleştĭ? Dar ale tale ascunse
 Fiind-că nu le-aĭ îndreptat, iar veĭ sĕ cazĭ în curse.

(a) Am arĕtat înapoĭ că nóptea spre serbătóre Sfîntuluĭ Nicolae aŭ căzut la boală.

LEGENDE INEDITE

III.

VIAȚA SF-LUĬ MACARIE RÂMLEANUL.

In colecțiunile cele marĭ ale «vieților se află unele carĭ n'aŭ fost priimite de Biserică, altele născocirĭ individuale poetice, căcĭ nu sânt alt-ceva de cât poveștĭ antice preschimbate, modificate, și aduse supt o formă religioasă. Nu puține esemple ne arată literatura medievală, maĭ ales a occidentuluĭ, unde d. e.: întâmpinăm «viața sf.-luĭ Nimene» etc. (¹) Numai prin mijlocul acesta aŭ putut să se strecoare prin cursul veacurilor, acele producțiunĭ ale fantasieĭ populare.

Afară de aceea, se maĭ bucuraŭ apocrifele de o popularitate mult maĭ mare de cât orĭ ce «viață canonică, de oare-ce conține elemente maĭ mult saŭ maĭ puțin populare, și ast-fel o sumă însemnată dintr'ânsele aŭ devenit la rândul lor cărțĭ populare.

Nicĭ nu este de mirare! ce poate să atragă pe cetitoriĭ maĭ mult de cât descrierĭ fantastice, întâmplărĭ fioroase, lucrurĭ cĭudate, și maĭ presus de toate: «*călătoriĭ la raiu.*» Vedenia aceleĭ fericirĭ nespuse, către care năzuĭa toate inimile, unde credincĭosul își așteaptă răsplata trudelor și chinurilor aceșteĭ viețĭ, pe care o petrecea adesea ca mucenicĭ.

Nu arare orĭ am avut prilej a arăta diferitele elemente din cari se compune una saŭ alta din acele viețĭ apocrife, alcătuite în formă musivică, din părțĭ luate de la alte legende, novele saŭ romanțe.

Maĭ mult de cât orĭ-ce altă biografie religioasă, conține astfel de elemente tocmaĭ viața sf-luĭ Macarie, saŭ maĭ bine: călătoria celor treĭ sfințĭ părințĭ Theofilos, Serghie și Hyghin.

Dacă ne uităm maĭ de aproape la această parte din textul nostru, adică la întâmplările celor treĭ părințĭ, recunoaștem îndată izvorul lor. Descrierea călătorieĭ lor până ce ajung la sf. Macarie este *absolut identică* cu *călătoria luĭ Alexandru Machedon* ce a făcut-o prin pustiĭ, ca să ajungă la *raĭu*, ba se și pomenește chiar stâlpul luĭ *Alexandru.* Aceasta este partea cea maĭ fantastică din «*Alexandria*» care circula în evul mediu, ca o carte deosebită; este par-

(¹) v. A. *Graf:* La leggenda del paradiso terrestre Torino 1878 p. 96 No. 61.

tea cea maĭ atractivă, vorbeşte despre oamenĭ scunzĭ de un cot, de jigăniĭ ciudate, de munca luĭ Adam şi a Eveĭ, copiată după aceea a luĭ Prometheu etc.(¹).

In Chrestomatia mea am publicat vol. II p. 132—134 şi p. 167—168 părţĭ corespunzătoare din Alexandria română după treĭ manuscripte, din 1784 şi 1799. Identitatea este adesea forte izbitoare, dar ne ar duce prea departe dacă am voi să facem aci o comparaţiune amărunţită. Aşa cum este înjghebată aci se aseamănă maĭ mult cu un basm poetic, unde se vorbeşte de ţara «Zâneĭ Zorilor saŭ «Viaţa fără de mórte» ale d-lor Slavicĭ şi Ispirescu. O cercetare a tuturor paralelor, cu maĭ mult drept ar putea să aibă loc la un studiŭ special al Alexandrieĭ, cu atât maĭ-mult, cu cât partea respectivă din «Viaţa» nu este luată din recenziunea română a «Alexandrieĭ», ci a fost tradusă împreună cu restul din original.

Dar care este originalul după care s'a făcut traducerea? Viaţa Sf-luĭ Macarie, pe care o publicăm aci, este şi ea una pusă pe *Index*, între cărţile oprite, chĭar afurisite de biserica ortodoxă, şi tot cam analoagă este judecata Bolandiştilor, carĭ aŭ publicat-o între *Acta Sanctorum*, (²) numind-o: «*fabulosa*». In literatura slavonă se numără asemenea între cărţile apocrife. Cu atât maĭ surprinzător este a o regăsi între vieţile Sfinţilor publicate de Mitropolitul Dosofteĭu, (³) şi nu este singura, ci precum o vom dovedi cu altă ocaziune, conţine acel volum de «vieţĭ» încă o sumă de apocrife foarte interesante.

Cu toate că ne cam depărtează de la subjectul nostru, totuşĭ vom căuta să dăm o esplicaţiune pentru faptul : cum se poate să fi introdus Dosofteĭu *apocrifele* între vieţile *canonice*. Iată cum ni'l esplicăm : In vremea luĭ Dosofteiu, adică pe la sfârşitul sec. XVII. noţiunea de cărţĭ apocrife, prigonite pentru aceea că ar putea să introducă ideĭ eretice contrarie celor dogmatice, se perduse fără îndoială cu desăvârşire, şi importanţa ce aveaŭ apocrifele în anticitate, unde eraŭ espresiunea sectelor eretice, se perduse împreună cu acele secte. De aceea n'a putut găsi Mitropolitul Dosoftheiŭ nicĭ o primejdie în acele apocrife şi le-a intercalat între cele canonice fără a se gândi la rolul ce aŭ jucat în anticitate şi fără a consulta *Indexul*. Intocmaĭ aşa s'a petrecut şi în Rusia unde apocrifele staŭ în acelaşĭ text alăturea cu canonicele şi poate eraŭ *cele maĭ citite*.

Am relevat acest fapt aci, fiind-că posedăm viaţa sf-luĭ Macarie şi într'un manuscript mixt, posesiunea noastră, o adevărată comoară de *literatură populară*. Acel manuscript, scris la 1777 de *Andonachi Berheceanul sin Ioan Crucescul*, când, «a fost în Bucureştĭ cĭubuccĭu la Dumnealuĭ cruceru Manolachi Basarabu.» Conţine mare parte din textele publicate şi studiate de noĭ în Literatura populără română» Aci între celelalte se află şi viaţa

(¹) *I. Zacher* Pseudo-Callisthenes, Halle 1867 p. 105 urm. p. 132—143.

(²) 23 Octomvrie X p. 566—574 v. *Potthast*, Bibliotheca hist. medii aevi. Berlin 1862 p. 792 s. v. Macarius Romanus.

(³) Iaşi 1682,

sf-luĭ Macarie ; ceea ce ne dovedeşte, că această viaţă legendară devenise şi ea *carte populară*.

Posedăm decĭ «viaţa» în două texte, unu în vieţile Sfinţilor de Dosofteiŭ, unde se află supt *23* Octomvrie (f. 78 *b*—84*a*), şi celăl-alt, în manuscriptul mixt (fol. 19ª—29ª). Dacă alăturăm aceste douĕ texte, unu lângă altul, pe lângă o asemănare mare se poate constata şi o deosebire oare-care, ce se esplică numaĭ printr'aceea că admitem *două* originale, şi adică unu precum se pare *grecesc*, pentru Dosofteiŭ, altu *slavon* pentru manuscript.

Ar merita un studiŭ deosebit urmărirea izvoarelor, de cari s'a folosit Dosofteiu, la alcătuirea opereĭ sale celeĭ marĭ, unde are şi Sfinţi precum este Sf. Ioan Novy, saŭ Sf. Petca (Sf. Vinere) de carĭ nu ştim, dacă aŭ biografia lor scrisă şi în greceşte ; are apoĭ maĭ toate citatele biblice în limba *slavonă*, şi o sumă covârşitoare de termenĭ slavonĭ. Poate că s'a folosit Dosofteiŭ atât de originale greceştĭ cât şi de originale slavone.

Maĭ pre sus de orĭ ce îndoială însă este un original slavon pentru textul din manuscript. Tihonravov a publicat (¹) două texte slavone, unu din sec. XIV, altul din sec. XVII. Cel d'ântăiŭ publicat şi de Pypin (²) este acela care se potriveşte maĭ mult cu cel român, şi pe care putem să 'l considerăm ca prototip pentru acea redacţiune. De observat este, că şi în partea luată din «*Alexandrie*» nu este o identitate perfectă între cele două recenziunĭ române, ceea ce întăreşte opiniunea noastră, că n'aŭ fost influenţate de redacţiunile româneştĭ ale acesteĭ din urmă, ci aŭ fost traduse după originalele respective, împreună cu «viaţa» întreagă. Se poate constata două părţĭ deosebite în această «viaţă , care nu tocmaĭ cu drept cuvânt poartă acest titlu.

Partea ântâea, cea fantastică, *călătoria la raiu*, şi partea a duoa biografică, petrecerea sf-luĭ Macarie în pustie la marginea lumeĭ, ispita şi pocăinţa luĭ.

Graf care a grupat călătoriele întreprinse *la raiu*, vorbeşte şi de aceasta zicând (loc cit. p. 39) :

«Intr'această legendă, care trebue să fie de origina grecească se găsesc amestecate maĭ multe elemente deosebite, aşa că nu pociu să o puiu în nicĭ una din cele patru grupe deosebite de mine, cu toate că în parte, aparţine fie-căruia dintr'ânsele. Se găsesc nu puţine elemente derivate din legenda luĭ Alexandru Machedon şi de isprăvile luĭ în Asia, şi alte provenite din închipuirile ale Orientuluĭ şi Occidentuluĭ».

Intre acele ale Occidentuluĭ voiu pomeni numaĭ legenda «celor treĭ sihastri» carĭ şed într'un schit lângă Eufrat şi se iaŭ după râul acesta ca să ajungă în raiu. Maĭ este apoĭ călătoria celor o sută de călugărĭ din Britania, descrisă de Gottfrid de Viterbo, carĭ între altele daŭ de un palat, asemenea aceluia pe care'l întâlnesc ceĭ treĭ fraţĭ din legenda noastră. Aşa s'ar putea urmări elementele deosebite, carĭ, precum se vede abia după sec. XI cel pu-

(¹) Pamiatniki otrecennoĭ russkoĭ literatury. vol. II, Moscva 1863 p. 59 –77.
(²) Pamiatniki starinoĭ russkoĭ literatury. III, St. Petersburg 1863, f. 135 –142.

ţin — poate chiar XII — aŭ fost întrunite şi alipite de *viaţa pustnicească* a sf-luĭ Macarie care se bucura de o reputaţiune deosebită.

Intr'una din legendele eshatologice, adică de acele legende carĭ vorbesc despre viaţa după moarte, Ĭad şi raĭu vom întâlni ĭarăşĭ ca persoană principală pe acelaşĭ sf. *Macarie*. Chiar aci în textul nostru se face aluziune la vedeniile proprie ale luĭ Macarie, dar într'un mod confus, ca un fel de interpolaţiune ulterioară. Iată pasagiul în chestiune, despre care voĭu vorbi maĭ pe larg într'un studiŭ apropiat.

«Şi 'nceputu a plânge şi a mă văerà, şi îndată mi s'arătă şi 'm zisă: eŭ sânt Rafail Arhanghelul, carele têm adus într'acoace în chip de moşneag bătrân; ce să-ţ laşĭ toată voea cea rea, să nu te temĭ, ce să slăveştĭ pre Dumneḑăŭ că te-aŭ adus aicea. *Iată c'aĭ trecut de la 'ntunearec ş'aĭ văḑut minunatele luĭ Dmnḑăŭ şi osânda păcătoşilor, şi fântâna ća fără de moarte.* Şi ḑăcând aceastea îngerul Domnuluĭ, Rafail, fu nevăḑut».

Nu puţine maĭ sânt apoĭ legendele privitoare la sf. Macarie, răspândite prin *Otăcĭnic* saŭ, «Viaţa sfinţilor părinţĭ ce aŭ petrecut în pustie».

De aceea ne esplicăm cum s'aŭ putut cristaliza şi această legendă, destul de răspândită, înprejurul «vieţiĭ» luĭ Macarie.

Inainte de a termina cu această mică introducere maĭ pomenesc, că ispita sf luĭ Macarie, de care se vorbeşte în textul nostru se găseşte şi între «vies des pères des désérts» de sf. Macarie (¹).

R. Köhler, vestitul mitograf, îmĭ maĭ atrage atenţiunea asupra traducereĭ italiane a legendeĭ, publicată de B. Serio şi A. Racheli, în: Vite de'santi etc. Trieste 1858 p. 279 urm. şi în: Leggende del sec. XIV. Firenze 1863, I. p. 452 urm. Maĭ pe larg v. *Graf*, în cartea citată p. 39 urm

Pentru a înlesni cercetărĭ ulterioare, publicăm aci ambele recenziunĭ, una în faţa celeĭ-lalte, astfel ca părţile corespunzătoare stând alăturea una cu alta, rees maĭ la iveală părţile prisositoare prin carĭ maĭ ales se deosibesc.

(¹) Dunlop-Liebrecht, Geschichte der Prosadichtungen, p. 304.

(¹) ꙟТР'ѦЧѦСТѦШ ЅѪ ПОМЕНИРѦ ПРѢКѸВІѠСѸЛѸИ ПЪРИНТЕЛЕ НОСТРѸ МАКА́РІЕ РѪМЛѢНѸЛЬ.

Тре́й пъри́н'ц' с҃нц', бътрѫнї Сергїе шѝ Риги́нь шѝ Ѳеóф'іл' де лà мънъсти́ра лѹй с҃тый Ѧсклипїе че-и ꙟ Месопотáмїа, ãдекъ цáра ꙟтре ãпеле Тиигрѹль шѝ Ефрáтѹл', сѫ ворови́рѫ ꙟ бѹнѫ ворóавъ, съ ꙟмбле съ кѹтрїере пъмѫнтѹль. Ши

(¹) f. 78 b.

(¹) VIAŢA SFÂNTULUĬ MACARIE.

Rugatu-s'au smeriţiĭ sihastriĭ Theofilos şi Sărghie şi Ghenos spre toţĭ părinţiĭ şi fraţiĭ: să ascultaţĭ vâlva sfântuluĭ Macarie, care s'au aflat aproape de raĭu, până în doaozecĭ de zile. Noĭ adecă am dobândit a-

(¹) F. 19a.

ѩнчепѫндь кала мѫрсърѫ де кѹтріе; а; ѫ лѫкѹрі де ѩнкинѫчюні.

Шй мѫрсърѫ шй пре ла пѹцѹль чель де апѫ, ч'аѹ ѫдерептат' пре вльхѵвничь дин' Персида спре ѫкинѫчюна Дѡмнѹлѹи Х҃с. ши ла Виѳлеем ѫ цара Палестиній, оунде ѫџерїй аѹ кѫнтать: слава въ вышнихъ Б҃гѹ и на земли мирь, въ чл҃цѣхъ бл҃говоленїе. Ши мѫрсъм' възътежинд ла мѹнтеле Елеѡнѹлѹй, де ѹнде с'аѹ ѫнѫлцат' Д҃мнѹль Х҃с. Шй ѩарѫш' мѫрсъм' ѫ Іерѹсалим, фачемь, к҃. де зѫле кѹтрїерѫнд лѹкѹриле с҃нте, шй мѫнѫстириле, лѹѫнд рѹгѫ ши бл҃свенїе шй слѫвинд пре Д҃мнезъѹ ѫтрѹ тоате, шй не'нчѫмнѫмь кѹ св҃та крѹче, ка чеа се н'ам' авѣ а маи ведѣ лѹма.

Ши ешинд мѫрсѫмь.к҃е. де зѫле трекѹмь Тигрѹль, ла Персіа веним ла поіана оунде аѹ ѹчигіат' с҃тый Меркѹріе пре Іѹлїань пресгѫпникь.

Ши 'нтрѫмь ѫ царѫ, мѫрсъм ѫ ѡрашѹл' Ктисифони, ла мормѫнтѹль с҃нцилѡр трей отрочь: ананіа азаріа ши мисаиль департе де Вавилѡнь; ши 'нкинѫндѹ-не с҃нцилѡр, слѫвимь пре Д҃мнезъѹ че нѣѹ сподобить а не 'нкина сфинцїилѡр сале, мѫнкѫмь ши бъѹмь де не сътѹрѫмь мѹлцѫминд лѹй Д҃мнезъѹ.

Шй ешинд дин' Ктисифонь, мѫрсѫмь к҃д. де зѫле пѫнѫ ла пѫрцѫле І(н)дїей; шй афлѫмь ѿкъшчоарѫ де кътрѫ апѹсѹль четѫцѫй шй е-

vuţiea lumi, am mersu la mănăstirê cê mare ce să chiamă Asclipiea, între apele Serie ([1]) între Tigher şi Efranthŭ şi după al noale cês am şezut noĭ inpotrivă câte treĭ şi am povestit pentru săhăstrie; şi mi-au venit în cuget mie smeritul Theofil şi gând că( ) acêsta şi am zis: Fraţilor! că mă nevoesc să umblu toţĭ aniĭ vieţiĭ mele până unde să răpaosă cerĭul, şi zise fraţiĭ: Theofil, duhovnicul nostru, unde veĭ cugeta, noĭ vom pristăni, pentru această (că) ne plăcu acel cuvânt.

Şi am eşit câte treĭ din mănăstire şi am umblat 18 zile până la Ier(u)s(a)lim şi nêm închinat la sfântul Vithleem şi sfânta peşteră, unde s'aŭ născut Hs. şi nêm înturnat la sfântul munte al Eleonuluĭ, unde s'au suit domnul nostru Is. Hs., şi ĭar nêm înturnat la Ierusalim, ([3]) ca să slăvim pe domnul, că nu vom maĭ vedê lumê.

Şi am purces dă am umblat cincizecĭ dă zile, şi am trecut apa Tigheruluĭ, până am ajuns o cetate a Perşilor, şi am ajuns la câmpul Asieĭ. unde aŭ ucis sfântul Mercurie pe Iuliean împăratul.

Şi am mers la cetate unde lăcuea aceĭ treĭ feţĭ şi nêm închinat acolo; şi am mâncat şi am băut dân dăstul, şi am mulţumit luĭ Dumnezău

Şi am eşit dintru această cetate, că să chiamă Clisiopiĭa( ), şi acolê nêŭ

([1]) cit. Sirieĭ. ([2]) cit. ca. ([3]) F. 19b.
([4]) cit. Ctesifon.

шиндь ѡаменїи Їндїен не гонирѫ дин-
тр'ачà касѫ; кѣ нȣ шедь кȣ ѡраше,
че рѫшкираць. ши їарѣш' ꙟтрѣмь
ꙟтр'алтѫ касѫ фѣрѣ ѿмь, ши масѣ-
мь в̃. ѕѫле, шѝ адекѫ венирѫ ѡмȣл
кѣ фемаашь, ꙟ капь ꙟ лѡкь де кȣнȣ-
нї пȣр'та сѫцець (1) аскȣцѫте, шѝ сѣ
спѣрїарѫ гѫндиндь кѣ сѫнтемь ис-
коаде шѝ марсерѫ де'ш кемарѫ со-
цѫи. Ши венирѫ вр'ѡ м̃ де ѡаменї.
Ши черкѫндь прин' касѫ нѣфларѫ
ла рȣгѫ; ши пȣсѣрѫ (2) фокь касїй.
Ной дадемь афарѫ кȣ мȣлтѫ фри-
кѫ, ши не'нцѣлегѫндȣ-ле лимбїй сѣ
рѣспȣндемь не'нкисѣрѫ ꙟтр'о касѫ
стрѫм'тѣ, ѕаче ѕѫле немѫнкаць.
Ӏарѣ ной фѣчамь рȣгѫ ѕȣа ши ноап-
та, кѫнтѫндь ши слѣвиндь прè
Дȣмнезѣȣ. Дачїа венирѫ кȣ мȣлцѫй
шѝ афлѫндȣ-не ꙟценȣн'каць ла рȣ-
гѫ, не лȣарѫ шѝ не трекȣрѫ кȣ прѣ-
жинї пѫнѫ не скоасѣрѫ дин' царѫ.

Шѝ ерамь немѣнкаць о̃ де ѕѫле,
кȣм' Дȣмнезѣȣ щїе, ши 'нсѣмнѫндȣ-
не кȣ нȣмеле татѣлȣй шѝ а фїюлȣй
шѝ а свѣнтȣлȣй дȣхь, нѣмапȣкать
де кале, шѝ марсѣмь, мȣлте ѕѫле
спре рѣсѣрите(!). шѝ сосѫмь ꙟ м̃
де ѕѫле ла лик кȣ помѣть фрȣмꙋс
ши рѡдит' шѝ дȣлче ла мѫнкать,
престè самѫ де мȣлть. Шѝ мȣлцѣ-
миндь лȣй Дȣмнезѣȣ шѝ домнȣль
нострȣ Ӏс. Хс. мѫнкѣмь де не сѣ-
тȣрѣмь де чале поаме.

Шѝ дѣколѝ марсѣмь ꙟ цара
Кѣпкѫнилор', шѝ немикѫ рѣȣ нȣ не
фаче, ѫ, нȣмай че нè кѣȣтà. Пра-
локȣра ерà кȣ мȣерй шѝ кȣ копїй;
лѣкȣà пре сȣпт' пїетри ка хериле ꙟ
вїезȣнии (3). Ши їарѣш лȣꙟндь

(1) Glosă marginală : цѫпȣшь.

(2) f. 79 *a*.

(3) Glosă marginală : кȣнеȣрї.

eşit bărbaţĭ şí cu muerĭ cu cunune în cap, şi nêm sperieat de ele, şi eĭ s'au adunat vre-o treĭ miĭ de oamenĭ, că le părê că săntem iscoade, şi nêu încunjurat să ne dê foc de toate părţile şi nêu chemat de nêu închis şi nêu ţinut intru un loc întunerec, şi nu nêu dat nicĭ să mâncăm nicĭ să bem. Noĭ ne rugam zioa şi noapte până au gândit eĭ, că am murit noĭ; şi veniră gloată multă de Theopĭ (1), şi deschisără uşa, şi aflară pre noĭ rugându-ne şi cetind, şi ne bătură foarte *taare*.

Şi de aicĭ (2) am făcut şapte-zecĭ de zile călătorie către răsărit şi nemăncaţĭ, şi am aflat poame multe şi bune, şi acolo am mâncat şi nêm săturat.

Iar spre calê despre răsărit am mersu până la Căpcăunĭ, şi am trecut preste eĭ, eşind cu muerĭ cu copiĭ lor. Şi ĭar am mersu pre calê dispre răsărit, până într'o suiă de zile, şi am sosit la ţara Piticilor, ĭar

(1) cit : Ethiopĭ.

(2) F. 20a.

дрꙋ́мꙋль спре ръсъри́ть р҃ де ѕѫ́ле ши́ май би́не сосѫм ꙟ ца́ра Пиѡи́чилор (1); неми́кѫ а́лтѫ нꙋ̀ ведам‘, нꙋ́май пиѡи́чь . ши фꙋџи́ръ де ной дѣка не въѕꙋ́рѫ; ꙗръ но́й прослъви́мь прѐ Дꙋмнеѕъꙋ, къ̀ нѧ̀ꙋ изъби́ть де дѫ́ншїй.

Ши́ дѣка еши́мь дин‘ ца́ра мо́ймелор, вени́мь ла мꙋ́нте на́лть, оунде́ ниче соа́реле нꙋ лꙋчїѧ, ниче копа́ч ерѧ, ни́че верде́цѫ, нꙋмай гѫнга́нїй венина́те ши́ гла́сꙋрї дѐ шꙋюра́тꙋль лорь, ши̇́ скѫршкъ́рї де ди́нцїй лорь, де аспи́де ши де бъла́ꙋрї ши ехи́дне ръспꙋнѕѫ́ндꙋ’шь, ши ѕѫ́мбри ши васили́скꙋрї ши алте хе́рї нещїꙋ́те ши ѡнокента́врї, ши инорѡ́џї ши леѡпа́рдꙋрї. ши̇ слъви́мь прѐ Дꙋмнеѕъꙋ къ не избъвѧ́ще де гꙋ́риле лор, ши не ’нтърѧ́ще ла ка́ле . д҃. ѕѫ́ле. аꙋѕѫ́нд шꙋ́еретꙋль змеилор‘ нѣм‘ астꙋпа́т оуре́киле, къ нꙋ пꙋтамь ръбда̀ шꙋ́еретеле лѡр.

Ши̇́ трекѫ́нд мꙋ́нтеле, сосѫ́мь ла рѫ́пѫ ма́ре ши адѫ́нкѫ, оунде ни́че оу́рмѫ де ѡмь ера̀, ниче фи́ре де ѡ́м нꙋ ꙟмбла́сѫ прѣколѫ́. Ши зъбъви́ндъ . ѯ҃ . ѕѫ́ле кꙋџетѫ́ндь кꙋ́мь вом‘ фа́че, ши̇́ не рꙋгъ́мь лꙋй Дꙋмнеѕъꙋ съ не ско́ацѫ де ачѧ́ рѫпѫ; ши адекѫ о чю́тѫ вени́ ꙟпроти́ва ноа́стрѫ, ши мꙋџѝ де депа́рте наи́н‘тѧ ноа́стрѫ, ши лꙋꙟндꙋ-не пре оурма ей сосѫм‘ ла а́лте рѫпї ши приме́ждїй, ши сꙋрꙋпѫ́ндꙋ-не абїѧ́ кꙋ невое пꙋтꙋ́мь, де не погорѫ́мь ла ше́сь . Ши̇́ ера́ чи́реѕь де че́рбї ши чю́те, ши трекꙋм‘ аче́ль

(1) Acest cuvânt e însemnat în text, cu semnul obicĭnuit, când autorul adaugă esplicarea într'o notă marginală; aci lipseşte acea glosă, care după cum se vede maĭ la vale în text, era să fie : мо́ймелор.

(eĭ) fugê de noĭ şi noĭ slăvêm pre Dumnezeu, căcĭ scăpăm de eĭ.

Şi am mersu la un munte înnaltu, unde soarile nu luceşte, nicĭ pom nu să vede, nicĭ earbă nu creşte; numaĭ jigăniĭ groaznice: aspide, năpărcĭ, zmeĭ, scorpiĭ, şi era una spre alta, şi altele ce nu le ştiu numele, şi inorozĭ, şi leĭ şi pardoşĭ. Şi am umblat în pace şi am mulţamit luĭ Dumnezeu, că nêu izbăvit de toate rălile.

Şi am umblat doao-zecĭ de zile şi tot auzêm glasul zmeilor şi zberetul lor, şi de groază nêm astupat urechile, să nu auzim, şi dam slavă luĭ Dumnezeu, (1) că ne izbăveşte.

Şi am ajunsu neşte surpuşurĭ marĭ şi răle şi adâncĭ până în şasă zile abiea lêm trecut. Şi ne eşi înaintê noastră un cerbu mare de ne sbera şi noĭ ne aflăm într'alţĭ munţĭ marĭ, şi cu mare muncă am eşit, şi era acolo pili mulţĭ.

(1) F. 20b.

шéсь приꙥ' чирéѹь де чюте шѝ де
пѝлï фѫрѣ ꙥевóе. ши не(1) афлѫндь
дрѹмь рѹгѫндь Дѹмнеѕѣѹ мѫрсемь
ō шѝ май бине де ѹѫле, шѝ сосѫмь
ла локь шéсь плинь де помѣт' кѹ
рóадѫ, шѝ лѹминѫ нѹ сѣ май ведѫ
аколò, нѹмай негѹрѫ ѫтѹнекáтѫ.
шѝ шеѹѫндь пѹцѫнтéль, плѫнсѣм'
ши не тѫнгѹимь, кѣ ни с'аѹ ѫкись
кáла ши лѹмина. Ши плѫнгѫндь
аколò. ꙁ̄. ѹѫле, áдекѣ ѡ порѹм-
бицѣ ꙃбѹрѫндь стѣтѹ ла лóкь нáлть
ши пѹрчáсѫ найн'те-не; ной, мѹлцѣ-
миндь лѹй Дѹмнеѕѣѹ мáрсѣмь дѹпѣ
дѫнсѫ, ши сосѫм' ла ѹн' ꙃнáмѣнь,
стлѣпь де пѣатрѫ кѹ кѣмáрѫ, ши
скрïà ѫ цѣркѣлáмь: ачéсть стлѣпь
аѹ рѫдикáть Алеѯáндрѹ ѫнпѣрáтѹль
Мачедóнилор', кѫндь аѹ гонѝть пре
Дáрïе Пéрсѹль, чѝне ва врѫ сѣ сѣ'н-
дерептаѹе дачѝча сѣ а 'н а стѫнга
дин' кѣтр-о вин áпеле; шѝ чѝне ва
'мблá сѣ à сѹнетеле áпелорь, ши ва
ешѝ ла лѹминѫ. кѣ'н а дирѣпта
сѫнт' мѹнць ши рѫпï, шѝ áꙃере
мáре плине де ш é. пï. Дѣкà читѝмь
стлѣпѹль лѹй Алеѯáндрѹ, добѫндѝ-
мь лà сѹфлеть, ши лѣѹдѫндь Дѹм-
неѕѣѹ тѹтиндера чѐ нѐ иꙃбѣвáще
пѹрчáсѣм' лѹѫндь 'н а стѫнга.

Ши дѣкà мáрсѫмь м̄ де ѹѫле не
тльнѝаще пѹтоаре грà ши юте, ши
лешинам де пѹтóаре, ши не рѹгáмь
лѹи Дѹмнеꙃѣѹ сѣ не á сѹфлетеле.
ши ерáмь ѫ мѹлтѫ еóа рà. шѝ ве-
нïà хрѣмѫть мáре, ка де некеꙃѣ-
тѹрï дé кáй мѹлц'; ши дѣкà кѹрмѫмь
дин' кáле вѣꙃѹмь найнте-не áꙃерь
мáре ши мѹлцѫме де мѹнчѝць, кѫть
нѹ сѣ ведà áпа де дѫншïй, шѝ адекѫ
гсáчете ши вáете ши плѫнсѹрï, кѹ
цѫпете мѹлте, ка де мѹлцѫме де

(1) f. 79 b.

Şi am trecut preste eĭ şi n'am găsăt să măncăm în noao zile şi am ajuns acolo la un loc, ce era poame multe, şi lumină nu era nimic, numaĭ negură întunericată şi nu ştieam unde umblăm; şi am şezut puţinel de am plăns, că ni să închisăsă toată calê. Şi plăngănd în şapte zile, şi rugăndu-ne cătră Dumnezeu, nêu trimis înaintê nostră un porumbu şi zbura înnaintê noastră; ĭar noĭ după el, pănă am aflat şi o aspidă mare, şi am ajunsu la un stălpu scris, cum că l'au pus Alicsandru Machidon, când au gonit pre Darie împăratu al Persilor, şi scriea, cine va merge (1) pănă acolo să facă în stânga, că va putê umbla, ĭar în drêpta sănt surpuşurĭ multe şi răle. Atuncê am mulţămit luĭ Dumnezeu şi am purces în stănga.

Iar pănă în patru-zăcĭ de zile întămpinăm un om rău şi (2) greu de cădê (3); şi de înpuţăcĭunê luĭ maĭ murêm, şi rugam pre Dumnezeu să ne ea sufletele, pănă am ajunsu la un ezer mare plin de şerpĭ. Şi acolo era ţipete şi vaete de oamenĭ şi herbê în ezerul cu şerpiĭ. Şi auzêm un glas de înger şi zicê: acesta este lacul (4)

(1) F. 21a
(2) cit: un ĭazăr.
(3) cit. putê.
(4) Cit. locul.

ѹамені дин' аѯер'. Ши авзѫм' глас дин' черю зѫкѫнд': ачеста-й локвль чель де ѡсѫндѫ, шіі ачеща-с' каріій сѣ лепѣдарѫ де Хс. Ши кв фрикѫ маре трекѹмь де ачель аѯерь де ѹсѫндѫ.

Ши дѣколо ѫ кѫте-ва зѫле сосѫмь оунде ера в. мѹнць налць, ши 'нтре дѫншіій кѣѹтѣмѣ де вѣзѹмь оун' оуріашь фоарте маре, легат' кв й ланцѹже де арамѫ престе трѹпь, кв д 'н а дирѣпта шй кв д 'н а стѫнга, ши фокь мѹлть сѹпт' дѫнсѹль де-л арда; шй цѫпетеле и сѣ авзѫа л де миле. ши дѣка не вѣзѹ ачель ѡм' маре, ѫчепѹ а сѣ бочй, ши сѣ 'нкинѫ кѹ капѹль ла пѣмѫнт'; шй ера трѹпѹл лѹй пѫржолить де нѹ сѣ веда ниче ѹн' пѣрь пре трѹпѹль лѹй.

Ирѣ ной де фрикѫ нѣм' акоперит' ѡбразеле пѣнѣ-л трекѹм, ши 'мблѫндь е зѫле тот' ѫль авзѫамь, ши сосѫмь ла стрьминиѫ (1), кв дѫлбоанѫ адѫнкѫ шй маре. Ши де марџине ера ѡ мѹаре десплетитѫ маре; ши оунь бѣлаѹрь ѫплетичит' колѣчит' де ла (2) пичоаре пѣнѣ ла капѹль ей престе трѹпь, ши кѫндь вра сѣ грѣѩскѫ, ѡ ловіа престе гѹрѫ шарпеле, ши пѣрѹль ей ера пѣнѣ 'н пѣмѫнть.

Ши алте гласѹрі неповестите ешіа дин' ача гроапѫ де глоате мѹлте зѣкѫн'д: фіе-ць милѫ де ной, фіюль лѹй Дѹмнезѣѹ. Ирѣ ной, де фрикь мѹлтѫ, зѫсѣмь: Доамне, фрѣшаще-не аича, кѣ ѡкіи нощри вѣзѹрѫ стреине ши прѣ минѹнате тайне, ши ѡсѫнде марі пре пѣмѫнть.

Ши дѣколо, ешиндь вѣзѹмь . .

(1) Glosă: ржпж.
(2) F. 80 *a*.

judecățiĭ și aceștiea sănt care s'au lepădat de Hs.

Și cu groază mare trecum acel lac și ajunsăm între doĭ munțĭ marĭ, și între aceĭ doĭ munțĭ marĭ era un om înnaltu de o sută de coțĭ, și era legat cu lanĉurĭ (1) de her de tot trupul cu patru lanțurĭ, și era legat de un munte cu alte patru lanțurĭ și era încunjurat de foc, și glasul luĭ să auză de treĭ-zăcĭ de mile. Și dacă l'am văzut, am (2) plănsu mult; și el dacă nêu văzut, au plănsu mult.

Iar noĭ nêm spăĭmăntat de am fugit, și ne acoperêm la obrază, pănă am venit la un loc în niște vă(ĭ) marĭ și acolo am văzut o muere mare, ca și omul cel legat cu lanțurĭ și înfășurat un zmeu pe trupul eĭ, de la piĉoare pănă la umere; și cănd vrê să grăească, ĭar zmeul o ține de gură.

Și glas vinê din munte și zicê: miluește-ne spre noĭ fiĭul luĭ Dumnezeu cel de sus. Noĭ nêm spăĭmăntat și zicêm: Doamne, umple-ne voea nostră, că văzură ochiĭ noștriĭ judecățĭ marĭ pre pămănt!

Și ĭar am mersu într'alt loc și am

(1) Cit. lanțurĭ.
(2) F. 21b.

. . . . . . (1) шѝ ера́ ка ни́це вра́бїй кꙋ 'нтꙋна́induced речеле . шѝ гра́юль лѡр ѡменѐскь стригà : Ꙗртъ-не Доамне, ꙗртъ-не Дꙋмнезъꙋ, къ синтем май грешиць де кѫт' тоатѫ лꙋмѧ найн'тѣ та.

Ꙗръ нóй фа́чемь рꙋгъ ла Дꙋмнезъꙋ шѝ зѫсъм' : Доамне, спꙋне-не, че сѫнть ачасте та́йне грóѕниче а та́ле, къ не асте фрикѫ вѧзѫндꙋ-ле? Ши крепѫ́ндь найн'тѣ лѡр пъмѫ́нтꙋль, ешѝ гласъ : нꙋ́ вѫ-й да́тѫ съ щи́ць дача́сте. че пъзѫцѫ-вѫ найн'те.

Ши трекѫ́ндь лóкꙋль кꙋ фри́кѫ сосѫ́мь ла кѫмпи́е стра́шникѫ ши слъви́тѫ . ши а́декѫ д̃ бърба́ць стà аколà, кꙋ ки́пь слъви́т' ши неповести́т', шѝ найн'та лѡр да́рде аскꙋцѫ́те де лꙋчїà, шѝ фóкь ма́ре фъръ са́мѫ, ши смóалѫ шѝ ꙗ́рбѫ пꙋчóасѫ, ѕме́й ши ехи́дне ши келе́й. Ши аче́й д̃ бърба́ць ава́ ꙟн ка́пете кꙋнꙋ́нї де аꙋ́рь кꙋ мъргърита́рї, цѫи́н'дь а мѫ́нѫ тоа́це де аꙋ́рь . Шѝ дѣкъ-й възꙋ́мь къзꙋ́мь лà пъмѫ́нть, ши не рꙋгъ́мь : милꙋи́ци-не бърба́ць чере́щь, шѝ са́ нꙋ сѫ атѝн'гѫ де нóй дꙋ́рзѫле ача́ла ши фóкꙋль.

Шѝ ръспꙋ́нсьръ аче́й бърба́ць свинць : скꙋла́ць кꙋ̀ па́че де въ пъѕѫць ка́ла че в'аꙋ арътáт' Дꙋмнезъꙋ фъръ фрикѫ; къ н'аꙋ пꙋта́ре асꙋпра вóастрѫ, кꙋ́ ача́ста ле пъѕѫ́и нóй пънѫ ла зꙋ́а џꙋде́цꙋлꙋй, кѫнд' ва вени́ деспꙋитó; ꙗл Дꙋмнезъꙋ . Шѝ аꙋзѫндь ача́ста де лà свинцїй бърба́ць лꙋѫ́м' ꙟндръѕни́ре,

(1) Lacună în text de vr'o 2 cuvinte unde a rămas chiar locul gol.

văzut un copacu mare și avê poamê în chip de zmochine, și era pre stălpărĭ pasărĭ marĭ și străga cu glas de om și zicê : eartă-ne pre noĭ, eartă ne Doamne ce au(?) pre milostiv al nostru Dumnezeu, că săntem greșițĭ înaintê ta maĭ mult de căt oamenĭĭ pre pămănt.

Iar noĭ nêm rugat luĭ Dumnezeu, ca să nê arate (1) înfricoșatile taine, că ne mirăm văzind noĭ acêsta. Și veni glas din cer spre noĭ, ca un glas de om zicănd : cu nevoe este taina acêsta să o științĭ, ce umblațĭ pre calê voastră, și mulțămițĭ luĭ Dumnezeu.

Și mergănd noĭ într'alt loc čudat și cu frică ne mirăm, și sta patru bărbațĭ cu chip nespus și frumoșĭ, și înaintê lor săbiĭ ascuțite și foc mare și înfricoșat și steme în capete și în măinile lor toeage de aur. Și unde văzum acestê ne spăĭmăntăm foarte, și am căzut cu fața la pămăntu, și am străgat : miluiți-ne pre noĭ bărbațĭ din cerĭu, și nu ĭuțițĭ săbiile și focul asupra noastră!

Iar eĭ răspunsără cătră noĭ : nu vă temețĭ, ce vă căutațĭ calê voastră, că e (2) Domnul, Domnul (!) v'au arătat voao; că noĭ săntem să păzim acêsta, pănă în zioa aceea, cănd va veni Domnul. Decă auzim acêsta de la aceștĭ sfințĭ, noĭ nêm închinat și am purces pre calê cari mergam noĭ; și nu avêm ce să măncăm pănă în patru-zecĭ de zile.

(1) F. 22a.

(2) Cit. căcĭ.

Ші марсѫмь м̃ де зѫле ѫмблѫндь немѫнкаць фъръ нꙋмай апѫ.

Шй фъръ васте нѐ венй глас де кѫнтътόрї а глόате мꙋлте, ши миросѫм мирѡс де мирь скꙋмпь; шй дин гласꙋль кѫнтечелорь ш'а тъмѫилѡр адормимь . ши 'н' сомн' ни съ'ндꙋлчирѫ бꙋзеле, ни съ'ндꙋлчирѫ кà де стрїде . Шй деֳептѫндꙋ-не възꙋм бесарикѫ маре дѐ кристаль, шй ѫн мижлокꙋль ей ка 'н кипь де жрътвьникь, ши ешїѧ̀ фѫнтѫнѫ ка лаптеле дин жрътвьникь, кѫт' зѫчамь къ ші-й лапте . Шй бърбаць страшничь шй минꙋнаць . шй преֳꙋр' ачаѧ кѫнтѫндь кѫнтърї ѫн(1)ֳерещ' . шй дѣкъ-й възꙋмъ нам' ѫнфрикошат' шй стам' оуймиц', изꙋмиць. Ѩръ оун' свнть бърбат фрꙋмѡс дачеѧ, че стà преֳꙋр' апа ачеиѧ фѫнтѫнї, не сокотѝ шй зѫсѫ: ачаста-й фѫнтѫна де фъръ моарте крꙋцатъ дирепцѫлор'. Ѩръ нόй' не 'нкинъмь ла пъмѫнть, слъвинд' пре Дꙋмнезъꙋ, шй прѐ ачель свънт' бърбать ши пре тόць свинцїй ачеѧ . Шй кꙋ мꙋлтѫ фрикѫ шй бꙋкꙋрїе, сосѫмь ла алть лѡкь, ниче лѣкь гꙋстаць, кꙋм Дꙋмнъзъꙋ щїе, чѐ бꙋзеле нόастре де дꙋлчаца авꙋрилор' ачелора трей зѫле съ липїѧ̀ кà де стриде . Шй ѩръш' венимь ла ꙋн' лѡк кꙋ пъръꙋ маре шй възꙋмь де не сътꙋрѫмь, слъвиндь пре Дꙋмнъзъꙋ, ши ерà 'н амѭзъз', припъкь, шй шезꙋмь лѫнгъ пѫръꙋ сфътꙋиндь че вом фаче шй дин' пѫръꙋ ешїѧ лꙋминѫ де стрълꙋминà . шй сокотим' ѫн патрꙋ пърциле лꙋмїй, шй нꙋ сꙋфлà вѫнтꙋриле, дѐ ла нѡй, шй'нтр'алт кипь сꙋфлà вѫнтꙋриле ачаѧ; шй оун'гюль деспре апꙋс ерà

(1) f. 80 b.

Şi umblând noĭ (1) am auzit zicănd ca un hram mare; noĭ nêm bucurat, şi venê miros de mir prê scumpu, şi de glasul căntărilor noĭ adormêm şi ni să îndulcisă buzile noastre; şi dacă nêm sculat din somnu, noĭ am văzut o mănăstire de cliştar mare şi prêslăvită, şi din oltarĭu cura un izvorĭu de apă şi era dulce ca laptile, şi noao ne părê că este lapte adevărat. Şi sta înprejurul riuluĭ bărbaţĭ grăind glas de herovim; şi unde i-am văzut noĭ am rămas amorţiţĭ. Şi partê mănăstiriĭ despre apus era verde, şi de ceealaltă era roşie ca săngele, şi lucê maĭ mult de căt razele soareluĭ şi de căt stelile ceruluĭ; şi pomi era foarte înnalţĭ.

(1) F. 22b

вѧ́рде а че́рюлѹй, ка пра́жїй; ꙗ́ръ а ръсъри́тѹлѹй ка тре́стїѧ, ꙗръ мꙗ-зъ-но́аптѧ ка сѫнцеле кѹра́ть; ꙗръ амꙗзъзѹл‘ а́лбь ка ѡмъ́тѹль. Ши̇ ста́леле черюлѹй ера май стрълѹми-на́те, ши̇ ѻ́ареле май херб̈инте кѹ ѯ пъ́рць, ши̇ копа́чїй престе мъсѹ́рѫ де ма́ре́ ши ма́й де́шь ши́ май ро-ди́ці, ши мѹ́ницѫй аче́ѧ ма́й на́лць декѫ́ть пре ла но́й, ши̇ ма́й фа́еш‘ ши пъмѫ́нтѹль‘ аче́ла лѹмина́т‘ ка̇ фѡ́кѹль ши̇ кѹ́мѹ-й ла́птеле, ши̇ па́-съриле пре фѧ́лю ка́раш‘ ꙟн кѫ́н-текѹль ей.

Ши̇ ера́мь ма́й мѹ́лт‘ де . р̃ . де зѫ́ле немѫнка́ць кѹ́мь Дѹмнезъѹ ѱїе; ши̇ фъ̇ръ вѧ́сте вени́рѫ ла но́й гло́ате фъръ самѫ де мѹлць бърбаць, ши̇ феме́й ши̇ копїй, че́й май ма́рї ера̇ де ѹн‘ кѡ́ть, ала́лць ши̇ май скѹ́нз‘. Ши̇ нѣм‘ спърїа́ть де дѫн‘-шїй дѣкъ-й възѹ́мь съ нѹ́ не кѹ́м‘-ва мънѫ́нче, ши̇ гѫндїѧ́мь кѹм вом‘ фа́че. Ши̇ зѫ́сѫ фра́теле Се́ргїе: дъ́й фра́цѫлор! съ не ѯборѫ́м‘ пъ́-рѹль съ не фа́чемь чѹхо́шь, ши̇ съ алергъ́мь асѹ́пръ-ле, саѹ нї-ѡр мѫн-ка̇, саѹ ѡр фѹџи̇. ши фа́чем‘ аша̇, ши пѹрча́съръ фѹ́га скръшкѫ́ндь кѹ ди́нцїй асѹпръ-не, ши тръсни́н‘дь, ши̇ апѹкѫ́ндѹ-шь кѹко́нїй. [аче́ща аѹ ръѯбо́ю кѹ кѹко́аръле].

Ши̇ трекѫ́ндь пъръ́ѹль ма́рсъм‘ оунде лъкѹа̇ ей; ши̇ афлъ́мь аколѡ оун‘ фѧ́лю де бѹрѹꙗ́нѫ (1) ка ла́птеле ши ка стри́дѧ де дѹ́лче, де ѹн‘ ко́ть ера̇ дѣсѹ́ра пъмѫ́нтѹлѣй, ши̇ мѫн-къ́мь де не сътѹръ́мь де дѫн‘сѫ, ши̇ нѹ ни с’аѹ скимба́тъ фа́ца, ши̇ вѫртѹ́тѧ ни с’аѹ ада́ѡс, ши слъ-ви́м (2) пре Дѹмнъзъѹ че не хръна́-

(1) Glosă marginală: легѹмѫ.
(2) f. 81 a.

Și am făcut o sută de zile de n'am maĭ mâncat nimica numaĭ ce am băut apă; și am eșit dintrêcê mănăstire. Și mergând noĭ am aflat oamenĭ gloată multă, și cu muerĭ; și era micĭ de un cot. Și nêm temut foarte să nu ne mănânce (1). Iar eu Theofil zăsăĭu luĭ Serghie și luĭ Ghinos: venițĭ, fraților, să ne lăsăm părul și să alergăm spre eĭ să-i speriem, și am făcut așa. Deci s'au sperieat aceĭ oamenĭ micĭ, și 'șĭ apuca copiiĭ și fugiea și 'șĭ scărșnê în dințĭ.

Iar noĭ am trecut o apă ce era acolê și am aflat o earbă albă ca laptele și era dulci ca mierê și era di on cot de 'naltă; și am mâncat de nêm săturat, și am dat slavă luĭ Dumnezeu, celuĭ ce ne hrănê pre noĭ.

(1) F. 23a.

щіе шй не'ндерептѣзѫ пꙋрꙋрѫ ла тóате.

Шй мáрсъм' ѡ́пт' зѫ́ле, нещі-йндь кáлѫ, шн цѫйнд'ꙋ-не де ачà кáле не'мблаѓѫ мꙋлте зѫ́ле а-флъ́мь пещтера лꙋй сты́й Макáріе, лꙋ̑ндꙋ-не пре ѡ̑ кърърꙋше. ши ерà пéщера ачáѫ кà ѡ бесáрикѫ сѣ́нтѫ грижйтѫ шн подобйтѫ. Ꙗтꙋнче рꙋ-гѫ́ндꙋ-не шй фъкѫ́ндꙋ-не сѣ́нта крꙋ-че не́ бѣкꙋръ́мь, шй ѫ̑нтрѫ́ндь ѫ̑н нóн'трꙋ пре́ нймера н'афлъм' шй зѫ́съм' ѫ̑нтре ной: ачáстѫ къш-чóарѫ а фйре де ѡ́мь ѫсте! че съ̀ ащеп'тъмь пънъ ѫ̑н сáрѫ, съ ве-дéмь.

Ши 'н'ъдꙋйн'дь пꙋцѫнтéль, а-декѫ мнрѡс де мйрь фóарте минꙋ-нáть съ фа̀че ѫ̑н пéщерѫ, шй не венїà лà нърї, шй лꙋѫ̑ндь амйнте спре рѫсърйть де ла пéщерѫ, възꙋ-мь ѫ̑нкинꙋнтꙋрѫ де подóабѫ де бър-бáт' грóзникь, кꙋ немнкѫ áлтѫ ѫ̑м-вракáть фъръ нꙋмай кꙋ пéрї а бї; къ венїà адевърь феричйтꙋль Ма-кáріе, шї-й крескꙋсѫ пърꙋлк капꙋлꙋй де áй мꙋлць, шї-й акоперїà тоть трꙋпꙋль. Шй венйндь свънтꙋль спре нóй не аꙋ̀мѫ́ де депáрте, шй къзꙋ ла пъмѫ́н'т, ѫ̑нчепꙋ а не щꙋрà шй а зѫ́че: де сѫнтéць де ла Дꙋмнъзѫꙋ ми въ аратáць, ꙗръ де сѫнтéци де ла сатáнь, въ дꙋ́чець де ла мйне, де ла оун' смерит ши пъкътѡс. Ꙗръ̀ ной стригъ́мь шй зѫ́съм': благословаще-не, сфънтꙋль лꙋй Дꙋ-мнъзъꙋ, къ̀ сѫн'темь шéрбї à лꙋй Дꙋмнъзъꙋ, ши н'ѣм' лепъдáт' де сатáнь шй нóй.

Ꙗтꙋ́н'че венй кътръ нóй, ши'н-тинзѫ́ндь мѫ́нꙋле спре черї съ рꙋ-гѫ̀ ла Дꙋмнъзъꙋ, шй не благословй. шй десфъкѫндь пърꙋль де пе ѡ-

Şi mergănd noĭ nu maĭ pricepèm calê unde mergèm, ĭa(r) năstavul Domnuluĭ Is. Hs. nêm (1) dus vre-câte-va zile pănă am nemerit la o peşteră foarte čudată, unde lăcuea sfăntul Macarie, lucêfărul cel mare. Şi am intrat într'ănsa şi n'am aflat pre nimine; şi am zis : aicê este lă-cueală de om, ce să ne odihnim aicĭ astăzĭ pănă în *saa*ră şi vom vedè cine lăcueşte aicĭ.

Şi odihnindu-ne noĭ, ĭar un miros de mir venè spre noĭ, [pănă ne a-dormi mirosul miruluĭ], văzum un păr albu, luïndu'l văntul (2) în sus; şi era prêpodobnicul părintele nos-tru Macarie; de mulţĭ anĭ ce lăcuea, i-au crescut părul di-e-au acoperit tot trupul. Iar sfăntul de departe nêu priceput, şi au (3) căzut cu faţa la pămăntu, şi răspunsă : de sănteţĭ a luĭ Dumnezeu voĭ, vă apropieţĭ de mine. Iar noĭ am răspunsu : blago-sloveşte, părinte sfinte, că şi noĭ aĭ Măntuitorĭuluĭ nostru robĭ săntem, pentru aceea am călcat pre dracul, de am zburat (din) lumê.

Decă auzi el, să apropiè şi înnălţă

(1) cit. nêu.
(2) F. 23b.
(3) cit. am.

бра́ѕь, воровїа̀ к8 но́й; шї-й ера̀ пъ́р8ль албь ка wмъ́т8ль, нѝ съ п8на̀ пре wкї ча́цѫ де албї́а лир. Шѝ въз8мь фа́ца л8й, шѝ де м8́лте бътрѫна́це н8́-й съ веда ẃкїй, къ́-й ера слобоѕѫте с8фр8нча́леле(1) престе wкї; ꙗръ̀ оунгиле ла мѫ́нь шѝ́ ла пичоаре къте де 8н' ко́т' ера̀. ꙗръ́ м8ст'ѣ́ца акопери́н'д8-й г8́ра погорѫа̀ де съ̀ местека̀ к8 барба, ши 'мпре8́нѫ-й ац8нца пъ́нъ ла пичо́аре, шѝ кѫ́нд гръа̀ 'ц пъра̀ къ̀ гръаще дѣф8́ндь, шї-й ера̀ пїа́ла ка де цъ́ст8ль де бро́аскѫ.

Ши не'нтреба́, де 8́нде сѫнтемь ши ч'аць вени́ть ла ми́не? Шї-й сп8съмь то́ате тъмплъ́риле но́астре, шѝ к8́м' нї-й во́а съ ац8нцем' оу́нде одихна́ще че́рюл'. Шѝ не ръсп8́нсѫ: фїий мїей! н8 поате нещи́не м8ричwс ши 'мбръка́т' к8 тр8пь съ ѫнтре май ѫн'но́н'тр8, са́8 съ сокот'ѣ́скѫ мин8́ниле л8й Д8мнѕъ8 шѝ п8та́ра; къ е8, пъкъто́с8ль, м8́лть м'ам сили́т' ш'ам п8́с' по́арѫ съ́ w фа́кь ачас(2)та шѝ престе но́апте мї-а8 сп8́с8-мї Домн8ль зѫкѫ́ндь: н8́ те бъга̀ а испитѝ пре тво́рец8ль тъ8, къ н-їй п8та̀ а май тра́че ѫннаи́н'те де ла аче́ста ло́кь. Ꙗръ̀ е8 зѫ́шь: къ́че Доамне? Ши 'м зѫ́сѫ: к̄. де ми́ле дѣчи́ча асте пъра́те де хе́рь, май ѫнно́н'тр8 альть пъра́те дѣра́мѫ. Ши дин' но́нтр8ль аче́л8а а́сте ра́юль спре ръсъри́ть оунде wдихна́щте че́рюль. шѝ ди́н' афа́рѫ де ра́й а8 токмить Д8мнѕъ8 Хер8ви́мїй, шѝ са́бїа ча де фẃкь чѐ съ'мвръта́ще съ пъѕа́скѫ ле́мн8ль вїе́цїй; шѝ сѫнт' аколо̀ wре-ка́рїй(!) де ла пичо́аре пънъ ла б8ри̇кь шѝ ла

(1) Glosă marginală: спрѫнчѣнеле.

(2) f. 81 *b*.

mâinile spre cerĭu și ne blagoslovi; și înpărți părul capuluĭ după obraz, și au vorbit cu noĭ. Și era părul capuluĭ ca zăpada de albu, și văzum chipul ca de înger al obrazuluĭ; și era cum zicê prooroeul David: ca *um* pom răsădit lăngă izvoarăle apelor. Și de bătrăn i-au crescut genele de i-au acoperit ochiĭ, și unghile marĭ și lungĭ; ĭar părul din cap și barba până la genuche; ĭar pelița trupuluĭ ca pelê (1) de broască țăstoasă.

Și începu a ne întreba pre noĭ: de unde sănteți̇̆, fraților, și pentru ce ațĭ venit aice? Și e-am răspunsu toate pre rănd, că nêu fost voea să mergem până unde să răpausă soarele și cerĭul. Iar sfăutul zise: ascultațĭ, fiĭ meĭ, că nu poate om cu trupul să trêcă până acolo; că eu, păcătosul de mine, mult m'am muncit să să(!) mergu până unde să răpausă cerĭul, și mie preste noapte mi s'au arătat îngerul luĭ Dumnezeu și mi-au zis, să nu maĭ caut maĭ mult să merg, să bănduești (2) pre Hs. Dumnezeul cel ci têu zidit. Iar eu greșitul de mine, am îndrăznit de am zis: căci Doamne? Iar el zise mie: ĭată, maĭ mult de căt doao-zăcĭ de mile să nu te maĭ apropiĭ de raĭu; că de aicê atăt este până la raĭu, unde este Adam, și dincolo despre răsărit este unde să răpausă cerĭul și din in(!) afară de raĭu au făgăduit(!) Dumnezeu heruvimilor și armiĭ ceĭ de foc, ce străjuește pomul viețiĭ; și sănt adică heruvimiĭ de la pičoare până la buric (3) fire de om

(1) F. 24a.

(2) cit. *băntuești*.

(3) F. 24b.

пїептъ ка де леȣ, кáпȣль де ѕмъȣ, мѫнȣле де кристáль, шѝ сáбїиле де фóкъ цѫи́ндъ а мѫнъ, пъѕъ́скъ ѕи́дюриле, съ нȣ'ндрѣзнѣскѫ ни́ме а трá'че май ꙟннóн'трȣ, пентр'ачѧле д'ѣколò пȣтерї грóѕниче. [Шѝ ꙟнџерїй чéй вѫртȣчóш' де.і афáрѫ де ла чéрю стáȣ]. Шѝ дѣка амъ аȣзѫ́тъ ачá'ста де ла ꙟнџеръ, н'áмъ кътезáтъ а'нтрà май ꙟн нóн'трȣ.

Ꙗрѫ́ нóй дѣкѫ аȣзѫ́мъ ачá'ста де свънтȣль Макарїе, нѣмъ фрикошáт' кȣ̀ фри́кѫ мáре; ши пре свънтȣль Макáрїе мърїá'мъ, шѝ къзѫ́ндъ ла пъмѫ́нтъ ам' слъви́т' пре Дȣмнъзъȣ, къ нѣȣ спȣс ачá'сте тоате минȣ́нї а лȣй Д҃мнзъȣ.

Шѝ ерà амȣ̀ сарѫ, шѝ не зѫ́сѫ: фїий мїей! стáцъ ꙟн латȣрї пȣцѫнéль; къ амъ. в҃. кȣкóнї аи́ча, ши ви́нъ дин' сáрѫ ꙟн сáрѫ, ши мъ тéмъ, вѫзѫндȣ-вѫ стреи́нї, съ нȣ́ вѫ вá'тъме.

Ꙗръ нóй гѫн'дїá'мъ къ-с ѡáменї, шѝ кȣмъ не дá'демъ ꙟн лáтерї, адекѫ в҃ лей грóѕничй вени́рѫ рá'педе дин пȣстїе' ши късȣръ ла пичóареле лȣй рѫџи́ндъ де и съ'нкинáрѫ; ꙗръ нóй де фрикъ късȣ́мъ џѡс. Ши пȣи́н'дȣ-ш' мѫ́нȣле престе дѫ́ншїй ле зѫсѫ: Кȣконáшїй мїей чей бȣнї! де ла фи́ра ѡаменилоръ, вени́рѫ нешти́нї ла нóй, ши съ нȣ ле фá'чец' стрѫмбътá'те, къ сѫ́нт' шéрбїй лȣй Д҃мнзъȣ. Шѝ не кемѫ̀ свънтȣль Макарїе: вени́цъ фрацѫлоръ ла нóй, нȣ въ 'тá'мереці, шѝ вом' фаче вечéрнїа. Шѝ марсъмъ, ла свинцїа са, ши кȣрсърѫ лéий де не 'нтѫмпинáрѫ, лингѫндȣ-не пре ла пичóаре шѝ́ пре кáпъ, шѝ ка нище ѡаменї кȣвѫнтърéцъ џенȣнки́н'дъ

şi peptul ca de leu, şi măinile ca de cliştar, şi în măinĭ cu săbiĭ, şi nu cutêză să între nimini în raĭu. Şi daca au auzit acêsta de la îngerĭ, n'am maĭ cutezat să mergu.

(Iar) eu Theofil am auzit acêsta de la sfăntu Macarie şi am mulţămit luĭ Dumnezeu.

Iar după ce înseră ne zise : întraţĭ rogu-vă, fraţilor, înlăuntru, pentru că am doi leĭ cu mine ; decĭ în toate zilele umblă prin ceĭ mulţĭ ([1]) şi dacă însărêză eĭ vin la mine, decĭ nu care-cumva fără de veste să grăbêscă spre voĭ. Şi intrăm înlăuntru.

Iar leiĭ veniră amăndoĭ răcnind şi să închinară luĭ, ĭar noĭ unde auzim leĭ, ne temĭam ce am căzut cu faţa la pămăntu. Iar sfăntul 'şi au pus măna preste eĭ şi le zise lor : treĭ fraţĭ din lume au venit către mine, să nu care-cumva să-i năpăstuiţĭ. Iar sfăntul grăi către noĭ : apropieaţi-vă către mine. Şi nêm apropieat cu mare frică, şi am mas cu sfăntul într'acê noapte, şi nêm făcut slujba cu sfăntul dinpreună ([2]).

([1]) it. munţĭ.
([2]) F. 25a.

пичóареле, ни съ̓нкинáрѫ. Ꙗрь нóй прослъвимь пре Дȣмнзъȣ, че ѩȣ ꙟнблѫнзѫть спре нóй; ши фа́чемь вечéрнїа, ши̇ шезȣ́мь тоатѫ ноаптѧ.

Ши̇ адóа зѫ́ зѫсъмь свънтȣлѣ́й Макáрїе: спȣне-не чинстúте пърин-те, кȣ́мь ай венúтъ аúча? Ши̇ не зѫ́сѫ: фрáцѫлѡр! плекаць лȣѯȣль дѣскȣлтáць ꙟн кȣвúн'теле рóстȣлȣй мїеȣ, съ 'нцълацець де рѫндȣль мїеȣ (1) кȣм' амь венúт' аúча:

Ѥȣ смерúтȣль ам' фóсть фечóрь оунȣй Іѡáнь Сѵн'глитúкь дин' Рѫ́м' ши мъ ꙟнсȣрáрѫ фърь вóѧ ма; ши нȣнтúндь, къндь фꙁ сáра де мъ'н'-кúсърѫ ла 'мпреȣнъчюне кȣ̇ мирѣ́са, нȣнта џȣкѫ́ндь, еȣ мъ фéчю къ мї-й прѣфáрѫ ши ешїю де м'амь аскȣнсь ла ѡ фемѧе сърáкѫ ши миша дѣм' шеѕȣт' аскȣ́нсь. ꙁ̄. ѕѫле. Дȣмне-зъȣ съ ѡ поменѣ́скѫ! ши'м адȣ́чѧ вéшиле (2) пънъ 'н ꙁ̄ ѕѫле; ѩрь ѕѫ́-леле нȣ́нтїй мѧле фа́черѫ бочиндȣ-ле ши кътѫ́н'дȣ-мѫ, ши̇ нȣ̇ мѫ а-флáрѫ. Ꙗрь éȣ, дѣка трекȣрѫ а-чѧле ꙁ̄ ѕѫ́ле, м'ам' скȣлáт нóаптѧ, слъвúн'дь ши мȣлцъмúндь лȣй Дȣ-мнъѕъȣ ши̇ ачéнй мȣéрї сърáче, ш'ам ешúт ла дрȣмȣль чéль мáре.

Ꙗрь юбитóрюль де ѡ́мь ши̇ ми-лостúвь Дȣмнъѕъȣ, чѐ вà пре тóць съ сѫ спъсáскѫ, аȣ тримíс' пре Ра-фаúль ꙟнџерȣль съȣ ꙟн кúпь де мошнѣ́гь; ши афлѫ́н'дȣ'ль шеѕѫ́н-дь лънгѫ дрȣ̀мь, і-ам' ѕѫ́сȣ-й: оун-де мéрџї, пъринте? ши'м ѕѫ́сѫ: оунде цї-й гѫ́ндȣль тъȣ, аколò мъ дȣ́кь ши̇ еȣ. Ꙗрь еȣ ѕѫ́шь: Дȣм-нѣ-та, пъринте, ꙟндрѣптъ-мѫ лà кáле де вїáцѫ. Ш'ам' пȣрчесь а марџе дȣпъ дѫ́н'сȣль; ши лȣꙟндь

(1) f. 82 *a*.

(2) Glosă marginală: ръспȣнсȣриле.

Iar a doa zi i-am zis: spune-ne părinte tocmĭala ta! Iar sfântul Macarie au spus: Eu, smeritul din păcate, sânt fecor de grec, și era tatăl meu boer mare înpărătesc și cu săla m'au logodit, și am făcut nunta, și mi-au adus nevasta. Iar daca au însărat eu am eșit pre lăngă *horă* di m'am ascuns, și am mersu la o văduvă săracă până în șapte zile. Iar după aceea dacă nu mă maĭ aflară plânsără mare (plâns). Iar eu preste noapte am rugat pre Dumnezeu, și am mulțămit aceĭ sărace văduve și am purces pre cale.

Iar Dumnezeul meu trimisă îngerul său, pre Rafail în chip de unchêș și eu i-am zis: unde mergi cinstite părinte pre acêstă cale? El zise: unde mergĭ tu, acolo merg și eu, unde îțĭ este gândul tău. Iar eu zisăiu: arată-mĭ calê de vieață, părinte! Și pâine și vinul nu nêu maĭ lipsit pre cale. Și mi-au spus îngerul Domnuluĭ de toate de cele ce l'am întrebat până m'am așezat; decĭ nu l'am maĭ întrebat.

порꙋ́нкѫ ла ѡра́ше ам' авꙋ́т' де са́цѫꙋ шѝ кълкѫ́ндь дрꙋ́мꙋль шѝ ка́ла тоа́тѫ, сь нꙋ вѫ́кь май мꙋ́лть, ꙟн трей а́й а́м сосѫть аича.

Ши пънѫ нꙋ̀ сосѫ́сьмь, шезꙋ̀мь де дорми́мь; шѝ кѫндь м'ам' дещептать нꙋ л'ам' възꙋть че сь фаче, ши 'нчепꙋ́ю а плѫ́нџе ши а мъ воерà (1), шѝ 'ндатъ ми с'арътъ̀ ши 'м зѫ́сѫ : еꙋ сѫнть Рафаил' архангелꙋль кареле тѣмь адꙋс ꙟнтр'ачоа́че, ꙟн ки́пь де мошнѣгь бътрѫнь, че сь-ц' лаш' тоа́тѫ воа ча ра сь нꙋ те темї, че сь слъвещь пре́ Дꙋмнъзъꙋ къ тѣꙋ адꙋс аича. Й гь к'ай трекꙋт' де ла'нтꙋнарекь ш'ай възꙋть минꙋнателе лꙋ́й Дꙋмнъзъꙋ, ши ѡсѫнда пъкътоͦшилѡр, ши фѫнтѫна ча фъръ моͦарте. ши зѫкѫндь ача сга ꙟнџерꙋль Домнꙋлꙋй, Рафаиль, фꙋ невъзꙋть.

Ши 'н'датъ пꙋрчешь а ма́рџе, ши мъ ꙟтълни ӑсѫнѫ сълбатикѫ пъскѫн'дь; ши ѡ џꙋраю де зѫщь : ай пре Дꙋмнъзъꙋ че тѣꙋ ѕидить, аратъ-ми лъкашь ѡменескь. Ши'н'датѫ стътꙋ де мъ апропїаю, ши мерџа наин'та ма ши м'аꙋ дꙋс в҃ зѫле. Ши тълнимь оун' чербь маре ши сь'нтоарсѫ ӑсѫна сълбатекѫ, ши мъ дꙋсѫ чербꙋль г҃ зѫле.

Шѝ ıарьш' не тълнѝ оун' бълаꙋль (2) шѝ чербꙋль сь'нтоарсѫ; ıаръ еꙋ де фрикѫ ꙟнчепꙋю а џꙋра пре балаꙋрь, сь нꙋ'мь факъ невое. Ши скꙋлѫндꙋ-сѫ бълаꙋрꙋль пре коадѫ 'шаꙋ дешкись гꙋра ши гръй ка ѡмꙋль зѫкѫндь : (3) бинай венит' шербꙋль лꙋй Дꙋмнъзъꙋ, Макарїе, къ сѫнт' г҃ї ай де кѫндь тѣщѣптѫ мꙋнтеле

(1) cit. вꙟерà.
(2) cit. бълаꙋрь.
(3) f. 82. *b*.

Iar mie îm păru rău, şi cu scărbă şi numaĭ de căt mi să arătă şi zise : eu sănt îngerul luĭ Dumnezeu Rafail (1), ci têm adus până aicê în chip de bătrăn, ci de acuma uită inima cê rê şi slăveşte pre Dumnezeu, dacă aĭ venit dintru întuneric şi aĭ văzut judecăţile luĭ Dumnezeu şi judecăţile păcătoşilor, şi locurile luĭ Dumnezeu şi al sfinţilor celor fără de moarte şi la lumina vieţiĭ. Şi acêsta grăi şi nu să maĭ văzu.

Şi am purces şi am nemerit o cĭută păscând, şi o am jurat pre Dumnezeu, cel ce o au făcut-o, ca să'mĭ arată calê ; ĭar ea au purces spre mine şi m'au îndreptat până în treĭ zile, şi am nimerit un cerbu, şi m'am dus după el, şi mi-au arătat calê treĭ zile.

Şi ĭar am întălnit un zmeu mare. El mă părăsi, ĭar eu îl juraĭu pentru Dumnezeu să nu mă băntuească, şi el stătu în coadă şi deşchisă gura cu cuvinte de om, şi zise : «Bine aĭ venit, robul luĭ Dumnezeu Macarie, cu sănt gătit de Rafail; că ţ'au gătit ca să'ţĭ posluşască; că am zis să'mĭ spue schitul (2) tău, şi eată că fuĭu vrednic de te văzuĭu astăzĭ (3), şi nu

(1) F. 25b.
(2) Cit. *chipul*.
(3) F. 26a.

ачеста, ши ꙗкъ ц-амь гътать ши касѫ де лъкȣить, порȣнчить де Рафаиль архангелȣл, ши ꙟнкѫ ши кипȣль тѫȣ мі-аȣ ꙁȣгрѫвит ши граюль, ши ꙗтѫ къ те вѫзȣю астъзь; къ сѫнт ꙟ зѫле де кѫнд тѣщепть. де н'ам мърсь ниче ла мѫнкать ниче ла бъȣтъ. ши астъ-сарѫ вѫзȣю оун шезътѡрю пре нȣѡрь лȣминат, ши'м вени гас зѫкѫндь: скоалѫ анаиль де привитѣзѫ пре шербȣль лȣй Дȣмнъзъȣ, Макаріе; ши акмȣ ꙗ'мблѫ де'ц вéзь лѡкȣль. Ши мъ дȣсѫ пънѫ ла оуша ачещїй пещере.

m'am dus nicĭ să mănănc nicĭ să beu; şi în častă *saa*ră te văzuĭu şezind pre nor luminat, şi veni glas spre mine: scoală şi ea pre robul luĭ Dumnezeu Macarie! Şi vin-o, să'mĭ pristăneştĭ să'ţĭ arăt al tău loc ca să slăveştĭ pre acel Dumnezeu.

Acestê au grăit zmeul ca un om tănăr şi au mersu cu mine pănă la uşa peşteriĭ, decĭ au perit din ochiĭ meĭ.

Ши дѣк'ам ꙟнтрать ꙟн нонтрȣ ам афлат ѡ ленцѫ моартѫ ши пȣий амѫндой скѫчинндь, нѣвѫнд че сȣџе: ш'ам лȣат де і-амь хрънить кȣ мȣгȣрь ка кȣконїй мїеи прис-не; ꙗръ пре майка лорь ам ꙟнгропать афарѫ ꙟн пъмѫнть.

Iar eu, păcătosul de mine, am întrat în peşteră şi am aflat doĭ puĭ de leu micĭ şi mumă-sa zăcê moartă şi eĭ plângê pre dânsa şi n'avê ce să sugă, şi e-am luat de e-am hrănit ca pre nişte feţĭ al(!) meĭ, ĭar pre muma lor o am îngropat-o în pămănt şi am început a proslăvi pre Dumnezeu, şi am lăcuit cu aceştĭ puĭ de leu doĭspre-zăce anĭ.

Ши авзѫндь ачаста слъвимь пре Дȣмнъзъȣ. Ши ꙟкѫ ной воровиндь, адекѫ корбȣль вени де съ пȣсѫ ꙟ мижлокȣль ностру, кȣ ѡ пѫйне ши џȣмътате ꙟ гȣрѫ, пȣсѫ наинте-не ши съ дȣсѫ. Ши зъсѫ бътрѫнȣль: кȣноскȣт-амь къ нȣ нѣȣ пъръсѫть Дȣмнъзъȣ, че ꙟнкѫ нѣȣ тримис ши хранѫ, ши воаѫ ши міе де'ндȣлчить; къ ꙗтѫ къ мȣлць ай пъпъ астъзь де кѫндь лȣѫмь храна де ла ачастъ пасъре, ꙟн тоате зѫле џȣмътате де пѫйне, ꙗръ антъз лȣѫиъ де ла дѫнсѫ пѫйне де сой де тѡць; дечи съ мѫнкъмь ꙟн-

тъй, дачїѧ вой сп8не ши де пъкателе мале. Шѝ д'ѣка мѫнкъм ши фачемь благодаре́нїе, ѧнчеп8 а ѕѫче кътръ нѡй :

Дѣкъ 'мпл8й анча . вї . ӑй, ешїю 'н а . ѯ . чась ши шеѕ8ю к8 че́цїї цѫнчї, адекѫ Сата́н' ѧнчеп8 а мъ испитѝ; (1) късътаю, въѕ8ю оун' неметéць де пъїѡрѫ ск8мпь фемеéскь ѕъкѫндь цѡс ѧи наин'те-мї. Ѩръ е8, оун' тикъить м'амь оуймитъ ши н8 мї-ам фъкуть кр8че, ши л-амъ л8ать де л-ам' бъгать ѧн нонтр8, ш'амь к8цета́ть че по́ате хи, де 8н'де с'а8 л8ать аче́ста л8кр8 прѣчаста лѡк8рї ?

Ши кѫндь ф8 а доа ѕѫ ешиндь, ѩръш' афлаю ѡ чизмь фр8мо́асѫ фемеѩскѫ; ѡ л8ай шѝ о д8шь ла неметéць, шѝ ѩръш' ка ши'н'гъй м'ам' оуймить де н8'мь фе́чь свънта кр8че.

Ѩръ кѫнд' ф8 а тре́а ѕѫ ла ѕѣѫ деминѣцѫ, ешїю съ мъ 'нкинь лѣй Д8мнъѕъ8, шѝ ѩръш' н8'м фе́ч' свънта кр8че пре обраѕь ка съ фї8 ферит8-мѫ де фъръ-лаца ши пъкат8ль мїе8. Ши ѩръшь въѕ8ю оур-ѕѫт8ра връжмаш8л8й, адекѫ ѡ невастъ шеда д'ѣс8пра оуній пїетри (2) ѧмбръкатѫ к8 хайнѫ де а8рь фоарте ск8мпѫ, непрец8итъ, ши де фръмсаца ей н8 ера сацѫ8. Ши ѕѫш8 кътръ дѫнсѫ : дин' котр-ѡ̀ тѣй л8ать д'ѣй немерит' анча? Ѩръ а плѫнцеа к8 жале, кѫт' мъ фаче де плѫнішь ши е8 де милъ-й.

(1) Glosă marginală : съ'ш' фа́кѫ пъ8р8ра тот ѡм8ль свънта кр8че.
(2) f. 83 *a*.

Și într'o zi, la a șaptile cês din zi am eșit din peșteră cu amăndoĭ puĭ de leu și am șezut. Ear necuratul au vrut să mă băntuească și au făcut un pom jêlnec (1) supțirel și scumpu mueresc, și zăcê jos înnaintê mê. Iar eu, ticălosul de mine, l'am luat, că găndêm că esle adevărat (2) pomsălnec, și l'am băgat în peșteră: și am cugetat de unde să fie în pustie pomsălnec? Și nu mi-am luat samă, să'mĭ fi făcut cruce a Domnuluĭ nostru Is. Hs. preste el; că bine știțĭ fraților puterê crucii, că izgonește dimoniĭ.

După acêsta, a doa zi am eșit din peșteră afară și am aflat o cizmă muerêscă; și eu nu m'am maĭ domirit, ticălosul de mine, că cursa ficlênuluĭ este, ci am luat cizma și am pus-o la pomulsălnic, și ĭar aromiĭu și nu'mĭ făcuĭ cruce. Incă maĭ vărtos. Am eșit și altă dată din peșteră afară și am văzut pe dracul, ca o muere frumoasă, și înbrăcată cu haĭne scumpe. Ear eu nu m'am maĭ priceput de acêstă drăcêscă aromêlă, ce îmĭ părê că este o muere adevărată, și zisăĭu : dincotro aĭ venit aicea? Iar ea începu a plănge cu amare lacrimĭ și nu 'șĭ putê să'șĭ oprêscă suspinul de plănsu mare și de lacrămĭ multe. O čuda mare de acêstă minune și de aromêla mê!

(1) cit. pom selnic.
(2) F. 26b.

Ши ръспꙋнꙁѫндꙋ-ми кꙋ ѡвїлїте боачете ѫчї ꙁѫсѫ: Єꙋ, мишѣль де ѧ, мъ ръспꙋнꙁꙋ невастѧ лꙋй Макарїе, фатѫ де синглитикь рѫвлѣнь къ мъ логодирѫ пъринцїй дꙋпъ дѫнсꙋль, кꙋ сѫла, фъръ вѡѧ мѧ, нетребꙋиндꙋ-мї а мъ мърита. Ши скъпѫндь еꙋ де ла џик ши де ла патꙋль чель де нꙋнтѫ амь фꙋџить лꙋꙟндь дрꙋмꙋль чель маре; ши некꙋноскѫнд дрꙋмꙋль амь лꙋать мꙋнцѫй ши пꙋстїиле ꙟн капь, ши ꙗтѫ к'ам немерит аича нещїиндь оунде мъ дꙋкь.

Dacă am văzut aşa, am început a plânge şi eu ([1]) cu dânsa. Atuncê răspunsă şi zisă : Eu, o ticăloasă, am fost o fată de grec, şi l au chemat Macarie, şi au vrut să mă mărite tatăl mieu, să mă dê după bărbat, ĭar eu n'am vrut. Deci când juca hora eu am eşit de am fugit, şi n'am ştiut calê încătro merg, şi numaĭ ce am dat preste ceĭ munţĭ şi preste cele văĭ până am nimerit aicê.»

Ꙗръ еꙋ, оун тикънть, тѡт ꙟнкъ фїиндь оуймит, о кредѧмь че гръѧще. Ꙗръ ѧ кꙋ мещершꙋгь мъгꙋлїѧ бїетꙋль мїеꙋ сꙋфлеть, ши еꙋ нꙋ причепїѧ, ꙟнгреꙋꙗт де пъкателе мѧле. Ши о лꙋѧю де мѫнѫ де ѡ дꙋшꙋ ꙟнтр'ачастѫ пещерѫ, ши желꙋиндꙋ-ѡ де фоаме ѫй дедю съ мънѫнче дѣчесть мꙋгꙋрь съ нꙋ моарѫ. Ꙗръ лакрѫмиле ей нꙋ съ май ѡпрїѧ ши'м ера сꙋфлетꙋль ѡвилить пентрꙋ дѫнсѫ, ши ерамь оуйтать нефъкꙋтꙋ'мї крꙋче; ши кѫндь фꙋ сара ꙟм фечю рꙋга оуйтит ши кꙋ оурѫть фечю слꙋжба лꙋй Х҃с. де вечернїе. ши м'ам кꙋлкать ла ѡдихнѫ.

Acêsta auziiu şi crezuĭu, ce grăea, o ticălosul de mine, şi o am apucat-o de mână, că'm părê că este muere adevărată şi o am băgat-o în peşteră. Iar ea tot plângê şi lăcrămile tot numaĭ înceta; eu mă temuĭu să nu leşi(ne) să moară, să'mĭ fie păcat; şi e-am dat ghindă să mănânce; şi sufletul meu au fost pridădit, şi ear nu mi-am făcut cruce, aromitul de mine. Şi să făcu noapte, şi ramăsăiu făr' de slujbă şi fără vecernia luĭ Hs̃. şi rămăsăĭu ca un nebun, nicĭ pavecerniţa nu'm citiĭu.

Ши еꙋ, оун тикънить дѣк' амь адормить, ꙗръ ѧ ꙟндатѫ вени лъngъ мине ши дешкиꙁѫндꙋ'мї лѣнка, 'ш аꙋ бъгать мѫна, ши мї-аꙋ пипъить тот трꙋпꙋль, ши ерамь ꙟн сѡмнꙋль мїеꙋ кꙋ тотꙋль ꙟнгреꙋꙗть. Ꙗръ еꙋ, оун тикънить, че нꙋ май подисасемь ниче оурмѫ де пъкать трꙋпъскь м'ам' оуймить кꙋ гѫндꙋль, мї-ам' ꙟндръџить де дѫнсѫ; ши амꙋ кꙋмꙋ-шь сосѫю ꙟнтр'ѫнс пъкать, ꙟндатѫ фꙋ невъꙁꙋтѫ де ла мине.

Iar ea mă pipăi preste tot trupul şi eu am adormit preste fire greu, şi văzuĭu în vis unde fac păcatu cu muerê aceĭa; şi când mă deşteptaĭu, ĭar muerê nu o am văzut-o ([2]).

([1]) F. 27a.
([2]) F. 27b.

Ши м'амь афлать еȣ, оуи тикънить, ꙁъкѫндь кȣ фаца 'н џѫс пре пъмѫнть, ка де сомнь греȣ; ши дѣка м'ам' трезить динь ꙟншелъчюна лȣй Сатань, мі-ам' венить ла фире, ши мї-ам сокотитȣ-'мї грешала, ш'ам' афлать къ-й мȣлтѫ, ши фъръ де самѫ фѡарте. Ши ешиндь динь килїе ам' плѫнс кȣ амарь, ши леий чеџіѧ нȣ мі-аȣ венит . й̃. ꙁѫле ла мѫнѫ, ши нȣ мѫ аскȣлта̀, кȣноскѫндь пъкатȣль миеȣ. Ѩръ еȣ, оунь тикъить, прѧвиндь леий де департе, мъ рȣга̀ лȣй Дȣмнъꙁъȣ съ мъ ѥрте дѣчастъ грешалъ. Ѩръ юбиторюл де ѡмь, Дȣмнъꙁъȣ, н'аȣ трекȣть рȣга ма, че мї-аȣ тримисȣ-мї леий. Ш'амь сокотит (1) съ мъ мȣть аюра ꙟнтр'алтѫ парте, съ нȣ мъ кȣм-ва̀ ꙟншель ѥръш, ши вой фи лепъдат де ла фаца Домнȣлȣй; ши м'ам скȣлат дѣм ешить де ла пеџіера ачѣста.

Шй дѣк'ам кълкать кале де 8 ꙁѫле, ѫмь астътȣ ꙟнаинте ꙟнџерȣль Домнȣлȣй зѫкѫндь : оунде те дȣчь, Макаріе? шї-й зѫсȣ : дȣкȣ-мѫ де фȣгь де фаца пъкателор мале. Ши'мї зѫсѫ ꙟнџерȣль : ѡ нспитѫ нȣ пȣтѣшь съ сȣфері, ꙟнторнъ ла килїе-ць; шї-й зѫшȣ : чине ешь тȣ, Доамне? Ши зѫсѫ : еȣ сѫнть Рафаиль, че'ц-амь ꙟндерептать

(1) f. 83 *b*.

Iar eu, ticălosul de mine, mă aflaĭu zăcând pre pământu, şi mă sculaĭu din soblazna draculuĭ, şi eşind afară din peşteră am plâns cu amaru. Iar lei văzând fără-de-legê mê ce am făcut, eĭ fugiră de la mine. Iar eu văzuĭu lei fugând de la mine, am căzut cu multe lacrămĭ ferbinţĭ către Dumnezeu, ca să'mĭ erte greşala că am făcut-o, şi am întorsu amândoĭ leiĭ spre mine. Şi au săpatu leiĭ adâncŭ pământ, şi am întrat eu acolo şi am rugat pre amândoĭ leiĭ, şi m'au îngropat pičoarile mele până la pept; şi am rămas eu acolo până la treĭ anĭ îngropat pentru fă(r)-de-legê mê.

Iar după aceĭ treĭ anĭ cu năstavul luĭ Dumnezeu să făcu o earnă grê şi foarte rê, şi de ger groaznec ce au fost au crăpat peştirê dêsupra capuluĭ meu, şi'm lumină de văzuĭu lumina ziliĭ, şi am dat slavă luĭ Dumnezeu că mi-au descoperit fără-de-legê mê, că'm zicê, că n'am venit să chiem dreptiĭ ci pre ceĭ păcătoşĭ.

кала ꙟнтр'акоаче. Ши дѣка'мь ѕѫсѫ аша фꙋ невъѕꙋть де ла мине. Ши'нторкѫндꙋ-мъ ла килїа ачаста, амь џенꙋнкиать наинта лꙋй Дꙋмнезъꙋ м̃ де ѕѫле ши м̃ де нопць немѫнкать.

Ши дѣка м'ам скꙋлать въѕꙋю пещера ачаста авѫндь лꙋминї ꙟн д̃ оунгюриле касїй; ши оунь бърбать ꙟн пој фиръ (1) ꙟмбръкать, ши кꙋнꙋнѫ де аꙋрь ꙟн капꙋль лꙋй кꙋ пїетри скꙋмпе; ши кѫнта̀ кѫнтекь прѣ слъвить ши черескь, ши гласꙋль лꙋй ка̀ де̇ нъродь маре кѫнтѫндь. Ши дѣка ѡбърши кѫнтекꙋль съ фаче миросѣлѫ страшникь, ши'ндатѫ съ фаче невъѕꙋть, ачела че с'аꙋ въѕꙋть.

Ши'ндатъ ꙗръшь ꙟнтрѫ̀ нꙋѡрь де фо́ь ꙟн пе́щерѫ ши кꙋлѣсѫ ача лꙋминѫ неповеститѫ динь касѫ, ши сꙋиндꙋ-сѫ нꙋѡрꙋль, съ фачерѫ тꙋнете, фꙋлџере ши кꙋтремꙋрꙋꙋрї (!); ши копачїй ши мꙋнцѫй ши пїетриле ши пасъриле че́рюлꙋи ѕбїера̀ кꙋ гласꙋрї маре, ѕѫкѫндь: агїос, агїос, агїос еіс кѵрїе! а́декѫ: ст҃ъ, ст҃ъ, ст҃ъ еси г҃и! че съ ѕѫче рꙋмънаше: свънтъ, свънтъ, свънтъ ещь Доамне! ши м'амь спърїать еꙋ, фе́цїй мїей, ш'амь фѡсть мꙋть с҃. де ѕѫле. Ши ле́ги аче́ща ера̀ трънтиць (2) ла пъмѫнть. ш'амь кꙋноскꙋть фе́цїй миеи, к'аꙋ фо́сть Домнꙋль і҃с. х҃с. кꙋ нꙋѡрїй ши кꙋ фо́кь ꙟнтрат ꙟн пе́щера ачаста, ши'л аꙋ свинцитꙋ-ль. Ши дѣтꙋнче, фїий миеи, м'ам рꙋгать съ мо́рю май бине,

(1) Glosă marginală : оуршинникь.
(2) Glosă marginală : ѡборѫць.

Decĭ ĭar cu voea luĭ Dumnezeu veniră leĭ amăndoĭ de mă dezgropară (1) din pămănt, de am eşit din groapă şi din peşteră afară; ĭar uşa peşteriĭ era luminoasă foarte, ĭar înlăuntru în peşteră, ĭar în lăuntru în peşteră(!) prê lucê lumina, şi mântuitorĭul nostru Is. Hs. sta în mijlocul peşteriĭ în chip de bătrăn şi dêsupra capuluĭ era stemă de aur, şi cănta minunat, şi glasul luĭ ca de bărbaţĭ pănă săvărşi căntarê. Decĭ veni altu glas de zisă : Aminu! Aminu şi în vecĭ Amin!

Decĭ au eşit şi s'au suit la cer, şi apoĭ venê norĭ de foc în peşteră şi să făcu cutremur mare şi tunet, şi apoĭ ĭarăşĭ veni norĭ de foc în peşteră, şi se făcu cutremur maĭ mare şi tunet şi fulger, şi toate pasările ceruluĭ cineşĭ în glasul eĭ striga : sfănt, sfănt, sfănt este Domnul nostru Savaoth! Iar eu, smeritul de mine, de frică şi de dragostê slaviĭ luĭ Dumnezeu şi a luĭ Hs. am căzut jos, şi n'am putut să grăesc pănă în noao zile. Şi văzind eu acêsta am proslăvit pre Dumnezeu. Şi am făcut (2) de când am venit în peşteră şaaptezăcĭ de anĭ, şi aşa alt nimic nu mi s'au întămplat; şi de când mi s'au arătat Hs. pănă acuma sănt patruzăcĭ şi optu de anĭ, şi acuma vă văzuĭu pre voĭ, fraţilor, de vă spuĭu ce am petrecut. Decĭ şi voĭ de găndiţĭ a răbda ale vrăjmaşuluĭ băntuelĭ,

(1) F. 28a.
(2) F. 28b.

де кѫтѣ съ фїȣ віȣ; ш'амь кȣноскȣть къ-й ѡмȣль ѡ немикѫ, ши м'амь спъріатѣ мирѫндь ши непричепѫндȣ-мъ кȣмь м'амь сподобитѣ а веда мінȣнї ка ачаста. Ши дѣтȣнча-с ѻ҃ де ай ши май бине ѡ доакѫ, ши ерамь атȣнче де м҃и де ай. Ꙗтъ ачаста-сѣ карі-аць аȣѕѫтѣ, фрацѫлѡр, ши в'амь спȣс ч'ам лȣкрать пре леме; съ мъ ертаць пентрȣ Дȣмнъзъȣ, ши ди-ц пȣта ши вой сȣфери ка ачаста, рѫмѫнець аича; ꙗръ де нȣ, Дȣмнъзъȣ съ въ ндерептаѕе динѣ кътр-ѡ аць венитѣ.

Ꙗръ нои́ чеꙗле пъкътош (1) дѣкъ аȣѕѫмѣ оунеле ка ачаста, слъвимь пре Дȣмнъзъȣ, ши адекъ сосѫръ леи́й амѫндои́ динь пȣстіе ши пȣиндȣ-ш сфънтȣлѣ мѫнȣле престе ѫншїй, ꙗȣ благословитѣ, ши къзѫрѫ де сънкинарѫ свънтȣлȣй Макарїе. Ши ѕѫсѫ кътръ нои́ свънтȣль Макарїе: пȣнець мѫнȣле ши вой ѫн капете-ле; ꙗръ нои́ кȣ фрикъ мȣлтѫ фачемь аскȣлтаре, шї-й ѕѫсъмь: дъ-не благословенїе, чинстите пъринте, съ не дȣчемь ѫн лȣме съ повестимь де тине, ши де свънта та петречере съ стрингъмь ѫн тоате бесѣричиле ши ѫн мънъстирї, ши ла Їерȣсалимь, ла прѣкȣвїосȣль епископь.

Ши фаче рȣгѫ маре ла Дȣмнъзъȣ пентрȣ нои́ ши не ѕѫсѫ: спъсѫцѫ-вѫ кȣ паче, сȣфлетеꙗїй мїей фїй, рȣгѫнцȣ-вѫ пентрȣ нои́. Ши не петрекȣрѫ леи́й трей ѕѫле; дачїй не съртȣтаръ оурмеле пичоарелор, ши сънтоарсъръ кътръ свънтȣль.

Ꙗръ нои́ кълъторимь кътръ лȣ-

(1) fol. 84a

voĭ rămâneţĭ aicê; ĭar de nu vreţĭ, Dumnezeu să vă păzască şi calê voastră să vă fie drêptă. Şi fu arătătorĭu întru tot adevărul.

Iar noĭ păcătoşĭ şi zmeriţiĭ auzind acêsta de la sfântul Macarie am slăvit pre Dumnezeu, şi am zis cătră el : blagosloveşte părinte, că voim să ne întoarcem la mănăstirê noastră, şi vom spune trudele şi ostenelile sfinţiĭ tale şi la toate mănăstirile; că pentru aceea ne-u adus Dumnezeu.

Iar sfântul al luĭ Dumnezeu Macarie făcu rugă multă pentru noĭ, ca să ne mântuească Dumnezeu. Şi nêu dat leiĭ să ne petrêcă şi să ne arate până la întunerecul până am (1) văzut stâlpul luĭ Alexandru; deci leiĭ s'au închinat cătră noĭ, şi s'au întors cătră sfântul Macarie.

Iar ĭubitorĭul de oamenĭ Dum-

(1) F. 29a.

ме ѡре че-ва̀ ѹ҆ѫле, ши сосѫндꙟ ла пъръѹ, ши пѹцѫнель адорминдь, фѹмꙟ апѹкаць де дѹмнъѹъещїй ꙟн-ѱерї, ши пѹшь ꙟн Ӏерѹсалимь. Ши дѣкъ не дещептъмь ши не въѹѹмь, амꙟ кѹѱеꙉгать мирѫндѹ-не че де кале, ши кѫтꙟ де гро́ѕникѫ ѡ тре-кѹмꙟ ка принꙟ вис, ш'амꙟ прославви-ть пре милостивѹль Дѹмнеѹъѹ. Ши фъкѫндꙟ рѹгъ пре скѹрть пре ла то́ате свинꙉге ло́кѹрї, нѣмꙟ ꙟнторсꙟ ла̀ мънъстира но́астръ, дѣмꙟ по-веститꙟ кълѹгърашилѡр кѫте въ-ѹѹмь ши пъцѫмь; ши де свънтѹль Макарїе де то́ате амꙟ спѹс, ка аѹ-ѹѫндꙟ де свинцїа-са̀, съ прославаскѫ пре́ пъринꙉгеле, ши фїюль ши свън-тѹль дѹ҆хь, кърѹа-й слава ши пѹ-тѧрѧ ꙟ вѣчь де вѣчь. Ӕмень.

nezeu, nêŭ ferit pre noĭ şi nêu păzit prin toate limbile, până am ajuns la Erusalimu, şi apoĭ mersăm la mănăstirê noastră şi am povestit de acestê de toate cu puterê luĭ Dumnezeu, şi cu ajutorĭul sfântuluĭ; că a luĭ este slava şi puterê. A tatăluĭ şi al fiĭuluĭ şi al sfântuluĭ duh, şi acum şi pururê şi în veciĭ vecilor. Amin.

Dr. M. Gaster.

O ESCURSIUNE IN BULGARIA.

[Fine] (1)

5. **De la Gabrova la Selvi.** La 12 ore luându-ne ḑiua bună de la Primar şi de la gazdă, am plecat la Selvĭ, precedaţĭ de doĭ gendarmĭ şi însoţiţĭ de Gradonacélnicu şi de părintele Ştefan Protoiereul, carĭ ne aŭ acompaniat până la Selvi, unde aŭ şi mas, şi apoĭ s'aŭ inturnat a doua ḑi la Gabrova. De la Gabrova la Selvi este cale de 3-4 ore. Soséua merge printre munţĭ. In drépta munţiĭ sînt maĭ micĭ şi la vârf cu zimte înalt de stâncĭ, sub zimte pădure. Din a stânga munţĭ maĭ înalţĭ, ér în mijloc vale cu ogóră şi cu fâneţe. La jumătatea căiĭ se sfârşesce plasa Gabroveĭ, şi se începe ocrugul (districtul) Selvi. Aicĭ ne aŭ întâmpinat 3 gendarmĭ trimişĭ de la Selvi. Pe cale în două locurĭ ne aŭ întâmpinat săteniĭ şi ne aŭ felicitat de bună venire, spuindu-ne că eĭ cunosc bine România. Unul din eĭ a vorbit chĭar romănesce şi ne a spus, că el a trăit 16 anĭ în România, anume: în Bucurescĭ, Ploescĭ, Galaţĭ. De pe valea, pe care se întinde şoséua am văḑut de aprópe partea cea maĭ înaltă a Balcanilor despre Rumelia. Ea se chiamă bulgăresce *Stara Planina*, éră turcesce: *Kogea Balcan* (Muntele cel mare). Vârful luĭ era încărcat de omăt, carele, mi s'a spus, continuă acolo până în luna luĭ Iuniŭ.

La un sătuleţ am privit la o mică horă bulgăréscă, şi am văzut aceléşĭ jocurĭ ţărănesçĭ ca şi în România.

Cum ne am oprit noĭ să privim la horă, care atuncĭ se începea, curând ne aŭ înconjurat maĭ mulţĭ săteni, éră fetele care începuse a juca, fu oprite de modestia lor, şi aŭ venit de mi-aŭ sărutat mâna. Fiind-că noĭ vorbém românesce, unul din locuitorĭ a început şi el a vorbi cu noĭ romănesce, éră alţiĭ de prin prejur prin mina lor veselă şi prin semnele de aprobare ne da a înţelege, că şi eĭ pricep vorba nóstră. Fetele şi câţĭ-va flăcăĭ, după cererea nóstră, aŭ început a juca hora. După cât-va timp am ḑis Bulgaruluĭ, care vorbea cu noĭ romănesce, să spună fetelor să jóce alt joc. Atuncĭ el a strigat la

(1) Veḑĭ *Rev. p. Ist., Arch. şi Filolog., Vol. IV, pag. 501 532.*

ele : «*Igraïtè za brâû* ! Adică : *jucaţî de brâû*. Fetele tóte s'aŭ prins de bele şi aŭ început a juca iarăşî ca în România. Acésta încă ne aŭ făcut o plăcută impresiune, arătându-ne legătura seculară ce esistă între obiceiurile Bulgarilor şi Românilor.

La 6 chilometre înainte de Selvi ne-aŭ întîmpinat d-l prefect Ivan Drafov, acompaniat de sub-prefectul, de kmetul şi de namestnicul episcopuluî din Tîrnov, ne-aŭ felicitat de bună venire şi ne-aŭ condus în oraş. La 3 chilometri înainte de Selvi délurile din drépta se depărtéză şi forméză un cerc larg împrejurul oraşuluî, şi tot de o dată o câmpie întinsă acoperită cu semĕnăturî şi fîneţe; prin mijlocul acestuî câmp şi pe lêngă oraş curge rîul Ruşiţa, carele se obârşeşte în Balcanî, şi se varsă în Iantra, pe calea ce duce de la Béla la Tîrnov. Am trecut rîul pe un pod mare de piatră. frumos şi solid, construit de Turcî. La marginea oraşuluî ne aştepta un numeros public, de aceïa noî, ne am oprit acolo, unde un professor ne-a întîmpinat cu un mic discurs, în carele a esprimat cu căldură părerea de bine pentru visita nóstră, şi recunoscinţa pentru simpatia şi azilul ce tot-d'a-una aŭ găsit Bulgariî în România, precum şi stima către Regele şi Guvernul român.

Eŭ am mulţumit şi î-am asigurat, că Româniî aŭ iubit şi iubesc pre Bulgarî ca pre nişte prietinî secularî, şi aceste legăturî sper că se vor strînge tot maî mult şi de acum înainte.

Selvi este numire lăsată oraşuluî de Turcî, Bulgariî il numesc *Sevlievo*, fără ca să ştie cine-va derivarea acestuî nume.

In oraş ne era pregătită gazda la casa unuî neguţĕtor. Casa era nouĕ. de o construcţie modernă şi bine mobilată, situată pe malul Ruşiţeî. După puţină pauză mi s'a spus, că poporul ne aştéptă la biserică, de aceïa m'am dus acolo împreună cu prefectul şi cu d-l N. Kuciucov, kmetul oraşuluî. Biserica catedrală este mare şi frumósă, tot în stilul celor ce am descris în urmă. Acolo am felicitat şi bine-cuvêntat pe cetăţeniî din Selvi, apoî ne am înturnat la gazdă. unde ne-aŭ visitat şi felicitat professoriî oraşuluî.

Selvi are o populaţie ca de 7000 locuitorî, douĕ bisericî cu 5 preoţî, un gimnasiu real cu 4 clase, aı căruïa professorî toţı sînt elevî aî gimnasiuluî din Gabrova. Maî sînt douĕ şcóle primare, una de băeţî, alta de fete. Şcolarî în Selvı sînt aprópe 1 000. Se construesc acum douĕ edificiî marî, unul pentru gimnasiŭ, altul pentru spital.

In Selvi am găsit maî multe persóne, care vorbeŭ româneşte, voiŭ aminti câte-va: un preot, sub-prefectul, inspectorul şcólelor, preşedintele tribunaluluî, D. Pulov; prefectul încă cunoştea România. Inspectorul şcólelor mi-a dat maî multe informaţiunî despre şcole, anume: In Bulgaria sînt şcóle de băeţî şi de fete prin tóte satele. Şcólele se întreţin de comune. Guvernul le dă ajutóre pentru construirea localelor. Am vĕzut prin sate edificii şcolare maî cu câte douĕ etagiurî. Guvernul tinde a deprinde pre popor cu datoria de a îngriji pentru instrucţia copiilor, ca cu o datorie morală inerintă părinţilor, ca şi aceïa de a le procura hrana fisică, fără a o aştepta de la guvern. Părinţiî cu

dare de mână trimit pe fiii lor la şcólele din streinătate după ce sfirşesc în ţară cursul gimnasial, anume : în Rusia, în Franţa, în Anglia, în Bohemia (Praga), în Croaţia (Agram), Viena. Funcţionarii actualî şi professorii sînt tinerî de aceïa, cari s'aŭ instruit în Rusia, în Romania şi prin alte ţĕrî ale Europeï. Cu 30—40 ani în urma, cand in Bulgaria nu erau încă şcóle, Bulgariï işî trimetéŭ copiiï lor la invĕţătură maï mult în Rusia : Odesa. Kişineŭ, Kiev, Mosqua, Petersburg, etc., unde se găséŭ o mulţime de copiï bulgarî prin tote şcólele începênd de la cele primarî, şi apoï continuând prin gimnasiï, seminariï, Academiï şi Universităţï.

Maï pe urmă cu fondurî de la Bulgariï bogaţî şi cu ajutorul guvernuluï rusesc, s'a format în Nicolaev un gimnasiŭ cu internat, anume pentru tineritul bulgar. Toţî aceï elevî întorcêndu-se în ţara lor, au format pleiada bărbaţilor, carî aŭ pregătit eliberarea Bulgarieï de sub jugul turcesc. O parte din eï s'aŭ deşteptat şi cultivat în România, în şcólele din Bucureştî şi altor oraşe, maï pe urmă în gimnasiul din Bolgrad, înfiinţat acolo de guvernul român, după cedarea Besarabieï către Moldova prin tractatul de Paris.

Din balconul caselor unde eram găzduiţî, se vedea forte bine omătul de pe Kogea-balcan, şi séra chiar se simţiaŭ efectele apropiereï luï.

6. **De la Selvi la Lovcea.** Am mas o nópte în Selvi şi a doua zi lunî, 14 Maiŭ, la 11 ore diminéţa, luându-ne ziua bună de la buna nóstră gazdă, ne-am dus de am vizitat pe d-nul prefect la gazda sa. Prefectul era strămutat acolo de la Sviştov, abïa de câte-va zile Am fost primiţî de d-luï şi de soţia d-sale cu multă politeţă şi dragoste. Am eşit din Selvi, acompaniaţî de prefectul, de sub-prefectul şi de kmet, cari ne-aŭ petrecut cale de o jumĕtate oră. Apoï luându-ne adio şi mulţumindu-le de ospitalitate şi de amicala primire, am continuat calea spre Lovcea, saŭ, cum o numesc Bulgariï *Lovecĭ*, precedaţî de doï gendarmî, ca conducĕtorî, cari ne-aŭ însoţit, pînă ce'î aŭ schimbat alţiï, trimişî de la Lovcea.

Soséua se întinde peste văï şi delurî, paralel cu Kogea-balcan, ale căruïa vêrfurî zăpădóse se ivesc din când în când peste cele lalte delurî. Văile sînt acoperite cu ogóre, şi puţine sate; munţiï despre Kogea-balcan sînt acoperiţî cu pădurî, éră délurile despre Dunăre sînt góle, cu rîpî de stîncî, cu puţinî copacî, şi cu locurî sterpe; dar cu cât călĕtorul se apropie de Lovcea, délurile se micşoréză şi sînt acoperite cu semĕnăturî şi cu viï. Pe cât am observat în trécăt pădurile Balcanilor se compun din stejar, fag, frasin, plop, teiŭ carpăn, mestécăn. Brad n'am vĕzut nicăirî. Mi s'a spus că este numaï la Kogea-balcan puţin şi în locurî greu de strebătut. De aceïa, nicăiri nu se vede vre o casă acoperită cu şindrilă ca in România, ci casele sînt acoperite cu olane; cele moderne cu tinichea De la Tîrnov spre Lovcea, casele sînt acoperite cu lespezî marî, puse rîndurî unele preste altele. Grindele de brad pentru construcţiunî se procură din România.

Cale de o oră înainte de Lovcea ne-a întîmpinat sub-prefectul de acolo, un tînĕr drăgălaş, carele ne-a felicitat româneşte, de bună venire; în conversaţia

ce am avut ne-a spus, că el a trăit 14 anĭ în Giurgiu, unde a învĕţat în şcóla bulgară de acolo. Ajungênd în vîrful délului, sub carele este situată Lovcea, am găsit două monumente rusescĭ, ridicate acolo spre amintirea luptelor urmate în ultimul resboiŭ ruso-turc. In Lovcea soséua pogóră pe un pripor mare Oraşul este situat în fundătura uneĭ văĭ, încongĭurat despre rĕsărit şi méză-zi, cu délurĭ înalte de stîncă la vîrfurĭ încununate cu zimte de stîncĭ ca la Tırnov, éră cóstele acoperite cu un crîng des, unde în luna luĭ Maiŭ privighetorile încântă omenirea. Oraşul este aşezat parte pe cósta délului despre méză-zi, parte pe valea cea întinsă spre nord-vest. Prin oraş trece rîul Osma, carele venind din Balcanĭ, a spart délurile stîncóse de la sud, formând strîmtórea stîncósă a Lovceĭ. Peste Osma se trece în oraş pe un pod lung de pĭatră acoperit şi formând o hală lungă, în carea de amêndouĕ părţile sînt aşezate două rîndurĭ de prăvălióre, unde neguţĕtoriĭ vînd şi meşteriĭ îşĭ esercitéză meseriele lor. Oraşul are 6000 de locuitorĭ, treĭ bisericĭ, o şcólă primară, unde nvaţa copiiĭ de amêndouĕ sexele, două şcóle secundare cu treĭ clase, una pentru băeţĭ, alta pentru fete. Dorinţa mea a fost, ca să găzduesc la mitropolitul Nathanail, vechiul meŭ amic şi coleg din Academia de Kiév, unde am petrecut câţĭ-va anĭ împreună între aniĭ 1848—1851. De aceĭa Pré Sfinţitul Nathanail ne aştepta şi ne a primit cu mare bucurie. Nu'l vĕzusem de vre-o 20 de anĭ. M'a surprins bĕtrîneţea sa şi albéţa păruluĭ. El trebue să aibă vêrsta de 70 de anĭ. Acest bĕtrîn respectabil merită ca să fie maĭ bine cunoscut, chiar pentru românĭ.

El este originar din Macedonia, vorbeşte bine românesce, fiind că a trăit mult timp prin Besarabia şi România. El de timpuriŭ fu dus la muntele Aton în Monastirea bulgară Zograful, unde avea un unchiŭ, carele a fost acolo egumen. Unchiul seŭ l'a trimis în Besarabia, unde a învĕţat în Seminariul de la Kişineŭ, apoĭ a trecut în Academia theologică de la Kiev, unde de asemenea a fost ajutat de unchiul seŭ. Eŭ când m'am dus la Academia de la Kiev l'am găsit acolo. În Kiev atuncĭ eraŭ prin şcóle o mulţime de copiĭ şi junĭ din Bulgaria la învĕţătură, şi toţĭ veniaŭ la Nathanail, carele era pentru eĭ ca un tată ajutându ĭ şi ţinênd corespundenţă cu părinţiĭ lor. El era de pe atuncĭ un mare patriot bulgar. In Academie era obligat fie-care student, la finele cursuluĭ, să scrie o disertaţie sciinţifică asupra uneĭ these pe care şi-o alegea singur, şi după care i se da nota finală şi se clasifica.

Nathanail ş'a ales thema despre starea actuală a Bisericeĭ în Bulgaria, şi despre abusurile ce comitea acolo clerul grecesc, esploatând poporul şi împedicând desvoltarea luĭ intelectuală şi morală. Disertaţia descriea acestea fără cruţare şi chiar vehement. Ea n'a plăcut corpuluĭ profesoral academic, carele avea multă stimă pentru patriarchie şi nicĭ cunoscea în detail starea Bisericelor din Orient; de aceia a fost respinsă. Nathanail înse n'a scris alta, şi după finirea cursuluĭ, ducêndu-se la Praga, o a tipărit şi respândit în Bulgaria.

Întorcêndu-se la muntele Aton, nu têrḑiŭ fu rênduit Egumen la Monastirea Dobrovĕţul din Moldova, monastire care din vechime era închinată Mona-

stireĭ Zografuluĭ. Acolo a egumeni pânĭ la secularisarea Monastirelor închinate. Între acestea se înființase în Constantinopole exarchatul bulgar și se cereaŭ Episcopĭ bulgarĭ pentru eparchiele bulgare. Nathanail fu chirotonisit Mitropolit pentru Mitropolia Ochrideĭ, unde s'a și instalat, dar fiind-că la Constantinopol Patriarchia sinodicesce declarase pre Bulgarĭ și pre Episcopiĭ lor *schismaticĭ*, Greciĭ și Româniĭ Cuțovlachĭ din eparchia Ochrideĭ l'aŭ privit dușmănesce.

Cuțovlachiĭ însĕ, cunoscêndu-l maĭ de aprópe, și audind de la el îndemnurĭ de a'șĭ forma șcóle românescĭ, și a ceti românesce prin bisericĭ, éră nu grecesce, aŭ început a simpatisa cu el și a se atașa de dênsul, consultându-l la tóte nevoile lor politice și bisericescĭ.

Nathanail a administrat eparchia Ochrideĭ pânĕ în timpul resbeluluĭ din urmă. — Când după închierea păceĭ, a vĕdut el, că Ochrida și Macedonia remân tot sub dominația turcéscă, mâhnirea luĭ a fost până la desperare, în cât precum mi s'a spus, el plănuia prin propriele sale puterĭ morale să formeze dintre Bulgariĭ și Româniĭ Macedonieĭ o republică neatârnată în munțiĭ Macedonieĭ, ca un alt Munte-Negru. Dar turciĭ, cunoscênd în el un dușman periculos, l'aŭ isgonit din Ochrida. Nathanail a venit în Bulgaria, și aicĭ fu numit locotenent al Eparchieĭ Lovcea, al căreia Mitropolit Iosif, fiind ales exarch, trăesce în Constantinopole, păstrându-șĭ titlul de Lovcean și drepturile sale la Episcopia Bulgarieĭ

Pré Sfințitul Nathanail în Lovcea n'a găsit nicĭ casă de lăcuit; de aceea dupre mijlocirea sa Guvernul bulgar a cumpĕrat de la un turc două case cu o giamie, tóte încongiurate cu ziduri de piatră. Casele sînt cu două etage, însĕ vechĭ, dar încăpĕtóre. Casele acestea sînt împreunate prin un coridor de lemn. În aceia care la turcĭ se chiamă salamanlîk [adică unde locuiaŭ bărbațiĭ], s'a aședat Cancelaria Mitropolieĭ, éră în ceea-laltă, haremul, unde locuiaŭ muerile, lăcuesce Mitropolitul, și treptat le repareză. A format și o grădină; din giamie are gând să'șĭ facă o capelă. Casele sînt situate drept pe malul Osmeĭ, în cât Pré Sfințitul Nathanail, spre a face trecătóre pe lângă ograda sa, a trebuit să facă un zăgaz, ca să maĭ depărteze puțin curgerea rîuluĭ. Peste Osma se începe un crâng frumos, care se întinde pe dél până sub zimțele stâncos. Aceste prejmele daŭ noueĭ Mitropoliĭ o privire desfătătóre.

In Lovcea aŭ fost 800 de case turcescĭ, dar acum aŭ remas numaĭ vre-o 200 lăcuite de turcĭ. Cele-lalte orĭ s'aŭ cumpĕrat de bulgarĭ, orĭ aŭ rĕmas pustiĭ. Prefectul de Lovcea, când am sosit acolo, era absent, dus spre a împăca o céртă la granița despre Rumelia între Rumelioțĭ și bulgarĭ pentru locurile de hrană. In Lovcea ca și în cele-lalte orașe bulgărescĭ ce am percurs, casele sînt construite dupre maniera turcéscă, de lemn, fără plan, și fără gust; ulițele pré strimte, ogrădile îngrădite cu pétră, fără var saŭ lut, ci numaĭ cu nisce stinghiĭ de lemn, care óre-cum conțin petrele și daŭ direcție zidireĭ.

Am mas o nópte la Lovcea. In acel timp era mare secetă acolo, dar adoua-zi ne-a bucurat o ploiță, care a răcorit atmosfera și ne-a pregătit și nouă

drumeților o cale bună și plăcută. La 12 ore Marți, luându ne ḑiua bună de la bunul Mitropolit Nathanail, am urmat calea nóstră spre Plevna, carea era ultima stație a călătoriei nóstre prin Bulgaria.

Domnul Sub-prefect George Raicov ne-a acompaniat o bucată de loc, apoi l'am poftit să se întórcă îndărăt, mulțumindu-i pentru prietinie. Pe câmpiile de lângă Lovcea sînt multe monumente rusesci, care amintesc de luptele ce aŭ avut acolo Rușii cu Turcii.

7. **De la Lovcea la Plevna.** — Șoseaua de la Lovcea la Plevna merge earăși peste déluri și văi

Cu cât se depărtéză cine-va de Balcani spre Dunăre, cu atâta délurile se fac mai mici, și în loc de păduri se acoper cu semănăturĭ

După 5 ore de călătorie am ajuns la Plevna, saŭ cum o numesc bulgarii «Pleven». Aprópe de oraș ne-a întîmpinat preotul Antonie, namestnicul [protoereul] acompaniat de câți-va preoți și de ajutoriul primarului D. Theodor Dimitrov, carele vorbea românesce și ne-aŭ felicitat de bună venire.

Când pogori în Plevna pe șoséua de la Lovcea, în vale, în laturea dréptă se înfățoșéză temeliele unei vechi cetăți saŭ castel, zidit din petre cioplite. Temeliele acestea acum sînt acoperite désupra cu pământ, carele a crescut preste dênsele.

Tradiția locală spune, că acolo aŭ fost castelul unuia dintre vechii voevoḑi ai Bulgariei, anume Michal Beiu, carele poseda atât Plevna, cât și satele de prin pregiur; că el se trăgea din familia țarilor bulgăresci. După cucerirea Bulgariei de Turci, Michal vĕḑênd, că nu va putea resista, s'a supus și el și apoi a primit Islamismul, prin care a dobândit favórea Turcilor și titlu de Beiu. Cu modul acesta el și urmașii lui aŭ stăpânit cetatea și locurile pendinte de ea timp îndelungat. El s'a înmormântat întru-o giamie din Plevna, carea acum s'a stricat, după resbelul din urmă.

Se ḑice că urmașĭ de ai lui deposedați însă de mult de vechile lor posesiuni, ar fi esi tând și astăḑi printre turci.

În Plevna am găsit gasdă pregătită la un neguțitoriŭ, unde am fost salutați de mai mulți cetățeni, între carii Doctorul Drumev, carele ș'a făcut studiele sale medicale mai întâiu în școla de medicină din Bucuresci, apoi a fost câți-va ani medic de plasă în județul Brăila, de unde s'a dus în Franța și ș'a completat studiele la Montpelier. În Plevna am făcut cunoscință cu D. Molov, Ministru instrucțiunei din Bulgaria, carele venise de la Sofia, spre a se înțelege cu Plevnenii despre înființarea unui gimnaziŭ real în acest oraș.

D nul Molov este doctor în Medicină; ș'a făcut studiele sale în Mosqua. Din conversația ce am avut cu D-lui am vĕḑut că este un bărbat distins prin cultură, prin iubirea de țară, prin zelul pentru instrucție, precum și prietenie către Români.

Plevna are vre-o 10,000 locuitori, are școle primare de băeți și fete, și curênd va avea și un gimnaziŭ real. Are două Biserici mari, una mai veche, pe jumĕtate în pământ, și alta désupra pământului, amândouĕ în cunoscutul

deja stil bizantino-bulgar. Plevna aparține la Eparchia Vrața, carea este vacantă și se administréză de un locotenent, Archimandritul Constantin, carele lăcuesce în Vrața. El este un bărbat distins prin instrucțiune, pe carea o a dobândit în școlele Europeĭ și în Roma, unde aŭ fost trimis cu cheltuéla Pré Sfinţitului Grigorie Mitropolitul de Rusciuc. Pré Cuvioșia sa m'a felicitat prin o telegramă, în carea a esprimat sentimentele sale prietenescĭ către România și Biserica eĭ. — Eŭ din parte'mĭ 'ĭ-am respuns esprimând aceléșĭ sentimente frățescĭ către Bulgaria și Biserica eĭ (1).

Plevna este situată întru o înfundătură, formată de délurile ce o 'ncungiură. Délurile acestea o încungiură în maĭ multe seriĭ. Două din seriile acestea de délurĭ încungiurătóre aŭ fost ocupate de oștile turcescĭ ale luĭ Gazi Osman, carele îșĭ așeḑase pe dênsele tabiele saŭ redutele sale. Délurile cele maĭ depărtate aŭ fost ocupate de oștile împresurătóre, rusescĭ și românescĭ. Urmele tabielor turcescĭ se věd de departe.

De la gazda mea priviam în partea despre nord reduta Grivița, pe carea o aŭ luat soldațiĭ românĭ.

Plevna are viĭ multe și vin fórte bun, carele a fost premiat la diferite esposițiunĭ europene. In timpul petrecereĭ nóstre la Plevna era mare secetă, în cât vitele nu găsiaŭ hrană pe imaș. Inainte de resbel în Plevna aŭ fost mulțĭ turcĭ lăcuitorĭ, și multe giamiĭ, acum însă aŭ remas puține, și giamiile lor cele maĭ multe s'a destrus de către bulgarĭ și rușĭ după finirea resbeluluĭ. Casele turcescĭ s'aŭ cumpărat de bulgarĭ, cariĭ acum construesc în locul diformelor case turcescĭ, case nouĕ dupre maniera europeană.

A doua ḑi Mercurĭ, 16 Maiŭ, acompaniațĭ de părintele Antonie namestnicul, și de un alt preot, precum și de doĭ tinerĭ funcționarĭ, ne-am dus să visităm monumentele române de la Grivița și Opaneț.

În marginea satuluĭ Grivita, carele este situat pe dél, este monumentul cel maĭ frumos, anume capela română, construită de câțĭ-va anĭ de guvernul român, în amintirea resboiuluĭ pentru emanciparea Bulgarieĭ, resboiŭ, la carele aŭ participat și Româniĭ împreună cu oștile imperiale rusescĭ. Capela Română de departe are aerul uneĭ cathedrale. Ea are forma patrată, înaltă, și încoronată de o cupolă, acoperită cu tablă de fer și cu cruce poleită. Este construită tótă din pétră cioplită; constă din patru arcade, în mijlocul cărora este câte o feréstră mare: désupra arcadelor se înalță cupola. Interiorul Bisericeĭ este zugrăvit curat de un zugrav român.

In cupolă este representat pantocratorul, éră pe păreţĭ deosebițĭ Sânțĭ, între care și Sânta Parascheva, carea cu deosebire este venerată atât de românĭ, cât și de bulgarĭ. În partea despre apus sînt portretele Regeluĭ și Regineĭ, pe stâlpiĭ arcadeĭ despre rĕsărit, atârnă două coróne de stejar artificiale, cu două lente albe atârnânde, pe care se cetesc aceste cuvinte, scrise cu li-

(1) M'am informat din jurnale că Archim. Constantin în vara acésta trecută fu ales definitiv Mitropolit al Vrațeĭ.

tere de aur: în drépta, «Regele și Regina Românieĭ, ostașilor românĭ, ce aŭ sciut să móră pentru a'șĭ face datoria»; în stânga: «Ostașilor Românĭ, căḑuțĭ vitejesce în fața Plevneĭ . In partea despre méḑă-ḑi jos pe stâlpul arcadeĭ, este scrisă pe o lespede următórea inscripție: «In amintirea bătălieĭ încoronată de isbândă la 30 August, și a luptelor de la 27 August, 6 Septemvrie și 6 Octomvrie 1877». Pardoséla constă din lespeḑióre octogone de Marsilia, colorate roșu și alb, care formézä un plăcut mosaic. Lângă inscripție la păretele despre méḑă-ḑi este o deschiḑĕtură în pardoselă, prin carea pe maĭ multe trepte se pogóră în o criptă ce este sub capelă. Cripta este boltită, are ferestre și sub ferésta de la méḑă-nópte sînt așeḑate două lavițe largĭ, pe cea désupra sînt clădite ca vr'o sută de țesturĭ saŭ căpățânĭ de ale soldaților românĭ, morțĭ în resboiul pentru liberarea Bulgarieĭ; éră cea de desupt este plină cu óse de ale acelorașĭ soldațĭ. Atât țesturile cât și ósele sînt albe ca zăpada. In unele țesturĭ se vĕd găurile, prin care aŭ trecut glónțele mortale. Dinaintea acestor osemințe este atârnat un candelabru de fer cu douĕ luminărĭ și cu o candelă, care în momentul visiteĭ nóstre eraŭ aprinse Am părăsit catacomba cu ochiĭ plinĭ de lacrîmĭ, gândind la gloria, ce aduce unuĭ popor vitejia și abnegația soldaților sĕĭ. Soldațiĭ românĭ cu sângele lor aŭ scris o pagină neștérsă în istoria modernelor staturĭ România și Bulgaria!

Capela este încungiurată cu un șanț plântat cu gard viŭ, carele s'a prins fórte bine. Aŭ fost plântațĭ și arborĭ în curtea capeleĭ; dar nu s'a prins nicĭ unul, în cât trebue a'Ĭ plânta din noŭ. La pórta curțeĭ este o căsuță frumușică de cărămidă, în stilul elvețian, acoperite cu table de fer și văpsite roșu, pentru păzitorul capeleĭ, carele este un lăcuitoriŭ din satul Grivița. Mi s'a spus acolo că capela acésta a costat pe guvernul român 75,000 de francĭ.

Când am ajuns la satul Grivița, ne-a întîmpinat kmetul satuluĭ, cu decorațiune românéscă, împreună cu consilieriĭ sĕĭ, și cu alțĭ sătenĭ, cariĭ ne-aŭ însoțit în visita nóstră la capelă. Eĭ ne-aŭ pregătit și un dejun, pe carele l'am luat în căsuța capeleĭ, împreună cu săteniĭ. Dejunul consta din un mel fript, pâne de casă și vin de al Plevneĭ.

Săteniĭ din Grivița n'aŭ Biserică, și eĭ se uĭtă cu jind la capela română, și doresc ca să devină biserică a lor, unde să se pótă face servițiile religióse. Acésta s'ar putea ușor, dacă i s'ar face o mică têmplă cu un mic prestol la păretele din fund despre rĕsărit, și apoĭ să se sfințéscă. Eĭ s'ar obliga să o întrețină tot-deauna în bună stare.

Luându-ne adio de la săteniĭ Grivițenĭ ne-am îndreptat spre délul cu reduta Grivița, carele este maĭ departe spre méḑă-nópte, și este maĭ înalt. Trecênd pe lângă un șanț sub délul cu reduta Grivița, am fost surprinșĭ de vederea unuĭ șerpoiŭ de o lungime și grosime estraordinară, cum n'am vĕḑut nicĭ odată; el ședea grămadă pe dâlma șanțuluĭ. Dar la apropierea nóstră el s'a retras în gaură, și un bulgar ce ara în apropiere, în zadar l'a așteptat cu un ciomag, ca să'l omóre, el n'a maĭ eșit; companioniĭ noștriĭ ne-aŭ spus, că pe acolo adese-orĭ se întâlnesc de aceștĭ șerpĭ urieșĭ, cariĭ bulgăresce se chiamă

«smoc». că eĭ nu sînt vĕtămătorĭ ; dar că se apără în contra duşmanilor încolăcindu-se împregiurul lor şi strîngêndu'ĭ ţépăn. Urmând călătoria nóstră pe cósta déluluĭ cu reduta, am întâmpinat pe cóstă maĭ întâiŭ un frumos monument rusesc, în formă de obelisc, înalt ca de treĭ stânjenĭ; el este zidit din peatră cioplită, pus pe patru rândurĭ de trepte de pétră, şi îngrădit cu grilagiŭ de fer; din tuspatru laturile are table lungăreţe de tuciŭ cu inscripţiunĭ aurite. Pe laturea despre méḑă-ḑi se însamnă polcul 12-lea Penzensky căruia aparţineaŭ soldaţiĭ morţĭ în ḑiua de 18 Iunie 1877. In partea despre apus numele oficerilor morţĭ, în partea despre méḑă-nópte cuvintele Evanghelistuluĭ Ioan XV 13: «Nu este maĭ mare dragoste, de cât a'şĭ pune sufletul pentru prietinĭ». In partea despre rĕsărit se spune, că acolo aŭ perit în ḑiua de 18 Iuniŭ 6 feldfebelĭ, 36 unteroficerĭ şi 355 soldaţĭ.

Puţin maĭ spre nord de la acest monument este aşezat un monument romănesc pe dél între reduta turcéscă şi şanţul romănesc, prin carele óstea română s'a apropiat de reduta Griviţeĭ. Monumentul romănesc are o înălţime ca de 3 metri, este aşeḑat pe două rîndurĭ de trepte de pétră; este zidit de petre cioplite, are formă conică şi désupra o cruce de marmură négră împuétă. Pe partea despre nord are aceste cuvinte scrise cu litere de aur: «Cine luptă vitejesce, nemuritor iĭ rĕmâne numele».

De la reduta turcéscă până la şanţul romănesc este o distanţă numaĭ de 34 de paşĭ. Din şanţ se vede mina pe sub pămînt, carea era menită, la cas de trebuinţă, să arunce reduta turcéscă în aer.

De aicĭ se vede tótă întinderea şanţuluĭ săpat de soldaţiĭ românĭ până la Griviţa.

Şanţul se începe de la délul opus Griviţeĭ, pogóră cósta déluluĭ, trece valea, apucă la dél prin pădurice şi vine până la reduta Griviţa, unde ne maĭ putênd săpa désupra pămîntuluĭ aŭ făcut mina, de carea am amintit.

În prejmetele reduteĭ locul este spârcuit şi găurit de bómbe şi presărat cu bucăţĭ de bómbe, de patróne, pătruntaşe, óse uscate. Pe délurile din prejurul Plevneĭ este o mulţime de monumente rusescĭ, din rĕsboiul din urmă, unele maĭ marĭ, altele maĭ micĭ; unele în formă de obeliscurĭ, altele în formă de morminte, altele simple crucĭ, puse parte de guvernul rusesc, parte de familiele oficerilor morţĭ în bătălie.

Pe délurile din pregiurul Plevneĭ se vĕd urmele redutelor turcescĭ, care mi s'a spus, eraŭ în numĕr de 40. Pe un dél înalt, pe sub carele duce şoséua la satul Griviţa, era tabia principală, de unde comanda Gazi-Osman. Două rândurĭ de délurĭ în pregiurul Plevneĭ eraŭ ocupate şi fortificate de turcĭ; apoĭ de la al treilea rând înainte eraŭ oştile asediatóre, între care Româniĭ ocupaŭ posiţiunile de la Griviţa spre Opaneţ.

Pogorându-ne de pe holmul Griviţeĭ am apucat calea spre Plevna, până în valea păràuluĭ ce curge prin oraş, apoĭ am luat şoséua pe vale, spre apus, spre Vid, ca să mergem la holmul Opaneţ. Valea acésta este lungă de vr'o şépte chilometre; este formată de două délurĭ ce merg în paralel, unul în partea

despre nord, altul în partea sudică, până la rîul Vid La capĕtul délului despre Vid în partea sudică sînt monumente rusescĭ, éră la capĕtul despre nord este un holm inalt, carele se chiamă Opaneţ, unde este un monument românesc, la carele noĭ ne am îndreptat spre a'l vedea de apróре. Monumentul este întocma ca cel de la Griviţa, cu deosebire de inscripţie care sună ast-fel: Românii luară acéstă redută, împreună cu 6—8,000 prinşi şi 18 tunurĭ, în ḑiua de 28 Noemvrie, Anul 1877».

Posiţia Opaneţuluĭ este înaltă şi are o privire întinsă asupra Plevneĭ şi a prejmetelor eĭ.

De aicĭ se vede oraşul Plevna şi valea ce duce la Vid; privită din acest punct posiţia Plevneĭ are aparenţa uneĭ drâmbe (drâng) lungĭ, baza o compune fundătura unde este situat oraşul, délurile paralele sânt marginele drâmbeĭ; éră părăul Plevna în curgerea sa spre Vid — limba drâmbeĭ. Pe la pólele déluluĭ Opaneţ curge rîul Vid, carele vine în zig-zagurĭ din Balcanĭ şi trece la Dunăre. De pe Opaneţ se vĕd şi Balcaniĭ.

Peste Vid, la apus se depărtéză délurile şi forméză un şes întins. Aicĭ s'a dat ultima bătălie, când Osman-Paşa voia a se retrage cu oştile sale de la Plevna. Dar încungiurat de oştile asedietóre din tóte părţile, el, după o luptă disperată, fu silit a se preda captiv cu tótă óstea sa. De pe Opaneţ se vĕd maĭ multe sate. Aşa, spre nord, satul Opaneţ, de la care şi holmul 'şĭ-a luat numele; pe cóstele déluluĭ despre apus, peste Vid — satele Trestianic, Dolnea Mitropolia, Gornea Mitropolia.

Apróре de apusul sóreluĭ ne-am înturnat la Plevna, unde am petrecut până tărḑiŭ cu cunoscinţele nóstre ce ne făcusem acolo, şi cu gazda, carele împreună cu soţia sa ne trata cu tótă amabilitatea.

8. **Reinturnarea în România.** — A doua ḑi Joĭ, 17 Maiŭ, în ḑiua Inălţăreĭ Domnuluĭ, am plecat de la Plevna spre Béla, unde am ajuns séra la 8 óre. De la Plevna am apucat şoséua care merge pe lângă satul Griviţa. Vederea Capeleĭ în apropierea căreia am trecut, póte pentru cea de pe urmă dată, a înoit în sufletul meŭ amintirea soldaţilor românĭ ale cărora suflete aŭ sburat în vecînicie de pe délurile Plevneĭ, lăsând aicĭ porţia fiinţeĭ lor ce se cuvenea pămêntuluĭ, şi spre a consacra cu sângele lor frăţia creştinéscă a Românilor şi a Bulgarilor.

De la Griviţa la Béla am trecut pe lângă maĭ multe sate, situate unele de a drépta, altele de a stânga şoseleĭ. Aceste sate, precum mi s'a spus, se numesc: *Karagarĭ*, *Radineţ*, *Vina*, unde am poposit la han; *Bulgăreniĭ*, *Lăjeniĭ*, (aicĭ locuesc bulgarĭ papistaşĭ numiţĭ de poporul bulgăresc pavlikianĭ — un rest de bogomilĭ convertiţĭ la papism); *Kuzar-beleniĭ*, *Ovcia-moghila*, *Studena* (aicĭ a locuit Impăratul Alexandru II-lea la începutul asediuluĭ Plevneĭ, şi spre suvenire, precum mĭ-a spus un sătean, a dat acolo la biserică 6 clopote); *Iugi*, *Burumli*, şi încă alte câte-va sătucele. Pe acéstă cale, încă se vĕd multe şanţurĭ, făcute în resbelul din urmă pentru trebuinţe strategice.

In Béla am găzduit la gazda vechie, la Preotul Petru, şi am făcut cunos-

cinţă cu un revisor venit acolo de la Sofia, carele vorbea bine românesce, fiind-că trăise multă vreme în Galaţĭ, şi fusese ataşat la comisia dunărénă. Misiunea luĭ era de a visita locurile locuite de turcĭ, şi a'ĭ face să se lase de planul de emigrare. Era însoţit de un turc amic al guvernuluĭ.

Vinerĭ la 18 Maiŭ, ne-am întors în Rusciuc şi am mas la Pré Sfinţitul Mitropolit Grigorie. Séra am petrecut'o împreună în societate cu d. Prefect Ţanev, cu d. consul Stoianovicĭ, şi cu ex-mitropolitul Serbieĭ, Pré Sfinţitul Mihail, cărora le-am comunicat plăcutele mele impresiunĭ din călătoria prin Bulgaria. A doua ḑi luându'mĭ ḑiua bună de la Înalt Pré Sfinţitul Mitropolit, şi mulţumindu'ĭ de dragostea şi de amiciţia ce 'mĭ-a arĕtat, precum şi de cordiala părtăşie ce a luat în înlesnirea voiagiuluĭ meŭ, eŭ am plecat la Giurgiu cu vaporul însoţit de d. consul Stoianovicĭ, carele m'a petrecut până la gara drumuluĭ de fer. Éră Pré Sfinţitul Grigorie în aceeaşĭ ḑi de diminéţă a plecat la Tîrnov, unde urma a se face alegere de Mitropolit la acea catedră vacantă, şi precum am auḑit, alegerea s'a şi efectuat în persóna Pré Sfinţituluĭ Climent, carele administra eparchia provisor, şi de carele am vorbit în urmă

Roman, 1884, Iulie 15. **Episcop Melchisedec.**

SOCIETATEA ISTORICĂ ȘI ARCHEOLOGICĂ

DIN DISTRICTUL HUNEDOREĬ.

Acesta este numele uneĭ societățĭ maghiare, ce s'a înființat la anul 1880 în Deva (capitala distr. Hunedóreĭ). Districtul Hunedóreĭ situat în partea de sud-vest a Transilvanieĭ, este unul dintre ținuturile cele maĭ bogate în antichitățĭ și monumente istorice. Aicĭ se află între altele și ruinele vecheĭ *Sarmisegethusa*, fosta capitală a Dacieĭ.

A scăpa de peire vechile monumente, și a lumina pe cât se póte cu ajutorul acestor monumente trecutul istoric al Transilvanieĭ : étă scopul pentru care s'a înființat societatea maĭ sus numită.

Sprijinită atât moralmente cât și materialmente nu numaĭ de autoritățile publice ale districtuluĭ, ci chiar și de ministerul cultelor și instrucțiuneĭ publice din Budapesta, acéstă societate a făcut deja progrese considerabile. Ea numěră astă-dĭ la 454 de membriĭ ordinarĭ, și în fruntea eĭ ca președinte se află comitele Kun Géza, cunoscutul autor al opereĭ «Codex Cumanicus».

Săpăturile întreprinse de societate la 1882, lângă comuna *Gradistea* (Várhely), care se află așeḑată pe ruinele vecheĭ *Sarmisegethusa*, aŭ avut un resultat dintre cele maĭ însemnate. S'aŭ desgropat între altele un templu al zeuluĭ Mithra, și maĭ multe lespeḑĭ de pétră cu inscripțiunĭ și reliefurĭ privitóre la cultul acestuĭ zeŭ.

Resultatul acestor săpăturĭ s'a făcut cunoscut și în streinătate de către profesorul Carol Torma din Budapesta, în revista «*Archeologische-Epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich*».

Societatea se maĭ ocupă și cu adunarea de vechĭ documente istorice, și o parte din documentele descoperite de membriĭ aceste societățĭ aŭ fost nu numaĭ apreciate, ci chiar întrebuințate de către cunoscutul istoric maghiar, *Paul Hunfalvy*, la compunerea scrieriĭ sale celeĭ maĭ nouĭ, «*Die Rumänen und ihre Ansprüche*» în care se încércă a combate continuitatea elementuluĭ Român în Dacia. Maĭ amintesc numaĭ că societatea ține în fie-care an câte o adunare generală, și în maĭ fie-care lună câte o ședință a comitetuluĭ. Atât în adunările generale, cât și în ședințele comitetuluĭ, (care sunt tot deauna publice), se citesc disertațiunĭ istorice și studiĭ archeologice, care maĭ pe urmă se publică în analele societățiĭ.

Precum Transilvania întrégă, așa și districtul Hunedóreĭ, unde funcționéză acéstă societate, fiind cea maĭ mare parte locuit de românĭ, membriĭ societățiĭ vrênd nevrênd trebue să se ocupe, și se ocupă în scrierile lor fórte des de trecutul istoric al românilor; se ocupă însă maĭ tot-deauna dintr'un punct de vedere specific maghiar, precum se vede acésta destul de lămurit din studiile și conferințele publicate până acum. Iată pentru ce dar credem că este

bine, ba e o datorie a nóstră chiar, ca să ne interesăm maĭ de aprópe de lucrările acesteĭ societățĭ.

Avem înaintea nóstră *Analele* Societățiĭ, de la înființarea eĭ până astă-ḑĭ, dóuĕ volumurĭ publicate unul la 1882, și altul la 1884.

Afară de actele oficiale, care ne-aŭ servit de basă la cele arĕtate maĭ sus despre scopul și activitatea societățiĭ, maĭ găsim publicate în aceste volumurĭ tóte conferințele și disertațiunile care aŭ fost citite de către membriĭ în adunările ținute de Societate de la 1880 până la 30 Maiŭ 1883.

Credem că nu va fi inutil a face aci o mică dare de seamă asupra coprinsuluĭ acestor volume.

* * *

Volumul I (1880—1881) începe cu «*Date privitóre la istoria vechc a comitatuluĭ Hunedóreĭ*» (Treĭ conferințe și o propunere) de d șóra *Sofia Torma.*

În prima conferință ținută la 3 Novembre 1880, autórea face o dare de seamă despre congresul antropologic din Berlin, și maĭ ales despre antichitățile adunate cu acéstă ocasiune de prin museele germane și expuse în localul Parlamentuluĭ german.

Autórea, care dusese și dînsa la acéstă exposiție o colecțiune de antichitățĭ din Transilvania, ne spune între altele, că maĭ multe autoritățĭ distinse pe terenul Archeologieĭ, ca Schlieman, Virchow, Brugsch, etc., s'aŭ ocupat cu mare atențiune de colecția D-sale, și-aŭ încuragiat'o a-șĭ urma cercetările maĭ departe, atribuind o deosebită importanță maĭ ales câtor-va statuete micĭ de lut găsite în Transilvania, statuete care se asémĕnă fórte mult cu cele găsite la Troia, Pergamon, Mycaenae, Cypru și în Olympia.

În a doua conferință ținută la 29 Maiŭ 1881, vorbesce despre colecțiunea sa de vechĭ fragmente ceramice găsite în comitatul Hunedóreĭ, fragmente pe care se pot distinge maĭ multe semne și litere antice de forma celor din «Syllabariul cyprian» și acelor ce se vĕd pe antichitățile de acelaș fel găsite în ruinele Troieĭ.

Din identitatea acestor semne cu cele de la Troia și în genere cu literele popórelor vechĭ din Asia mică, autórea deduce că locuitoriĭ din timpuriie preistorice aĭ Dacieĭ aŭ fost de aceiașĭ origine cu Troieniĭ și aŭ avut aceeașĭ cultură, religiune și obiceiurĭ. Eĭ știaŭ să scrie, și prin urmare n'aŭ putut fi așa de barbarĭ, precum îĭ zugrăvesc uniĭ istoricĭ.

După acestea urmézǎ o *propunere* făcută de către d-șóra Sofia Torma în ședința de la 2 Iulie 1881 :

Avênd în vedere că Schlieman a descoperit 7 straturĭ deosebite în ruinele Troieĭ, autórea propune societățiĭ, ca să întreprindă săpăturĭ sistematice în locul unde se află înmormêntată vechea Sarmisegethusa, și să studieze nu numaĭ antichitățile romane, ci tot-de-odată și cele-l'alte straturĭ de cultură. Până aḑĭ nu știm (ḑice autórea) despre vechea capitală a Dacieĭ, de cât că ea a fost zidită de Sarmațĭ, precum ne arară numele (Sarmise gethu-sa = cetatea Sarmaților) și fu ocupată maĭ pe urmă de Dacĭ. Întrebările însă dacă *Sarmisegethusa* este un cuvênt sarmatic saŭ dacic, și dacă vechea capitală a Dacieĭ afară de Romanĭ, Dacĭ și Sarmațĭ a maĭ fost locuită și de Agathirsĭ, saŭ ba? ne fiind încă lămurite, propunătórea crede că tóte aceste, precum și alte cestiunĭ importante, se vor lămuri prin săpăturile ce D-sa recomandă a se întreprinde cât maĭ curênd la fața loculuĭ.

Acéstă propunere fu admisă de societate, și am arĕtat maĭ sus, că săpăturile începute la 1882 aŭ dat resultate îmbucurătóre.

In conferinţa a 3-a ţinută la 20 August 1881, autórea face maĭ întêiŭ o scurtă privire asupra istorieĭ Archeologieĭ, apoĭ vorbesce maĭ pe larg despre *Epoca de pétră neolithică*, arătând şi esplicând publiculuĭ colecţiunea d-sale de obiecte de pétră, os, lut cheramica) din acéstă epocă. Conclusiunea la care ajunge pe basa acelor obiecte este, că Dacia in epoca de peatră neolithică, era locuită de Thracĭ, care ştiaŭ deja scrie, şi făcuse progrese considerabile în cultură.

Conferinţa care urméză după acestea, a fost ţinută în Deva la 1 Decembre 1880, de către Dr. Francisc Solyom-Fekete, şi este întitulată: *Maghiarismul şi locuitoriĭ românĭ în Hunedóra.*»

Este interesantă maĭ ales introducerea acesteĭ conferinţe. Iată câte-va frase traduse din cuvênt în cuvênt: Uniĭ dintre concetăţeniĭ noştri românĭ — ḑice d-l. Solyom-Fekete — găsesc o mare plăcere în basme. In loc de a-şi da ostenéla ca să adune date istorice, eĭ viséză şi — plăsmuesc la poesiĭ. *O astfel de poesie este, după a mea părere, şi aserţiunea că româniĭ care se găsesc aḑi în comitatul Hunedóreĭ, ar fi locuit fară întrerupere, de la Traian până în ḑilele nóstre, aceste ţinuturĭ, şi că româniĭ prin urmare ar fi locuitoriĭ maĭ vechĭ aĭ acestuĭ district, de cât maghiariĭ.*»

Scopul la care ţinteşte autorul se vede deja din aceste rândurĭ. El voeşte să ne convingă, că maghiariĭ sunt locuitorĭ maĭ vechĭ aĭ districtuluĭ Hunedóreĭ (şi prin urmare şi aĭ Transilvanieĭ) de cât româniĭ.

Iată în resumat şi argumentele de care se serveşte autorul pentru ca să ne convingă pe deplin:

D sa caută anume — după cum ne spune — şi adună de maĭ mulţĭ anĭ de ḑile tot felul de documente istorice privitóre maĭ ales la trecutul districtuluĭ Hunedóreĭ; dar n'a găsit încă nicĭ unul, care să arate că unguriĭ ar fi fost colonisaţĭ în masse marĭ pe locurile unde se află astă-ḑĭ şi unde se aflaŭ şi maĭ nainte în numĕr compact. Prin urmare unguriĭ trebue să se fi aşeḑat în acele locurĭ maĭ 'nainte de timpul din care ne-aŭ remas documente scrise. Din contră, D-sa ḑice că a găsit maĭ multe documente, care presentă pe românĭ într'o continuă mişcare şi descălicare. Urmele acesteĭ mişcărĭ şi descălecărĭ se întind din secolul XIII până la secolul XVII.

Din documentele însă pe care aut rul le publică la finele disertaţiuneĭ sale, nu reese nicĭ de cum aceea, ce ar voi d-sa să ne dovedéscă. Vedem numaĭ că prin secolul XIV, s'aŭ înfiinţat câte va sate noĭ printre coloniştiĭ românĭ; dar de unde aŭ venit aceştĭ coloniştĭ? şi maĭ nainte de venirea lor nu eraŭ în districtul Hunedóreĭ de loc sate româneştĭ? Despre acestea autorul tace cu desăvêrşire.

Urméză după acestea un articol despre *Sigiliul şi marca districtuluĭ Hunedoreĭ*», apoĭ un studiŭ despre *Memoriul în versurĭ al luĭ Nagy Sándor din Deva* , şi pe urmă o *Descriere a pasĕrilor ce se găsesc pe teritorul comitatuluĭ Hunedóreĭ.*

Restul volumuluĭ I este ocupat cu acte oficiale de ale societăţiĭ.

Volumul II al Analelor (de la 30 Maiŭ 1881 pînă la 30 Maiŭ 1883) se începe cu un «Discurs de deschidere» rostit în şedinţa de la 30 Maiŭ 1882 de către comitele Kun Géza preşedintele societăţiĭ.

In acelaşĭ timp preşedintele face şi o dare de sémă despre câte-va anticităţĭ desgropate din ruinele Sarmisegethuseĭ. S'a descoperit anume o tablă de marmoră cu inscripţiune latină, care conţine între altele patru nume de ḑeităţĭ assiriane. Un ţĕran român iar săpând în curtea caseĭ sale, a găsit maĭ multe

bucăţĭ de reliefurĭ, şi o colónă de marmoră fórte preţiósă pentru inscripţiunea ce se află pe dênsa.

Tóte acestea, ne spune preşedintele, sunt depuse în Museul Societăţii (care se află în oraşul Deva).

Comitele Kun Géza vorbeşte maĭ pe larg despre inscripţiunea cu numele zeităţilor persane, arătând că *Malagbel*, în mitologia semitică este una dintre numirile cu carĭ se numeşte zeul sóreluĭ. Acest nume se găseşte într'o inscripţiune phoeniciană transformat în *malhbaal* şi în unele inscripţiunĭ de la Palmira în formă de Μαλαχβῶλος. (V. Syria Centrală. Inscriptions sémitiques, de contele M. Vogüe, pag. 84. Nr. 3 şi 104.)

Numele *Bebelahamon* a fost săpat de către lapicidul strein a bună sémă în loc de *belhamon*. Asemenea greşelĭ nu sunt rarităţĭ. *Baalhamon* se găseşte pe terenul epigraficeĭ feniciane în rîndul al treilea dintr'o inscripţiune maltesă. Forma nouă feniciană a acestuĭ nume este *Baal aman*, şi *Baal man* este o prescurtare a acesteĭ forme. Cultul acestuĭ zeŭ a venit la Perşĭ din Babilonia. *Baalxamon* era înfăţişat prin colóne de pétră, care se numiaŭ *xamanim-urĭ* saŭ *bealim-urĭ*. *Benefal* este un nume de zeitate pe care îl cunóştem numaĭ din acéstă inscripţiune. *Manavat* este numele destinuluĭ (zeul sórteĭ) şi se deosebeşte numaĭ prin formă de babilonicul *meni*, cel d'întêiŭ fiind forma feminină plurală (sortes») a acestuĭ din urmă. Acéstă formă feminină plurală la Iamblichos o vedem transformată în μόνιμος, şi Iamblichos crede că μόνιμος este identic cu Hermes al grecilor.

Numele semitic *manavat* prin urmare se póte compara cu treĭ zeităţĭ din mitologia elenă, şi anume 1, cu Μοίρα, saŭ cu Τυχή, care după Pindar este una dintre Moire, 2, cu *Helios*, ca unul ce cunóşte înainte hotărîrile sórteĭ, 3. cu Hermes, care după unele tradiţiunĭ se consideră drept ocrotitor al hotarelor de moşie. Pe colóna de marmoră din Deva se găseşte şi numele *Nabarra*, identic cu atributele «puternic» şi «tare» cuprinse în imnul intitulat «Mihir Yasht» din Khorda Avesta Acest nume de pe colóna din Deva se maĭ găseşte în două inscripţiĭ latine, şi in una elenă, în acésta din urmă transformat în ΝΑΒΑΡΔΗΣ conform vecheĭ pronunţărĭ persane, (*nabarra* este după pronunţarea avestană).

După aceste comitele Kun Géza trecând la o altă inscripţiune privitóre la cultul luĭ Mithra, în care numele Mithra este înlocuit prin cuvintele *Cauto Pati*, combate părerea luĭ Carol Visconti, care crede că vorba *Cauto* ar fi identică cu latinésca cautes , (pétră) şi că vorbele *Cauto Pati* ar însemna prin urmare: ὁ ἐκ πέτρας θεὸς, adică zeŭ născut din peatră. Combate asemene şi părerea italianuluĭ Garucci, care în scrierea sa «Tre sepolcri con pitture ed iscrizioni appertenenti alle superstitioni pagane del Bacco Sabazio e del per-ide Mithra (Neapol 1852) deduce originea cuvintelor *Cauto Pati* din limba persană, de la vorbele *Ghodo pat*, care după Garucci însemnéză: zeŭ atot puternic, saŭ rege. Comitele Kun Géza crede dimpotrivă că vorba *Cauto* e de origine eranică şi vine anume de la verbul *cao* (a iubi) al căruĭ participiŭ (iubit) este: *kata*. De-aicĭ s'a format *Kautu*, *Kauto*, şi prin urmare *Cauto Pati*, nu însemnéză altă, de cât : *zeŭ iubit, cinştit.*

După discursul comiteluĭ Kun Géza urméză câte-va «*Date privitóre la instituţiunea Cneziatelor române,*» comunicate în şedinţa ţinută la 1 Octombre 1881, în Haţeg de Dr. Francesc Solyom Fekete. Acest articol avênd o deosebită importanţă pentru noĭ, îl lăsăm să urmeze maĭ la vale tradus întreg pe româneşte, împreună cu documentele istorice ce'l însoţesc.

Nu este maĭ puțin interesant nicĭ articolul următor, scris de *Szöts Sándor* despre «*Așe̜darea Românilor in Deva.*

Autorul acestuĭ studiŭ este protopop al maghiarilor reformațĭ din Deva, și ne arată, basându-se pe acte vechĭ oficiale găsite în archiva bisericeĭ reformate din Deva, că în acest oraș, (unde ad̦ĭ Româniĭ formézĕ majoritatea locuitorilor) prin secolul al XVI, nu-se afla nicĭ un suflet de român. Abia pe la începutul véculuĭ XVII, pe timpul domnieĭ luĭ Gabriel Bethlen s'aŭ așed̦at în Deva vre-o 4—5 familiĭ de românĭ, care maĭ pe urmă înmulțindu-se mereŭ, pe la 1640—45, aŭ cerut și-aŭ și obținut de la autoritățĭ voia de-a'șĭ construi o biserică în acest oraș.

Sunt interesante condițiunile cu care li s'a dat voe de-a'șĭ zidi biserică. Ele sunt următórele: 1) Româniĭ vor fi datorĭ să lucreze și eĭ împreună cu reformațiĭ pentru preotul și pentru parochia maghiară reformată, 2) Româniĭ vor contribui și eĭ de-opotrivă cu maghiariĭ la plata preotuluĭ, învĕțătoruluĭ și crâsniculuĭ reformat, 3) Preoțiĭ românĭ să nu iasă cu crucea prin oraș, nicĭ la înmormêntărĭ, nicĭ la alte prilejurĭ, 4) Le va fi interd̦is asemene de-a avea «clopot de lemn» (tócă) la biserică, 5) Româniĭ să nu tragă nicĭ odată clopotele lor, înainte de-a fi sunat clopotele la biserica reformaților.

Autorul ne arată maĭ departe, că româniĭ nu s'aŭ ținut de aceste condițiunĭ, și că unguriĭ prin urmare aŭ fost în maĭ multe rîndurĭ nevoițĭ ca să céră intervenirea guvernuluĭ pentru a constrînge pe românĭ să observe condițiunile de maĭ sus.

Căd̦ênd însă maĭ pe urmă Transilvania sub stăpânirea caseĭ de Habsburg, lucrurile s'aŭ schimbat maĭ mult în favorul românilor, de cât al maghiarilor, și biserica româna din Deva întărindu se și progresând mereŭ, a devenit cu totul independentă de cea reformată.

Conclusiunea, la care ajunge autorul, este că Maghiariĭ sunt locuitoriĭ ceĭ maĭ vechĭ aĭ orașuluĭ Deva; iar Româniĭ (care formézĕ ad̦ĭ majoritatea) nu sunt de cât nisce *veneticĭ.*

Lucrărĭ de óre-care importanță maĭ găsim dóuĕ în acest volum. Una este o dare de sémă despre «*Școlele poporale din districtul Hunedóreĭ din punct de vedere al limbeĭ și naționalitățiĭ,*» cetită în ședința de la 2 Februarie 1882, de cătră Réthi Lajos, revisor al școlelor din comitatul Hunedóreĭ; — și alta o notiță istorică despre *așe̜darea Bulgarilor în Deva*» comunicată în ședința de la 5 Iulie 1882 de König Paul.

Din darea de sémă a luĭ Rethi Lajos vedem că în districtul Hunedóreĭ se află 311 școle rurale, și anume 48 magyare, 2 germane și *239 române*, 5, cu limba de propunere germană și magyară, și 16, cu limba de propunere maghiară și română. Școlele româneștĭ tóte fără escepțiune sunt înființate și susținute de poporul român. În anul 1880—81 aŭ umblat la școlă în districtul Hunedóreĭ 20,148 de copiĭ, și anume 1566 magyarĭ, 868 germanĭ, și *17,703 românĭ.*

Iar König Paul în notița sa despre Așed̦area Bulgarilor în Deva ne arată că pe la 1712 aŭ venit din spre Tîrgu-Jiuluĭ (Tirgushil) prin pasul Vulcan în districtul Hunedóreĭ maĭ multe familiĭ bulgare, carĭ cu permisiunea generaluluĭ Steinville, comandant al cetățiĭ *Deva*, așed̦êndu-se în acest oraș, aŭ fondat aicĭ un suburbiŭ numit încă și ad̦ĭ *orașul grecesc.*»

La 1712 veniseră numaĭ 43 de familiĭ; maĭ pe urmă s'aŭ maĭ așed̦at în Deva încă 18 familiĭ bulgare, venite din jurul Craioveĭ. Acéstă colonie de bulgarĭ, înzestrată de guvern cu pămênturĭ roditóre și cu privilegiĭ însemnate, și-aŭ păstrat autonomia și privilegiile până la anul 1848, șĭ-a perdut

înse limba şi naţionalitatea, contopindu-se partea cea maĭ mare a bulgarilor în elementul românesc.

Maĭ urméză câte-va articole de valore secundare, iar restul volumuluĭ este ocupat cu acte oficiale de-ale societăţiĭ

* * *

Am spus'o din capul loculuĭ, şi din cele arĕtate maĭ sus în resumat este, credem, evident, că membriĭ «Societăţiĭ istorice şi archeologice din Hunedóra ocupându-se în cercetările lor şi de trecutul istoric al elementuluĭ român din Transilvania, o fac acéstă maĭ tot-de-auna dintr'un punct de vedere specific maghiar. Tendinţa predominantă în cercetările lor este, precum se vede, de-a combate continuetatea elementuluĭ român în Dacia, şi de a presenta pe maghiarĭ drept ceĭ maĭ vechĭ locuitorĭ aĭ Transilvanieĭ.

Ne mărginim de astă-dată a constata numaĭ faptul acesta. În cât pentru cercetările viitóre ale «Societăţiĭ istorice şi archeologice din Hunedóra,» promitem a le urmări şi de aci înainte cu tótă atenţiunea ce li se cuvine din partea nóstră. **P. Dulfu**

DATE PRIVITÓRE LA ISTORIA CNEZIATELOR ROMÂNE.

(Conferinţă ţinută în Haţeg în şedinţa de la 1 Octombre 1881 a «Societăţiĭ istorice şi archeologice din Hunedóra» de **Dr. Francisc Solyom-Fekete,** *şi tradusă în românesce de* **P. Dulfu.**)

Maĭ multe urme ne arată, că teritoriul ce se numesce adĭ districtul Hunedóreĭ, încă pe timpul Arpadilor, ba şi maĭ nainte, chiar de la venirea Maghiarilor în aceste ţerĭ, era locuit de Maghiarĭ şi de Avarĭ înrudiţĭ cu Maghiariĭ, într'o mĕsură maĭ mare de cât s'ar putea crede.

Din notiţele geografice şi etnografice ale luĭ Guido de Ravenna, care a trăit şi lucrat abia cu 50 de anĭ inainte de venirea Maghiarilor, este evident că între altele Districtul Hunedóreĭ şi maĭ ales văile Haţeguluĭ aŭ fost ultimul asil al remăşiţelor avare scóse în cele din urmă chiar şi din întăririle ce le aveaŭ în ţinutul numit maĭ pe urmă Banatul Temişean. Din acéstă epocă ne-aŭ remas maĭ multe nume de rîurĭ şi locurĭ, ca rîul *Syl*, comunele *Saágh*, *Ablö*, *Rabócs*, etc. şi numele de familie *Igech*, *Szerekcs*, *Ankos* etc. pe care le găsim în vechĭ documente. Alte monumente se vor fi aflând póte ascunse în sînul saŭ pe suprafaţa pămêntuluĭ. iar Avariĭ înşişĭ s'aŭ contopit aşa de mult în elementul maghiar cu care era înrudiţĭ, în cât pe vremile din care avem date şi documente istorice maĭ însemnate, nu maĭ putea deja să fie vorbă de cât despre Maghiarĭ. Chiar din acéstă contopire însă resultă că pe teritoriul districtuluĭ Hunedóreĭ trebuea să locuéscă maghiarimea în masse compacte, dacă este permis a trage conclusiunĭ din compararea puţinelor date vechĭ cu stările de lucrurĭ ce s'aŭ format maĭ pe urmă.

In urma năvălireĭ Cumanilor, Pacinaţilor şi maĭ ales a Tatarilor îngrozitorĭ, s'aŭ schimbat împrejurările de tot. Atuncĭ văile frumóse ale Hunedóreĭ aŭ devenit pustiĭ; şi maĭ mult timp în urma acestor năvălirĭ vedem pe regiĭ noştri dându-şĭ tótă ostenéla pentru a împopula din noŭ locurile rĕmase deşerte.

Nimic maĭ natural, decât că tendinţele de împopulare a acestor ţinuturĭ aŭ îndreptat privirea maĭ ales spre acel popor, care încă din deceniile anterióre

se pusese deja în mişcare tocmaĭ spre aceste țěrĭ, şi care — ca şi tóte popórele călătóre din evul mediŭ — îşĭ căuta basa justă a mişcăriĭ sale în tradițiune. Acesta era poporul menționat în scrierile şi documentele nóstre sub nume de «valach» (oláh).

Cu privire la întrebarea, când a ocupat acest popor în numěr maĭ mare districtul Hunedóreĭ şi maĭ ales ținutul Hațeguluĭ, — căcĭ de astă dată eŭ nu mě întind maĭ departe — găsim un argument puternic în instituțiunile de drept. De acest argument, cel puțin în direcțiunea aceasta, la noĭ nu s'a ocupat încă nimenĭ până acuma.

Neputênd analisa de astă dată tóte instituțiunile de drept, a căror cunoştință am primit'o de-odată cu cunoştința valachimeĭ, mě mărginesc numaĭ la una din acele instituțiunĭ. Acésta este *chenezîatul.*

Cea dintêiŭ amintire hotărâtă despre acéstă instituțiune o face prin secolul XIII. regele Bela IV în acea diplomă a sa, prin care dărueşte ordinuluĭ Ioanniților Cumania de atuncĭ — o parte însemnată a Moldoveĭ şi Munteniеĭ de ạḑĭ—împreună cu Banatul Severinuluĭ, pentru ca Ioannițiĭ să apere aceste provinciĭ şi să le împopuleze cu coloniştĭ aduşĭ de prin alte țěrĭ.

Este óre o simplă întêmplare, dacă numaĭ aicĭ şi în acest timp ne întâlnim pentru prima óră cu instituțiunea cneziatelor române în patria nóstră? Eŭ sunt de părere, că nu. Ştim că tocmaĭ Bela IV s'a vědut nevoit a 'şĭ colonisa țara lăsată pustie de Tătarĭ cu streinĭ chemațĭ de prin alte țěrĭ. Iar coloniştiĭ aduşĭ din afară pretindeaŭ tot-d'auna respectarea vechilor lor instituțiunĭ. Germaniĭ cunoşteaŭ şi iubeaŭ instituțiunile germane, şi aşa maĭ departe; prin urmare condițiunea de căpetenie, ca să se aşeḑe în țară, era de a fi guvernațĭ după acele instituțiunĭ. Şi regele — precum vedem din numerósele acte ce ne-au rĕmas de la dênsul — a mers în tot-de-una cu concesiunile până la marginea extremă preste care nu putea să tréćă, dacă maĭ ținea ceva la ideĭa de stat şi la demnitatea coróneĭ sale.

Tot aşa s'a întêmplat şi cu Româniĭ. Pe când maĭ nainte, de şi s'aŭ aşeḑat în țară micĭ roiurĭ de coloniştĭ, aceste roiurĭ s'aŭ supus legilor şi instituțiunilor găsite în patria cea nouă; luĭ Bela IV, coloniştiĭ îĭ dicteză eĭ singurĭ condițiunĭ, şi pretind dela dînsul conservarea instituțiunilor lor din patria cea veche. O ast-fel de instituțiune era între altele şi chenezĭatul. Şi acésta e causa că o găsim pe teritoriul coróneĭ maghiare numaĭ de atuncĭ încóce. Fiind însă o plantă streină, n'a putut prinde nicĭ o dată rădăcinĭ adêncĭ. Şi maĭ bine era dacă nu prindea nicĭ pe cât a prins; căcĭ, precum vom vedea maĭ la vale, cneziatul este identic în fond cu feudalitatea. Cneazul primea de la rege bunurĭ saŭ domeniĭ, cu anumite condițiunĭ de supunere. Cu alte cuvinte: dreptul de proprietar remânea pentru tot-d'auna al regeluĭ, şi atârna de la plăcerea luĭ de a lua orĭ şĭ când beneficiul îndărăt; pe lângă aceste chenezul făcea diferite serviciĭ drept resplată pentru bunurile primite. Pe de altă parte *cnézul devenea stăpânul locuitorilor aşezațĭ pe teritoriul primit de dînsul drept beneficiŭ, şi îĭ făcea pe aceştia iobagiĭ seĭ, sclaviĭ seĭ, dispunea de averea şi de viața lor chiar.*

Aicĭ este prin urmare de a se căuta originea iobăgieĭ româneştĭ; eĭ înşişĭ aŭ primit'o şi aŭ adus'o cu sine. Regele şi legislațiunea maghiară a căutat în multe privințe să îmblânḑéscă acéstă relațiune, între altele de es. şi prin aceia, că a subordinat puterea judiciară a cneazuluĭ conducereĭ voevoḑilor din Transilvania.

Cu tóte acestea originea iobăgieĭ române se esplică alt-fel chiar până în ḑiua de astă-ḑĭ; Maghiariĭ şi supremația statuluĭ maghiar se inculpă încă şi astă-ḑĭ de către mulțĭ, tocmaĭ pentru ceea ce străbuniĭ lor aŭ adus singurĭ cu

sine, și singurĭ și-aŭ dorit lor. Se înțelege, cu timpul multe lucrurĭ s'aŭ cufundat în întunerecul uĭtăriĭ. Iobagia de regulă fu dedusă din cucerire, de către aceia a căror pâĭne de tóte ḑilele este visarea și agitarea.

Dar să revenim la descrierea maĭ detailată a cheneziatelor și cu deosebire a renumitelor cheneziate din ținutul Hațeguluĭ.

Acela care s'a ocupat maĭ pe larg și maĭ cu temeiŭ de acéstă cestiune, este contele Iosif Kemény, în disertațiunea sa «Ueber die ehemaligen Knesen und Kenesiate der Walachen in Siebenbürgen» apărută în vol. II. al «Magazinuluĭ» redactat de A. Kurz. Acéstă disertațiune fu scrisă drept critică la o mică lucrare cu titlul «Vizsgálódások az erdélyi kenézségekről» (Cercetărĭ asupra cneziatelor din Ardél) publicată în Aiud de către un anonim; cu tóte acestea e de sine stătătóre, și în chestiunea cneziatelor — precum am ḑis — este până aḑĭ cea maĭ de căpetenie lucrare. Însă de la debutarea Conteluĭ Iosif Kemény până astă-ḑĭ s'aŭ descoperit fórte multe documente. Am făcut și eŭ cercetărĭ, și am dat peste multe documente vechĭ, cu al căror sprijin pot să vorbesc în acéstă cestiune, în unele locurĭ întregind și în altele îndreptând cele arĕtate de alțiĭ până acuma.

Cneziatul însușĭ împreună cu numele «chenez» este fără îndoeală de origine slavă. Cuvêntul «knez» la popórele slave a avut și are încă și astă-ḑĭ maĭ multe înțelesurĭ. El însemna când principe, când duce, când nobil (boer) saŭ chiar judecător (primar).

În forma acéstă din urmă se află încă și aḑĭ la Sêrbiĭ din Ungaria; ba chiar și locuitoriĭ românĭ, care trăesc în contact cu Sêrbiĭ, (ca d. e. în Carașiŭ) numesc pe primarul lor comunal «chenez».

Știm că în patria balcanică a românimeĭ elementul principal pentru închegarea statuluĭ eraŭ bulgariĭ slavisațĭ, eĭ formaŭ clasa domnitóre, ba chiar și atuncĭ când cele douĕ elemente, slavo-bulgariĭ și româniĭ, s'aŭ despărțit unul de altul, organisația statuluĭ român tot și-a maĭ păstrat încă caracterul slavon, precum ne arată numele chenezilor din acel timp, care maĭ tóte sunt de origine slavonă.

Este ușor de esplicat prin urmare modul cum s'a încuĭbat instituțiunea cneziatelor între Românĭ. Și cum că acéstă instituțiune nu s'a născut între Românĭ pe pămêntul Ungarieĭ, ci în patria lor de sub pólele munteluĭ Haemus, despre acésta asemene se găsesc destule documente chiar din secolul XIII. Amintesc în trécăt numaĭ atât, că cheneziatele nóstre se reḑimaŭ întocmaĭ pe aceleașĭ temeliĭ, cași cheneziatele din țara balcanică a luĭ Petru și Asan. Chenez însemna și acolo *vasal;* iar cheneziatul *feudă* (beneficiŭ). Chenezul era și acolo ducele și până la un grad óre-care stăpânul absolut și judecătorul hordelor sale, întocmaĭ precum vedem acéstă și la hordele așeḑate în apropierea Ungarieĭ de la a dóua jumĕtate a secoluluĭ XIII, până la finele secoluluĭ XV.

Este natural, că cheneziatele venind de la Balcanĭ, se arată maĭ întâiŭ în Banatul Severinuluĭ și maĭ pe urmă în Hunedóra, unde apoĭ nu pot să scape neatinsă de mâna organizatóre a regilor noștri și maĭ ales a regeluĭ Ludovic I. Acesta dorind anume la 1366, să reguleze relațiunile de drept ale românimeĭ din Transilvania, în actul publicat în acéstă cestiune, face deosebire între chenezul confirmat în bunurile sale prin decret regal și între simplul chenez care avea numaĭ dreptul de conducător și une-orĭ purta numele de «voivod».

Am arĕtat maĭ sus, că invasiunea Tătarilor a lăsat pustiĭ văile și plaiurile Hunedóreĭ și maĭ ales ale Hațeguluĭ. Câmpiile deșerte de locuitorĭ, după natura instituțiunilor nóstre de drept, remânéŭ la disposițiunea corónеĭ.

De aicĭ cetatea, care se afla pe acel teritoriŭ, Hațegul însușĭ, deveni centrul întreguluĭ district. Chiar pe la 1404, într'un act de danie al regeluĭ Sigismund

se ḑice despre comuna Ponor. d. e. possessionis Ponor vocate in pertinentiis castri nostri Hathzak.» Din acest domeniŭ întins regiĭ noştri aŭ cedat din ce în ce maĭ mult chenezilor veniţĭ de prin ţĕrile vecine. Locurile ast-fel cedate se numéŭ liberae», ceea-ce insemna că acele locurĭ nu maĭ fac parte din domeniul corónei; şi drept recunoştinţă pentru aceste moşiĭ chenezul se îndatora a face regeluĭ óre-carĭ serviciĭ.

Ast-fel Frank, voivodul Transilvanieĭ, trimite ordin la posesorul cheneziatuluĭ Nukşora, ca pentru acéstă posesiune şi drept semn al calităţiĭ sale de chenez, să dea în fie-care an la comandantul cetăţiĭ regale din Haţeg câte un boŭ.

Raportul de vasalitate aduse cu sine, că chenezii din Haţeg să mijlocéscă de la fie care rege (saŭ de la principele Transilvanieĭ, ca plenipotenţiar al regeluĭ) câte un act de confirmare.

Maĭ pe urmă chenezii făcând cunoştinţă maĭ de aprópe cu dreptul public şi privat maghiar, şi vĕḑênd că şi beneficiul regal le asigură stăpânirea peste supuşiĭ lor, ba le presentă maĭ multe avantaje chiar: s'aŭ silit a câştiga merile, şi pe basa acestora posesiunĭ nouĕ (nova donatio) întocmaĭ ca nobiliĭ maghiarĭ. Acéstă tendinţă ajunge la culmea sa pe timpul Uniaḑilor, maĭ ales în regiunile Haţeguluĭ, unde năvălirile Turcilor ofereaŭ celor setoşĭ de înaintare prilegiurĭ fórte dese de a se distinge

Ladislaŭ II. de la tóte cheneziatele din ţinutul Haţeguluĭ nu primea de cât 600 mărcĭ de argint şi 200 de oĭ pe an; iar la 1494. luând în considerare serviciile făcute şi pagubele suferite prin năvălirile turceştĭ, dispenséză pe chenezĭ şi de plata celor 200 de oĭ.

Cheneziatul, ca orĭ ce altă posesiune, putea să fie obiectul uneĭ împărţirĭ legale. De aceea găsim prin documentele vechĭ espresiunĭ ca «dimidia pars Keneziatus» partea jumĕtate a cheneziatuluĭ. etc. Bunurĭ chenezeştĭ, saŭ *posesiunĭ feudale din domeniul ce aparţinea cetăţiĭ Haţeguluĭ, putéu să dobândéscă şi Maghiariĭ.* Citim într'un act din 1411 că Petru fiul luĭ Korlat (maghiar) pentru trădare î-şĭ perde partea sa din cheneziatul Borbatviz dându-se acéstă posesiune preotuluĭ Dobrota şi rudelor luĭ. In comuna Sân-Petru (Szentpéter falva) trăiaŭ pe timpul Uniaḑilor doĭ chenezĭ, numiţĭ unul Vak şi altul Hitemre (nume ungureştĭ). Străbunul cunoscuteĭ familiĭ de aḑĭ Kendefy, precum se vede din documente vechĭ, a fost un anume Kende, şi nu putem deduce chiar nimic asupra naţionalităţiĭ sale din faptul că atât el cât şi fiĭ sĕĭ Ioan şi Kende, aŭ posedat bunurĭ chenezeştĭ, şi prin urmare aŭ fost chenezĭ.

Ar fi interesant a descrie organisaţia cheneziatelor şi în ceea ce priveşte administrarea justiţieĭ.

Aci însă amintesc numaĭ atât, că, după documentele descoperite de mine e fórte sigur că existaŭ şi tribunale curat chenezeştĭ. Nu e maĭ puţin importantă alcătuirea acestor tribunale. Ca preşedinte, din când în când, saŭ odată pentru tot d'auna, era numit principele Transilvanieĭ; ear tribunalul se compunea pe fie-care an din 12 chenezĭ, 6 preoţĭ românĭ şi 6 ţĕranĭ românĭ juraţĭ fie-care în parte.

Comitele Kemeny în disertaţiunea sa maĭ sus menţionată nu ştie nimica despre acestea; ba afirmă că în casurĭ de neînţelegerĭ privitóre la posesiunĭ tribunalele chenezeştĭ nu putéŭ să aducă nicĭ o hotărîre de la sine, ci numaĭ în unire cu nobilimea din district. Adevĕrul, după cum resultă din documente necontestabile, este că principele ţinea tribunalurĭ mixte cu nobilimea şi cu tribunalul chenezesc împreună, dar eraŭ şi tribunalurĭ curat chenezeştĭ. In cele dintâiŭ se puteaŭ pertracta şi causele nobilimeĭ, şi numele chenezilor inşirate în sentinţă nu arată alta de cât că aŭ fost şi eĭ de faţă şi

că puteaŭ să fie martorĭ la aducerea judecățiĭ; iar în cestiunea bunurilor curat chenezeştĭ judeca tribunalul curat chenezesc fără nobilimea din district, de şi presenţa nobilimeĭ nu era interḑisă.

Pentru instalarea tribunalelor chenezeştĭ se construise în oraşul Haţeg un palat regesc special, precum se vede din următórele cuvinte ale unuĭ document datat de la 1418: quod cum die constituto in domo regia in eadem Hachak habita et constructa»

Din documentele copiate de mine resultă şi aceea, că înaintea tribunalelor chenezeştĭ se puteaŭ face acte de danie. contracte de vênḑare. etc. şi despre tóte acestea chenezĭĭ eliberaŭ documente întărite cu semnătura lor. Contele Iosif Kemény contestă şi aceasta, de óre ce nu găsise încă ast-fel de documente.

Cheneziatul şi posesiunile chenezeştĭ numite in unele documente cu numele de «possessio wolachalis» prin vécul XV. dispar cu totul, saŭ se transformézĕ. Ideĭa de stat maghiar, puterea eminentă a statuluĭ, n'a tolerat mult acéstă mlădiţă slavonă a feodalismuluĭ. Nu se putea permite din punct de vedere maghiar maĭ înalt ca să esiste o ast-fel de mărginire a proprietățiĭ.

Avêndu-se în vedere însă, că maĭ de mult chenezĭĭ ingrijeaŭ de împlinirea impositelor cuvenite regeluĭ, maĭ pe urmă s'aŭ numit chenezĭ numaĭ persónele însărcinate de nobilĭ cu strîngerea biruluĭ de la popor. Ast-fel de chenezĭ sunt de a se înţelege sub următórele cuvinte ale unuĭ document din 1559: «Petrus Kenezius Valentini Pasay in Valljadelse». Acest chenez Petru era prin urmare un fel de vechil de moşie.

Şi cu aceste sfîrşesc schiţa despre cheneziatele române. Las să urmeze maĭ jos din colecţiunea mea câte-va documente privitóre la acest subiect, care sper că vor fi de ajuns pentru a sprijini cele afirmate de mine. Observ că originalele acestor documente se pot găsi tóte la unul din capiĭ familieĭ Kendeffy, şi anume la Ilustritatea sa contele Samuel Kendeffy din Környesd.

DOCUMENTE

1.

Frank, voivodul Transilvanieĭ şi comite de Zolnok, în 1394, Noembre 24, la cererea luĭ Ión şi Kende, fiiĭ luĭ Kende, confirmă actul de danie al voivoḑilor Ladislau şi Emeric Bubek privitor la moşia Nuksora, cu condiţiune însă ca drept semn de supunere să predea pe fie-care an câte un boŭ comandantuluĭ cetăţiĭ Haţeg.

Nos frank vayuoda Transsilvanus et Comes de Zolnuk, Memorie commendamus, tenore presentium significantes quibus expedit vniuersis, Quod Mychael filius dees de districtu Myhald, ad nostram veniendo presenciam; petens nos precum cum instancia vt nos villam liberam Noxara vocatam in districtu Hatzak adiacentem, Johanni et Kende filys Kende fily Mychaelis que prefati Kende patris ipsorum fuisset, quod exhibicione literarum virorum magnificorum dominorum olym ladislai et Emerici Bubek similiter vayuodarum Transsiluanorum declarabat, sub eadem libera condicione sub qua pater et aui ipsorum in antea possedissent, conferre, ac ipsas literas confirmare dignaremur, Nos itaque Justis et legitimis peticionibus ipsius Mychaelis fily dees inclinati ac Justicie annuentes, dictam villam Noxara vocatam, annotatis Johanni et Kende filys prefati Kende sub eadem libertate et conditione quibus ydem Kende pater ipsorum, et eius predecessores possedissent, duximus conferendam, per ipsos ac eorum heredes et superstites vniuersos perpetuo possidendam tenendam et habendam, literasque annotatorum dominorum ladislai et Emerici Bubek vayuodarum confirmando, Ita tamen quod prefati Johannes et Kende fily ipsius Kende semper singulis annis in

fe to beati Georgii martiris vnum bouem Castellano suo dare teneantur, Incuius rei memoriam presentes literas nostras prefatis Johanni et Kende, duximus concedendas, Datum in Hatzak predicta in vigilia festi beate Katherine virginis et martiris Anno domini Mo CCCmo Nonagesimo quarto,

2.

In urma ordinuluĭ cu data 25 August 1404. primit de la regele Sigismund, capitulul de Alba-Iulia raportéză măriilor sale Ión Henrici şi Iacob Lachk voivodĭ aĭ Transilvanieĭ: că chenezul Barbu, (fiul luĭ Seel), şi fraţiĭ acestuia, Dimitrie, Stefan, Danciu, şi Gheorghe, aŭ fost introduşĭ în posesiunea jumătăţiĭ moşieĭ Ponor şi a treia parte a chenezĭatuluĭ de pe moşiile Ponor, Stryg şi Livadia.

Magnificis Viris dominis Johanni Henrici et Jacobo Lachk Wayuodis Transiluanis et Comitibus de Zolnok. Amicis eorum honorandis Capitulum ecclesie Transiluane, Amiciciam paratam debito cum honore Noueritis nos literas Serenissimi Principis domini Sigismundi dei gracia Illustris Regis Hungarie domini nostri graciosi honore quo decuit accepisse in hec verba, Sigismundus dei gracia Rex Hungarie Dalmacie Croacie etc. Marchioque Brandenburgensis Sacri Romani Impery vicarius generalis et Regni Bohemie gubernator, Fidelibus suis Capitulo ecclesie Transiluane Salutem et graciam Cum nos medietatem cuiusdam possessionis Ponor vocate in pertinencys Castri nostri Hathzak habite, necnon terciam partem Kenesiatus in possessionibus Ponor predicta necnon Stryg et Leuad vocatis existentem fidelibus nostris Barbul filio Leel de Barbadwyze, Kenesio de Hathchok, et per eum *demetrio* Stephano Danch et Gyurke fratribus suis vterinis ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis *nostro perdurante* beneplacito, p r alias literas nostras duximus conferendas, ipsisque easdem legitime statuifacere intendamus, fidelitati igitur vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum quo presente Musina vel Nicolaus filius Martini de Damsus *autem* Kenderes de Zenthgerg an Michael frater Ladomery de Pesten sin Ladislaus de Batiz alys absentibus homo noster ad facies predicte possessionis Ponor vocate necnon ipsius tercie partis Kenesiatus vicinis et commetaneis eorundem vniuersis inibi legitime conuocatis et presentibus accedendo Introducat prefatum Barbul, demetrium Stephanum danch et Gyurke in dominium earundem, statuatque easdem ipsis premisso nostre donacionis tytulo possidendas si non fuerit contradictum Contradictores vero si qui fuerint Citet ipsos contra memoratos Barbul et fratres suos in presenciam Wayuodarum nostrorum Transiluanorum ad terminum competentem, racionem contradiccionis eorum reddituri et posthec ipsius Introduccionis et Statutionis seriem cum nominibus contradictorum et Citatorum si qui fuerint terminoque assignato eysdem Wayuodis nostris more solito rescribatis, Datum Tyrnauie secundo die festi beati Bartholomei Apostoli Anno domini Millesimo Quadringentesimo quarto. Nos enim mandatis eiusdem domini nostri Regis obedire cupientes ut tenemur vnacum Nicolao filio Martini de Damsus homine suo nostrum homin m videlicet Martinum decanum de Choro nostro ad premissa fideliter exequenda duximus transmittendum. Qui demum exinde ad nos reuersi nobis concorditer retulerunt quod ipsi sabbato proximo ante festum beati Mathey Apostoli et ewang liste ad facies medietatis possessionis Ponor vocate necnon terciepartis Kenesiatus supradicti pariter accessissent, ipsasque cum vtilitatibus suis vniuersis vicinis et commetaneis suis circumquaque legitime conuocatis ipsisque presentibus iuxta prescriptarum literarum Regalium continenciam prenotato Barbul filio Leel de Barbadwyze et Demetrio Stephano danch Gyurke fratribus suis vterinis statuissent possidendas, Penitus nemine contradictore Apparente 3 bus diebus continuis secundum Regni consuetudinem in eisdem moram faciendo datum in festo beati Michaelis Archangeli Anno quo supra.

8.

Protopopul român Dobrota din Borbatvize și rudele sale se împacă cu fiĭ chenezuluĭ Leel înnaintea tribunaluluĭ chenezesc din ținutul Hațeguluĭ, și împart între dânșiĭ părțile cheneziatuluĭ Borbátviz și moșia Virköz. Actul el berat despre acésta din partea tribunaluluĭ chenezesc din Hațeg la 17 Februar 1411 regele Sigismund îl transcrie și îl publică în mod solemn în formă de privilegiŭ la 16 Aprilie 1412.

r⁰ Stibory Wayuode Transsilvani.

S' Igismundus dei gracia Romanorum Rex Semper Augustus, Ac Hungarie Dalmacie Croacie Rame Servie Gallicie Lodomerie Comanie Bulgarieque Rex Marchio Brandenburgensis necnon Bohemie et Lucenburgen. Heres, Omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris presentium noticiam habituris Salutem in omnium Salvatore. Defacili labitur memoria hominum quam non seruat lucida series literarum, Proinde ad vniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire, Quod fidelis noster Barb, filius Leel kenezy de Burbadwize, sua ac Stephani demetry danch et Gyurka, fratrum suorum carnalium de eadem in personis, nostre celsitudinis adiens conspectum, Exhibuit nobis quasdam litteras Juratorum et vniuersorum Keneziorum ceterorumque Walahorum de districtu Castri Hathzak patentes. Super quibusdam perpetuacionibus pro ipsorum parte confectas tenoris infrascripti, Supplicans exinde nominibus quibus supra maiestati nostre humiliter et deuote, vt easdem ratas gratas et acceptas habendo nostrisque litteris priuilegialibus verbotenus inserifaciendo pro ipsis et eorum heredibus confirmare d gnaremur. Quarum tenor talis est. Nos Johannes filius Sthoiani de dampsus ac alter Johannes filius Kende de Malomuiz, Stanchiul filius dionisy de Stroya Bogdan filius Lithinoya de Clopotiua, Tatul filius Balk de pestienee, Stephanus filius dan de Zenthpeturfalua, Sclauoy filius vanchia de farkadini, Cozta filius Jarizlaui de Zalaspataka, necn n draguta filius Baluzin de feyruizy, ac Johannes filius Bazarad de Rysary et Bard filius Leel de Borbaduizy et ladislaus filius Buda de Rysary, Jurati ac vniuersi kenezy, ceterique Walahy de districtu Castri Hachzak, Memorie commendamus tenore presencium Significantes quibus expedit vniuersis, Quodcum nos feria secunda proxima post festum beati valentini martiris in Ciuitate Hachzak *in sede nostra Iudiciaria cons dentibus causalesque processus quorumlibet causidicorum examine iusto Iudicy discucientibus pro Tribunali sedissemus,* Tunc boni viri dabrota presbiter volachorum et Archydiaconus eorundem plebanus perpetuus ecclesie sancti Nicolai dę Burbaduizy, ac vladul et Jarizlo necnon Cozta ac Gauirel et lazar filius eiusdem, ac Neg et Jarizlaus fily Jarizlai auunculi eiusdem predicti presbiteri, et petrus vanchia et demetrius fily Zeri fily sororis annotati presbiteri, ac Litul Iwan fily Neg, necnon Nicolaus Litul Iwan fily Baly, ac Baluzin dyonisius dadul Mychael fily Lidomer Et Bubur et Neg fily Matul, ac Barbul et Stanchul fily petri, ac valcul filius Gyurkas, petrus et Stanchul fily philippi et Thiuadar filius Bucor, quis est filius sororis videlicet sororius abauus eorum dragudan Litol Ballan fily dabchia ac Nan filius demetry ab vna, parte vero abaltera Barb Stephanus ac demetrius danch et Gyurka fily Lel kenezy de Burbaduize, coram nobis personaliter constituti, quiquidem videlicet annotatus dobrota presbiter, cum dictis filys fratribus et auunculis, atque consanguineis suis, coram nobis oraculo viueuocis confessi extiterunt sponte et relati perhuncmodum, Quod licet ipsi olim retroactis temporibus septem fuissent fratres condiuisionales ad vnum medium keneziatum in Burbaduize constitutum et habitum Jure hereditario ipsis ab antiquo pertinentem, Ac tamen vnus eorum septimus frater nomine barbath non habuisset prolem, Et preuia racione porcionem suam possessionariam in prefata burbaduizy videlicet septimam partem annotati medy keneziatus, cum consensu aliorum fratrum et proximorum coram Juratis ac vniuersis kenezys in sede Judiciaria oraculo viueuocis spontaneaque sua voluntate olim confessus extitisset pro Lel filio Gyurke de eadem Burbaduizy donasse et contu-

li se ac tradidi se, ymmo donas et contulisset atque tradidisset, annotatam suam porcionem in dicto kenezyatu sepedictus Barbath cum omnibus vtilitatibus et pertinencys pro dicto Lel filio Gyurkas et per ipsum suis posteris, Heredumque per heredes tenere po sidere pariter et habere penitus nullo contradicente, quiquidem memorati videlicet Barta (sic) presbiter cum filys fratribus et auunculis atque proximis, coram nobis similiter denouo iuxta fa sionem predicti Barbath, porcionem ipsius Barbath in predicto kenezyatu videlicet septimam partem, absque porcione ipsorum, vnam partem in sepedicto Borbaduize pro filys Lel predictis dedisset et contulisset, ymmo dederunt et contulerunt pro eisdem filys Lel et per ipsos suis posteritatibus Jure perpetuo et Irreuocabiliter vt prescribitur in fassione antefati barbath nullo penitus contradicente, Ceterumque supradicti Kenezy videlicet dobrota cum filys et fratribus et auunculis atque proximis non coacti nec compulsi sed propria eorum voluntate coram nobis fassi extiterunt per huncmodum quod ipsi vnam mediam porcionem de sexta parte, (qua porcio pertinebit pro petro filio Corlat, ydem petrus nota Infidelitatis ad *Scitum* regis et tocius regni fuisset decolatus, et sic illa media porcio ad ipsos de Jure reuoluisset), ipsi vero annotatam mediam porcionem dicti petri, in dicto medio Keneziatu videlicet in korbaduize sepedicta, cum omnibus vtilitatibus et pertinencys prefatis filys Lel scilicet pro Barb demetrio ac Stephano, necnon danch et Gyurka dedissent et contulissent, ymmo dederunt et contulerunt coram nobis pro eisdem filys Lel predictis, et per ipsos eorum heredibus heredumque per heredes tenere possidere pariter et habere, preuia racione, quia ipsi fily dicti Lel nonnulla in facto possesionum, annotatis kenezys, videlicet pro dobrota presbitero seruicia fecisse perhibentur, Ita tamen quod iam ipsi fily Lel prenominati in dicto medio keneziatu in burbaduize habito et existenti de illis septem partibus vnam porcionem eorum duas porciones cum dimidio obtinere possint ac valeant omni pleno Jure, Item eciam kenezy absque dobrota presbitero similiter coram nobis confessi extiterunt sponte perhuncmodum quod ipsi vnacum filys Lel et dobrota, super quadam possessione in vicinitate predicti kenezyatus que esset villa libera nomine Wyzkuz super quam possessionem semper litem induxissent ymmo litigassent, ac tamen annotata possessio semper et abantiquo Jure Hereditario pro filys Lel et pro dobrota ac Neg pertinuisset, Igitur nunc ipsi annotati kenezy, predictos Barb et demetrium ac Stephanum necnon danch et Gyurka filios Lel, dobrotam presbiterum et Neg fratrem eiusdem, eos et per ipsos eorum posteritates in pacifica possessione in dicta Vizkuz miserunt quiete et pacifice ac in pacifica possessione, cum veris et antiquis veris metis approbatis, esdem filios Lel predicti, necnon dobrotam presbiterum ac Neg fratrem eiusdem, heredumque per heredes tenere possidere pariter et habere Jure perpetuo et Irreuocabiliter, Tandem petentes nos bard filius Lel predictus, cum predictis fratribus quod nos exinde litteras nostras priuilegiales sigillo nostro *Communitatis* consignatas dare dignaremur, Nos itaque neminem volumus a suis Juribus priuari sed magis conamus fulciri seu potiri, Justis congruis et Juriconsonis supplicacionibus seu peticionibus filiorum Lel predictorum gratum prebemus assensum pro eisdem filys Lel sepedictis et per ipsos suis posteritatibus heredumque per heredes tenere possidere et habere Jure perpetuo et Irreuocabiliter, super premissis et singulis omnibus litteras nostras priuilegiales Sigillo nostre Ciuitatis roboratas duximus concedendas nullo penitus obstante aut aliquo contradiccione existente, Ad rei certitudinis memoriam, Datum in Hathzak feria secunda proxima post festum beati valentini Episcopi et martiris, Anno domini Millesimo quadringentesimo vndecimo. Nos igitur humilimis et deuotis annotati Barb fily Lel supplicationibus per ipsum suo ac nominibus quibus supra nostre subiectiue oblatis maiestati, regia benignitate exauditis et clementer admissis prefatas litteras Juratorum et vniuersorum Keneziorum ac wolahorum de d'strictu Castri Hathzak patentes non abrasas non cancellatas nec in aliqua earum parte suspectas ymmo mere et sincere veritatis integritate prepollentes, presentibusque de verbo aduerbum insertas, quo ad omnes earum articulos clausulas et continentias acceptamus approbamus et ratificamus,

Eas nichilominus requirentibus prefati Barb kenezy fidelitatibus et fidelium seruiciorum gratuitis meritis et sinceris famulatibus per ipsum nobis et sacro nostro regio dyademati cum sumpma fidelitatis constancia iuxta sue possibilitatis facultatem exhibitis et Impensis, Simulcum perpetuacionibus ac alys omnibus et singulis clausulis et continencys, superius in tenoribus earundem lacius explicatis et contentis mera auctoritate regia et potestatis plenitudine ac excerta sciencia nostre maiestatis, prelatorumque et Baronum nostrorum consilio prematuro ac vniformi decreto eorundem, pro eisdem Barb Stephano demetrio danch et Gyurka, eorumque heredibus et posteritatibus vniuersis, eatenus quatenus eedem rite et legitime ac iustomodo emanate, et vires earum veritati suffragantur, confirmamus, presentis scripti nostri patrocinio mediante Saluis Juribus alienis, Incuius rei memoriam firmitatemque perpetuam, presentes eisdem Concessimus litteras nostras priuilegiales, pendentis et autentici Sigilli nostri nam dupplicis, quo videlicet vt rex Hungarie vtimur munimine roboratas. Datum per manus Reverendi . . . patris domini Eberhardi Episcopi Zagrabiensis Aule nostre Sumpmi Cancellary fidelis nostri dilecti, Anno domini Millesimo Quadringentesimo duodecimo, sedecimo, sedecimo Kalend, May. Regnorum autem nostrorum Anno Hungarie etc. vigesimo quinto Romanorum vero secundo, venerabilibus in Christo patribus dominis Johanne Strigoniensi Andrea Spalatensi et altero Andrea Ragusyensi Archiepiscopis, Colocensi et Jadrensi sedibus vacantibus, eodem domino Eberhardo Zagrabiensi, Andrea Waradiensi Stephano Transsiluano Stiborio Agriensi Johanne Quinqueeclesiensi, Benedicto confirmato Boznenzi Johanne Jauriensi Philippo Vacyensi et fratribus dosa Chanadiensi Hincone Nittriensi Ladislao Tininiensi et Thoma Senniensi, ecclesiarum Episcopis, ecclesias dei feliciter gubernantibus, Wesprimiensi Syrmiensi Traguriensi Sibinicensi Nonensi Scardanensi Makarensi Pharensi et Corbauiensi sedibus vacantibus, necnon Magnificis viris Nicolao de Gara regni Hungarie predicti palatino Stiborio de Stiborich wayuoda nostro Transsiluano, Comite Symone de Rozgon Judice Curie nostre *Petermanno* de Medwe dalmacie et Croacie regnorum predictorum, Ladislao et Emerico filys condam Bartholomei de Wylak Machouiensi, Paulo Chupor de Monozlo tocius Sclauonie Banis. Honore Banatus Seuriniensis vacante. Johanne Bubek de Pelseuch Thauarnicorum Johanne filio Henrici de Thamasi Janitorum Groff de Corbauia dapiferorum Johanne filio Gregory de *Alsaan* pincernarum, Petro Cheh Agazonum nostrorum magistris, et Kaplerio Comite Posoniensi, Alysque quam pluribus regni nostri Comitatus tenentibus et honores.

r^o Stibory Wayuode Transsilvani.

4.

Nicolae Csáki, voivod al Transilvaniei, la cererea luĭ Ión și Kende, fiiĭ luĭ Kende, transcrie și întărește actele de concesiune ale antecesorilor săĭ, prin care fiiĭ luĭ Kende sunt dispensațĭ pe un timp nehotărât de serviciile ce avéŭ să facă pentru moșia Molomviz. Unul din actele transcrise este datat de la 31 August 1406; iar actul de întărire al voĭvoduluĭ Csaki este făcut în Hațeg la 3 Novembre 1415. Acest act păstréză numele vechiŭ german al Deveĭ în formă de **Denburg.**

Nos Nicolaus de Chaak Wayuoda Transsiluanus et Comes de Zolnok Memorie commendantes tenore presencium significamus quibus expedit vniuersis Quod Johannes et Kende fily Kende de Malomuize nostram venientes in presenciam, quasdam literas patentes viri Magnifici condam domini Stybory, literas viri Magnifici domini Jacobi alias similiter Wayuode transsumptiue in se continentes tenoris infrascripti nobis presentauerunt petentes nos precum cum instancia vt easdem literas presentibus nostris literis transcribi et transsumpmi eisdem nostrum consensum et assensum prebere dignaremur quarum tenor talis est Stiborius Wayuoda Transsiluanus et Comes de Zolnok Memorie commendantes notum facimus presencium tenore significantes quibus expedit vniuersis Quod ad nos vnacum Egregio viro Ladislao de Nadas, vicewayuoda parcium premis-

sarum ac *cum ceteris Nobilibus et presentibus quamplurimis viris fidedignis* exspeciali permissione Serenissimi Principis et domini, domini Sigismundi Romanorum ac vngarorum etc. Regis domini nostri graciosissimi partes Transiluanas *pro discuciendis caussis* in *Denburg* dominica die ante Mihaelis Archangeli peruenissemus Tandem *prouidi viri* Kende et Johannes fily Kende de medio aliorum exurgentes exhibuerunt nobis literam libertatum Jacobi Laczk condam Wayuode Transsiluani ipsis datam, petentes debita cum in tancia, Quatenus tenorem eiusdem nostris literis inseri et inscribi faceremus Cuius tenor is est Jacobus Laczk de (Za)*nthow* wayda Transsiluanus et Comes de Zolnok d'lectis nobis Castellanis nostris in Hathzag in Castro constitutis et futuris constituendis vice que eorundem gerentibus presencium noticiam habituris Salutem cum nostra dileccione Quia nos consideratis multimodis seruiciorum iugiter agilium virorum Kende et Johannis filiorum Kende census seu collectam ipsorum K nesiatus in possessione Malomuize existentis ad Castrum Hatzag administrare debentem vsque nostrum ad beneplacitum eisdem remissimus et relaxauimus ymmo remittimus et presentibus relaxamus effectiue vestris igitur dileccionibus presentibus firmiter committimus quatenus Censum seu collectam ipsorum Kende et Johannis de dicto Keneziatu ad Castrum iamdictum prouenire et administrare dehentem ipsis remittatis et relaxari debeatis eosdemque racione census nusquam velitis perturbare, quin pacificos et liberos permittatis aliud non facturi Datum in ffelkynyer tercio die festi decollacionis sancti Johannis Baptiste Anno domini Millesimo Quadringentesimo sexto. Nos igitur supplicacionibus iustis ac eciam ipsorum fidelia seruicia attendentes fauorabiliter inclinati, pretactam libertatum literam de verbo ad verbum patentibus nostris literis inseri et inscribifaciendo nostram adusque voluntatem duximus concedendam Incuius rei euidenciam pleniorem et robur Sigillo nostro appresso fecimus communiri Presentes vero perlectas reddi iubemus presentanti Datum in dewa feria tercia proxima ante festum beati Michaelis Archangeli Anno domini Millesimo Quadringentesimo duodecimo Nos igitur peticiones dictorum Johannis et Kende fauorabiliter exaudientes prescriptas literas dicti Stibory wayuode non abrasas, non cancellatas, et nec aliqua sui parte viciatas, tenorem earum presentibus literis nostris patentibus inscribi, et de uerbo ad uerbum transsumpmi faciendo, requirentibus eorundem gratuitis seruicys Serenissimo domino Sigismundo Regi, et perconsequens nobis per eosdem impensis et infuturum impendendis predictis literis nostrum beneuolum consensum prebentes annuimus et nos nostro beneplacito durante omnis prouentus Keneziatus ipsorum in dicta vil a Malomuize habiti remittendum et indulgendum Incuius rei testimonium presentes literas nostras patentes duximus concedendas Datum in Hathzag die dominico proximo post festum Omniumsanctorum, Anno domini Millesimo Qadringentesimo Quintodecimo.

5.

Doĭ-spre-ḑece chenezĭ juraţĭ const ită în Haţ g la 1418 printr'o adeverinţă, că Ladislav, fiul luĭ Barbu şi alţĭ chenezĭ cu rud le lor aŭ cedat prin învoială părţile unuĭ anumit cheneziat. Voivodul Transilvanieĭ, Nicolae Csaki la 28 August 1424 transcri şi întăreşte în Kereszeg cu sigiliul său contractul făcut cu privire la acéstă posesiune.

Nos Nicolaus de Chak wayuoda Transsiluanus et Comes de Zolnok etc. Memorie commendamus tenore presencium significamus vniuersis quibus expedit Quod Barb filius lee personaliter In sua, ac Stephani fratris, et Stanchul fily, suorum, personis nostram vel niens in presenciam, Exhibuit nobis quasdam literas patentes, duodecim Juratorum keneziorum de districtu Hachag, petens nos humili precum cum instancia, vt nos predictas literas nobis exhib tas presentibus nostris literis de verbo, ad verbum inscribendo Inseri faceremus insertamque eidem cum impressione Sigilli nostri confirmare dignaremur, Quarum tenor peromnia talis est, Nos Johnes filius Kende de Malomuize Barb filius leel de Baarbathwize, Coztha de Zaallas, Stephanus filius Daan, de Zempetherfalua, Bogdan

de Cloputiua, Michael de pesthien, Zlawsh de farkady, Buda de Wad, Berwoy de Ozthro, Ladislaus de Wanchuk, et Nicolaus filius Dwsa de dampsus: Jurati kenezy de districtu Castri haachak, Memorie commendamus presencium tenore quibus expedit vniuersis Quod cum die constituto *in domo regia, In eadem Haachah habita et constructa,* causas coram nobis causancium, Judicialiter consedissemus, Ladislaus filius Baarb, Sthoyka filius Radul, Barb filius eiusdem, Gregorius filius Stanchul, Chomaan, Bathul, petrus, et dionisius fily Mane, Wana, Mirozlow, Kerezthee filius Mane, Stephanus filius Zlowa, Kerezthee filius Musa, Neguman, dragmer, et Barbul fily lihul, suis, ac fratrum suorum in personis, debito cum reuerencia, nostri in medium veniendo concordi consilio et assensu, ac voce consona, pratulerunt, atque fassi sunt in hunc modum Quodlicet hactenus litis materia, inter ipsos, et Baarb filium Leel, ac Stephanum filium eisdem leel necnon Sthanchul filium eiusdem Baarb ventilaretur, Tamen ipsi propter bonum pacis vt ipsa predicta litis materia Inter ipsos omnino sedaretur et postponeretur. mediam partem possessionis ipsorum Keneziatus, cum omnibus et singulis suis vtilitatibus minus duobus lugeribus terre arabilibus, predictis Baarb et Stanchul filio eiusdem Baarb necnon Stephano fratri eiusdem Baarb, fassi sunt assignando coram nobis, predicti vero Baarb e, Sthanchul, necnon Stephanus, ex parte litis premisse, predictos Ladislaum et Sthoycamt ac ceteros fratres ipsorum, commiserunt omnino expeditos et quietos. In cuius rei euidens perpetuumque firmitatem presentes literas nostras sigillo nostro munimine roboratas datum in predicta Hachak in domo regia Anno Domini Mmo. qmo. xviijo Nos igitur peticiones memorati Baarb in ipsius, ceterorumque supranotatorum nominibus, nobis porrectas, Justas et legitimas fore agnoscentes, Pro eo tenorem earundem literarum duodecim Juratorum keneziorum de verbo, ad verbum presentibus nostris literis similiter patentibus inscribi et transsumpmifaciendo, eisdem Baarb, Stephano fratri, et Sthanchul filio eiusdem Baarb, duxinus concedendas iusticia suadente datum In Kereszeg In festo beati augustini Episcopi et confessoris anno domini Mo qdringmo vigesimo qrto.

6.

Actul de danie a luĭ Ladislav I datat de la 16 Aprilie 1443 în care se arată meritele şi lauriĭ câştigaţĭ în luptă a luĭ Ión Kende de Malomviz şi a fiilor sĕĭ : Ladislav, Kendris şi Nicolae etc. soţĭ de arme şi ómenĭ credincioşĭ aĭ luĭ Ión Uniade. Drept resplată pentru acésta li se daŭ dóue moşiĭ româneştĭ (possesiones valachicales) *şi anume : Zentpéterfalva şi Rea.*

Commissio propria domini Regis.

Nos Wladislaus dei gracia Hungarie Polonie, Dalmacie Croacie etc. Rex Lythwanieque Princeps Suppremus et Heres Russie etc. Memorie commendantes tenore presencium significamus quibus incumbit vniuersis, Quod nos grata meditacione pensantes fidelitates et obsequia accepcione digna fidelium nostrorum Johannis dicti Kende de Malomwyz ac ladislai, Kendris et Nicolai filiorum eiusdem, necnon Kende fily Kende, familiarium Fidelis nostri dilecti Magnifici Johannis de Hunyad per ipsos maiestati nostre post susceptum huius Regni gubernaculum in diuersis huius Regni nostri expedicionibus et signanter in diuersis conflictibus quos ipse Johannes Wayuoda cum seuissimis Turcis primum in partibus Transsiluanis prope locum Waskapw ac tandem in partibus Transalpinis semper de notabili Teucrorum potencia victoriose transegit Item in progressibus exercitualibus eiusdem quos Idem post habitos conflictus prescriptos, Primum in Regnum Bulgarie vbi Ciuitatem Bidunensem cum certa parte Regni Bulgarie dicioni Turcorum pretactorum subiecta, igne consumpmi et vastari fecit, ac nouissime in Regnum Rascie vbi modo simili notabilis oppressio, eisdem emulis nostrorum manibus illata existit habitis, et fere in omnibus exercitualibus expeditionibus quas ipse Wayuoda noster contra prefatos Turcos habuit, lateri suo adherendo, cum sincera deuo-

tione animi firma constancia et solicitudine continua, exhibitis et impensis, ***Possessiones nostras Wallachicales*** Zenthpeter et Reye vocatas in Comitatu de Hunyad habitas Simulcum cunctis suis vtilitatibus et pertinencys quibuslibet, Puta terris arabilibus cultis et incultis agris pratis pascuis Siluis Nemoribus Rubetis Montibus vallibus vineis vinearum promontorys Aquis fluuys piscinis piscaturis aquarumque decursibus, necnon Molendinis et locis Molendinorum Ac generaliter quarumlibet vtilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus quouis nomine vocitatis, sub earum veris metis et antiquis, de manibus nostris Regys sub illis condicionibus et seruicys quibus alie possessiones similes in partibus eisdem ex collacione Regia conseruantur memorato Johanni dicto Kendo, ac prefatis Ladislao Kendris et Nicolao fily eiusdem, necnon Kende filio Kende de Malomwyz et per eos demetrio filio Hythemre ad possessionem Zenthpeter pretactam dumtaxat ipsorumque heredibus et posteritatibus vniuersis, dedimus donauimus et contulimus ymmo damus donamus et conferimus Jure perpetuo et Irreuocabiliter possidendas tenendas pariter et habendas Saluo Jure alieno Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante Quas in formam nostri privilegy redigifaciemus dum nobis in specie fuerint reportate Datum Bude feria tercia proxima post dominicam Ramispalmarum Anno domini Millesimo Quadringentesimo Quadragesimotercio.

7.

Actul de concesiune liberat în Gradiştea (Várhely) la 9 Maiŭ 1451 de guvernatorele Ión Uniade, şi ordinul prin care scuteşte pe Kende, fiul luĭ Ión şi pe toţĭ fiiĭ acestuia de contribuţiunea (quinquagesima) ce plătéŭ maĭ nainte pentru posesiunile Malomvize, Unciukfalva, Zentpeterfalva şi Rea, transformând aceste bunurĭ în posesiunĭ libere.

Nos Johannes de Hwnyad Regni Hungarie Gubernator Memorie commendamus tenore presencium Significantes quibus expedit vniuersis Quod nos consideratis et in memoriam nostri reuocatis multimodis fidelitatibus et fidelium seruiciorum gratuitis meritis et sinceris complacencys Egregiorum Johannis fily Kende necnon Ladislai et Kenderes filiorum pretacti Johannis de Malomwyz quibus ipsi sub locorum et temporum varietate Sacre Regni Hungarie Corone et ex post nobis studuerunt complacere vniversos prouentus Quinquagesimales tam Regie maiestati et Wayuode Transsiluanensi, quam eciam Archiepiscopo Strigoniensi de possessionibus et porcionibus possessionarys ipsorum puta Malomwyz auditam cum pertinencys eiusdem necnon Wanchoukfalwa, Zenthpeterfelwa Galacz et Rey vocatarum eorundem Johannis fily Kende necnon hadislai et Kenderes filiorum prefati Johannis pertinencium debentes, eisdem Johanni fily Kende necnon Ladislao et Kenderes filiorum eiusdem Johannis Ipsorumque Heredibus et posteritatibus vniuersis inperpetuum duximus relaxandos et remittendos ymmo relaxamus et remittimus presencium per vigorem Quocirca vobis vniuersis dicatoribus et exatoribus huiusmodi prouentuum Quinquagesimalium presentibus et futuris presencium noticiam habituris firmissime precipimus et mandamus quatenus presentibus prefatos Johannem filium Kende ac Ladislaum et Kenderes filios eiusdem Johannis ipsorumque Heredes et posteritates vniuersos ad dandos et Soluendos de supradictis eorum possessionibus et porcionibus possessionarys huiusmodi prouentus Quinquagesimales arctare et compellere racioneque non solucionis. eorundem, in prefatis possessionibus porcionibusque possessionarys, necnon rebus et bonis eorundem quibusuis impedire molestaro sew quoque dampnificare nullatenus presumatis nec sitis ausi modo aliquali Aliud non facturi presentes post earum lecturas reddi Jubemus presentanti Datum in Warhel die dominico proximo post festum beati Stanislai martiris Anno domini Mccccº lmoprimo.

8.

Actul de concesiune a luĭ Ladislav II. scris în Sibiŭ la 3 Sept. 1494. prin care scutesce pe locuitoriĭ românĭ țĕranĭ saŭ deveniți nobilĭ de quinquagesima ce plătéŭ maĭ înainte în forma de 200 de oĭ pe an și pretinde maĭ departe numaĭ plata celor 600 mărcĭ de argint.

Nos Wladislaus dei gracia Rex Hungarie Bohemie ect. necnon Marchio Morauie etc, Memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniuersis, Quod nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillime supplicacionis instanciam per eos pro parte vniuersorum Nobilium et Walachorum districtus Haczak nostre propterea porrecte Maiestati, tum vero consideratis fidelitate et seruicys eorundem que ydem circa defensionem huius Regni contra Thurcos a plerisque iam annis exhibuerunt et que eciam deinceps continue facere habent eisdem vniuersis Nobilibus et Walachis, predicti districtus Haczak, illas ducentas oues quas ipsi nobis et Successoribus nostris Regibus Racione Quinquagesime de medio ipsorum soluere obligantur, si et in quantum istas tantummodo ducentas et non plures oues nobis, Racione eiusdem Quinquagesime siue ex priuilegys ipsorum siue alys euidentissimis documentis soluere debere comperti fuerint, imperpetuum duximus graciose remittendum et relaxandum, Ita tamen et hac condicione, Quod ydem vniuersi Nobiles et Walachi illas Sexaginta Marcas argenti, quas vltra illas ducentas oues, nobis et fisco nostro Regio Racione dicte Quinquagesime more antiquo soluere obligantur, tempore suo plenarie et sine vlla difficultate nobis et hominibus nostris ad id deputandis, deinceps semper soluere debeant et teneantur, Imo Remittimus et rela xamus presencium per vigorem, Quocirca vobis fidelibus nostris Waywodis vel vicewaywodis. necnon dicatoribus, et exactoribus prefate Quinquagesime nostre, pro tempore constitutis, presentes visuris, harum serie firmissime committimus et mandamus, Aliud habere nolentes, quatenus a modo imperpetuum, de prefatis Nobilibus et Walachis dicti districtus Haczak, presentibus et futuris, Racione Quinquagesime nostre non amplius quam predictas Sexaginta Marcas Argenti exigere et extorquere presumatis, dictas vero ducentas oues, Si et in quantum vt premisimus ydem Nobiles et Walachy pro huiusmodi Quinquagesima non plures quam ipsas ducentas oues nobis ab antiquo soluere debere comperti fuerint, eisdem modis omnibus relaxare et remittere relaxarique et remittifacere debeatis et teneamini. Nec eosdem propter non solucionem huiusmodi ducentarum ouium in personis rebusque et Bonis ipsorum quibusuis impedire seu aliter quouismodo contra formam premisse nostre graciose Relaxacionis vllo vnquam tempore molestare, audeatis, Gracie nostre sub obtentu. Presentes vero quas Secreto Sigillo nostro quo vt Rex Hungarie vtimur impendenti communiri fecimus post earum lecturam semper reddi iubemus presentanti, Datum in Ciuitate nostra Cibiniensi feria quarta proxima post festum beati Egidy Abbatis, Anno domini Millesimo Quadringentesimo Nonagesimo Quarto, Regnorum nostrorum Hungarie etc. Anno quarto, Bohemie vero Vigesimo Quarto.

Ad Relacionem Reuerendissimi domini Sigismundi Episcopi Q. Thesaurary.

BIBLIOTECA DOMNULUÏ DIMITRIE STURDZA DE LA MICLAUŞENÏ DIN JUDEŢUL ROMANULUÏ (1).

II.

Cărţile vechï din Bibliotecă, tipărite şi manuscrise, româneşcï şi slavone.

1. Un apostol slavon 4°. mic, scris pe pergament, în multe părţï rupt şi fără dată.

2. O carte coprinzătóre de prologele Mitropolituluï Dosotheï pe lunile: Martie, Aprilie, Maiŭ şi 10 zile din Iunie; fără început şi fără sfîrşit. E din biblioteca luï N. Istrati de la Rotopaneştï. La fila 69 începe acéstă însemnare posterióră: «Acéstă carte este a sfinteï «monastirï a Bisericanilor. Serafim Baronce Egumen ot Bistriţa, proischodnic ot Bise-«ricanï, am scris ѕ҃слп $\binom{7288}{1729}$ зс҃лн҃. octombriŭ 28 въ монастнр бнстрнченскоѝ пнсахъ, н бнв «мнтрополнт Кнр Георгіе Молдавскій ꙋ Іас въ днн Іон Грнгоріе Гіка воевод г҃д землн Молдав-«ској (în monastirea Bistriţeï am scris şi era mitropolit kir Gheorghie al Moldavieï la Iaşï «în zileleluï Ion Grigorie Ghica voevod Domnul ţereï Moldoveï) şi egumen aŭ fost Veniamin Ieromonahul Postrigul de Bisericanï la Bisericanï şi la Bistriţe egumen Serafim Baronce ot Bisericanï .

3. Prolog manuscris, cuprinde vieţele sfinţilor de la Martie pînă la 26 August. Lipsesce fila de la început, şi la fine maï multe file. Scrisóre frumósă. Este o transcriere a prologuluï luï Dosotheiŭ cu limba modificată în multe cuvinte. Se pare că modificarea este făcută de un muntén.

4. Un céslovaş mic în 8° tipărit la Rîmnic în 1779; în frontispiciŭ se ḑice: «Часослов тнпърнт акꙋм ꙟнтрꙋ ачесташ кнп ꙟ знлеле преа лꙋмннатꙋлꙋй Домн Іѡ Алеѯандрꙋ Ѵѱ҃нлант воевод кꙋ келтꙋꙗла юбнторюлꙋн де Дꙋмнезеꙋ кѵр Кесаріе Епнс. Рым, ꙟ сфнта Епнс. Рым. анꙋл 1779. де Дныитріе мнх. тvп. . . . . . . пꙋртъторю де грнжъ фіннд тѵпографіен, кѵр Іѡакнмь Іеромонахꙋл днн сфꙟнта Мнтрополіе.»

5. Pomelnicul ctitorilor şi miluitorilor monastireï Hangul, care şi Pion se numesce Este scris în anul 1826.

6. Un manuscris în 4° Minunile Maïceï Domnuluï.» — modern. La urmă se spune că este scris de: «nevrednicul Niculaï la Agapia în dél, în anul 1801. Maï.

7. O evaghelie slavonă scrisă pe hărtie. La finele evangelieï luï Matheiŭ se găsesce acéstă însemnare a scriitoruluï:

† Изволеніем отца н поспѣшеніем ст҃го д҃ха създасѣ н съвръшнс сіа кннга зовемый тетроеѵ҃гл въ д҃нь бл҃гочс҃твꙋ н х҃ꙋлюбнвомꙋ гдн҃ꙋ нашемꙋ Іѡн богдан воевода гпдръ землн молдавскон Сіꙗ кннга нспнсах діак грѣшнін гаврнл сін кннгꙋ пнсах за в҃і злат н запнсах въ тѧснотѧ мнозѣ н въ челедѣ н въ тѧшкон работѣ братꙋ моемꙋ м҃лмꙋ н дрꙋгомꙋ попꙋ стрѣшннꙋ ѡ҃ сържчннецн чннн молбꙋ себе н свой попадію н свон сн҃ꙋніи за д҃ша его н за дш҃а роднтелѣ н за братіꙗ его . н за вьсѣмъ родѡм свѡнм сіꙗ кннга пнсах чететн нсправнте а не кланнѣте мѣ ѡцн поповн н чнрнорнзцн н діꙗцн н четнте а не кланнѣте мѣ простн мѣ грѣшнаго да бѫдешн потекннцѣ в҃і час д҃нн н нощ простн мѣ грѣшнаго. вл҃то ҂зк҃г.

(1 Vezï *Rev. p. Ist. Arch. şi Fil. Vol. IV, 700—713*

Adică :

«Cu voinţa Tatăluĭ şi cu conlucrarea sântuluĭ Duch s'a construit şi s'a sevêrşit acéstă carte numită Tetroevanghel, în ḑilele credincĭosuluĭ şi iubitoruluĭ de Christos Domnuluĭ nostru Ioan Bogdan Voevoda Domnitoriul ţereĭ Moldoveĭ. Acéstă carte a scris-o diacul (dascalul) păcătosul Gavril. Acéstă carte am scris-o pentru 12 zloţĭ, şi am scris în multă strâmtorare, şi în familie, şi în grea muncă — frateluĭ meŭ maĭ mic şi al doilea (?) popa Strêşină de la Sărăcinescĭ, (carele) a făcut rugă şie şi preoteseĭ sale, şi fiilor sĕĭ, pentru sufletul luĭ şi pentru sufletul părinţilor şi a fraţilor luĭ şi pentru tot némul sĕŭ, acéstă carte am scris. Cetiţĭ şi îndreptaţĭ, éră nu mĕ blestemaţĭ, părinţĭ, popĭ şi călugărĭ şi diacĭ (dascălĭ, cărturarĭ), şi cetiţĭ éră nu mĕ blestemaţĭ. Értă-mĕ pre mine păcătosul, ca să fiĭ потѥкницѣ (?) 12 césurĭ ḑioa şi nóptea (1), értă-mĕ pre mine păcătosul, 7023 (1515).»

Cartea este prost scrisă, precum arată şi cuprinderea acesteĭ însemnărĭ pe un dascăl prost cărturariŭ.

La începutul Evangelieĭ de la Ión, între zacélele 5-6, pe o pagină deşértă, se găsesce o scrisóre slavonă, reprodusă maĭ pe urmă şi datată din 7022 (1514). Ea este adresată luĭ Petru voevod, de un boeriŭ, carele se desvinovăţĭa de nisce acusaţiunĭ aduse asupra luĭ. Iată ce se ḑice în ea :

† Свѣтломѹ и вели вьзможномѹ и самѹдрьжавномѹ иже сь вишє вѣнци венчанwмѹ и прѣwкрашеномѹ г҃днѹ нашемѹ Іwн Петрѹ воєвода божїю м҃лстїю гпдрь земли молдавскои. пишем поклон и многоздравїє да имаєши гдвти. г҃а. б҃а. сьтворшаго нб҃о и земли и wт мене рок искал из почестете нозѣ гвдти и w сим давам знанїє гвдти и аз слишит wт тебе гдвти велми зло расрдисѣ єси на мене на рова гдвти. поииж аз несем призовел тѹрци докли несниже -сь болѣри на гдвти и сьс велики портари на карака дїѧка кода послаєши четири пет стотинє тѹрци але избрани а карака нѣспослал како сем говорил сес пооучєнїа гдвти и сьс пооучєнїа сирдичнаго брата гдвти покоинаго Ѧлеѯандрѹ воєвода и w сим давам знанїє коимене сь приd гдвти и аз гдвти дас емѹ да станет лице прѣд гдвти и аз гдвти сїѧ книга. аз пис сь перил мастило вл҃то ҂з҃кв. м҃сца ноємв. д.

† Рwдителю моємѹ добромѹ и много надижномѹ

Жѹпан

Adică :

«Luminatuluĭ şi pré puterniculuĭ şi autocratoruluĭ, c luĭ încoronat cu coronă de sus şi pré înfrumuseţatuluĭ Domnuluĭ nostru Ioan Petru Voevoda, cu mila luĭ Dumnezeŭ Domnitoriŭ ţereĭ Moldoveĭ. Scriem închinăciune şi multă sănătate să aibĭ Domnia-ta de la Domnul Dumnezeŭ, carele a făcut cerul şi pămîntul, şi de mine robul aĭ căutat din cinstite piciórele Domnieĭ tale, şi despre acésta dăm scire Domnieĭ tal . Şi eŭ am auḑit de tine, Domnia ta, că fórte rĕŭ te-aĭ maniat pe mine robul Domnieĭ tale. Pentru că eŭ n'am chemat Turciĭ, căcĭ (доклн) nu sânt cu boeriĭ asupra Domnieĭ-tale, şi cu marele portariŭ asupra luĭ Caraca Diacul, când trimiseşĭ patru cincĭ sute de Turcĭ, cĭ am oprit, éră Caraca nu a trimis ca să'mĭ spue, că acésta este din porunca Domnieĭ-tale şi din porunca iubituluĭ frate al domn'eĭ-tale, reposatuluĭ Alexandru Voevoda. Şi despre acésta voiŭ da sciinţă anume înaintea Domnieĭ tale. Şi eŭ (rog) pe Domnia-ta să'ĭ (poruncescĭ) să stea înaintea domnieĭ-tale; şi eŭ domnieĭ-tale acéstă carte am scris cu condeiŭ de cernélă în anul 7022 (1514) luna Noem. 4.

† Părinteluĭ meŭ celuĭ bun şi de multă nădejde.

(Subscris) *Jupan*

Petru Voivoda, căruia este adresată scrisórea, nu póte să fie de cât un fiŭ al mareluĭ Stefan, frate cu Alexandru vodă, carele murise în anul 1497. Pe timpul când s'a scris acéstă scrisóre domnea în Moldova Bogdan Vodă, de asemenea fiiŭ al Ma-

(1) потѥкницѣ cred că este un românism slavonisat, şi ar însemna : *ca să fi' pe ticnă ; să'ţĭ ticnéscă* cele 12 césurĭ de ḑi şi de nópte.

reluĭ Stefan Aşa dar rebeliunea boerésсă contra luĭ Petru Vodă, de carea se aminte ce în acéstă scrisóre, şi la care fusese acusat că ar fi participat şi jupanul autoriul scrisoreĭ, trebue a o raporta la timpul domnieĭ Mareluĭ Stefan, şi anume înainte de anul morţiĭ luĭ Alexandru Vodă (1497); căcĭ se amintesce şĭ de reposatul Alexandru Vodă. Trebue să presupunem, că Petru voevod era guvernătoriŭ pe o parte a Moldoveĭ, d. e. acea despre Dunăre, precum Alexandru era guvernătoriŭ pe partea despre Ungaria (ţinuturile Bacăŭ, Némţu. etc. (1).

O parte din boerĭ, sub conducerea Mareluĭ Portariŭ, se revoltase contra luĭ Petru şi adusese ajutoriŭ de la Turcĭ. Altă partită era faborabilă luĭ Petru Vodă şi avea conducĕtoriŭ pre diacul Caraca, în ajutoriul căreia şi Petru Vodă trimisese 4—500 de turcĭ. Jupanul nostru, vĕḑênd că amândóuĕ partitele aŭ Turcĭ de ajutoriŭ, n'a vrut să iea parte nicĭ cu uniĭ nicĭ cu alţiĭ; dar a fost pârît la Vodă. că şi el ar fi fost conspirat cu partitul boeresc contra luĭ Petru Vodă, carele de atuncĭ era mânios pe dênsul. El se scuză, că n'a particip t cu boeriĭ rebelĭ, nicĭ cu Diacul Caraca, carele nu ĭ-a spus că Turciĭ ce'l ajutaŭ ar fi fost trimişĭ din ordinul luĭ Petru Vodă saŭ al reposatuluĭ Alexandru Vodă, şi cere ca el să se înfăţoşeze înaintea luĭ Vodă cu Caraca, spre a'şĭ dovedi nevinovăţia.

Se vede că scriitorul a transcris în Evangelie acéstă scrisóre, ca model, de pe carele să se pótă sci, cum trebue a se scrie unuĭ Domn.

Aprópe de finele Evangheliel de la Ioan se găsesce acéstă însemnare: «оуміреа мхтен бородач 8 белхчещн вх днн б҃лгочестнваго н х҃олюбнваго гпдна нашего Іωн Стефан Томшѣ воевод божію м҃лстію г҃пдрх земли молдавской мес. авг. к҃а. днн вхлѣт ҂зр҃ла.»

Adică:

«A murit Mateĭ Bărbosul la Belăcescĭ în ḑilele evseviosuluĭ şi iubitoruluĭ de Christos Domn al ţĕreĭ Moldoveĭ Ioan Stefan Tomşea Vvd, luna Aug. 21, anul 7131 (1623).»

8. Evangelie slavonă, pe hârtie. La finele evangelieĭ de la Matheiŭ are acéstă însemnare română: «Adică eŭ Mirăuţŭ Chraneţă am învĕţat tot tretiĭvangelul la Gervasie Ieromonach.» De unde se înţelege că Româniĭ învĕţaŭ tóte cărţile slavone, pe care avéŭ să citéscă la biserică.

La începutul evangelieĭ de la Ioan este acéstă însemnare slavonă, dedesubt: «Сін тетравангел кѹпил раб божію Єреи поп дѹмитрѹ н сх подрѹжіѧ его гафта н дал ѧст чад нх михалчѣ ѿ дерене8 до ст҃аа монастнрназнваемаго секѹл идеже храм ст҃го Іωана прдтча за дш҃ж своего н за дш҃ж роднтелем н дѣдом его. а кто сѣ покѹснт продати ѧ, а ωн да ест треклѣт н проклѣт ѿ г҃а б҃а сxтворшаго нб҃о нб҃8 н землю н с прчстжѧ м҃тнр н ѿ тн҃і. ω҃цх нже вх никін н ѿ вхсѣх ст҃нх б҃г8 8годжхшнх амнн.

Adică:

«Acest tratavanghel l'a cumpĕrat robul luĭ Dumneḑeŭ ereul popa Dumitru şi soţia luĭ Gafta, şi l'a dat fiuluĭ lor Michalcea de la Dereneŭ Sânteĭ Monastirĭ numite Secul, unde este templul Sântuluĭ Ioan înainte-mergĕtoriul, pentru sufletul sĕŭ, şi pentru sufletele părinţilor şi moşilor luĭ. Éră cine s'a încerca a'l vinde să fie de treĭ orĭ blestemat şi anathema de la Domnul Dumneḑeŭ cel ce a făcut ceriul ceriuluĭ şi pămêntul, şi de pré curata Marcă, şi de 318 părinţĭ de la Nikeea, şi de toţĭ sânţiĭ cariĭ aŭ plăcut luĭ Dumneḑeŭ, amin.

Pe pagina de pe urmă se scrie: Аз поп нωн ѿ т8зара кѹпил сію книг8 реколін тетревангел н даде ен кж храм8. оуспѣніе прѣ ст҃ѣн б҃ц҃н. н даде ен за дш҃а своа, н за дѧтен своих. а по его живота кто 8схочет ен продати. или ѿ дѧтен его, или ѿ непотов его. или оунѹчать ег҃о. или бѹд кто ѿ род8 его. да бѫдет преклѧт ѿ тн҃і ω҃цх. нже вх никен мѫнчевьшнхсѧ. — б҃х сх вами н сх нами амнн. апрна. слава схврхшнтелю б҃8 по зачал8 дахвшом8 конецх.

(1) Acésta se deduce din o însemnare găsită de mine în o carte vechie slavonă de la Monastirea Bistriţa. Veḑĭ scrierea mea «notiţe istorice şi archeologice, adunate de pe la Monastirĭ...» 1885 Bucurescĭ p. 71.

Adică :

«Eŭ popa Ion de la Tuzara am cumpĕrat acéstă carte numită Tetrovanghel, şi am dat'o la templu Adormireĭ pré-sânteĭ Născĕtóreĭ de Dumneḑeŭ, şi am dat'o pentru sufletul meŭ, şi pentru copiiĭ meĭ. Éră după viaţa luĭ cine va voi să o vênḑĕ, séŭ dintre copiiĭ luĭ, séŭ dintre nepoţiĭ luĭ, séŭ strănepoţiĭ luĭ, séŭ fie orĭ-cine din némul luĭ, să fie blestemat de 318 părinţĭ, cariĭ *s'aŭ muncit* în Nikea. Dumneḑeŭ cu voĭ şi cu noĭ, amin. April. Slavă săvĕrşitoriuluĭ Dumneḑeŭ, carele după început a dat sfirşit.»

9. Manuscris slavon, cuprinde o parte din triod, de la Dumineca Fariseuluĭ până Sâmbătă a 3-a septăm. a postuluĭ mare. Folio, pe chărtie sclivisită. La urmă are acéstă însemnare :

Въ имѣ ѡ҃ца и с҃на и ст҃гѡ Дх҃а. Се азъ рабъ влдкы моегѡ Іс҃ Хв҃ Пан георгіе вел чашник и книгинѣ ег҃ѡ Маріа помисли бл҃гь помыслъ сътворити сіа ст҃аа книга г(лаго)лема тріод мытар и фарисеи, ѡт своегѡ доврагѡ стѣжаніа ст҃мꙋ храмꙋ идеж имеоуется сшествіе стго Дх҃а. въ свои новосъзданныи с҃тыи монастир зовемыи подгоріе пеѡн нарецаемыи скит. въ зад҃шіе себѣ и родителем их ст҃ѡ почившихъ и сътвори ѧ въ дни благоч҃стиваго и х҃оулюбиваго гспдна нашего Іѡ Басиліе воевода гспдръ земли молдавскѡи влѣт зрн҃в (7152) мсца маи аі (11). . . . . Маѯим лашкѡвич писал.

Care se traduce :

«În numele Tatăluĭ şi al Fiiuluĭ şi al Sântuluĭ Duch. Étă eŭ robul Stĕpânuluĭ meŭ Iisus Christos pan Georgie vel păcharnic şi knéghinea luĭ Maria socotit'aŭ gând bun a face acéstă sântă carte. ce se numesce Triodul Vameşuluĭ şi al Fariseuluĭ (1), din a sa bună agonisită sântuluĭ Templu, unde se numesce pogorîrea Sântuluĭ Duch, în a sa noŭ-zidită Sântă Monastire, carea se numesce podgorie (sub délul) Peon (Céhlăŭ), ce se chiamă Schit, spre desufleţie şie şi părinţilor lor reposaţĭ întru sănţitate. Şi o făcu în ḑilele evseviosuluĭ şi iubitoruluĭ de Christos Domnuluĭ nostru Ioan Vasilie Voevoda, Domnitoriŭ ţereĭ Moldoveĭ. În anul 7152 (1644), luna Maiŭ 11 . . . . Maxim Laşcovicĭ a scris.»

10. Mineiul slavon manuscris, pe luna Februarie, făcut cu cheltuéla aceluiaşĭ Pan Gheorghie marele paharnic şi a knéghineĭ luĭ Maria, tot pentru monastirea de la pólele Peonuluĭ. Inscripţia slavonă de la urmă este maĭ în totul asemenea cu cea de maĭ sus. Anul însă când s'a sfîrşit de scris este : зр҃не (7155), luna August, adică cu treĭ anĭ maĭ târḑiŭ de cât triodul.

Este de însemnat, că în acéstă ediţie de mineiŭ se pun maĭ întâiŭ slujbele ḑilelor din tótă luna, şi apoĭ sinaxarele sfinţilor, érăşĭ pe tóte ḑilele de laolaltă.

11. Mineiŭ slavon manuscris, pe luna Iunie, pe chărtie sclivisită şi bine scris, tot de Maxim Laşcovicĭ, şi tot cu cheltuéla ctitoruluĭ paharnicul Gheorghie cu knéghina luĭ, la anul 7153, sub Vasilie Voevoda, luna Septembre 20. La urmă are aceeaşĭ însemnare slavonă, ca şi cea de la Triod citată maĭ sus.

Inainte de începerea sinaxarelor are acéstă notiţă : «Ermonach Serafim Baronce Egumen ot Bisericanĭ 7212.»

Tus-trele aceste cărţĭ sunt bine scrise pe chărtie sclivisită, şi bine conservate şi legate.

12. Mineiu pe Iulie, slavon, manuscris, făcut de pan Gheorghie paharnicul şi knéghina Maria. Scris de acelaşĭ Maxim la anul 7155 Decembrie 23. Are aceeaşĭ însemnare la urmă despre ctitoriĭ cărţiĭ.

13. Mineiŭ pe luna August, slavon, fila de pe urmă cu însemnarea ctitorilor lipsesce. Dar şi chărtia şi scrisórea este aceeaşĭ ca şi la cele anterióre, de unde se înţelege că este tot de paharnicul Gheorghie comendat, şi de Maxim scris.

(1) Triodul se despărţia în două părţĭ : cea de la început se numia : al Vameşuluĭ şi al Fariseuluĭ ; se începea de la Duminica Vameşuluĭ şi a Fariseuluĭ şi se sfârşea cu Vinerea din a 6-a sĕptămână a postuluĭ. Partea a doua era Triodul florielor, şi se începea cu Sâmbăta luĭ Lazar şi continua până la Duminica tuturor sânţilor.

14. Mineiŭ slavon pe luna Noembrie. Nu are nicĭ o însemnare despre ctitoriĭ luĭ, Şi scrisórea nu este a luĭ Maxim nicĭ chărtia nu este de calitatea celor de maĭ sus. Se deosebesce şi în ordinea materieĭ Sinaxarele nu le pune la urmă ca la cele precedente, ci după pésna a 6-a, precum se obicĭnuesce în ediţiile moderne ale mineilor. De unde deducem că el este maĭ noŭ de cât cele anterióre.

15. Mineiŭ pe Aprilie, slavon, bine scris, bine conservat, pe chărtie grósă sclivisită, îĭ lipsesce numaĭ la început câte-va file. La urmă n'are însemnare de ctitorĭ nicĭ de scriitor. Sinaxarele sunt şi aicĭ după pésna a 6-a Şi acesta este de o dată maĭ noă.

16. Mineiŭ slavon pe luna Septembre. are lipsă la început de câte-va file şi la urmă sinaxarele a 8 ḑile. Acest mineiŭ se deosebesce de cele-l'alte prin mărimea foliantuluĭ prin o chărtie cu cóla fórte mare, bună şi s livisită, frumos scris şi cu ilustraţiĭ elegante. Prológele sunt la urmă. Insemnare de ctitorĭ nu are, fiind lipsă la urmă maĭ multe file. Dar se póte deduce de pe semnele esterióre, că el datéză de la ctitoriĭ monastiriĭ Hanguluĭ.

17. Octoich slavon, de format mare ca şi mineiul de sub No. 16, cuprinde cele 4 glasurĭ de la început. Lipsesc maĭ multe file de la început, de la mijloc şi de la sfîrşit. Frumos scris ca şi cel de la No. 16. La finele glasuluĭ 1-iŭ are acéstă însemnare: «Въ имѧ ѡ҃ца и с҃на и ст҃гѡ Дх҃а. Сїѧ ст҃аа книга гл҃емаа Ангелес пръвын сътвори ѿ своегѡ праваго стѣжанїѧ. Пан Геѡргїе вел чашник. и кнѣгинѣ Анна и даде ѧ въ свои ново създанный ст҃ын монастир, зовемын подгорїе Пеѡн. да бѫдет имъ вѣчнаа памѧт и родителем их. и сътворисѧ ст҃аа книга въ дн҃и Iѡ҃ Василїе воевод. вълѣт ,зрм҃и. (7148) мсца ген. и҃.»

Adecă :

«În numele Tatăluĭ şi al Fiiuluĭ şi al Sântuluĭ Duch. Acéstă sântă carte ce se chiamă *întâiul Angheles* (1), o făcu din drépta sa agonisită pan Georgie vel (mare) păcharnic şi knéghinea Anna (2), şi o dădu în a sa noŭ zidită Sântă Monastire numită podgoria Peon, ca să fie lor vecĭnică pomenire, şi părinţilor lor. Şi s'a făcut sânta carte în ḑilele luĭ Ioan Vasilie Voevod, în anul 7148 (1640) luna Ianuarie 8.»

Inscripţia acésta este cu acelaşĭ scrisóre ca şi cele de la început, unde se pomenesce scriitorul Maxim Laşcovicĭ. Tot acesta trebue să fie scriitorul Mineiuluĭ celuĭ mare de la No. 16.

18. Кондикъ ꙟн Домнна Мъриии сале Преа лѹминатѹлѹи шн преа ꙟнълцатѹлѹи нострѹ Домн Іоан григорие Димитрие Гика Воевод ꙟн каре съ трек нѹмаи фирманѹрнле Імпърътеши, хрисоавеле, анафораленле, шн кърцй де але церей. 1822 Іѹл.

19. 1812 Ноемв. 15. Кондикъ дин зилеле Преа лѹминатѹлѹи шн преа ꙟнълцатѹлѹй нострѹ Домн Ioan Georgie Caragia Voevod, în care se trece numaĭ poruncile domnescĭ ce se daŭ atât către dumnélor Ispravniciĭ după la judeţe cât şi către alţiĭ Amândouĕ condicile sunt infolio şi gróse ca de treĭ degete şi tóte scrise.

20. Istoria ţĕreĭ Românescĭ de când a descălicat. Este un manuscript 4⁰ ca de douĕ degete gros. Este scris de Constantin capitanul la anul 7269 1761). Manuscriptul a fost al luĭ Boliak, de unde l'a cumpărat domnu Dimitrie Sturdza.

21. Istoria Ţĕriĭ Românescĭ 4⁰ grósă de patru degete, scrisă de Ioniţă Şoĭmescu Logofĕt, în anul 1792. In 92 file, de la început, cuprinde istoria anterióră descălicăriĭ luĭ Radu Negru. Apoĭ istoria Domnilor de la Negru Vodă pînă la Ioan Vodă din anul 7225 (1717).

(1) Octoichul se numia „Angheles", séŭ Angherest" şi era despărţit în douĕ tomurĭ. Tomul ântêiŭ cuprindea glasurile 1, 2, 3 şi 4. Tomul al 2-lea cuprindea glasurile 5, 6, 7 şi 8. Tomul ântêiŭ se numia Anghelesul ântêiŭ, al doilea — anghelesul al doilea.

(2) Marele Păcharnic Gheorghie, ctitorul Monastireĭ Hanguluĭ, séŭ cum se numia din vechime: a Peonuluĭ, în anul 1640, avea soţie pre kneghina Anna. Ea se vede că a murit curênd, orĭ s'a despărţit de bărbatul séŭ; căcĭ din însemnarea din Triod, reprodusă la No. 9, în anul 1644, el avea de soţie pe knéghina Maria.

22. Letopisețul țereĭ Moldoveĭ, in-folio, de la început pînă la anul 1766, scris cu cheltuéla Postelniculuĭ Hurmuzache, și în urmă a devenit proprietate a familieĭ Sturdza.

23. Un chronograf bizantin, folio, gros de un lat de mână; tratéză istor'a biblică, a împărăţiilor vechĭ, a Bizantieĭ, a Turcilor. La urmă are şi câte-va tratate theologice. După limbă şi scrisóre se arată a fi din veacul trecut.

24. Un manuscris folio, întitulat: Tóte înaltele deslegărĭ ce aŭ urmat în ramul judecătoresc de la suirea în scaun a Prea Înălţatuluĭ Domn Mihail Grigorie Sturdza Voevod.

25. Manuscris. Reglement organicesc a Principatuluĭ Moldoviĭ 1831.

26. Manuscris. Reglementul Principatuluĭ Valachieĭ 1830.

27. Letopisețul țerilor Moldova i ţéra Muntenéscă, de când s'aŭ descălicat; scris la 1805. In introducere se spune despre ântêia descălicare a Românilor în Moldova şi Muntenia sub Traian. La urma introduccreĭ se zice că s'a scris de Vasilie Pogor. Letopisețul se sfîrşaşte cu Domnia luĭ Mihaiŭ Racoviţă, şi la urmă se zice: că s'a scris de mult păcătosul «Miron» în sfînta Episcopie Huşiĭ, sub Domn l Constantin Moruz, la anul 1806.

28. Registru grecesc de documentele monastirilor Radu Vodă şi sfînta Ecaterina din Bucureştĭ, închinate la muntele Sinaĭ. În acéstă condică sunt trecute documentele în perilips. Condica este în folio, cóla mare. Registrul cuprinde numaĭ jumĕtate din condică, restul este nescrisă.

29. Condică de ţidule gospod ce se fac de la Logofeţia a doua a D-sale spătaruluĭ Alecu Sturza, pe anul 1826 şi anul 1827, ce iaste vel [mare] logofet astă-zĭ la noĭ, din porunca Măriĭ Sale.

30. Condică, în carea se cuprind documente istorice de mare însemnătate, anume: tóte corespondenţele urmate între ţéră şi cu Peterburgul, sub Ecaterina, în anul 1769 şi maĭ departe, precum şi deputaţiile şi cererile trămise cu deputaţiunile principatelor la Petersburg pentru supunerea ţerilor la Rusia, corespondinţele ţereĭ cu Cnézul Galiţin, cu Rumianţov, Corsacov etc. pentru administraţia ţerilor. Despre Mitropolia Proilavieĭ încorporată iarăşĭ la Moldova etc. etc. Parte din aceste acte sunt publicate de Domnul Cogălnicénu în Dacia Literară

31. Reglementul organic, talmăcit de Secretariul şi redactor. Georgie Asaki Aga. Se compune din 135 articole, şi are forma de proect, iscălit de clerul înalt şi de boeriĭ divaniştĭ.

32. O condică mare; numaĭ o a patra parte din ea este scrisă şi coprinde documente de ale Monastireĭ Radu-Vodă, traduse în limba grécă.

33. Letopisețul luĭ Neculaĭ Costin, în 252 file, folio, prescris în anul 1784 de Ştefan Stîrcea. Merge cu istoria pîna la finele Domnieĭ luĭ Stefăniţă Vodă fiul luĭ Vasile Vodă.

34. Letopisețul Moldoveĭ. începând de la anul 1710, [7218] pînă la al 10-lea an al domnieĭ a doa a luĭ Nicolaĭ Mavrocordat. Apoĭ urméză istoria oştireĭ sultanuluĭ asupra Moreeĭ. Coprinde în totul 228 file. S'a prescris tot de Ştefan Stîrcea în anul 1791.

35. Letopisețul ţereĭ Moldoveĭ. Scrisus aŭ cu porunca Prea Luminatuluĭ Domn al Moldoveĭ Măria Sa Ion Ión Niculaĭ Mavrocordat Voevod, însă dipre izvodul repausatuluĭ Nicolae Costin ce aŭ fost Logofĕt mare: în anul de la zidirea lumeĭ 7254 Av. 20, iar de la Hristos Mântuitorul 1746 cu mâna luĭ Ioan Pavăl grămăticul. (la urmă lipsesc maĭ multe file).

36. O condică subţire, folio, în care sunt litografiate documente şi opiniunĭ politice de pe la 1850 înainte despre ceea ce trebuie politica Europeĭ a face cu imperiul turc. Sunt în limba Francesă, şi câte-va în limba Germană.

37. Istoria oştireĭ ce s'au făcut asupra Amoreeĭ la anul 7223, manuscris folio, 23 file.

38. Letopisețul vechiuluĭ şi slăvituluĭ neam al Slavenilor adunat din felurĭ de letopiseţe, adică a némuluĭ Rusesc. Despre knejiĭ Kievuluĭ; despre Marele Vladimir ş. a. pînă la kneazul Theodor Alexeievicĭ. Originalul rus sc s'a tipărit în anul 7188 [1680], iar românesce s'a scris la 1767 de smeritul Rafail.

39. Chronograf adică letopiseţ de la facerea lumeĭ cu istoriĭ noue şi vechĭ, care s'aŭ

scris în Domnia Prea Inălţatuluĭ Domn Scarlat Alex. Calimach Voevod şi în stăpînirea Pre Osfinţituluĭ Mitropolit Kirio Kir Veniamin Negel, şi s'aŭ scris cu cheltuéla Sfinţieĭ Sale Păriuteluĭ Iov cel maĭ mic smerit între Preoţĭ ce aŭ fost slujitor la biserica sfinţilor 40 de mucenicĭ; la velet 1815 Noembre 22 a început a se scrie, şi a luat sfîrşit la 1816. August 8. S'a scris de Ierodiaconul Dimitrachi de la Biserica 40 de sfinţĭ. Cuprinde istoria veche, începând cu cea biblică, apoĭ vechile impărăţiĭ : Asiriană, Persană, Romană, Bizantină, Turcéscă. Apoĭ urméză tratate theologice, d. e. cele 7 sobóre ş. a.

40. Chronograf Bizantin, începe de la căderea Troeĭ, urmăresce istoria Romanilor, apoĭ a împĕraţilor Bizantinĭ pînă la căderea imperiuluĭ. Scrisórea este din vécul acesta.

41. Un manuscris grec, care cuprinde «perilips al istorieĭ ţereĭ Româneştĭ scrisă de Constantin Stolnicul Cantacuzino după istoricĭ vechĭ. La urmă are multe table statistice despre ţéră. In vr'o câte-va locurĭ are şi nisce însemnărĭ istorice, scrise românesce cu altă mână, de un român Muntean. Notiţele acestea încep de la anul 1740. Cele d'ântêiŭ sunt la filele 199 203. La urmă o tablă chronologică românesce, despre evenementele din Dacia, începând cu 2000 anĭ înainte de Christos.

42. Un Letopiseţ al Moldoveĭ; îĭ lipsesc filele de la început şi de la sfîrşit Vine pînă la Domnia luĭ Ştefăniţă Vodă, ceea ce arată că este al luĭ Nicolaĭ Costin. Scrisórea este de pe la finele véculuĭ trecut. A fost al luĭ N. Istrati.

43. O parte din Letopiseţul Moldoveĭ, anume : partea istorică introductivă la istoria Moldoveĭ de Nicolaĭ Costin. Pe filele de la început şi de la urmă sunt nisce notiţe istorice cu o scrisóre fórte veche din vécul al 17-lea.

44. Letopiseţul luĭ Miron Costin. Se sfîrşesce cu Domnia luĭ Aron Vodă. La urmă este adaosă «Prea slavita viţă» a luĭ Nicolaiŭ Mavrocordat Domn a tótă ţéra-românéscă. Istoria acésta a luĭ Mavrocordat este făcută în Bucurescĭ în al doilea an al Domnieĭ de Vel Logofĕtul Nicolaiŭ Roset la anul 7235 (1727.) La finele predeslovieĭ Miron face o poesie lungă despre «viéţa lumeĭ , carea cuprinde 3 file, şi dă şi regule cum să se cetéscă stichurile. Maĭ adaoge şi o poesie a Mitropolituluĭ Dosoteiŭ întitulată «epigrame» lungă de o filă. Scrisórea este frumósă. La sfîrşitul precuvêntăriĭ de la început se zice : «De tóte fericiĭ şi darurĭ de la Dumnezeŭ voitoriŭ *Miron Costin,* care *am fost Logofĕt mare în Moldova».* Scrisórea este fórte frumósă şi cetéţă; capitulele se împărţesc în zăcéle. Póte fi din vécul 18-lea şi negreşit copiată după originalul luĭ Miron. Judecând după cuvintele citate maĭ sus şi sub-liniate, am putea deduce că esemplariul acesta este scris chiar cu mâna luĭ Miron Costin. Dar îmĭ vine a crede, că este copiat de un altul depe esemplariul primitiv al luĭ Costin. Aşa ne putem esplica casul ca acéşĭ mână care scrie şi subscrie precuvêntarea a scris tótă cartea, scrisórea este de pe la începutul véculuĭ 18-lea. Acest letopiseţ a fost al luĭ Nicolaĭ Mavrocordat Vodă. Acésta se înţelege de acolo, că pe scórţa de d'asupra a legătureĭ este întipărită cu aur o vignetă patrată cu marcele Moldoveĭ şi a Munteniciĭ. şi pe la colţurĭ iniţialile. Iwн. Hн. Мд. Bѳ.

Prefaţa logofetuluĭ Roset este adresată Domnuluĭ Mavrocordat. In fruntea eĭ este o iluminaţie cu mărcile române şi cu insigniile Domnescĭ, şi apoĭ 24 de stichurĭ asupra *peceţeĭ şi a viţeĭ Domnescĭ :* din Craiĭ sêrbescĭ, din Iagelonii Leşescĭ şi din Domniĭ Moldovenescĭ Stefan şi Alexandru.

45. Condică de zestrea Mitropolieĭ Ungro-Vlahieĭ din anul 1787. Se începe cu descrierea avereĭ Bisericeĭ Mitropolieĭ, vestminte, odóre, cărţĭ, apoĭ moşiĭ, ţiganĭ, etc. Tóte filele sunt adeverite cu pecetea Domnéscă roşie. Pe fila de la început este o însemnare istorică despre mórtea Mitropolituluĭ Grigorie, şi despre punerea succesoreluĭ seŭ Cozma. O reproducem :

«La 18 ale trecut I luniĭ Septembre, în ziua sfîntuluĭ Evmenie Gordini făcătorul de «minunĭ, sâmbătă la 10 césurĭ din zi, s'aŭ sfîrşit întru fericire reposatul Mitropolitul «Grigorie, pre carele Domnul Dumnezeŭ să'l odihnéscă în sînurile luĭ Avraam, Isaac «şi Iacov; iară după reposarea sa la 26 tot ale aceleĭ lunĭ, Duminică fiind, în ziua Sfîn-

«tuluĭ Ioan Bogoslov, Sfîntul Duh a cugetat în inima prea Înălţatuluĭ şi dreptul Dom-«nuluĭ nostru Nicolae Petru Mavrogheni Voevod, şi a făcut cirac al Măriĭ-Sale *pre prea* «*Sfinţia Sa* părintele Episcop al Buzeuluĭ, Mitropolit Ungro-Vlahieĭ, Kiriu Kir Cozma, «şi la 10 ale luĭ Octomvrie, sosind şi ecdosis de la Prea Sfinţitul şi a tóteĭ lumĭ Patriarhul Ţarigraduluĭ Kiriu Kir Procopie, în Divanul Domnesc aŭ enchirisito Măria Sa «Prea Sfinţeĭ Sale Părinteluĭ Mitropolituluĭ; şi aşa s'aŭ făcut tot într'acea zi obicĭnuita «ţeremoniă şi alaiŭ pînă la Sfînta Mitropolie, unde făcându-se şi psifurile după po-«runca Patriarhuluĭ, s'aŭ făcut şi cea după oranduéla bisericéscă ţeremonie .

Spre facerea condiceĭ şi catagrafieĭ a fost rînduit de Domn Scarlat Ghica Vel Logofet de ţéra de jos.

46. Altă condică de catagrafie a avereĭ din Biserica Mitropolieĭ de Bucurescĭ, unde se descriŭ odórele, vestmintele, argintăriile etc. fără dată, dar scrisórea este din vécul acesta.

47. O condică în carea sunt scrise numaĭ 3 file de la început din anul 7265 Iuniŭ 11 [1757], şi coprinde o listă de poclónele ce este permis hatmanuluĭ a lua de la subalterniĭ luĭ din Moldova, cariĭ sunt : căpitaniĭ de Soroca, Coţimaniĭ, Dorohoiŭ, Ropce, Codru, Tecuciŭ, Covurluiŭ, Greceniĭ, Iaşĭ, Vornicia Suceveĭ, Ciuhur, Pugenĭ, Bulubaşiĭ de Galaţĭ, de Focşanĭ, şi mulţĭ alţiĭ toţĭ numiţiĭ căpitanĭ, Baş bulubaşĭ şi bulubaşĭ. Pocloanele ce avéŭ să dea eĭ, se suiaŭ de la 20 pînă la 100 leĭ.

48. Catagrafia avereĭ Mitropolieĭ din Bucurescĭ şi a metócelor eĭ, făcută în anul 1849 la ocasia când s'a rânduit cârmuitor timpurar Arhiereul Niphon Sevastis.

49. Condica Logofătuluĭ Sandu Sturza, scrisă pe la finele véculuĭ 17-lea, în carea se descriŭ moşiile ce posedá acest boer maĭ în tóte ţinuturile Moldoveĭ, tóte în număr de 80, osebit de viĭ şi de robĭ.

50 Protocolum praesidii tabulae Regiae districtualis judiciariae partium regni Hungariae cis danubianarum ab anno 1786. Extractus litterarum.

51. Maĭ multe copiĭ de Hrisóve şi alte cărţĭ ale moşiilor Vlasinesciĭ, Budesciĭ, Iuganiĭ de la ţinutul Dorohoi. (interesante pentru istoria ţĕreĭ), sunt scrise fórte bine şi copiate după o condică confirmată de Divan.

52. Apostol fără început. Dar din un cuvânt al Domnuluĭ Şerban Cantacuzino ce este la urmă, se vede că el s'a tălmăcit şi tipărit după biblie în Bucurescĭ, fiind Mitropolit Theodosie. S'a dat dar Bisericelor.

53. Apostol tipărit la Buzăŭ în anulŭ 1704 (7212) cu bine-cuvântarea Mitropolituluĭ Theodosie, de Episcopul Buzăuluĭ Damaskin, sub Domnia luĭ Constantin Basarab Voevod.

54. Нꙋꙋл тестамент саꙋ ꙟнпъкареа аꙋ лѣџѣ ноаѡ а лꙋй Іс҃ Хс҃ Домнꙋлꙋй нострꙋ изводитъ кꙋ маре сокотинцъ дин изводъ греческꙋ ши словенескꙋ пре лимбъ рꙋмънѣскъ кꙋ ꙟдемнарѧ ши порꙋнка денпреꙋнъ кꙋ тоатъ келтꙋѧла, а Мъріеи сале Георгіе Ракоци, краюл Ардѣлꙋлꙋи и прочѧ Тнпърнтꙋсаꙋ ꙟтрꙋ а мъріи сале типографие дентъю ноѡꙋ ꙟ ардѣль ꙟ четатѣ Белградꙋлꙋй. Аніи дела ꙟтрꙋпарѣ Домнꙋлꙋй ши Мънтꙋиториюлꙋй нострꙋ Іс҃ Хс҃ ҂ахмн [1648] лꙋна лꙋй генꙋаріꙋ к҃. [20].

Mitropolitul Stefan al Ardéluluĭ, pune înainte un cuvênt la adresa luĭ George Racoţă «cel maĭ mare craiŭ a Ardéluluĭ, Domnul părţilor ţăriĭ unguresci şi Şpanul (1) Săcuilor». Titlu Mitropol. : «Stephan Archiepiscop şi Mitropolitu scaunuluĭ Belgraduluĭ şi a Vaduluĭ, şi a Maramureşuluĭ, şi a tótă ţara Ardéluluĭ». (A fost la N. Istrati).

55. Карте ромънѣскъ де ꙟвъцътꙋръ де ла правилеле ꙟпърътещй ши де ла алте џꙋдѣце.

кꙋ зиса ши кꙋ тоатъ келтꙋѧла.
лꙋй Василіе воеводꙋл.
ши Домнꙋл църъи Молдовеи
дин ꙟ мꙋлте скриптꙋрй тълмъчитъ дин ꙟ лимба еленѣскъ пре лимба ромънѣскъ. ꙟ типарюль

(1) Degenerat din jupănul. Domnul, căpetenia lor cea maĭ mare.

Домнескъ. Сау типърить ꙟ мънъстиръ а трей свѧтиле
Іашй де ла Хс. ҂аҳмѕ. [1646 .

Pe pagina din dos este marca ţĕreĭ şı sub ea stihurile :

«Де ши везй кѫндьва сѫмнь грозникь,
Съ ну те мирй кѫндь съ арать путѣрникь.
Къ путѣрникуль путѣрмль ꙟкипуѧще
Ши слъвитуль подоабаль скизмѣще.
Капь де бꙋꙟрь ши ла Домніи Молдовенеңи
Ка путѣрѫ ачеий хіери съ ѡ сокотеңй
Де унде Марй домни спре лаудѫ шау фъкут кале
Дѣколе ши Басилие вод ау ꙟчепут лукруриле сале
Ку ꙟвъцътури че цара са темечюѩще,
Не мурито рю нуме пре луме шие зидѣще

Pe pag. a 3-a urmézã o prefaţă a traducătoruluĭ Evstratie Logofătul, carea se închee aşa : Дупѫ токмала ши неконинцѧ Мърін сале Домнулуй датусау ꙟвъцѫтурѫ ши мие ка унуй май микь. ши ниче де ѡ трѣбѫ а мърін сале рѡб Єvстратіе бьв логофеть, де ам скос ачѫсте правиле ши лѣм тълмѫчить ден скрисоаре гречаскѫ пре лимбѫ ромънѣскѫ ка съ поатѫ ꙟцелѣще тоцй.»

Cartea este în folio, cuprinde 186 file.

56. Ядунаре купринзътоаре ꙟ скурт дин кърцие ꙟпърътештилор правиле. Sub Scarlat Alexandru Calimach, 1814 Іашй типографіа Митрополией. De Andronaki Donicĭ, carele o dedică Mıtropolituluĭ Veniamin. 4[0] 182 pag. La început are o predislovie a luĭ Donicĭ.

57. Леңюире а прѣ ꙟнълцатулуй ши прѣ православникулуй Домн ши ѡблъдуиторю а тоатъ оүгровлахіа Іѡ. Іѡан Георгіе Караџеа ввд. ку тоатъ келтуѫла Думнѣлор Константин Каракаш Дохтор ши Думнѣлуй Радукануа Клинчѣнул биь вел столник ши Думнѣлуй Думитраке Топличѣнул биь вел слуџер. Тυпърить ꙟ привилегіѫта типографіе а Думнѣлор ѡт чишмѣѡа ръпосатулуи ꙟнтру фериҷире Домн Маврогени дин Букурещи, 1818, folio mic, 105 file. Cu o prefaţă a luĭ Vodă Karagia. La urmă are anaforaoa obştéscă a Archiereilor şi Boerilor pentru aprobarea acesteĭ cărţĭ. Iscăliturile se încep cu Mitropolitul Nectarie şi Iosif Episcopul Argeşuluĭ.

58. Συντ γματιον Νομικον. O carte grecéscă de legĭ cu traducere Românéscă. În două colóne, în una textul grec, în alta traducerea rom. tipărită în Bucurescĭ în anulŭ 1780. sub Domnul Alexandru Ipsilant, şi Mıtropolit Grigorie, in f lio 48 file.

59. Ψαλτηριον а пророкулуи ши ꙟпъратулуй Давид. . . . . каре ку кучеріе сау ꙟкинат Прѣ луминатулуй ши прѣ ꙟнълцатулуи Домн ши ѡблъдуиторю а тоатъ цара Молдовіи Іѡ Іѡан Никулае Маврокордат. Пуртѫндъ кѫрма православіеи прѣ сфіңицитулъ Митрополит Кур Никифор Пелопоннисиꙗнул Де Дука Сѡтиріович тυпографул де ла Өассось, ку а кърул кіелтуꙗлъ акум ꙟтъи ꙟтрачесташ кипь сау тυпърит ꙟ Іаши, ꙟ анул де ла зидирѣ лумін ҂зсив. ꙗръ дела мѫнтуирѣ ҂аѱмг.

Pe pagina a 2-a are marca ţĕreĭ cu stihurĭ făcute de Duca Sotiriovicĭ precum şi o prefaţă adresată domnuluĭ tot de acest tipograf. folio.

60. ꙟвъцътура свѧтъ адекъ свѧтеи ши Думнезъеңіи лυтургіи тълкуире де пе лимба гречаскѫ пе лимба рꙋмънꙗскѫ, де Єремія Какавела даскаль, ку порунка Мърін сале прѣ луминатулуй Домнь Іѡан Янтіѡх Константин воевода. Типърнтусау ꙟ Іаши ꙟ типарница Домнꙗскѫ въдѣт ҂зсе де ла хс ҂аҳчз. Мсца Май ꙟ к.

Pe pagina 2-a are marca ţ°reĭ, sub ea stihurile :

Капул чель де бꙋѡрь де пре кипь се куноаще,
Ярътѫнд путѫрѣ цѫрзи кум съ токмѫще.

Пре връвѹрї де мѹнцн лжкѹннде сх вазж,
Соареле зѹа шн ноаптж лѹна ҭй даѹ разж.»

Ar o predoslovie, adresată Domnuluĭ Antioch de hatmanul Lupul Bogdan, carele fusese însărcinat de vodă cu privighiarea tipăririĭ acesteĭ cărţĭ. Prefaţa acésta este de 4 file şi interesantă. La urma cărţi se însémnă tipograful: смиренный Іеромонахъ Іωсифъ городецкій тупографъ . 4°. mic. 266 file, grósă de 3 degete şi fórte bine conservată. O prescurtare din sciuta operă a luĭ Simion Tesalonicul. Are forma catichetică cu întrebărĭ şi respunsurĭ.

61. Psaltirea în versurĭ a Mitrop. Dosotheiŭ din anul 1673, sub vodă Petriceĭco, căruia Mitropolitul dedică cartea sa în prefaţă. După Psaltire urméză: 1) imnul luĭ Ambrosie în slavenesce: тебе Бога хвалимъ. 2) Acatistul Maiciĭ Domnuluĭ typărit în anul 1673 în monastirea Unevski. Typarul este tot acel din Psaltire, de unde urméză că şi Psaltirea tot acolo s'a typărit. 3) Paraclisul Maĭceĭ Domnuluĭ. 4) Canonul din sâmbăta Paşcilor. 5) Canonul de paraclis la toţĭ sfinţiĭ. Cartea n'are frontispiciul primitiv şi la urmă sunt iarăşĭ file lipsă.

Maĭ este un esemplar din acéstă psaltire, carele are şi frontispiciul, unde se spune că este typărită în 1673, în monastirea Unevski. Écă frontispiciul: Ψалтире а сфнтѹлѹи пророк' Давид пре лнмбж рѹмжнѣскж, кѹ зжса шн кѹ тоатж келтѹіала прѣ лѹминатѹлѹи ҭнтрѹ Іс. Хс., Іω Стефан Петрж воевода Дмнѹль цѫрьи Молдовей. Дин сфнтеле скриптѹри а сфинцилорь пѫринць даскалилор сфнтеи бисѣрич, кѹ лѹнгж остенѣлж ҭ мѹлць ай сωкотитж шн черкатж прин сфнтеле кѫрць шн дѫчіѧ пре вершѹри токмитж ҭ чинчи ай фωарте кѹ ωсѫрдіе маре, де смеритѹл Досоѳеи Митрополитѹл де цара Молдовей. Вж монастырѹ Оунеvском. Тупом изобразисѧ лѣта ωт сотворе. свѣт ,зр҃па. Pe pagina 2-a are marca ţereĭ cu стихѹри де лѹминатѹл гхербь а цѫрѫи Молдовеи.» :

Капѹл чел де бѹωрь де фиарж веститж,
Сѫмнѣзж пѹтѧре цѫрѫи несминтитж.
Пре кжтѹи де маре фіара шн бѹіакж (1)
Коарнеле м пѫшѹне ла пѫмҭнт жш плѣкж
Де пре кип сж вѧде бѹωрѹл чей плаче.
Кар врѧ и тоатж врѧмѣ сж стѧ цара и паче.

62. Psaltirea tradusă din evreesce sub George Racoţi, la Belgrad în anul 1651, întrégă şi bine conservată. Maĭ este şi alt esemplariŭ însă cu lipsă.

63. Казаніи деспре прѫзнѹире ла тоате праздничиле чѣле Дмнеціи а ле лѹи Иліе Миніѧт. Sub Michaiŭ Racoviţă vod. şi sub Mitropolitul Neofit de la Crit. In tipografia Mitropolieĭ de Bucureştĭ la 1742 7250. ,зсн.

64. Divanul lumeĭ, de Dimitrie Cantemir, cu textu grecesc şi românesc, despărţite în două colóne. Dedicată Domnuluĭ Antioch frateluĭ sĕŭ, de la Andrianopol şi cu o prefaţă către cetitorĭ de Dimitrie Cantemir, precum şi cu un cuvênt de laudă luĭ Dimitrie Cantemir adresat de dascălul sĕŭ Ieremia Cacavela, in folio 139 file.

Carte filosofică morală, fila de la început cu frontispiciul lipseşce.

Este încă un alt esemplar întreg, acolo se spune că s'a typărit în Iaşĭ la 1698 sub domnia luĭ Antioch Cantemir, sub Archipastoria Mitropolituluĭ Sava prin osîrdia blagorodniculuĭ boiar Lupul Bogdan Hatmanul, de typografiĭ smeriţiĭ şi maĭ miciĭ Athanasie Ieromonahul şi Dionisie monahul moldoveniĭ , bine conservată.

65. O carte mare de cazaniĭ la Duminicĭ şi sĕrbătorĭ în limba română, typărită sub Matheiŭ Basarab. Кѹ влагословеніе шн кѹ невоинца прѣ сфинцитѹлѹи митрополит Кирж Ѳеωфил. шк де юбиторн де Хс Єпископ Кир Ігнатіе Ржбницки (Râbnicul) шн Стефан епископж бозовски, кѹ тот сватѹл чинстиции боіарн маре шн мич де ла Дмнезеѹ шн избавиторюл Іс. Хс, каре нѹ се ҭдѹрат дентрѹ мила лѹи де нѣѹ дѫрѹит дар ка ачеста карте пре ꙗимба рѹмѣ-

(1) Selbatică, fiorósă,

нѣскѫ, шн пре днися четнцѣ пре нон поменнцѣ ҆ѫтрꙋ рꙋга воастрѫ нꙋ не ꙋнтацѣ пꙋрꙋрѣ шн ѫнтрꙋ вѣчн де вѣчн амнн. N'are frontispiciŭ şi nu se scie anul edăriĭ. Are o prefaţă din carea am estras noţiunile de maĭ sus. La finele prefeţeĭ se spune că esecutorul (нсправннкь шн кꙋвѫтеле токмнторн) a fost мꙋлтѫ грешнтꙋл Ѥрмонах Мелетїй Македонꙋл проегꙋмен ал говорїй.»

Cartea cuprinde, ca şi cazaniile luĭ Varlaam, maĭ ântêiŭ cazaniele Duminecelor, cu evangheliile, file 787 folio. Apoĭ cazaniile serbătorilor de peste an, şi se sfîrşasce cu cazania de la adormirea Maĭceĭ Domnuluĭ 15 August, carea însă nu este tótă, lipsind la urmă maĭ multe file. Adică maĭ lipsesce încă sĕrbătórea Sântuluĭ Ioan de la 29 August. Serbătorile se încep de la Septembre, şi cuprind 95 de file afară de cele ce lipsesc.

Pré interesantă carte pentru studiul limbeĭ, ca şi a luĭ Varlaam. Nu scim carea s'a edat ântêiŭ, cea moldovenéscă orĭ cea muntenéscă. Vĕd că era o rivalitate în bine, uniĭ nu vreaŭ se remână maĭ în urmă de cât alţiĭ.

Am comparat-o cu a luĭ Varlaam şi este cu totul deosebită, numaĭ cazaniile la Sfînta Parascheva şi Ioan Noviĭ sunt acelé̦şĭ, nicĭ evangheliile nu se potrivesc. La Varlaam este altă traducere — moldovenéscă.

66. Condică de moşiile fósteĭ Dómne Ruxanda Ghica Hangearli din ţéra românéscă, scrisă la 1798 în Bucurescĭ sub Domnia luĭ Constantin Hangearli. Documentele sunt traduse'în grecesce apoĭ reproduse şi românesce. Moşiile sunt : Cojesciĭ la ţinutu Ilfov 43 documente. 2). Munţiĭ şi moşia Comarnicu i Câmpina, jud. Prahova 16 documente. 3). Moşia Ulmeniĭ jud. Ilfov 8 documente. 4). Viile de la sud Saac, de la sud Prahov. de la Bucurescĭ, locurĭ de prăvăliĭ, fabrică de fidea 13 documente. 5). Moşia Breaza din sud Prahova 2 documente. 6) Moşia Lungiĭ din judeţul Dîmboviţa.

67. Православннкѫ ҆ѫвѫцѫтꙋрѫ. Акꙋм ҆ѫнтѫю тнпѫрнтѫ пре лнмба рꙋмѫнѣскѫ sub Alex. Constantin Moruz, sub Mitropolitul Dosotheiŭ al Ungro-Vlahieĭ. la anul 1794. Acesta este catichisul Mitropolituluĭ Platon al Moscveĭ. Este tradus din grecesce de Dumitrachi Fălcoénul biv vel cliuceariŭ şi tipărită de Mitropolitul, căruea la început Arhimandritul Grigorie Rômnicénul îĭ adreséză un cuvênt de laudă. In carte însĕ nu se spune nimica de Platon ca autoriŭ, fiind-că nu era nicĭ în grecesce.

68. Трнωдїωн

че сѫ зnче

Трнпѣсннцѫ

Каре акꙋм ҆ѫтѫю саꙋ тнпѫрнт днн порꙋнка шн кꙋ тоатѫ келтꙋіала прѣ лꙋмннатꙋлꙋн Домнꙋ Іωн Константнн Басарабѫ Воевода Мнтрополнт фїнд а тоатѫ цара Кнр Ѳеωдосїе шн саꙋ тнпѫрнт ҆ѫ сфнта Ѥпнскопїе де ла Бꙋз ҆ѫ анꙋл де ла знднрѣ лꙋмїн ҂зс҃н [1700].

La sfîrşit are acéstă însemnare tipărită : тꙋтꙋрор ҆ѫтрꙋ Православїе, плекать, де ωбще рꙋгѫторю юбнторюл де ωстенѣлѫ Мнтрофанѫ Ѥпнскопꙋл Бꙋзѫꙋлꙋн.»

Acest triod se păstréză întreg la D-l G. Sturza de la Miclăuşanĭ de unde am copiat pórta şi numele luĭ Mitrofan de la urmă. E de însemnat că în acéstă ediţie este tipărită românesce şi rânduéla din Dumineca Ortodoxieĭ, unde se anatematisesc ereticiĭ, şi se proclamă «Vecĭnica pomenire tuturor credincioşilor şi apărătorilor orthodoxieĭ.

La început Mitropolitul Theodosie în loc de prefaţă, pune un cuvênt de laudă Domnitoruluĭ Constantin Basarab pentru tipărirea acesteĭ cărţĭ. Tot acolo este o filă isolată, tipărită, carea iarăşĭ conţine un cuvênt de laudă aceluiaşĭ Domn pentru tipărirea penticostariuluĭ, ceea ce arată că se tipărise de vodă şi acea carte. In acésta se spune, că Vodă cu cartea aceea încheése colóna [stîlpul] cărţilor bisericescĭ, prin carea se înalţă de la pămênt la ceriŭ rugăciunile, adicĭ a tipărit tóte cărţile biser'cescĭ cele marĭ, anume: Evanghelia, cele 12 Minee, Paraclitiki octoihul.], Triodul, Penticostariul.

Episcop Melchisedec.

ȚICĂTORÍ POPULARE

D. (1)

1526. *D'abia, d'abia, câĭne, câĭnesce
Am dus'o câĭne, câĭnesce. Cv. XI, Cr. 185.
7. D'abia póte să'șĭ înghiță mânia. Cv. IX, Gn. 57.
8. *Dă bir cu fugițiĭ.
9. Daca aducĭ întâiŭ terciul,
Pe urmă aducĭ de surdă
Ospeluĭ ouĕ și urdă! P. p. v. II°. 148.
Dacă aducĭ întâiŭ terciul
Pe urmă aducĭ de surdă
Óspeluĭ caș și urdă. Hț. 185.
1530. Daca aĭ banĭ mulțĭ, fă-te chezaș. P. p. v. 94.
Cine are pungă mare, facă-se chezaș, G.
Daca aĭ banĭ, fă-te cheḑaș. Hț. 8.
1. Daca aĭ,
Daĭ, Hț. 2.
2 Daca aĭ intrat în cușcă, trebue să cânțĭ cocoșesce. P. p. v. 105.
Cine intră în cușcă, trebue să cânte cocoșesce. Hț. 82.
3. *Daca aĭ intrat în horă, trebue să jocĭ. Lg. II, 136.
Cine intră în joc, cată să jóce. Bz. 50.
Cine se prinde în horă trebue să tragă danțul. P. p. v. 106.
Cine intră în horă, trebue să jóce. G.
Daca în danț tu te-aĭ prins, ține-te de danț. G.
Dacă 'n horă aĭ intrat,
Jócă și tu necurmat. G.
Daca te prinḑĭ în horă, trebue să jocĭ. Hț. 75.
Te prinḑĭ în horă, trage danțul. Hț. 75.
Dacă te prinḑĭ în horă trebue să tragĭ danțul. P. p. v. II°, 108.
Déco te prindi in chora, cauta se joci; cine intra in chora, cauta se joce; ai intratu in chora cauta se joci. Acd. I, 648.
4. Daca am pus pe dracul în sac, voiŭ pune și pe mumă-sa. Cv. IX Sl 124.
5. *Daca ar ajunge la adecă. O. p. k. 188
Tocmaĭ acum la dică. Cv. XI, Cr. 194.
6. Daca cade omul anevoe se 'ndreptéză. P. p. v. 133; Hț 130.
7. *Daca daĭ,
N'aĭ.
Daĭ, n'ai. P. p. v. 93; G.; Hț. 432.
8. Daca dai nas luĭ Ivan, el se sue pe divan. Cv. XII, Cr. 31.
Daca îĭ daĭ mult nas, țĭ se urcă în cap. Bz. 62; Hț. 118.
9. Daca des sĕrbătorĭ facĭ
Nu o să aibĭ ce să 'mbracĭ. P. p. v. I°, 150; Hț. 45.
1540. Daca ḑicĭ că te-aĭ căit,
De ce la nuntă aĭ venit? G.
Daca la nuntă aĭ venit
Ce maĭ ḑicĭ că te-aĭ căit? G.
1. Daca din nenorocire aĭ prieten nerod fiĭ tu înțelept. P. p. v. 175; Hț. 121
2. Daca e bĕtrână
Și e bună de vînă. G.
3. *Daca e de jaf, jaf să fie. G.
4. *Daca face puiul aripĭ nu'l maĭ găsescĭ la cuib.
Daca face puiul aripĭ
La cuib nu 'l maĭ găsescĭ. Hț. 156.
5. Daca flórea ți-o păzescĭ,
Rod bun dobêndescĭ. G.
6. Dac'a fost mojic întâiŭ,
E și pîn' la căpĕtâiŭ. P. p. v. III°, 40; Hț. 109.
7. Daca inima îțĭ cere
Te 'nsóră și 'țĭ ia muiere, P. p. v. II°, 109; Hț. 79.
8. *Dă ca la fasole. Lg. I, 117.
9. Daca la nuntă ești chemat, ce maĭ, aștepțĭ și nu alergĭ? G.
1550. Daca la patru-ḑecĭ n'am putut, la opt-ḑecĭ o să pociŭ? P p. v. 117.

(1) *Veḑĭ Rev. p. Ist., Arch. și Fil. Vol. III, An. II., pag. 144—168.*

1. Daca la pĕr mincinos, dară la graiŭ cu cât maĭ vîrtos? G.
2. Daca m'am căsătorit
Nu m'am şi călugărit. P. p. v. II², 94; Hţ. 29.
3. Daca móre finul, se perde cumetria. Bz. 52; Hţ. 59.
4. *Daca móre nevasta mea se duce lumea jumĕtate; daca mor şi eŭ se isprăvesce lumea. P. p. v. II²,160.
Daca móre nevasta, se duce jumĕtate lumea;
Daca móre şi bărbatul, se isprăvesce [lumea. Hţ. 123.
5. Daca n'aĭ bătut cur mic,
Nu 'nfricoşa p'ăl voinic. P. p. v. III², 53; Hţ. 41.
6. Daca n'aĭ
Din umerĭ daĭ. P. p. v. II², 85; Hţ.117.
7. Daca n'aĭ să mănâncĭ.
Muncescĭ de caḑĭ pe brâncĭ. Hţ. 99.
8. Daca n'aĭ noroc
C...te pe joc. G.
9. *Daca n'aĭ trébă, fă-te martor. P. p. v. 94; Hţ. 192.
1560. *Daca ne n'aĭ puterinţa, la ce maĭ chichirezĭ gâlcéva. (Pov. ţiganuluĭ). Bc. *Buciumul* Nr. 250.
Daca n'aĭ putere, nu întărîta gâlcéva. P. p. v. 100.
Acolo unde nu este putinţă, la ce e bună voinţa. O. p. k. 97.
Daca ne n'aĭ puterinţă la ce chichirezĭ gâlcévă? (cum a ḑis ţiganul). P. p. v. I², 128.
Daca nu maĭ e puterinţă
La ce chichirezĭ gâlcévă. (ḑice ţiganul). Hţ. 157.
1. *Daca nu curge, tot pică.
De nu curge, pică. G.
Deco nu cura, pica. Acd. I, 996.
De nu curge, tot picură. Cv. X, Cr. 376.
Dintr'o muncă cât de mică,
Daca nu curge tot pică. P. p. v. I², 137; Hţ. 103.
2. Daca nu daĭ omuluĭ apă, nu'ĭ da nicĭ de mâncare. Hţ. 5.
. . *Daca nu e cap, vaĭ de picióre. G; Hţ. 26.
Vaĭ de picióre unde nu e cap. G.
Daca n'aĭ în cap, vaĭ de picióre. Hţ. 26.
Unde nu e cap, vaĭ de picióre. P. p. v. 29, 82; Cv. XII, J. Ng. 14; Bz. 51.
Unde nu e capu vai de petiore. Acd. I, 29.
4. Daca nu e cine nu e, cine e să nu maĭ fie. Bz. 54.
Daca nu e cine e,
Cine e să nu maĭ fie. Hţ. 33.
5. Daca nu e plóe, fie şi ninsóre. G.
6. Daca nu eştĭ vrednic la o trébă nu'ţĭ bate capul de géba. P. p. v. 75; Hţ. 208.
7. Daca nu eştĭ vrednic să'l ducĭ, nu te încărca peste mĕsură. P. p. v. I², 128; Hţ. 208.
8. Daca nu scii să vopsescĭ, nu te pune să mânjescĭ. P. p. v. 10; Hţ. 198.
9. Daca nu te saturĭ mâncând, dar lingênd nicĭ odată. P. p. v. I², 137.
Daca nu te saturĭ mâncând
Dar nicĭ odată lingênd. Hţ. 170.
1570. Daca nu 'ţi se plécă ţie vremea, plécă-te tu vremiĭ G.
1. Daca nu 'ţĭ se trece vorba nu'ţĭ maĭ rĕci gura. P. p. v. 74; Hţ. 204.
2. Daca nu vreĭ, eŭ mĕ duc pînă la scara murguluĭ. Cv. XII, J. Ng. 6.
3. Daca o fi de la Dumneḑeŭ
Ş'o vrea fata şi muma, voiŭ şi eŭ. P. p. v. II², 143; Hţ. 59.
4. Daca pomul cade, îĭ pere şi umbra. Bz. 56; Hţ. 149.
5. *Daca prietenul tĕŭ este miere, tu nu umbla să'l mănâncĭ tot. P. p. v. 178; Hţ. 153.
6. Daca puĭ unt-de lemn în candelă îţĭ va lumina. P. p. v. III², 28; Hţ. 196.
7. Daca risipescĭ meiul anevoe îl adunĭ. P. p. v. 133; Hţ. 102.
8. Déco s'a meniatu, lassa-me pre mene se i cantu unu cantecellu la urechia si pre data se va desmeniá, Acd. I, 393.
9. Daca şéde el de gébă
Gândesce că toţĭ n'aŭ trébă. P. p. v. III², 5; Hţ. 69.
1580. Daca se rupe o verigă, tot lanţul se desface. Hţ. 200.
1. Daca 'şĭ încurcă iţele
Îşĭ perde şi minţile. P. p. v. II², 70; Hţ. 8.
2. *Daca tatăl tĕŭ a fost domn şi tu nu eştĭ om ce folos?
Daca tatăl meŭ a fost domn şi eu nu sunt om, ce folos? P. p. v. 148.
3. *Daca te laşĭ móle, te bagă în fóle. G.; Hţ. 87.
Te laşĭ móle, te bagă în fóle. P. p. v. 95.
Lasă-te móle, că te bagă în fóle. G.
4. *Daca te frigĭ, încaĭlea să te frigĭ cu o ciorbă bună.
Daca te frigĭ, încaĭ să te frigĭ cu o zamă bună. Hţ. 63.
5. Daca'ţĭ móre calul îţĭ veḑĭ pe jos halul. P. p. v. I², 136; Hţ. 23.
6. *Daca toţĭ vom fi stăpânĭ, cismele cine să le tragă?

*Tu mare, eŭ mare, cine să tragă cismele? P. p. v. 76
Eŭ mare, tu mare, da dăsagiĭ cine-ĭ duce la móră? Jp. o. 30.
7. Daca trece Sânta Maria,
Cacă'ţĭ pălăria. G.
*A trecut sânta Marie
Să ne c...m la pălărie.
8. *Daca vĕḑu care încotro merge tréba îşĭ cam mută gândul. P. u. I, 69.
9. *Daca vĕḑu şi vĕḑu. Al. 451.
1590. Daca veĭ să trăescĭ linişţit, să nu veḑĭ, să nu auḑĭ, să tacĭ. P. p. v. 6; Hţ. 91.
1. *Dă cu barda în Dumneḑeŭ.
Dă cu piatra în Dumneḑeŭ. G.
2. Dă cu călcâiul în pintene. G.
3. *Dă cu gândul. O. m. 6.
*Dă cu socotéla. P. u. I, 55.
4 *Dă cu puşca în lună.
Dă cu puşca în Dumneḑeŭ. Cv. XIII. Cgl. 410.
5. *Dă cu sete. Hţ. 175.
6. *Dă de răpăesce, P. u. I, 52.
7. *Dă din buze.
A da saŭ bate din budie Acd. I, 272.
8. *Dă din colţ în colţ. Lg. I, 23; Sn², 10.
9. *Dă din mâĭnĭ daca veĭ să eşi la liman. P. p. v. 41, Hţ. 100.
Dă din mânĭ daca vreaĭ să eşi la mină. Hţ. 94.
1600. Dă doĕ jumĕtăţĭ pe una întrégă. G.
1. *D'aia n'are ursul códă. O. p. k. 51; P. p. v. 72.
2. Dă închinăciune luĭ Dumneḑeŭ, şi cinstesce pre părinţiĭ tĕĭ. L. 17.
3. *Dă'ĭ cu nuiaoa la c...., să-ĭ vie mintea la cap.
Copilululuĭ dă-ĭ cu palma peste cur să-ĭ vie minte la cap. P. p. v. 166.
A trage sau dá bataia la curu, ca se vina mintea la capu. Acd. I, 124.
4. Dă'ĭ cu tufa că es banĭ. G.
5. *Dă'ĭ ghies. P. u. I, 25.
6. Dă'ĭ, maĭ bine! dă'ĭ de 'l lasă, dă'ĭ şi pentru mine, că şi mie mi-a mâncat o ólă cu unt. P. p. v. II², 29.
7. *Dă înapoĭ ca bobociĭ de raţă orĭ de gâscă. Hd.-R. v. XVII.
8. *Dă în gropĭ de prost ce este. P. u. I, 103.
Numaĭ nu dă în gropĭ de prost ce este. Cv. IX, Cr. 417.
9. *Dă'ĭ pace că e boul luĭ Dumneḑeŭ. Hţ. 137.
Boulu lui Domnedieu. Acd. I, 242.
1610. Dă'ĭ să nu se nărăvéscă,
Nu'l lăsa să se sfinţéscă. P. p. v. I², 61; Hţ. 117.
1. *Da-l'ar prin târg cu nasul tăiat. F. 259.
2. Dal'aşĭ luĭ Satană
Plocon de pomană, P. p. v. II', 108; Hţ. 169.
3. *Dă-l căţéoa, Cv. XIII. Cgl. 288.
4. Dă masalaoa pe un poponeţ. G.
5. *Dâmboviţă apă dulce,
Cine-o bea nu se maĭ duce. G.
6. *Dă'mĭ, Dómne, ce n'am *gândit*, să mĕ mir ce m'a găsit. P. p. v. *167*, G.; Br. 55; Hţ 43; *67*.
Dă'm', Dómne ce n'am avut,
Să mĕ mir ce m'a găsit, Cv. XI, Cr. 179.
Dă, Dómne, cuĭ aĭ maĭ dat,
Că de'ĭ da cuĭ n'aĭ maĭ dat.
S'o mira ce l'a aflat. Hţ. 43.
7. Dă'mĭ, vecină, pe bărbatul tĕŭ, şi tu ţine pisălogul meŭ. G.
Vecină, dă-mĭ bărbatul teŭ, ce-mĭ ţiĭ pisălogul meŭ. P. p. v. II², 134.
8. *Dă năvală ca porcul. P. u. I, 101.
Ca porcul, dă năvală. Hţ. 150.
9. Dan, Dănişor, care mestecă mămăliga 'n ulcior, o mestecă cu fusul şi o scoate cu spiţelnicul. Jp. o. 127.
1620. *Dă omuluĭ, ce pe apă nu curge.
1. *Dă o raită. Cv. XI, Cr. 23.
2. Dă orbiş de svintéză P. u. I, 52.
Da chiorîş uniĭ preste alţiĭ. Al. 145.
Dă chior preste dĕnsul. Cv. XII, Cr. 27.
3. *Dă pe brâncĭ.
A da pe brâncĭ. Bz. 46.
4. Dară nicĭ Safta nu rĕmase cu mâĭnile în sîn. Cv. XII, Sl. 430.
5. *Dară ca acesta nu'ĭ maĭ dăduse de ochĭ. P. u. I, 56.
6. D'ar avea şi baba ca óreniĭ barbă
Atuncea i-ar ḑice: ce maĭ moş de trébă. P. p. v. III', 150.
7. Dară i-am dat eŭ bani pe miere. Cv. XII, J. Ng. 18.
8. *Dar de bine, pace.
N'aĭ încotro face. Hd.-R. p. 268.
De pace, n'aĭ încotro face. G.
9. *Dar din dar, se face raiul. Cv. XII, Cr. 23.
1630. Darea
Trece marea. P. p. v. III², 27; Bz. 60; Hţ. 44.
Darea
Vede marea. G.
1. *Dar de unde să eĭ daca n'aĭ pus? Cv. X, Cr. 381.
2. *Dar la dar merge şi cinstea împrumut. P. p. v. 145; Hţ. 44.

3. *D'ar muri socrul, să-ĭ iaŭ locul.
De s'ar scula socrul.
Să-ĭ apuc locul. G.
De ar muri socru
Ca să'ĭ apuc locu, P. p. v. I², 103; Hţ. 177.
De ar muri moşul să'ĭ apuc toiagul
şi
D'ar muri tata ca să'ĭ iaŭ bricégul. P. p. v. I², 103; Hţ. 111.

4. Dar nu plătiţĭ vorba ce o perḑ cu voi. O. k. I, 14.

5. *Dă rótă p'aicĭ. S. 60, 62, 104.
*Dă tărcóle. O. m. 66.

6. *Darul betieĭ este cel maĭ rĕŭ.
Darulu betiei este cellu mai uritu d'in tote darurile relle. Acd. I, 136.

7. Dascăliţa sărăcie 'nvaţă pe om meserie. P. p. v. I², 133.
Dăscălia, sărăcia
Învaţă pe om meseria, Hţ. 44.

8. Dă şi cu cósa şi cu gresia. P. p. v. III², 12; Hţ. 43.

9. *Date-aşĭ protopopuluĭ de glóbă!

1640 *Dă'ţĭ, popo, pintenii, şi bate épa cu călcâele. N. p. t. 249; Cv. IX, 453; G.
Dă'ţĭ, băete, pinteniĭ şi'ţĭ bate épa cu călcâiŭ. P. p. v. I², 167; Hţ 145.

1. *Datoria nu móre nicĭ odată P. p. v. 74; Hţ. 44.

2. Daŭ cuele şi'mĭ remân potcóvele. G.

3. Dă una ca să'ţĭ dea ḑece. Hţ. 42.

4. *De acum înainte nu oiŭ să maĭ fac boĭ bălţaţĭ. P. p v. 155

5. De aḑĭ până mâine
Numaĭ pentr'o pâine,
Ca să'ĭ ḑică doar jupâne. P. p. v. II², 85; Hţ. 139.

6. De aĭ veniturĭ mititele, maĭ opresce din măsele. P. p. v. 50; Hţ. 200.

7. De apă mică
Să'ţĭ fie frică. G.

8. *De ar fi de şépte palme în frunte. P. u. I, 50.

9. *De ar sci omul când are să móră, şi-ar săpa grópa singur.
De ar sci omul ce-ar păţi, dinainte s'ar feri. Cv. XI, Cr. 195.

1650. De boltă trebuinţă sĕrmanul nu are. G.

1. *De bĕtrân poţĭ rîde, pentru că bĕtrân aĭ să fiĭ.
De bĕtrânĭ nu rîde, pentru că bĕtrân aĭ să fiĭ. Hţ. 13.

2. De bun ném sunt faptele cele bune ale ómenilor. Ţ², 65.

3. *De când era Mitropolitul unter-ofiţer.

4. *De când lupul era căţel, şi se juca d'a baba órba cu mieluşeiĭ.

5. *De când plóia cu cârnaţĭ.
A fi de când cu plóia cu cârnaţĭ. Bz. 47.

6. *De cât bogat şi bolnav, maĭ bine sărac şi sănătos. P. p. v. 135; Hţ. 16.

7. De cât căciulă de óe, maĭ bine cu capul gol. G.

8. *De cât doĭ *ţi-oiŭ da*, maĭ bine un *na*. P. p. v. 145.
Maĭ bine odată, na!
De cât tot, stăĭ că ţi-oiŭ da! P. p. v. III² 25; Hţ. 116.
De cât doĭ: ţi-oiŭ da, maĭ bine una. Hţ. 47.

9. *De cât drac negru, maĭ bine drac aleb. Hţ. 120.

1660. *De! că te-om mărita. P. p v. II² 106.

1. De câte-orĭ la biseric'am mers
Popa salcie mi-a dat,
Daca am început să merg maĭ des,
La mine nu s'a uitat P. p. v. III², 6; Hţ. 14.

2. *De câte orĭ se bolnăvesce omul, nu móre. P. p. v. 134; Hţ. 17.

3 De cât muiere de aur, maĭ bine bărbat de paie. G.

4. De cât multe şi tot rele, maĭ bine una şi bună. P. p. v. I², 149; Hţ. 113.

5. De cât o mie de anĭ reĭ, maĭ bine unul bun; Hţ. 4.

6. *De cât o mie de vrăbiĭ pe gard, maĭ bine una în frigare. Hţ. 207.
De cât o mie de vrăbiĭ pe gard, maĭ bine una în mână. P. p. v. 145.
De cât ḑece vrăbiĭ pe gard, maĭ bine una şi'n mână. G.

7. De cât orb şi călare maĭ bine şchiop şi pe jos. P. p. v. 120; Hţ. 137.

8. *De cât o septĕmână vrabie, maĭ bine o ḑi şoimŭ. Hţ. 207.
De cât tótă vara cióră, maĭ bine într'o ḑi şoim. P. p. v. 166.
De cât un an cióră, maĭ bine o ḑi şoim. G.
De cât tótă véra cióră
Maĭ bine o ḑi şoim în vară. P. p. v. II², 34; Hţ. 35.

9. *De cât să bagĭ chiriaş reŭ în casă, maĭ bine un mărăcine, şi s'o ţiĭ închisă. Hţ. 33.
De ţi-e casa mare, bagă un mărăcine de cât pe fie-cine. P. p. v. 175 Hţ. 28.
Dacă'ţĭ este casa gólă, bagă mărăcinĭ în ea. G.

1670. De cât să daĭ cu mâinĭle şi să alergĭ cu picióre le, maĭ bine să te

uițĭ cu ochiĭ la marfă. P. p. v. 133; Hț. 101.

1. *De când cu moșiĭ roșiĭ.

De când cu moșiĭ verḑĭ. Bz. 48.

2. De cât să fiĭ bogat (de copiĭ) și să n'aĭ ce mânca, maĭ bine să fiĭ sărac și să aĭ banĭ mulțĭ. P. p v. 120; Hț. 16.

3. *De cât să iasă omuluĭ nume rĕŭ, maĭ bine ochiĭ din cap, Leg. II, 65: Hț. 125.

De cât să'țĭ ésă nume rĕŭ, maĭ bine ochiĭ din cap. P. p. v. 55.

4. *De cât să mănânc mămăligă cu unt și să mĕ uit în pămînt, maĭ bine să mănânc pâine cu sare și să mĕ uit la sóre.

De cât să mănânc mămăligă cu unt și să mĕ uit în pămînt, maĭ bine să mănânc pâine cu sare și să mĕ uit la ea ca la sóre. P. p. v. II², 129; Hț. 99.

Mai bine se intingi in sare și se te uițĭ la sore, de câtu se intingi in untu si se cauti in pamentu. Acd, II, 1057.

5. *De cât să plâng eŭ, maĭ bine copilul.

De cât să plâng eŭ, maĭ bine să plângă eĭ (copiiĭ). P. p. v. 165; Hț. 147.

6. De cât să porțĭ pe omul cu vorba, spune'ĭ maĭ bine că nu se pote. P. p. v. II², 144; Hț. 204.

7. De cât să'țĭ daŭ și să ne sfădim
Maĭ bine tot prietenĭ să fim. P. p. v. III¹, 109; Hț. 44.

8. *De cât slugă mare, maĭ bine stăpân mic. P. p. v. 132.

Maĭ bine e să fiĭ stăpân mic, de cât slugă mare. Hț. 180.

9. De cât tótă bogăția
E maĭ scumpă sărăcia,
Că pînă nu'șĭ va da tóte
Să o capete nu póte. P. p. v. I², 132; Hț. 16.

1680. *De cât un car de frumusețe, maĭ bine un dram de nurĭ.

1 Țece gâsce când se pornesc
Pe un câine îl biruesc. P. p. v. III², 21; Hț. 150.

2. Țece înțelepțĭ nu pot să descurce ceea ce un nebun a încurcat. Bz. 54.

3. De cel călare să nu'țĭ fie milă când îĭ atêrnă piciórele. G.

4. Țece mârțogĭ pot duce pe un armăsar Iar un armăsar nu póte. Ca să le ducă pe tóte. P. p. v. III² 21.

Țece mârțogĭ pot duce pe un armăsar. Hț. 102.

5. — De ce nu te 'nsorĭ?
— N'am banĭ.
— De ce nu câștigĭ?
— N'am noroc.
— De ce nu morĭ?
— Căcĭ nu'mĭ vine mórtea. P. p. v. II², 126.

6. De ce nu-țĭ este năravul cum îțĭ este vorba. Cv. VI, Sl. 228.

7. De ce nu-țĭ este sufletul cum îțĭ este fața. Cv. VI, Sl. 228.

8. De ce să'mĭ plec capul sănătos la Evanghelie. P. p. v. 22.

De ce să nu plec capul sănătos la Evanghelie? Hț. 26.

9. *De ce se teme omul nu scapă· Cv. IX, Gv. 54.

De ce te temĭ, nu te trece. Hț. 185.

1690. — De ce'țĭ curg muciĭ?
— De érnă.
— Lasă că te sciŭ și d'astă véră. P. p. v. I², 162.

1. *De copiĭ case sparte nu s'aŭ vĕḑut. P. p. v. 120; Hț. 37.

2. *De copiĭ și de cóte góle, să nu se vaete cine-va nicĭ odată.

De copiĭ, de barbă și de cóte góle să nu te plângĭ nicĭ odată. P. p. v. 120; Hț. 37.

De pĕr și de cóte góle să nu se plângă nimenĭ. Cv. XI, Cr. 177.

De cóte góle și mațe flămânde nime nu se vaită. Bz. 53; Hț. 39.

De insoratu si de cote golle, se nu se vaete nimene. Acd. I, 957

3. *Dec! și plevușca pesce. G.

4. Dec! și popa cu rochie. G.

5. De departe calu'șĭ bate;
Iar d'aprópe ochi'șĭ scóte. Bz. 60.

De departe callu-si bate, éro de aprope ochi-si scote. Acd. I, 125, 340.

De departe calu'șĭ bate,
De aprope ochi'șĭ scóte. G.; P. p. v. II², 111; Hț. 22.

6. *De departe trandafir;
Dar d'aprópe borș cu știr. N. p. t. 251; P. p. v. 104; Cv. II. J. Ng. 45; Bz. 60; Hț. 191.

7. De dorul bogatuluĭ
Luaiŭ fata diaculuĭ. P. p. v. II, 126; Hț. 17.

8. De dragă, dragă să'mĭ fiĭ,
Dar la noĭ maĭ rar să viĭ. G.

De frate, frate să'mĭ fiĭ,
Dar la noĭ maĭ rar să viĭ. P. p. v. III², 6; Hț. 62; H. t. 15.

9. De drag ce îl vede
Din ochĭ parcă'l perde. P. p. v II², 94; Hț. 50.

1700. *De drag ce'mĭ este, îmĭ vine să'l iaŭ de pĕr și să'l bag în sin.

De drag ce'mĭ e l'așĭ băga de pĕr în sin. P. p. v. II², 92; Hț. 52.

De drag ce'mĭ eştĭ, te-aşĭ vîrî în sîn; dar nu încapĭ de urechĭ. Cv. XI, Cr. 189.

1. De dragul tĕŭ, nu staŭ nicĭ cât cântă cucul. Cv. VIII, Sl. 425.

2. *De e curcă
De ce se 'ncurcă.
La revărsatul ḑorilor
În calea vênătorilor. O. p. k. 2.

Daca e curcă, ce se încurcă în calea vînătoruluĭ? G.*

3. De făcut trébă, nu cade códa nimănuĭ. Cv XI, Cr. 214.

4. *De florĭ de cuc. Cv. III, Al. 97, 272.

5. *De florile mĕruluĭ. Cv. XII, 208, 217; F. 242, 258; Lg. II, 32; P. u. I, 3, 7.

6. De focul bărbatuluĭ
Jócă 'n capul satuluĭ, P. p. v. II², 94, Hţ. 11.

7. *De fóme i se lungesc urechile P. p. v. I², 132; Hţ. 61.

8. De fóme se învêrtesce,
Sub călcâiŭ locul găuresce. P. p. v. I², 134; Hţ. 61.

9. De frică inima 'n mine se lasă în jos pe vine. P. p. v. III, 52; Hţ. 62.

1710. De frumósă, frumósă; dar cam bĕ . . . ósă. G.

1. De gata, tóte sunt gata,
Numaĭ nu voesce fata. P. p. v. II², 143; Hţ. 68.

2. De géba maĭ stricaţĭ mâncarea. Cv. XI. Cr. 174.

3. *De géba n'a dat nicĭ mama tatiĭ. P. p. v. 154.

4. Degetul cel mare cu mult maĭ mic se vede de cele-lalte. G.

5. De grab şi bine, una cu alta nu se prea cuvine. G.

6. *De gras ce este, îĭ curge untura pe nas.

De gras
Îĭ curge untura pe nas. Hţ. 70.

7. De isteţ ce este şi prin vêrful caseĭ are ferestre. Cv. IX, Sl. 93.

8. De iubit ce ne iubim,
Tot la anul ne 'ntâlnim P. p. v. III², 3; Hţ. 81.

9. *De joĭ până maĭ apoĭ. G.
A îmbrăcat pe dânsul haine noĭ,
Ş'aŭ ţinut de joĭ pînă maĭ apoĭ. Hţ. 74.

1720. *De la Ana la Caiafa. G.

1. *De la beat cârciumă viŭ
Cu partea 'ntr'o cáciulă.
Nicĭ un latră nu mĕ câĭne.

De la bét cârciumă viŭ cu partea într'o căciulă. Hţ. 12.

2. De la bogatul calíc
Nu poţĭ apuca nimic. P. p. v. III², 92; Hţ. 22.

3. De la ceĭ bunĭ, binele veĭ învăţa, éră de te veĭ mesteca cu ceĭ rĕĭ, veĭ perde şi acea puţintică minte ce o aĭ. T², 341.

4. De la ceĭ fără obraz îşĭ cumpără obraz. G.

5. De la cel ce e cu milă
N'aĭ ce lua nicĭ de silă. Hţ. 92.

6. *De la cel ce n'are, nicĭ Dumneḑeŭ nu cere.

7. De la cincĭ pâĭnĭ mieḑul şi de la noă colacĭ cója. P. p. v. 73; Hţ. 102.

8. *De la cine nu te aştepţĭ, acela te vinde. Cv. XIII, J. Ng. 35.

9. De la nebun şi de la bét
Adevăru'ĭ lesne de aflat. P. p. v. I², 112; Hţ. 118.

De la un copil şi de la un nebun afli adevĕrul. Bz. 52; Hţ. 38.

1730. De la răsărit până la sfinţit de sóre, se schimbă se întórce timpul, de nu 'l maĭ cunoscĭ. J o. 132.

1. De la un calic nu afli nimic. P. p. v. I², 149; Hţ. 22.

2. De la un datornic rĕŭ, şi un sac de paie este bun. G.

De la un rĕŭ platnic şi cu cenuşa de pe vatră saŭ un sac de pae să te mulţumescĭ. P. p. v. III², 111;

De la un rĕŭ platnic şi cu cenuşa de pe vatră să te mulţumescĭ, Hţ. 147.

De la un plătitor priimesce şi un sac de paie. Hţ. 147.

De la un rĕŭ plătitor, priimesce şi un sac de paie. Bz. 60.

3. *De la vlădică până la opincă. G. P. p. v. 174.

4. De lene ochi'şĭ închide
Şi buzele îşĭ deschide P. p. v. I², 105

5. De lene şi de urât.
Tocma subt pat s'a vârât. P. p. v. I², 106; Hţ. 89.

6. *De loc, de loc. P. u. I, 38.

7. *De l'oiŭ maĭ vedea odată, se face de două orĭ. P. p. v. III², 19; Hţ. 199.

8. De lupul bătrân câĭniĭ îşĭ bat joc. G.

9. *De m'ĕĭ bate cât veĭ vrea, tot nu voiŭ tăcea. G.

1740. *De mare mare, dară minte n'are.
De anĭ mare, şi minte n'are. P. p. v. 172.

1. De multe în lume am dat
Şi tot nu m'am învĕţat. P. p. v. I², 171; Hţ. 113.

2. *De multe orĭ limba tae maĭ mult de cât sabia. P. p. v. 5; Hţ. 90.

3. De multe orĭ la întrebare,
Și tăcerea rĕspuns are. P. p. v. III², 8; Hț. 183.
4. De multe orĭ necazul îmbată maĭ rĕŭ de cât orĭ-ce băutură. P. p. v. I', 114; Hț. 119.
5. *De multe orĭ tăcerea e maĭ bună de cât rĕspunsul. P. p. v. 153.
6. *De muream erĭ, adĭ nu audeam (cutare lucru).
7. De năpaste și de primejdie, să nu caute omul cum se va putea mântui și scăpa. Ț², 78.
8. De n'ar fi în lume hoțiĭ, nu ar maĭ fi nicĭ pușcăriĭ. P. p. v 19.
De n'ar fi hoțĭ, n'ar fi nicĭ pușcăriĭ (temnițe).
De n'ar fi păgubașĭ, n'ar fi nicĭ hoțĭ. P. p. v. I², 69; Hț. 75, 139.
9. *De n'ar fi musca pe resteŭ, ar rĕmânea pămîntul nearat.
1750. De n'ar fi păgubașĭ, n'ar fi nicĭ hoțĭ. P. p. v. 20.
1. *De n'aș grăi într'un cés rĕŭ. Cv X, Cr. 379.
2. De nebun și de muiere rea fie ce înțelept fuge. P. p. v. I², 169; Hț. 119.
3. *De nevoe omul mănâncă și pere pădurețe.
De nevoe trebue să se învețe
Să mănânce și pere pădurețe P. p. v. I², 146; Hț. 124.
4. *De nevoe, omul vorbesce și ce nu'ĭ este voia.
Când vede omul nevoia, vorbesce ce nu e voia. P. p. v. 10; Bz. 55.
5. *De nevoie se suie cine-va și în patul altuia. Hț. 124.
6. *De nimic nu i se prinde ochiĭ. Lg. II, 8.
*Avea de ce se prinde ochiul. Sn², 22.
7. De nu avea brândă după cum n'avea pâîne, bună apă de păpară. G.
8. *De nu era nasul,
Îșĭ belea obrazul.
*De nu era nasul
O păția obrazul. Hț. 118.
9. De nu ne asemănam, nu ne încurcam. G.
1760. De nu póte strica altuĭ îșĭ strică luișĭ. P. p. v. III², 17.
De nu póte strica altuia, îșĭ strică luĭ. Hț. 181.
1. *De nu te-aș maĭ vedea, par'c'aș maĭ trăi.
De nu l'așĭ vedea, parc'așĭ maĭ trăi. P. p. v. III², 5; Hț. 199.
2. De nu te cunosceam
La tine nu veneam. Hț. 41.
3. De nu veĭ folosi și pre alțiĭ cu viața ta, te vor urî. L. 20.
4. De nu veĭ scóte rădăcina, mărăciniĭ de isnóvă érășĭ cresc la loc. G.
5. De o gânganie mică
Pĕru 'n cap 'i se ridică
Și pielea i se 'nfurnică. P. p. v. III², 53; Hț. 67.
6. De omul însemnat să fugĭ. Hț. 131.
7. De or da alțiĭ în gârlă, nicĭ noĭ nu o să ne înecăm. Hț. 68.
8. *Deosebirea este ca de la pămînt la cer. Al. 236.
9. De o umbră, d'o nălucă
Frigurile îl apucă. P. p. v. III², 53, Hț. 195.
1770. De păreaŭ că se ridică curțile în slava ceruluĭ. Cv. VI, Pl. 24.
Se urcă în slava ceruluĭ. Cn. 96.
1. Departe cu mâna de para foculuĭ. G.
2. Departe de cărbune; că de este stins te mânjesce; de este aprins te arde G.
3. *Departe griva de iepurĭ. G.; O. p. k. 22; O. r. 369; P. p. v. 151.
Departe griva (cânele) de epure Hț. 71.
Departe griva (nume de câine) de epure. P. p. v. III², 122.
A fi departe griva de epure Bz. 46.
4. Departe de măgarul ce are nărav să dea din picióre. G.
5. Departe de noĭ plouă. G.
6. Departe óla de căldare, ca nu cum-va lovindu-se să se spargă. G.
7. Dépănă firul povesteĭ. Cv. XI, Cr. 172.
8. Deprinderea se face fire. Al. 20.
9. De pisma și vrăjmășia atârnă și zavistia. P. p. v. III², 22; Hț. 146.
1780. De plóie repede să nu te speriĭ. G.
1. *De póle c. . . te (întinate) tótă lumea rîde; éră de póle ridicate nimenĭ.
De póle ridicate nu rîde nimenĭ, ci de póle călcate. P. p. v. 159.
2. De prea mult ce mĕ iubesce
Ca cocoșul mĕ chiorăsce. P. p. v. II², 169; Hț. 113.
3. De rea câmpiĭ nu o 'ncap,
Îșĭ ia pólele în cap. P. p. v. II², 143; Hț. 159.
4. De remâneaĭ, îmĭ eraĭ ca un frate; éră de nu, îmĭ eștĭ ca doĭ. Cv. XII, Cr. 25.
5. *De roșu, roșu! de acru, acru! de Ploescĭ, Ploescĭ! chef nenaĭ (Pov. țiganuluĭ), P. p v. I², 113.

6. De sărac nicĭ unghiĭ n'are
La vreme de scărpinare. P. p. v. I², 132; Hţ. 167.
7. De sat să vorbescĭ, de nume să te ferescĭ. G.
8. *Descalecă iute
Incalecă dute, sat nu face. P. p. v. II¹, 47; Hţ. 45.
9. *Deschide ochiĭ patru. P. p. v. II², 72; Hţ. 127.
1790. Deschide-te, poftă, să'ţĭ daŭ bureţĭ să mănâncĭ. G.
1. De scund este scund,
Dar nu'ĭ daĭ de fund. P. p v. III², 63.
2. *De şi e glumă, dar nu e bună P. u. 52.
3. *De silă
De milă, Lg I, 24.
De la cel ce e de milă
N'aĭ ce lua nicĭ cu silă P. p. v. I², 133;
Mila
De silă
Şi dor
de zor
Nu se póte. Hţ. 125.
4. *Deslega-voiŭ sacul,
Vedé-veĭ pe dracul. P. p. v. III², 31; Hţ. 165.
5. *Destul este o măciucă la un car de óle. Cv XI, Cr. 191.
Destullu (adjunge) una maciuca la unu carru de olle. Acd. I, 470.
E destul o măciucă la un car de óle. Hd.-R. v. XVII.
Ajungă un ciomag la un car de óle. P. p. v. 166.
E destulă o măciucă pentr'un car de óle. Bz. 53.
Precum la un car de óle o măciucă-ĭ prea destul. Cv. XIII, In. 71.
6. *Despică firul în patru.
A despica firu 'n patru. Bz. 47.
7. De te latră vre un câine
Astupă'ĭ gura cu pâine. P. p. v. III², 20; Hţ. 87.
8. De tichia cheluluĭ nicĭ cum să te atingĭ. G.
9. *De unde scie omul ce noroc va nimeri. P. p. v. II², 110.
1800. *— De unde eştĭ. creştine?
— De unde mi-e nevasta.
— De unde eştĭ? De unde mi-e nevasta. P. p. v. 147; Hţ. 55.
1. *De unde taĭ lemne, alţiĭ de mult aŭ adunat surcele.
Tu unde adunĭ surcele eŭ am tăiat lemne. P. p. v. 154.
2. *De unde tot eĭ şi nu puĭ, curând se isprăvesce. P. p. v. 58; Hţ. 76.
Când tot scoţĭ din sac şi nimic bagĭ în sac, curând îĭ daĭ de fund. G.
3. *De unde vine pocinogul. P. u. 59.
4. *De veĭ da de ocol, veĭ ajunge maĭ curênd. G.
5. De veĭ păgubi în vre-o neguţătorie, să-ţĭ fie de învăţătură ca altă-dată să nu te maĭ apucĭ de ea. N. p. t. 251.
6. De veĭ să mănâncĭ pâine, nu'ţĭ bate joc de tăriţe. G.
7. De veĭ sfat la vre-o trébă.
Mergĭ pe leneşul întrébă. P. p. v. I², 107.
De vreaĭ sfat la vre-o trébă,
Mergĭ la leneşul de 'ntrébă. Hţ. 175.
8. De verde şi-a mâncat rodul. G.
9. De voiŭ ḑice, vorbă se face; de nu voiŭ ḑice, venin se face. P. p. v. I², 14.
1810. De voiŭ nemeri multe inimĭ voiŭ răni. G.
1. De vorba luĭ nu te saturĭ. P. p. v. III², 9; Hţ. 205.
2. De zestre noă pietre. G.
3. *Ḑi că laptele e negru. P. p. v. 79.
Ḑi că laptele e negru, de cât să strigĭ cu judecata nu cu lopata. P. p. v. III², 29; Hţ. 87.
4. Ḑic ḑece, tu tae una. N. p. t 249.
5. Ḑi cu un cuvânt ném rĕŭ,
Sgârios ca un ferĕstrăŭ. P. p. v. III², 39; Hţ. 121.
6. *Ḑi'ĭ lume şi pace bună.
Ḑi'ĭ lume şi te mântue. Cv. XI, Cr. 182.
7. Ḑi-ĭ pe nume şi 'l lasă. Bz. 51; Hţ. 125.
8. Ḑi'ĭ tu luĭ or cât îţĭ place
Că el tot ce scie face. P. p. v. I², 94.
9. *Ḑile înşirate cu aţă.
Ḑile înşirate,
Firo încurcate,
Pînză rĕŭ ţesută
Şi vreme pierdută. P. p. v. I, 10; Bz. 57; Hţ. 45.
1820. *Ḑi'mĭ, ca să nu'ţĭ ḑic.
Ḑi, până nu'ţĭ ḑic. G.
Ḑi să nu'ţĭ ḑic eŭ. Hţ. 45.
1. Diminéţa în revărsatul ḑorilor se vînéză cocoşiĭ de munte. Al. 522.
2. Din afară mĕr frumos
Şi în lăuntru găunos. P. p. v. II², 110; Hţ. 63.
3. Din afară smălţuit,
Şi din lăuntru mânjit P. p. v. III², 39; Hţ. 179.
4. *Din bucăţele cojocarul blană mare face. G.
5. Din bun sănătos, te facĭ bolnav. P. p. v. 133; Hţ. 166.

6. *Din calea omuluĭ bét, şi Christos s'a dat în laturĭ.
Din calea beţivuluĭ şi Christos s'a abătut. Bz. 59; Hţ. 13.
7. *Din cal, măgar. G.
8. *Din ce câştigă omul pe dreptate, dracul ia pe jumătate· éră din ce câştigă pe nedrept, îl ia cu stăpân cu tot.
Din cele bune şi drepte dracul pe jumătate luişĭ îşĭ face parte; dar din cele rele, ce nu ne va cere? G.
Cele drepte sunt jumătate ale draculuĭ; iar cele nedrepte cu stăpân cu tot. Hţ. 50.
9. Din ceea ce scie gândul nu 'şĭ'l schimbă. G.
1830. Din cele ce'ţĭ scrie în carte
Nu te duce maĭ departe. P. p. v. I², 72.
Din cele ce ţĭ-o scrie 'n carte
Nu te duce maĭ departe, Hţ. 172.
1. Din códă de câĭne sită de mătase nu se póte face. O. p. k. 74.
Din códă de câĭne sită de mătase nu se maĭ face. N. p. t. 248,
Din códa pisiciĭ sită de mătase nu se face. P. p. v. 25; Hţ. 176,
2. Din códă opincă. G.
3. D'încotro ne bate vêntul
Ni se 'ntunecă cuvêntul. G.
4. D'încotro vêntul mĕ bate tot mĕ frige şi mĕ arde. G.
5. Din douĕ rele [s'alegĭ pe cel maĭ mic. Hţ. 159.
D'in doue relle amu allessu cellu mai micu. Acd. I, 49.
6. *Din fir până în aţă. Hd.-R. t. 22.
Din fir în aţă, Cn. 479.
7. Din grăunţe mărunte se fac grămeḑĭ maĭ multe. P. p. v. II, 81; Hţ. 71.
8. Din gura Corbuluĭ n'auḑĭ de cât Cra!
P. p. v. 96; Hţ. 39.
9. Din gură: «Fugĭ la nevoĭ».
Din inimă: «vino că voiŭ». Hţ. 71.
1840. Din gura luĭ ese şi cald şi rece. Ţ², 159.
Gura luĭ îĭ suflă când cald, când rece. G.
1. *Din gura Lupuluĭ anevoe scoţĭ întreg. P. p. v. III, 121; Hţ. 96.
A scóte din gura lupuluĭ Bz. 47.
2. Din gura omuluĭ bun vorbă de rĕŭ nu ese nicĭ odată. P. p, v. I², 108; Hţ. 136.
3. *Din încurcătură, în împleticire. Hţ. 78.
4. Din limbĭ streine să înveţĭ, şi în limba ta să scriĭ ca némul tĕŭ să ţi'l luminezĭ. Hţ. 90.
5. Din mine, din tine, peri puţa finiĭ. G.
6. Din nas zéma cea maĭ urîtă. G.
7. Din nebunia streină te înveţĭ minte. Hţ. 118.
8. Din noroiŭ tot veĭ maĭ mânca ceva; iar din uscăciune maĭ nimic. G.
9. Din orĭ şi ce lemn îţĭ place
Fluer nu se póte face. P. p. v. I², 80; Hţ. 89.
1850. Din pahar
Beaĭ şi dulce şi amar. Hţ. 139.
1. *Din pămînt din érbă verde. Lg. II 28; Sn², 65; P. u. 55.
2. Din petece căptuşélă,
Mare greşélă. G.
3. Din pisică şórece, unde s'a maĭ pomenit? G.
4. Din pricina luĭ Nicolae urâiŭ pe sfântul Nicolae. P. p. v. 106.
5. Din pruna cânéscă nu facĭ zamă dulce. Hţ. 155.
6 Din rădăcină rea
Odraslesce smicea rea. Hţ. 159.
7. Din ruptul sufletuluĭ. Cv. VII, Sl. 228, 229, 348.
8. Din somn la masă, cuconiţa nóstră. G.
9. Dintele când te dóre, cu cleştele se domólă. G.
1860. Dintele minţiĭ la muere tocmaĭ după mórte ese. G.; Hţ. 112.
1. Dinţiĭ de lup nu se sperie de miĭ şi sute de oĭ. G.
2. Din tivgă amară, în zadar eĭ sămînţă. G.; P. p. v. III², 154.
3. *Din topor, toporişcă.
Dedeşĭ şi luaşi,
Din secură toporaş. P. p. v. III², 109.
4. Din trépta cea maĭ de jos, când veĭ aluneca în jos, lesne te maĭ scolĭ de jos, iar din cea maĭ de sus, anevoe mergĭ în sus. G.
5. Dintre tóte petrecerile învĕţătura este maĭ folositóre. L. 20.
6. Dintr'o ḑi pînă 'ntr'alta, cât ne ţinem viaţa. G.
7. Dintr'o ridiche patru felurĭ de mâncărĭ se face: rasă şi nerasă, cute şi feliĭ. P. p. v. 49; Hţ. 161.
8. *Dintr'o scântee cât de mică, foc mare se aprinde.
Dintr'un scântee cât de mic, foc mare se aprinde. G.
Din cea maĭ mică scântee, focul cel maĭ mare. G.
Focu s'aprinde din scânteĕ. Hţ. 60.
Cea maĭ mică scântee aprinde focul cel maĭ mare. G.
Din schinteea mică se aprinde focul mare. Hţ, 171

Adesea schinteia mică face flacăra mare Bz. 52.
Din sgăibuliţa cea mică,
Buhă mare s'aridică. P. p. v. I², 60; Bz. 58; Hţ. 176.
Dintr'o scântee se aţîţă focul. P. p. v. II², 93; Hţ. 171.
Ade ea schinteea mică face focul mare. Hţ. 171.
9. Dintr'un lemn ese şi cruce şi măciucă. G.
Dintr'un lemn fac şi cruce şi lopată. Bz. 53; Hţ. 89.
1870. *Dintr'un mărăcine ese un trandafir, şi adesea dintr'un trandafir, ese un mărăcine.
Din trandafir, resar florĭ de cucută. Cv. VIII, Sl. 420.
Trandafirul scóte ghimpĭ şi ghimpele trandafir. G
Din scaete vre-odată trandafir şi micşunea nu se vede c'odrăslea. G.
1. *Dintr'un răsur ese şi trandafir şi mărăcine. P. p. v. 19; Bz. 58, Hţ. 159
2. *Din una, din alta. Lg. I, 85.
3. Din vacile Golesculuĭ. G.
4. Din vale la dél când tu te urcĭ, tot te maĭ poţĭ popri; iar din dél la vale pînă nu veĭ da în brâncĭ, nicăirĭ te maĭ poprescĭ. G.
5. *Din vênt a venit, în vênt s'a dus. P. p. v. 151.
6. *Din vorbă în vorbă, ese adevĕrul, P. p. v. 5; Hţ. 204.
7. *Din vorbă în vorbă, vorbă se deschide. P. p. v. 5.
Din vorbă în vorbă,
Se deschide vorbă. Hţ. 204.
8. Din vorbă se face fapte şi din faptă vorbă. P. p. v. 5; Hţ. 204.
9. Ḑioa bună multă vreme nu ţine. G
1880. *Ḑioa bună se cunósce de diminéţă.
Ḑioa bună se arată de diminéţă. Hţ. 46.
Ḑioa bună de diminéţă se arată. P. p. v. 25.
Ḑioa bună de diminéţă se vede. G.
Ḑioa bună de diminéţă se cunósce. Bz. 53.
Diu'a bona se connosce de demanetia. Acd I. 1037.
1. *Ḑioa fuge de bivolĭ, şi nóptea îĭ apucă de córne. Sn² 68.
Ḑioa fuge de bivol şi nóptea apucă pe dracu de córne. P. p. v. 88; Hţ. 46.
Ḑioa fată se arată şi pe nópte tot nevastă. G.
Ḑioa fuge de taurĭ, şi nóptea îĭ apucă de córne. G.
2. *Ḑioa mănâncă colacĭ,
Nóptea umblă după dracĭ. Hţ. 46.

3. Ḑiua şi nóptea îmĭ rógă mórtea. P. p. v. II², 160.
4. *Doar n'o fi capul luĭ craiŭ. P. p. v. II², 70.
5. *Dobânda mare, rupe ciochinele. N. p. t. 249.
Dobânda lungă, rupe ciochina. G.
Dobânda multă rupe ciochinele. P. p. v. II², 80; Hţ 47.
6. Doctore, vindecă te maĭ ântâiŭ pe tine. G.
7. Doctorul cu o buruiană, cea maĭ mare bólă o scóte afară. G.
8. Două alune sunt taběră la o nucă. Ţ², 187; Hţ. 3; Bz. 49.
Două alune cât de micĭ, pavéză la o nucă mare. G.
9. *Doué bătăĭ strică, dară două mâncărĭ nu strică. P. p. v. III², 100; Hţ. 11.
1890. Două căpěţêne într'o căciulă. G.
1. Două epe albe ca zăpada, şi iuţĭ ca focul. Cv. X, Cr. 374.
2. Două femeĭ rele nu fac cât una bună. Bz. 52; Hţ. 58.
3. Două muierĭ într'un loc
Nu trăesc, se cert de foc. P. p. v. II², 135; Hţ. 113.
4. Două muerĭ şi o gâscă face têrgul cuculuĭ. G.
5. *Două ouě când se tot ciocnesc, unul trebue să se spargă. P. p. v. III², 27;
Două când se ciocnesc, unul trebue să se spargă. Hţ. 46.
6. *Două pietri tari nu pot măcina bine. P. p. v. 100; Hţ. 47.
Două petri tarĭ nu pot măcina. Bz. 60; Hţ. 144.
7. *Doĭ ochĭ věd maĭ bine de cât unul. G.
Duoi ocli vědu maĭ bene de catu unulu. Acd. II, 476.
8. *Doĭ pepenĭ într'o mână nu se pot ţinea.
Doĭ pepenĭ la o mână nu se potŭ ţinea. G.
Doĭ pepenĭ într'o mână nu poţĭ ţinea nicĭ odată. P. p. v. I², 149; Hţ. 143.
Doĭ pepenĭ într'o mână nu poţĭ ţine. Hd. t 33.
9. Doĭ pe unul lesne îl face ca nicĭ unul. G.
1900. *Dolofan de copil. P. u. 18.
1. Dómne, sciĭ tu ce gândesc
Şi nu mě maĭ ţiganesc (ḑisa ţiganuluĭ). P. p. v, II², 38; Hţ. 67.
2. Dómne, ia'mĭ mórtea şi ḑilele bărbatuluĭ meŭ. P. p. v. II, 139; Hţ. 110.
3. *Domnul cu boiĭ de funie.
Domnul cu boi de funie şi cu mămăliga în traistă. J. o. 129.

4. Domnul din furtunĭ multe corăbiĭ a scăpat. G.

5. *Domnul flueră în biserică.

6. *Dop de saca.

7. *Dóră căcĭ nu'ĭ ḍicea: Vĕḍ Dómne. P. u. 69; 70.

8. Dor de noră în c... de sócră. G.

9. Dór'-dór' va încăleca pe nevoe. Cv. XI, Cr. 21.

*Dór', dór', s'o cortorisi de elŭ. P. u. 33.

1910. *Dórme butie. G.

A dormi bute. Bz. 33.

1. *Dórme epuresce. G.

2. *Dórme somnul cel de pe urmă.

*Dórme somnul cel de vecĭ.

*Dórme somnul cel lung. Lg. I?, 16.

*Dórme somnul tateĭ.

3. Dosu la faţă. Cv. I, Al. 294.

Dă dos la faţă. Idem VII, 370.

4. *Drac mort n'am vĕḍut încă.

Drac mort n'a văḍut nimenea vr'odată. P. p. v. II², 160; Hţ. 48.

5. *Dracul a mâncat plăcintele şi cărpătorul stă de faţă. P. p. v. 55; Hţ. 49.

Daca dracul a mâncat plăcinta, crăpătorul (cărpătorul) e de faţă. G.

6. *Dracul bisericĭ nu face, nicĭ puţurĭ la rĕspântiĭ.

Dracul nu face bisericĭ. G.

Dracul nu face punţĭ şi bisericĭ.

Ci întinde curse şi piedicĭ. P. p. v. 23; Hţ. 49.

Draculu baserice nu face. Acd. I, 122.

Că dracu nu face nicĭ pomenĭ, nicĭ punţĭ, nicĭ uşĭ de bisericĭ. J. o. 115.

7. Dracul când n'are de lucru, îşĭ cântăresce códa. Bz. 49; H. t. 4; Hţ. 48.

8. Dracul care îl învaţă
Îĭ dă faptele de faţă. P. p. v. II², 32; Hţ. 49.

9. Dracul cât trăesce nu îmbătrânesce. P. p. v. II², 159; Hţ. 49.

1920. *Dracul îşĭ bate joc de om la bĕtrâneţe. P. p. v. 171; Hţ. 48.

1. Dracul îşĭ ţine capul în pólele măsiĭ şi cu códa rĕstórnă carĕle, Bz. 52; Hţ. 49.

2. Dracul mĕ învĕţă s'o fac asta. P. p. v. II², 122.

3. Dracul n'are altă trébă, de cât să încurce iţele în lume. Gv. IX, Gn. 53.

4. *Dracul nu are de lucru

Dracul nu are trébă nicĭ nu şade géba. P. p. v. 23; Hţ. 49.

5. *Dracul tóte ar vrea să fie numaĭ ucenic nu.

6. *Dracul tóte le scie, numaĭ masatul muieriĭ nu'l scie. Hţ. 49.

7. Dracul se dă în laturĭ din calea fermecătóreĭ. J. o. 115.

8. *Drag mĭ-e neĭca spân, căĭ şi tînĕr şi bĕtrân; când rîde, par'că plânge.

9. Dragostea cea veche,
Îţĭ şoptesce la ureche. G.

1930. Dragostea nicĭ cum s'o laşĭ să se înece în mărăcinĭ. G.

1. Dragostea se ia, din ciubuc şi din lulea. G.

2. Dragoste cu prieteşug între câĭne şi pisică, nicĭ cum s'a pomenit, nicĭ cu mare jurămînt. G.

3. *Dragoste cu sila nu se face. P. p. v. 103.

4. Dragostele pre'noite
Ca bucatele 'ncălḍite. P. p. v. II², 93; Hţ. 50.

5. Dreptatea e ca lemnul cel uşor. care-l apasă în apă, şi tot când-va iasă d'asupra. L. 27.

6. *Dreptatea plutesce d'asupra apeĭ, ca unt-de-lemnul.

Dreptatea ese ca unt-de-lemnul d'asupra apeĭ. P. p. v. 78; Hţ. 50.

Dreptatea tot-d'auna ca unt-de-lemnul plutesce d'asupra apeĭ P. p. v. II², 30.

7. Dreptatea săraculuĭ nimic nu atârnă, că-ĭ fórte uşóră. G.

8. Dreptul de auḍul rĕŭ nu se teme. (Psalm luĭ David), P. p. v. II², 30; Hţ. 50.

9. *Dreptul umblă tot-d'auna cu capul spart. N. p. t. 185; Hţ. 50.

Dreptul tot-d'auna umblă cu capul spart. P. p. v. 79.

1940. Dropie, dropie, vremea ţi s'apropie. G.

1. *Drumul Robilor, Calea luĭ Traian. P. u. 19.

2 *Drumul soroc nu are. P. p. v. 132

Drumul soroc n'are
Nicĭ pe jos, nicĭ călare. P. p. v. II², 85; Hţ. 50.

3. Ducă-se, n'am tors pe el. P. p. v. II², 108; Hţ. 51.

4. *Duce câiniĭ la apă.

5. Duce Domnul pe Rumân şi cum nu va el. J. o. 144.

6. *Duce la tăvălélă. P. p. v. III², 34; Hţ. 51.

7. *Duce mult.

A duce mult, (a dura). Bz. 43.

8. *Duce-te-aĭ învêrtindu-te, şi să viĭ când te-oiŭ aduce eŭ de mână.

9. Duhul uşor şi sburdatic de orĭ-ce vênt se clétenă. G.
1950. Duhul uşor şi zadarnic la orĭ-ce vênt se supune. G.
1. Dulce i-a fost la mâncare
Dar acre la scărpinare. P. p. v. II[2], 32; Hţ. 51.
2. Dulcéţa cât de dulce, după mórte însă nicĭ o poftă maĭ aduce. G.
3. Du'l la nuntă, să'ţĭ ḑică : şi la anul ! Bz. 50; Hţ. 125.
Du-te la nuntă şi ḑi : şi la anul ! G.
4. Duminecă cununie
Şi Lunĭ la Mitropolie. P. p. v. II[2], 110.
Duminecă la cununie,
Şi Lunĭ la Mitropolie. Hţ. 51.
5. Dumneḑeŭ când te ajută
Plumbul ţi se face plută. P. p. v. I[2], 72 ; Hţ. 52.
6. Dumneḑeŭ cum i-a plăcut
şi bun şi rěŭ a făcut. P. p. v. II[2] 15; Hţ. 52.
7. *Dumneḑeŭ dă omuluĭ; dară în traistă nu'ĭ bagă. Hţ 52.
8. Dumneḑeŭ doĕ scărĭ are,
să sue şi să cobóre. P. p. v. I[2], 73; Hţ. 52.
Dumneḑeŭ are douĕ scărĭ cu câte un cap vîrît in pămînt şi cu altu' atăgârţat d'al şéptelea cer, şi pe una sue pe Rumân, iar pe alta îĭ dă drumul de vale. J. o. 132.
9. *Dumneḑeŭ nu lasă pe om. P. p. v. 152; Hţ. 52.
1960. Dumneḑeŭ nu resplătesce ca duşmanul, ci gonesce cu anul. P. p. v. 22; Hţ. 52.
Domnul gonesce cu carul. G.
1. *Dumneḑeŭ nu sparge doĕ case. P. p. v. II[2], 135; Hţ. 52.
2. *Dumneḑeŭ să le alégă. Hţ. 52.
3. Dumneḑeŭ să'l înmulţéscă
Ca şi pe piatră să créscă. P. p. v. I[2], 128; Hţ. 52.
4. *Dumneḑeŭ să l Négoe, în ḑioa de Caracal.
Dumneḑeŭ să te iepure (négoe) în ḑ'oa de Caracal. Hţ. 52.
5. Dumneḑeŭ să te feréscă
De bătaia cea orbéscă
şi de piciorónga schiopéscă. P. p. v. III[2], 25; Hţ. 52.
6. Dumneḑeŭ să te feréscă de bătae cerécă, de urgie 'mpĕrătéscă şi de pîra mojicéscă. P p. v. 84;
Dumneḑeŭ să te feréscă
De bătae ceréscă,
De urgie 'mpĕrătéscă,
De pîră mojicéscă,
şi de ură boeréscă. Hţ. 52.
7. *Dumneḑeŭ să te feréscă de ţiganul turcit şi de mojicul grecit. P. p. v. 84.
Dumneḑeŭ să te păzéscă de ţiganul turcit şi de mo jicul grecit. P. p. v. III[2] 18; Hţ. 52.
8. Dumneḑeŭ tiran nu este,
Binele la toţĭ voesce. P. p. v. I[2], 74; Hţ 53.
9. *D-ta să-mĭ tragi pĕcatul. Cv. XIII, Cgl. 258.
1970. După a nóstră priveghere câiniĭ se înveselesc, că pururea or mânca óse ce găsesc. G.
1. După a nóstră scăpare
Nicĭ un sfânt cinste maĭ are. G.
2. După arc şi săgéta.
După grădinar şi florile.
După cântec şi jocul.
După pasere şi omul.
După fus şi mosorul. G.
3 *După bătălie mulţĭ vitejĭ s'arată. Bz. 56; Hţ. 11.
4. După căinţă vine şi pocăinţă. G.
5. *După ce că'ţĭ plătesc chiria regulat, apoĭ veĭ să'mĭ puĭ şi parul la uşe ?
6. *După ce că e carnea grasă maĭ pune şi seŭ. P. p. v. 58; Hţ. 27.
7. După ce e négră
O chiamă şi Négă ;
După ce e mută,
Apoĭ e slută. P. p. v. I[2], 4; Bz. 56 ; Hţ 116, 120.
După ce are chelie
Maĭ are şi fudulie. P. p. v. I[2], 160 ; Hţ. 33.
8. *După ce e prost, îl chiamă şi Vlad; P. p. v. II[2], 139; Hţ. 154.
*După ce e urît, bea şi tutun. P. p. v. II[2], 139; Hţ. 197.
9. *După ce frângĭ carul mulţĭ se găsesc să'ţĭ arate drumul bun. P. p. v. 107
1980. După ce îl bate grindina
Îl maĭ bate şi cu prăjina. P. p. v. II[2], 54; Hţ. 71.
1. După ce îl face cam scăpat din mână,
Parcă e cotoiul bătut la smântână, P. p. v. II[2], 29; Hţ. 170.
2 După ce Leul móre, mulţĭ se găsesc să'l jupóie. G.
3. După ce lipsa ne omóră,
In zadar mergem la móră. G.
4 După ce 'nchiḑ ferestrele
Jóce'mĭ măcar Măestrele. P. p. v. III[2], 139.
5. După ce nicĭ n'are de cercei urechĭ
Umblă să'şĭ cumpere şi doĕ perechĭ. P. p. v. I[2], 160; Hţ 197.
6. După ce nu era tinerĭ
Se logodiră şi vinerĭ. P. p. v. II[2], 148; Hţ. 187.

7. După ce pomul îl bate grindina,
Îl bate şi omul dându'ĭ cu prăjina. P. p. v. I⁰, 144.

După ce pomul îl bate grindina.
Îl bate şi omul, bătêndu'l cu prăjina. Hţ. 149.

8. *După ce restórnă carul atuncea vede drumul cel bun. P. p. v. II⁰, 80; Hţ. 28.

După ce s'a frânt carul, mulţĭ arată drumul cel bun. Bz. 56; Hţ. 28.

9. După ce tóte's în cercurĭ (în învârtelĭ)
Şi nunta o avem mercurĭ. P. p. v. II⁰, 148; Hţ. 188.

1990. După cum a fost sădit
Ast-fel a şi răsărit. P. p. v. I⁰, 106; Hţ. 165.

1. După cum e unchiul
Aşa şi nepotul. Bz. 62; Hţ. 196.

2. După furtună vine şi vreme bună. N. p. t. 298.

3. După glas cunoscĭ pe om şi pe dobitoc. G.

După cântec se cunósce pasĕrea cea maĭ dulce. G.

4. După icre verḍĭ alérgă. G.

5. După lucru e bun rĕpaosul. Hţ. 92.

6. *După mórte şi cal de ginere. G.; Bz. 59; Hţ. 110.

După mórte cal de ginere. P. p. v. 100.

Dupo morte şi callu de genere. Acd. I, 341.

7. După mórte starea omuluĭ se vede, ca apa după ce scade, atuncĭ se vede ce pesce este. Hţ. 180

8. După o căţea mulţĭ câĭnĭ se ţin. G.

9. După o nefericire vine şi alta. Hţ. 120.

2000. După orânduială cârpélă, Dumneḑeŭ să'şĭ facă milă. G.

1. *După plóe chepenég, Ţ⁰, 99; 200; P. p. v. 100.

*După plóe vine şi el cu ipângéoa. G.

După plóe manta (căpenég). Hţ. 148.

2. *După plóe şi căciulă de óe. G.

3. *După plóe trebue să rĕsară sóre. P. p. v 152.

*După furtună vine vreme bună. G.

*După întristare, vine bucurie. P. p. v. 152; Hţ. 82.

După plóe, aştéptă senin. G.

După plóe
Vine sóre. Hţ. 178.

După nor şi plóe.
Răsare şi sóre. Hţ. 125.

4. După pómă se cunósce pomul,
Şi după faptă omul. Bz. 55; Hţ. 149.

5. După rĕsboiŭ se vede capul vitézuluĭ şi urma fricosuluĭ. P. p. v. III⁰, 51; Hţ. 26.

6. După rîs cunoscĭ pe nebun. Hţ. 162.

După rîs se cunósce nebunul. Bz. 60.

7. După temelie zidirea să ţi-o zidescĭ. G.

8. După tótă sărăcia îl maĭ mănâncă şi rîia. P. p. v. I⁰, 136; Hţ. 166.

9. *După unghiĭ se cunósce Leul.

D'in unghie connosci Leulu. Acd. II, 154.

2010. După vînt, pe mare călătoria să 'ţĭ-o facĭ, ca să nu te înecĭ în mare. G.

1. *După viaţă este şi mórte. N. p. t. 146.

2. Durerea ascunsă maĭ mare de orĭ ce durere. G.

3. Durere streină, să'ĭ fie de bine. G.

4. *Dute de pe capul meŭ, că mi-aĭ scos perĭ albĭ. Cv. XI, Cr. 193.

5. *Dute opt şi cu a brânzeĭ nouă.

Dute opt cu a brânzeĭ. Hţ. 51.

6. Dute unde a dus surdul róta şi mutul épa. Cv. IX, Cr. 456.

*Te ducĭ unde a dus mutul épa şi ţiganul cârlanul. P. p. v. 104.

(Va urma).

P. Ispirescu.

UN DOCUMENT ASUPRA LUI BOGDAN

DESCĂLECĂTORUL MOLDOVEI DIN 1349.

Domnul Paul Hunfalvy in cartea sa Die Rumänen und ihre Ansprüche» raportéză în estract două documente ale luĭ Ludovic, craiul unguresc, care ar pomeni de Bogdan rĕsvrĕtitorul, descălecătorul Moldoveĭ, încă din aniĭ 1349 şi 1355, pe când până acum se admitea ca dată a descălicăriĭ acestuĭ principat anul 1359. Intr'o notă la p. 114 D. Hunfalvy spune că a dobândit aceste importante documente de la D. Profesor Stefan Szílagyi din Marmoros-Sziget.

De îndată ce am luat cunoştinţă de aceste împrejurărĭ am scris d-luĭ Szilagyi ca să'mĭ comunice o copie a ziselor documente; dar nu primiiu nicĭ un rĕspuns. Mă adresaiu atuncĭ la D-l Băr̆gănanu în Gherla care mĕ îndemnă să scriŭ D-luĭ Ioan Popp preot şi profesor in Marmoroş-Sziget. Făcând acésta, D-l Popp avu îndată amabilitatea a'mĭ rĕspunde şi a'mĭ comunica şi o copiă facsimilată de pe documentul in causă. Puţin timp după acésta primiiu o scrisóre şi de la D-l Szilagyi, în care se scuza pentru întârzierea rĕspunsuluĭ d-sale, căcĭ se scula abia dintr'o grea bólă. Asupra copieĭ documentuluĭ ce mi-o comunica şi D-sa îmĭ spunea : «Mitto igitur diplomata, manu quidem domini I. Pop descripta, sed diligenter a me revisa et collata cum exemplo quod ego ipse, plus-minusve 25 annis ante, ex veris tabulis descripseram.» Am maĭ rugat pe D-l Szilagyi să 'mĭ spună unde se află originalul documentuluĭ; până acuma însă nu am primit nicĭ un rĕspuns.

Că autenticitatea acestuĭ saŭ maĭ bine acestor documente (căcĭ sunt 3 cuprinse în unul) nu poate fi nicĭ un moment bănuită, se vede de pe ortografia lor particulară, care nu dă puţin de lucru celuĭ ce voesce a le descifra.

Pe lângă acésta notiţele conţinute în ele corespund pe deplin cu acele din alte documente de mult cunoscute şi a căror autenticitate este maĭ pre sus de indoială. Reproducem documentul în tot cuprinsul sĕŭ, ast-fel după cum l'am descurcat noĭ din copiile facsimilate ale domnilor Pop şi Szilagyi :

«Lodovicus Dei gratia, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serbiae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae, Bulgariaeque Rex, princeps Salernitanus et Honoris ac montis sancti Angeli dominus, omnibus Christi fidelibus praesentibus et futuris, praesentium notitiam habituris, salutem in salutis largitore. Favorabilis petitio suplicantium devotorum planum debet consequi effectum ut, dum ea quae juste postulant. pertinentque, ad fidelitatis opera exercenda magis eorum studium accendatur.. Perinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire : Quod Dragus, filius Gyula, filii Dragus Olacus, ad nostram accedendo praesentiam exhibuit nobis quasdam duas litteras patentes, unam videlicet nostram secreto sigillo nostro rotundo signatam, aliam vero litteram Iohannis, filii Ige voevodae Olachorum de Maramorisio, et Nicolai, filii Petri hominis magistri Andreae, quondam comitis Siculorum de Braso et de Maramorisio, super statutionem possessionum Gyulafalva juxta flumen Maramorisii et Nyires vocatam eidem Dragus nec non praedicto patri, item Stano, Tatar, Dragomir, Kuszta et Miriczlo fratribus suis fatis confectas, tenoris infra scripti, supplicans nostrae majestati in

sua et praedictorum patris et fratrum suorum personis ut easdem litteras et statutionem possessionariam expressam in eisdem acceptare, ratificare, et pro eisdem nostro dignaremur privilegio confirmare. Quarum tenor talis est:

Ludovicus Dei gratia, rex Ungariae, fideli suo Iohanni, filio Ige, voevodae Olachorum de Maramorisio, salutem et gratiam. Querimonialis relatio Gyula filii Dragus nobis patefeci quod Stanus filius ejusdem Ige frâter tuus, qui nuperrime in notam infidelitatis Bogdano quondam voevodae, patruo suo, nostro et regni nostri infideli notorio, adhaerende incidit, ipsum, item Dragus, Stanum, Tatar, Dragomer, Kuszta et Miruszlou filios suos propter eorum fidelitatis constantiam eo quod ipsos a via solitae fidelitatis diuturnae et suo ac ipsius Bogdan quondam Voevodae nostri infidelis notorio contubernio et societati iungere nequivisset, de possessionibus eorum Gyulafalva juxta fluvium Maramorisii existente et Nyires vocatis, quas olim excellentissimus princeps dominus Carolus Dei gratia inclytus rex Ungariae genitor noster carissimus bonae recordationis, eidem Gyulae pro fidelissimis et meritoriis suis serviciis contulisset, eiecisset et exclusisset domos suas concremari et comburi faciendo, in ipsius Gyula et filiorum suorum praedictorum praejudicium non modicum et gravamen. Idcirco fidelitati tuae firmiter praecipimus per praesentes: questus si ita et quemadmodum praedictus Gyula nobis refert extunc ipsas possessiones Gyulafalva et Nyires vocatas eidem Gyula et filiis suis praenotatis eo jure quo ad ipsos pertinere dignoscuntur statuas possidendas dilatione procul mota, praesentibus Nicolao, filio Petri, hominis magistri Andreae comitis Siculorum de Braso et de Maramoresio, ac Kenezis terre Maramoresiensis praenotatae, contradictore quolibet non obstante. Datum in Bistricia sancto die festi exaltationis sanctae crucis anno domini MCCCXL^mo nonno. Item secundae litterae tenor is est:

Excelentissimo domino coram Lodovico Dei gratia regi Hungariae Iohannes filius Ige Woyvodae Olachorum de Maramaros, item Nicolaus filius Petri, proximis et fidelis magistri Andreae, filii Tochtae; adhoc destinatum obsequium servitutis cum fidelitate novimus vestra excellentia, quod quum in septem castris in civitati Bistritia fuissetis, nos cum Gyula filio Dragus in terram Maramorisiensem direxistis ut eidem Gyula et filiis suis villas Gyulafalva et Nyires vocatas, pro suis fidelissimis serviciis sicut etiam in litteris genitoris Vestri quondam inclyti Regis Hungariae Karuli bone memorie continentur statuere debemus. Nos igitur prout vestris praeceptis tenemus obtemperare accessimus in Maramurisium ad faciem praedictarum villarum, convocatis omnibus keneziis terre praedicte et vicinis cometaneis suis, villas praedictas Gyulafalva et Nyires vocatas cum suis utilitatibus et metis antiquis, recto contradictore carente, statuimus et signavimus eidem Gyula et filiis suis heredumque suorum successoribus iure perpetuo posidendam (sic) tenendam (sic) et habaendam (sic) in cuius rei testimonium praesentis concessimus litteras sigilli nostri munimine roboratas. Datum in Zygeth in festo sancti Marci apostoli et Evangeliste Anno dom. MCCCXL^mo nonno.

Nos itaque humilimis supplicationibus praedicti Dragus filii Gyulae nostrae maiestati porectis favorabili pietate inclinati praedictas duas litteras, de verbo ad verbum praesentibus insertas et statutionem possessionariam expressam in eisdem (sicut) eaedem possessiones verus descensus et certus locus mansionis eiusdem Dragus et praedictorum patris et fratrum suorum ac praedecessorum eorundem praefuisse dignoscuntur acceptamus et pro eisdem possessoribus atque heredibus ac successoribus auctoritate Regia confirmamus, salvo tamen nostro iure regali et aliorum quorumlibet in eisdem remanente, ita tamen quod praedictus Dragus et pater ac fratres sui antedicti eorumque successores census (et) debitas semper dare et justitia (sic) consueta (sic) more Olachorum Regiae maiestati teneatur jugiter exhibere. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes litteras nostras privilegiales fieri fecimus pendentium antenticorum duplicium sigillorum nostrorum munimine roboratas. Datum per manus eiusdem venerabilis in Christo patris domini Nicolai Episcopi Zagrabiensis aule nostre vice cancellarii, dilecti et fidelis nostri anno dom. MCCCL^mo quinto quarto idus octobris, regni

autem nostri anno quarto decimo, venerabilibus in Christo patribus Nicolao Strigoniensis locique eiusdem comite perpetuo..., Colocensi sede vacante et Dominico Spalatensi archi-episcopis, Nicolao Agriensi, Andrea Transilvano. Demetrio Waradiensi, Nicolao Quinqueeclesiensi, Thoma Canadiensi, Iohanne Wesprimiensi. Colomano. . . . . et Mihaele Wacziensi fratribus Thoma Syrmiensi. . . . . Nitriensi et pegr. . . . . Boznensi Episcopis ecclesias dei feliciter gubernantibus; Magnificis viris Nicolao palatino et judice Cumanorum, Nicolao Woyvoda Transilvaniae et comite de Zonuk, Cyko. . . . magistro Tavarnicorum nostrorum, Comite Nicolao, ... judice curiae nostrae, Nicolao de Macho et Nicolao totius Sclavonie ac Croatie Banus. . . . . dapiferorum, Dyonisio Agazonum, Thoma janitorum nostrorum magistris, Simone filio Mauricii comito Posoniense et aliisquam pluribus Regni nostri comitatus tenentibus et honores.»

(Locus sigilli pendentis dupplicis).

Faptele relatate de aceste documente sunt următoarele : Ludovic regele Ungarieĭ intăresce luĭ Dragoş, fiul luĭ Gyula, care şi acesta era fiul unuĭ altuĭ Dragoş Valacul, pe basa a două scrisorĭ patente ce i le-au infăţoşat, stăpânirea pe moşiile Gyulafalva de pe rîul Maramureşuluĭ şi Nyres, şi anume atît aceluĭ Dragoş şi tatăluĭ sêŭ Gyula cât şi fraţilor luĭ Dragoş (celorlalţiĭ fiĭ aĭ luĭ Gyula) : Stan, Tatar, Dragomir, Costea şi Mirişlăŭ, acésta in 12 Octomvrie 1355.

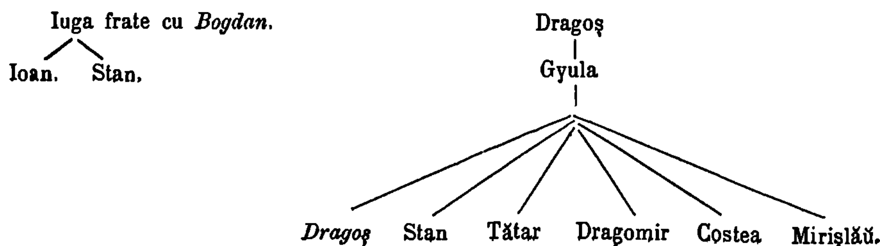
Scrisorile ce s'aŭ înfăţoşat regeluĭ de Dragoş eraŭ :

1. Un document al luĭ Ludovic care conţinea un ordin indreptat către Ioan fiul luĭ Iuga, voevodul Valachilor din Maramureş, ca acesta să restitue în posesiunile sale Gyulafalva şi Nyres pe Gyula fiul luĭ Dragoş (tatăl reclamantuluĭ din 1355) care posesiunĭ fusese date când-va de tatăl regeluĭ Ludovic, regele Carol al Ungarieĭ, aceluiaşĭ Gyula : căcĭ Gyula împreună cu fiĭ seĭ : Dragoş, Stan, Tatar, Dragomir, Costea şi Mirislău fusese alungaţĭ din posesiunile lor de către Stan fiul luĭ Iuga (fratele luĭ Ioan către care regele indreptă ordinul de punere înapoĭ în stăpânire a luĭ Gyula) care luase parte la necredinţa luĭ Bogdan, moşul luĭ Stan după tată, adecă frate cu Iuga voevodul Valahilor din Maramureş. Restituirea să se facă, faţă fiind şi Nicolaĭ fiul luĭ Petru omul magistruluĭ Andreiŭ, comitele Secuilor din Braşov şi Maramureş, şi Kneziĭ aceleĭ provinciĭ. Acest act este dat din Bistriţa in ziua înălţărиĭ sf. Crucĭ 1349.

2. Raportul luĭ Ioan fiul luĭ Iuga şi al luĭ Nicolaĭ către regele Ludovic că conform ordinuluĭ primit aŭ păşit la faţa loculuĭ şi convocând pe toţĭ Kneziĭ aceluĭ ţinut şi veciniĭ moşieĭ negăsind nicĭ o improtivire, aŭ pus pe Gyula în posesiunea moşielor sale ; dat în Sigeth în ziua sf. Marcu apostolul şi evangelistul 1349.

Pe basa acestor două acte date tatăluĭ (Gyula), regele consfinţeşte stăpînirea fiuluĭ (Dragoş) asupra moşielor în chestiune.

Din acest document căpătăm următoarea genealogie :

Acest Dragoş fiul luĭ Gyula era locuitor din Maramureş şi ajută luĭ Ludovic la espediţia pe care acesta o făcu in Moldova în contra resvrătitoruluĭ Bogdan, pentru care regele Ludovic i dărueşte în 1359 maĭ multe sate valache în Maramureş.

Un document din 1359 reprodus de *Fejer* (IX, 2 p. 139) spune: «quod nos praeclaris meritis *Dragus*, *filii Gyulae* fidelis Olachi nostri de Marmarusio, in memoriam nostrae Celsitudinis redactis, quae servitia in plerisque nostris negotiis et expeditionibus sibi commissis et confisis, specialiter autem in restauratione terrae nostrae Moldavanae, plures Olachos rebellantes a via debitae fidelitatis deviantes... quasdam villas nostras olachales Zalatina, Harpatokfalva, Kopacsfalva, Hernershaza et Sugatugfalva vocatas in Marmarusio existentes... donavimus praefato Dragus et per eum Gyulae et Ladi filiis suis.» 1359.

Aşa dar în 1349 când Bogdan fugând *nu de mult (nuperrime)* în Moldova devastase locuinţele celor-lalţĭ Românĭ ce nu vroise să'l urmeze şi dăduse afară pe Gyula din moşiile sale, Ludovic restitui pe acesta în posesiunile luĭ. Maĭ târziŭ după una saŭ maĭ multe expediţiunĭ în Moldova contra resvrătitoruluĭ Bogdan dăruesce pe fiul luĭ Gyula, Dragoş în 1359 cu maĭ multe moşiĭ în Maramureş.

Regele Ungurilor, care după cum ne spun Kikullew (1) şi Cronicon Budense (2) făcea maĭ în fie care an căte o expediţie în Moldova pentru a readuce pe Bogdan la ascultare, găsi un sprijin şi în Româniĭ din Moldova, din care o parte se uniră cu Ludovic întru combaterea necredinciosuluĭ Bogdan. Aceştia eraŭ dintre voevoḑiĭ românĭ aĭ Maramureşuluĭ carĭ se coborîse în Moldova încă dinaintea luĭ Bogdan, păstrând însă credinţa cătră regele unguresc şi întinzând numaĭ cît prin coborârea lor pe laturile răsăritene ale Carpaţilor hotarele monarhieĭ unguresci. In anul 1365 găsim o altă diplomă prin care Ludovic dă luĭ Balk fiul luĭ *Sas Moldovanul*, voĭvodul Maramureşuluĭ, şi fraţilor sĕĭ de pe mamă Drag, Dragomir şi Stefan posesiunea Cuhnia din Maramureş luată de la Bogdan ca pedépsă pentru necredinţa luĭ. Despre acest Balk spune documentul că aŭ ţinut cu credinţă la regele în ţara moldovenéscă, primind acolo maĭ multe rănĭ, şı aŭ perdut servitoriĭ şi *lăsând moşiile şi drepturile sale din Moldova* aŭ urmat pe rege în Ungaria.

Acest Balk era deci un voĭvod din Moldova. fiul unuĭ altuĭ voevod Sas numit de document *Moldovanul*, care murise la 1365. Balk se uni cu armatele unguresci contra luĭ Bogdan, fu bătut împreună cu regele de către Bogdan şi fu nevoit să'şĭ părăséscă voĭvodatul din Moldova şi să urmeze pe rege în Ungaria, unde acesta îl numi voevod în Maramureş în locul luĭ Bogdan şi 'ĭ dete şi moşia Cuhnia ce fusese a luĭ Bogdan.

Fejér IX, 3. p. 469: «Ludovicus strenuo viro Balk filio Saaz Moldavo, woiwodae Maramuresensi quod idem adhuc in terra nostra moldavana regi fideliter adhaeserit, ibique complura vulnera, ammissis servitoribus suis pro regi sustinendo terrasque proprias et iura ibidem reliquendo, regem in Hungariam secutus fuerit, ipsi Balk et per eum Drag, Dragomir et Stephano fratribus uterinis, possessionem Cuhnia vocatam, quas per infidelitatem et notam Bogdan woĭwodae eiusque filiorum; qui terram regis moldavanam occupantes clandestine in contumeliam regis moliuntur conservare — confert.»

(1) In *Schwandtner*, Scriptores rerum hungaricarum I, p. 198.
(2) Ed. Podhratzky, p. 331.

Acest document ne procură următórea genealogie :

Sas

Balk — Drag — Dragomir Stefan.

De şi se găsesc doĭ fiĭ aĭ luĭ Sas carĭ pórtă numele de Dragoş şi Dragomir ca şi doĭ fiĭ aĭ luĭ Gyula, nu trebue să admitem de loc o înrudire a lor, şi maĭ ales să nu credem că fiind Dragoş, Dragomir şi Stefan fraţĭ de pe mamă aĭ luĭ Balk, tatăl celor d'întâĭ a fost Gyula (1) ; căcĭ maĭ întâĭ Dragoş fiul luĭ Gyula este distins în mod special de Ludovic, şi nu este decĭ firesc a'l găsi în acest document dăruit numaĭ cât prin intermediul luĭ Balk ; apoĭ Drag şi Dragomir fiiĭ luĭ Gyula maĭ aŭ de fraţĭ pe Stan, Tatar, Costea şi Mirislau, pe când aci găsim ca fraţĭ a cestor-lalţĭ Drag şi Dragomir pe unul Stefan.

Daca admitem că acel Sas Moldovanul a domnit în Moldova ca vasal al regeluĭ unguresc înainte de Bogdan, care intemeiază domnia neatârnată, şi că pe tatăl săŭ l'a chiemat Dragoş, nume după cât se vede fórte iubit în acele timpurĭ, atuncĭ am aflat pe aceĭ misterioşĭ Dragoş şi Sas, care în cele maĭ multe cronicĭ precedéză domnia luĭ Bogdan.

Atuncĭ póte fi adevărată data pusă de Urechie la descălecarea luĭ Dragoş $\frac{6807}{1299}$, şi care cată să fie osebită de descălecarea luĭ Bogdan, 1348.

Documentul nostru este interesant nu numaĭ din punctul de vedere al descălecăreĭ, ci şi din acel al presenţeĭ knezilor românĭ în Maramureş, precum şi din acel al fiinţăriĭ maĭ multor voĭwoḑĭ românĭ deodată în acea provincie.

A. D. Xenopol.

BISERICA BUNA-VESTIRE

DIN TÊRGUL OCNEI, A LUI RĂDUCANU RACOVIŢĂ.

In marginea têrguluĭ Ocna, din judeţul Bacăŭ, pe malul stâng al rîuluĭ Trotuş, se află biserica cu hramul Buna-Vestire, zidită de Radu Racoviţă vel logofĕt, numită de popor *Biserica luĭ Răducanu.* Ea e încunjurată treĭ părţĭ cu zid, ĭar a patra parte, cu acel rîŭ, al căruĭ mal este format în acel loc de nişte stâncĭ fórte marĭ. In mijlocul acestor zidurĭ, carĭ sémănă cu nişte întăriturĭ, se află biserica şi maĭ multe clădirĭ.

Inscripţiunea de pe pétra ce se află din afară de biserică, d'asupra uşiĭ, conţine o curiositate ne-maĭ-pomenită la nicĭ o altă inscripţiune de la vre-o biserică română ; ceea-ce o face interesantă, de şi prin vechimea eĭ (1762) n'ar presenta un interes deosebit, este că la sfîrşitul inscripţiuneĭ româneştĭ, scrisă în versurĭ, care vorbeşte despre zidirea bisericeĭ şi pomeneşte numele ctitorilor, anume : Radu Racoviza vel logofăt, soţia sa Maria, şi fiica sa Ilinca. se găseşte următórele douĕ versurĭ scrise în *limba franceză :*

Après avoir reglé les fortunes publiques,
Gès donné des leçons aux plus grands politiques.

(După ce am regulat averile publice, am dat lecţiunĭ, celor maĭ marĭ politicĭ).

(1) Acésta era părerea rĕposatuluĭ profesor *Al. Lambrior,* care admitea că mama luĭ Balk avuse doĭ bărbaţĭ : pe Sas şi pe un altul, care după doc. nostru ar fi Gyula.

Reproducem aci inscripţiunea :

велеат : ҂аѱѯв.
майкъ пре дꙋлчелꙋй христѡс
Робий тъй чей крединчѡшй лака
шꙋл тъꙋ аꙋ зидит фѡарте лаꙋ ꙟнпо
добит лꙋмина дар аче черѣскъ прин
рꙋга та съ мостинѣскъ радꙋл раковиц
вел лѡг . кꙋ а лꙋй соцїе Мариа ктиторй сънт
лат кꙋ фика лѡр илинка . ла ачастъ бесер҇къ
҂зс пре сфънтъ . P : V : Après avoir reglé les ѡ҃а
fortunes publiques gès donne des leçons
aux plus grands Politiques Maĭ к҃.

Transcripţiune :

veleat 1762 :
Maica pre dulceluĭ Hristos
Robiĭ tăĭ ceĭ credincioşĭ
Lacaşul tăŭ aŭ zidit
Fórte l'aŭ înpodobit
Lumina dar ace cerească
Prin ruga ta să mostinească
Radul Racoviţă vel Logofăt
Cu a luĭ soţie Maria ctitorĭ sînt
Cu fiica lor Ilinca
Leat La această besericâ pre sfântă. P: U:
72 Après avoir reglé les fortunes publiques 71
Gès donné des leçons aux plus grands politiques Maĭ 20.

Pétra are la baza eĭ 1 metru 60 centimetre în lungime, şi 64 centimetre în lăţime.

Dedesuptul acesteĭ inscripţiunĭ, jos în dreptul praguluĭ, se află în stânga în relief, literile :

КЋИ iar la drépta КСН

Din tóte cercetările ce am făcut nu am putut descoperi înţelesul acestor litere; asemine nu am aflat ce vor fi însemnând şi literile P : şi V : scrise după inscripţiunea românéscă.

Din data ce se află în fruntea inscripţieĭ, şi din acea de ambele laturĭ a eĭ, se vede că biserica s'a făcut de Radu Racoviţa vel logofăt, la anul 1762 de la Hristos, séŭ 7271 de la zidirea lumiĭ.

Cercetând cronicile despre acest boer, îl găsim ocupând funcţiunile cele maĭ înalte ale statuluĭ. Aşa, sub domnia luĭ Ión vodă Mavrocordat, feciorul luĭ Neculaĭ vodă (1744) îl videm *vel vornik* şi între boeriĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ şi iscusiţĭ, fiind trimes împreună cu alţĭ treĭ boerĭ, la Ţarigrad, ca să aráte pe domn că e bun şi plăcut ţĕreĭ. Eată ce ne spune cronicarul Enachi Cogălnicénu în acéstă privinţă : «Ear la al treilea an a Domnieĭ acesteĭ, aŭ făcut sfat Domnul cu toţĭ boeriĭ ţĕriĭ ca să alégă patru boerĭ marĭ de ţară să meargă la Ţarigrad, una ca să arate pe Domn că este bun şi plăcut, al doilea se vadă şi tótă chieltuiala capichihaelor, căcĭ arătase pe tot anul câte o somă mare de banĭ cheltuéla care se mira şi singurĭ boeriĭ, şi pentru altele ce le vor maĭ veni prin mână pentru uşurarea ţăriĭ. La care găsind că-i cu cale şi boeriĭ, aŭ primit ca să mérgă patru boérĭ; ci socotindu-se eĭ în de eĭ, aŭ găsit cu cale, să mérgă Costachi Razu

Hatman, Tóder Paladi Visternik, *Radu Racoviță vel vornik* și Manolachi Costachi vel vornık, și așa dîndule de cheltuélă Domnia, s'a gătit numaĭ de cât și aŭ purces la Țarıgrad, luând și dintre tinerĭ, rudeniĭ pentru viderea Tarigraduluĭ. (1) Sub domnia a treıa a luĭ Constantin vodă Mavrocordat (1748) îl găsim *vornic de țara de sus*(2). Sub domnia luĭ Constantin vodă feciorul luĭ Mıhai vodă Racoviță Cehan (1749) îl găsim *visternik.* (3) Apoĭ sub domnia luĭ Mateĭ Ghica vodă (1754) îl găsim *logofăt mare* (4), când ajuns la acéstă demnitate însemnată a țĕriĭ, a zidit biserica maĭ sus numită. Când și unde va fi dat el lecțiunĭ la ceĭ maĭ marĭ politicĭ, nu am putut afla.

Acéstă biserică, după cum ne spun bătrîniĭ, a fost arsă în timpul eterieĭ, când i s'a consumat cu desevârșire catapetésma cea veche a luĭ Răducanu; unele din bârnele vechĭ ce aŭ maĭ rĕmas înăuntru altaruluĭ se vĕd arse în maĭ multe locurĭ, ér altele numaĭ dogorite de flacărĭ. Catapetésma eĭ de acum e din anul 1830.

Tot din spusa bătrînilor maĭ știm că un turc, anume Dăud, în timpul eterieĭ, așezându-se în oraș, a perceput veniturile acesteĭ bisericĭ și acele ale bisericiĭ Precista tot din târgul Ocna cu hramul Adormırea Maiciĭ Domnuluĭ, zidită la anul 7193 (1685) de visternicul Gheorghe Ursachi Buhuș, și de popa Cosma din târgul Trotușuluĭ.

Înăuntru bisericiĭ se vĕd zugrăvițĭ, în drépta: Răducanu Racoviță vel logofăt, Petrachi vel paharnik, ér în stânga: Maria logofitésa Buhușóia, Ilinca Racoviță păhărnicésa.

Răducanu Racoviță și Maria soția sa sunt arătațĭ ținând biserica în mână, ca ctitorĭ.

Toțĭ aceștia sunt zugrăvițĭ cu strae din timpurile acele, adoptate de la fanarioțĭ: giubele, antiree, malotele cu blană, pe cap căciulĭ împodobite, maĭ marĭ de cât fesurile, în picióre papucĭ.

Din timpul luĭ Răducanu Racoviță a maĭ rĕmas urmĕtórele odóre:

I. Un potir de argint suflat cu aur, pe care se vede scrıs: *Rad. Rac. Maria. Petru. Elena,* ear în josul luĭ 250 dramurĭ.

II. Una cruce de argint fórte frumos lucrată, avînd scris pe ea: *Ilinca Racoviță.*

III. Una evangelie ferecată cu argint, tipărită în tipografia Sf. Mitropoliĭ din Iașĭ, în ȡilele mitropolituluĭ Kir Gavril, și a luĭ Ion Grigorie Ghica voevod, la anul 7270 (1762). Începând de la pagina întâia a acesteĭ evangeliĭ, și până la a șéptea, se vede scris în josul lor cu mâna paharniceseĭ Ilinca Racoviță următórele: «✝ Acéstă sfântă Evanghelie am dat'o și am afiorisit'o la sfânta mănăstirea nóstră din târgul Oceneĭ, unde se cinstește și se prăznuește hramul Sfinteĭ Buneĭ-vestirĭ și s'aŭ ferecat cu argint precum se vede de mine păcătoasa *Ilenca Racoviță.*»

Afară de aceste odóre făcute de Radu Racoviță și de familia sa, se află un policandru maĭ vechiŭ într'o bașcă din turnul bisericiĭ, care are următórea inscripțiune grecéscă:

✝ Ἀφιεροῦται ὁ παρών πολυελαιος εἰς τήν αὐθεντικήν καὶ ἱεράν ταύτην μονήν τῆς ἱεραρχαικῆς Τριάδος τοῦ Ραδουλ Βοεβόδου παρά τοῦ Ευγενεστάτου Ἄρχοντος Κυρίου Πουρβούλου Καντακουζηνοῦ καί λογοθέτου διά συνδρομῆς Παϊσίου Καθηγουμένου τοῦ Κεφαλληναίου. 1690.

«Se afiorisește presentul policandru la domnésca și sfânta acéstă mănăstire a Sfinteĭ treimĭ a luĭ Radu voevod, de pré nobilul boer domnul Pârvul Cantacuzin și logofăt, prin concursul Catigumenuluĭ Paisie Chefaliniotul. 1690.»

Acest policandru credem că s'a adus de către Egumeniĭ grecĭ de la mănăstirea luĭ Radu-vodă din Bucureștĭ, căcĭ atît acéstă mănăstire cât și bisericile maĭ sus pomenite din târgul Ocna, eraŭ închinate sf. mânăstireĭ Ivir, din muntele Athos.

Tot în acéstă bașcă, se află și o mică bibliotecă; din cărțile cele maĭ vechĭ ce ea conține însemnăm următórele:

(1) Letopisețele Kogălnicénu. Iașĭ 1852. t. III. pag. 203.
(2) Loc. cit. pag. 219.
(3) Loc. cit. pag. 226.
(4) Loc. cit. pag. 244.

1. O liturghie din timpul luĭ Ion Constantin Neculai voevod, tipărită în tipografia şcóleĭ Văcăreştilor la an. 1741.

2. Un apostol din timpul luĭ Ión Mihaĭ Racoviţă voevod a Ţăreĭ-Româneştĭ, tipărit în Episcopia de Buzĕŭ la an. 1743.

3. O liturghie din timpul luĭ Ipsilant voevod, tipărită în tipografia Sfinteĭ Mitropoliĭ a Bucureştilor la an. 1780.

4. Douĕsprezece volumurĭ de minee, avînd scris pe fie-care volum cu mâna păhărniceseĭ Ilinca Racoviţă, fiica luĭ Radu Racoviţă, că le-a dăruit bisericiĭ la an. 1790.

Teodor T. Burada.

DESPRE CRESTĂTURILE ŞALGĂILOR
PE DROBURILE DE SARE

La marginea târguluĭ Ocna se află minele de sare, numite odinióră *Sarniţile* séŭ *Ocnele Moldoveĭ;* ele sunt însemnate atât în ţară, cât şi în streinătate, pentru câtimea şi calitatea săriĭ ce conţin.

Grópa din care se scóte sarea astăzĭ are o adîncime aprópe 100 metre, ea are douĕ gurĭ, ambele căptuşite cu scândurĭ de brad, ca să nu se năruiască malul; pe una din aceste gurĭ te scoborĭ pe scărĭ care sunt în număr de 450, ér pe alta, ca şi în timpurile vechĭ, cu *crivaciu,* care nu este altă ceva, de cât un grindeĭ, la care se înhamă şése caĭ séŭ şi maĭ mulţĭ, după trebuinţă, şi împrejurul căruia se învârteşte un odgon, care trecând prin scripţĭ, se scobóră până 'n fundul grópeĭ; la capătul odgonuluĭ se află un paner séŭ un burduf, în care se încarcă sarea séŭ se scobor ómeniĭ.

Scoborându-mă în fundul gropeĭ cu dl. inginer diriginte, Stefan Stamatescu, care a avut amabilitatea a mă întovărăşi, am admirat atît modul sistematic cum se fac săpăturile pentru a se forma hrubile, cât şi galeriile de lemn făcute la diferite înălţimĭ şi care încunjóră păreţiĭ.

Pentru a avea o idee despre mărimea aceste gropĭ, dl. inginer a ordonat a se da drumul pe gura unde se estrage sarea, la nişte şomoiage aprinse, făcute din geluiturĭ de lemn de brad, care căzând, producéŭ o priveliştę înfiorătóre, luminând acéstă imensă hrubă, unde nu se aude de cât ciocanul şalgailor (1) şi a osândiţilor (2), şi nu se vede de cât lumina cea slabă a luminărilor de care se slujesc lucrătoriĭ.

Din tóte cercetările ce am făcut, nu am putut descoperi nimic despre începutul sarniţilor de la târgul Ocna; nicĭ un uric, nicĭ un document, care să ne arăte pe cel ce a descoperit aceste mine şi în ce an anume. Atîta se ştie din spusa bătrânilor, că în Moldova, sarea se transporta de la Ocniţa din Besarabia, şi că descoperirea sarniţilor datéză cam de vr'o 200 anĭ.

Noĭ credem că aceste sarniţe sunt cu mult maĭ vechĭ. Dintr'un zapis de danie cu data din 7191 (1683) Sept. 9. (3) prin care Safta Diaconiţa dă o parte din moşia sa Poceştiĭ, mânăstireĭ de la Ocna, faţă fiind şi marturiĭ: Rusu birăul, vatamanul, grama-

(1) Lucrătoriĭ ce sunt în serviciul salinelor se numesc *rufetaşĭ,* ér şeful lor *birăŭ.* Din cea maĭ îndepărtată vechime, rufetaşiĭ aŭ fost clasaţĭ în: *Şalgăĭ* séŭ *Ciocănaşĭ,* cari tae sarea cu ciocanele; *Lăturaşĭ,* cari cară sarea până la locul de estragere; *Gurarĭ,* ceĭ ce primesc sarea la gura Ocnelor; *Glodaşĭ,* cari încarcă sarea în carele cumpărătorilor, şi în vechime formaŭ măglile movilele) de eare în bătătură; *Curteniĭ,* cariĭ faŭ tóte serviciile de curte (ogradă) ale gospodărieĭ, şi *Ha manale,* cariĭ se iéŭ de câte orĭ cere trebuinţă şi la orĭ ce feliŭ de serviciŭ, avênd locuinţa lor în apropiere de ocne. Astăzĭ însă *Lăturaşiĭ* şi *Ha'manalele* sunt desfiinţaţĭ.

(2) Aceştia aŭ şi eĭ o parte din preţul munciĭ lor.

(3) Vezĭ volumul I al documentelor Episcopieĭ de Roman pag. 227.

ticul şi curtenĭ, se constată îndestul, că pe timpul acela, cu 200 anĭ în urmă, de mult încă se scotea sarea din sarniţile de la târgul Ocna. Acest zapis este interesant şi prin pecetea târgululuĭ Ocna, care înfăţoşéză un şalgăŭ cu câte un ciocan în fie-care mână, după cum se vede în facsimilul aci reprodus (fig. 1).

Fig. 1.

Şalgăiĭ pentru a recunóşte droburile de sare ce le-aŭ tăiat, spre a'şĭ lua plata, fac diferite crestăturĭ pe ele cu ciocanul, pe care nu le maĭ schimbă nicĭ o dată, trecând din tată 'n fiŭ, arătând cu chipul acesta, proprietatea munceĭ lor.

Dăm aci un număr de crestăturĭ ce am vĕzut pe droburile de sare (fig. 2):

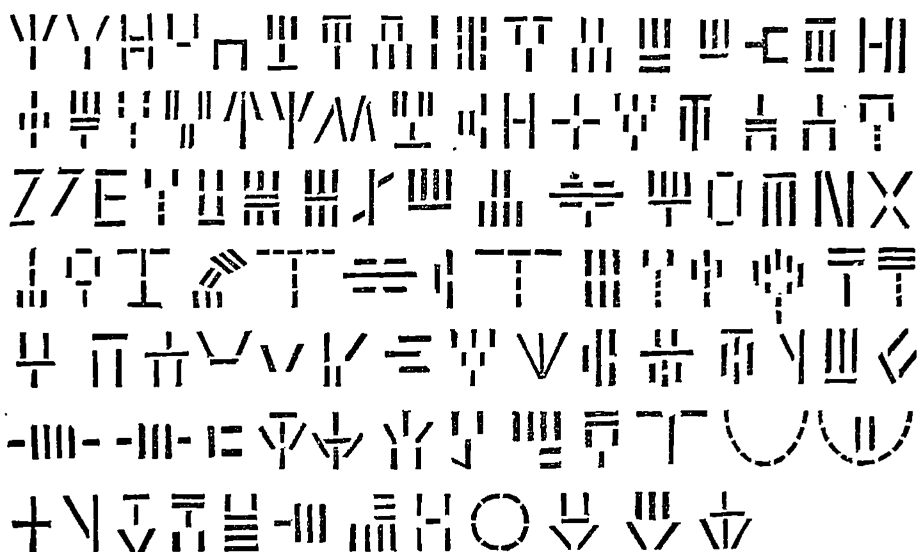

Fig. 2.

Aceste semne aŭ o analogie evidentă cu acele făcute de plutaşĭ pe cherestele, şi câte-va din ele se asémănă chiar în destul de bine cu acele ale plutaşilor. Dacă aceste semne aŭ un înţeles în afară de forma lor, şi dacă ele aŭ aceiaşĭ origină ca şi acele ale plutaşilor (1), séŭ dacă ele sunt numaĭ cât un mijloc mecanic pentru recunóştere muncii fie-căruĭ, nu putem hotărâ.

Intrebând pe şalgăĭ ce însemnéză aceste semne, eĭ mĭ-aŭ rĕspuns, că aşa le-aŭ apucat din tată 'n fiŭ şi aşa le fac şi eĭ. Teodor T. Burada.

(1) Vezĭ scrierea mea: *Despre crestăturile plutaşilor pe cherestele.* Iaşĭ, 1880 pag. 21.

POESII POPULARE ADUNATE IN MACEDONIA

In călătoria mea făcută în Macedonia la anul 1882, am cules între altele şi o sumă de cântece populare macedonene. Ele pot avé o însemnătate limbistică, căcĭ sunt culese chiar din gura poporuluĭ macedono-român, şi reproduse pre cât am putut maĭ cu esactitate.

Poesia acestuĭ popor s'ar puté împărţi în :

Cântece de sevdà (de iubire)
Cântece căpităneştĭ (haiduceştĭ)
Cântece de cséne (de streinătate)
Mirilogbi (Bocete)
Colinde şi
Satire

Dăm aci din colecţiunea nóstră maĭ multe cântece populare.

1.

Çi'-ni vizui lea dado,
Nà lilice roşe,
Roşe ca mergéna,
Naltă ca fidană,
Cum si-ñi fac s'mĕ-aruc
Tu gărdină s'mi duc,
Lilicea s-ñi-o arup,
Cruşova (1) s'ñi-o duc,
Pe fĕréstă s'ñi-o aruc,
Gionele s'ñi-o añurzéscă,
Fétele si-isuséscа,
Şi tuţĭ s'incherdisască.

1.

Ce'mĭ vĕḍuĭ dragă mamă,
O flóre roşie,
Roşie ca mărgénu,
Naltă ca vlastarea,
Cum se fac să m'arunc,
In grădină se mă duc,
Flórea s'mi-o rup,
La Cruşova se o duc,
Pe feréstă să mi-o arunc,
Voinicul să o amiróse,
Fetele să se logodéscă,
Şi toţĭ să fie în căştig.

2.

Spune féta mult durută,
Mult durută şi mult vrută.
Di mi-ascepţĭ, aèsta séră,
Tra s'ani γin (2) a casă tru óră,
Tru óra ce vrei tine,
Tra 's hiba ca ma ghine.
— Nu bre gione, nu,
Pri caplu-a tăŭ ca nu.
Că ñi-am dadă çi m'incáce,
Că ñi-am tată ci-ñi mi bate.
Treçĭ măne pri la noi,
Tra s'ţi ved ocli-a teĭ,
Tra s'ţi dau nă băşére,
Si-ţi ḑăc, şi'n doŭ sbóră
Tra 's-ţi trécă dorlu mare

2.

Spune fată mult dorită,
Mult dorită şi mult iubită,
Dacă m'aşteptĭ astă séră,
Ca să vin a casă la vreme,
La vremea ce vreĭ tu,
Ca să fie maĭ bine.
— Nu voinice, nu,
Pe capul tĕŭ că nu,
Căcĭ am mamă ce mă cértă
Căcĭ am tată ce mă bate.
Trecĭ mănĭ pe la noĭ,
Ca să'ţĭ vĕd ochiĭ tĕĭ,
Ca să'ţĭ daŭ o sărutare,
Să'ţĭ zic câteva vorbe,
Ca să-ţĭ trécă doru mare.

(1) Comuna din Macedonia.
(2) Punem γ greceso pentru a reproduce cu fidelitate sunetul particular macedonén care nu póte fi reprodus cu o literă românéscă.

— Nu lea féta, nu,
Pri caplu a teu, că nu,
Dorlu çi am mine tră tine
Nu bănéz ne pănă măne.
Spune-ñi tora ca ma ghine,
Di mi vrei multu pri mine,
Ca di nu, ăñi liau perlu și fug,
Tru cséne si-ñi mi duc,
Tru cséne, tru pulitie
Nuntru tru Vlahie.

— Nu, fata, nu,
Pre capul tĕŭ că nu,
Doru ce am eŭ pentru tine,
Nu trăesc nicĭ până mânĭ.
Spune'mĭ acum maĭ bine
Dacă mă iubeștĭ mult pe mine.
Că de nu, ămĭ ieŭ părul (1) și fug,
In streinătate să mă duc,
In streinătate, și'n tărg
Inăuntru in Valahia.

3.

Tută nóptea nu-ñi dorñiĭ,
Mi suțiĭ și-ñi 'mi-invêrtiĭ,
Tră viçina di ninga noi.
— Moi vicină și cu ocliu laiŭ
Aplécate s-ță zăc ș'un graiu.
— Çi va-ñi ḑăçi gione mărat,
Eu te sciŭ că-ñi ești drag
Va-ñi mi bași, çe si-ñi fac,
'Ni-escu 'nvèstă și cu barbat.
Ținĭ minte anda-eram deadun
Sun un mer, sun un gutuñi?
— Gione, avḑăĭ va 's fuzĭ tru cséne·
Căndu s fuzi, si-ñi dai hăbare,
S-ñi ungu porțile cu ñiére
S'tragă vintul s'cărțanèsca
Și casa tută s'hărisască
Și-avdă gionele s' plăscanéscă.

Tótă nóptea nu dormiĭ,
Mă suciĭ și m'ânvêrtiĭ,
Pentru vecina de lângă noĭ.
— Măĭ vecină și cu ochiu negru,
Plécăte să'țĭ spun un cuvînt,
— Ce aĭ să'mĭ zicĭ sermane voinice,
Eŭ te știŭ că'mĭ eștĭ drag,
Aĭ se mă săruțĭ, ce am să fac.
Sunt nevastă și cu bărbat.
Țiĭ minte când eram împreună
Sub un măr, sub un gutuiŭ?
—Voinicule am auzit că aĭ să fugĭ în streinătate,
Când aĭ să fugĭ, să'mĭ daĭ de știre,
Să'mĭ ung porțile cu miere,
Să tragă vîntul să scărțăéscă
Și casa tótă să se bucure
Să audă voinicul să plesnéscă.

4.

Moi armană, moi mușata,
Çe ți stai înverinată.
— Taçĭ lea dado nu'ñi mi crépă
Că-ñi-am gionele tru cséne
Çe si-ñi fac laia de mine,
Nou añi am ți'l asceptu,
Nincă triĭ va s'ñi l' asceptu,
Și-apoi mi mărit cu altu,
Cu un gione mult alept,
Lept alept și părmateft,
Cu samure păn di pade,
Si cu funda de triĭ palme.

Măĭ romancă, măĭ frumósă
Ce staĭ tristă.
— Tacĭ dragă mamă nu mă supăra,
Căcĭ am voinicul in streinătate.
Ce să fac sărmana de mine
Nouă anĭ de când ăl aștept,
Incă triĭ am să'l aștept,
Și apoĭ mă mărit cu altul
Cu un voinic mult ales
Ales, ales și negustor,
Cu samur pân la pămînt,
Și cu canaful fesuluĭ de triĭ palme.

5.

Munte naltu ñi-alinam,
Și-apă raçe añĭ depuném,
Și gardina ñi-adapam
Nă piturnicle ɣinea
Diminéța tută ea cantà,

Munte nalt mă suiam,
Și apa rece scoboram,
Și grădina o udam.
O pătărniche vinea
Diminéța tótă ea cânta,

(1) Îmĭ iéŭ lumea 'n cap.

S'avdă vruta și ñi se scólă,
La apă cu vasele s'ñiargă,
S'pórtă apă din făntână,
Din făntăna çea din dzénă
Să ni da-nie tra se béŭ,
Și di nvést apoi s'o liau.

6.

γine véra și prumavéra,
Gionli fug tru ţéră csénă,
Eşĭ muşată să'l pitrecĭ,
Calea 'nbar tine si-'li ḑăcĭ.
— Ni'l pitrec niţi'l lăesc,
Si li bag vula si'l volusesc.
Gione ti pălăcărsescu
Mulţĭ añĭ s'nu şeḑi tru cséne
Când va's jini s-ñi dai hăbare
S'ungu porţile cu ñiére
Cand s'desfacă s'cărţănéscă
S'avda dada s'hărăséscă.

7

Fétă çe-ñi esci afumată?
Şi mult înverinată?
— Ca ñi-am gionele tru cséne
Şi 'l ascept de triĭ añĭ.
Am s lu-asceptu păn s'tréca
Nouă añni tuţi, tuţi să 's facă,
De apoia mi mărit.
C'un gione mult duchit.

8

Di la tine păn la mine,
Ni cherdui póla cu cline,
Cu ciaprăchile de asìme,
Şi cu zoniţa de sirmă.
Care s'mi află
S-ñi-o pitrécă,
Cu'n gione ne 'nsurat,
Şi pi un cal ne acăţat
Şi pi-un pullu asburător
Tra se asbôră trîş tu obor,

9

Scóla fétă s'nă primnăm,
Tru gărdină se-alăgăm.
—Nu bre gione, nu,
Pe caplu-a tĕŭ ca nu,
Că dada multe-ñi ḑăçe,
Si multu ea mi 'ncace,

Să audă iubita să se scóle,
La apă cu vasele să mérgă,
Să ducă apă din fântână,
Din fântâna cea din vârf,
Să-mĭ daĭ mie să béŭ,
Şi de nevastă apoĭ s'o iéŭ.

6.

Vine vara și primăvara,
Voiniciĭ fug în ţară streină,
Eşĭ frumósă să'l petrecĭ,
Drum bun tu să'ĭ zicĭ.
Nicĭ nu'l petrec nicĭ nu'l jelesc,
Să'ĭ pun pecetea să'l pecetluesc (1).
Voinice te rog,
Mulţĭ anĭ se nu staĭ în streinătate,
Când aĭ se viĭ, să 'mĭ daĭ de ştire,
Să ung porţile cu miere,
Când s'or deschide se scârţie,
Să auḑă mama să se bucure.

7

Fată ce eştĭ afumată, (întristată)
Şi mult mâhnită?
— Voinicul meŭ dus în străinătate,
Şi 'l aştept de treĭ anĭ.
Am să 'l aştept până să trécă,
Nouă anĭ deplinĭ, deplinĭ, deplinĭ se fie
Şi-apoĭ mă mărit
Cu un voinic mult priceput.

8

De la tine pân la mine,
Âmĭ perdu'ĭ pestelca cu cline.
Cu cepréгurĭ de argint,
Şi cu cusuturile de mătase.
Care mi-o află-o,
Se mi-o trimită.
Printr'un voinic ne însurat,
Şi pe un cal ne încălecat.
Şi pe o pasăre sburătóre
Ca să zbóre până în ogradă.

9

Scólă fată să ne preumblăm,
In grădină să alergăm.
— Nu bre voinice, nu,
Pe capul tĕŭ ca nu,
Că mama multe 'mĭ zice,
Şi mult că mă cértă.

(1) Să 'l consider ca mort.

γinu, γinu-astară gione,
Pórta s' 'ţ'-u desfac mine.
— Nu lea fétă că mi-arîsĕşi,
Viñiŭ o altăzĭ, şi-ñi te-ascunseşĭ.
— Bre gione, nu eram mine,
Çi una fétă dil'viçine.
— Nu lea vrută că-ñi ti vizui,
Şi după-ocliul laiŭ ăñi ti cunoscui,
Tine-ńi féçéşĭ aistă bană,
Di la Dumnezeŭ să'ti γină.

10

In valea di Ianina depunea,
Nă 'nvestă ce'-şi plăngea,
Palmile şi le frănzea,
Perliĭ din cap şi-a rupea,
Valea ea pă'lacărsea.
Mutà, ţi vale pănă'n dzéma
Tra să trec pit' Ianina.
Ianina hóră di furi,
Chisigeazi cu cali tuţĭ-surĭ,
Ni vatamară gionele a ñeŭ,
Şi pe năs ăl caft eŭ.
Gionele a ñeŭ ca capitan,
Cu strañie di satrăzam,
Nu jilesc armatle a luĭ,
Ma jilesc ñiata luĭ.

11

O móĭ 'nvésta, 'nvésta ñică
Çe-ńi stai aşi jelită?
— Çe vrei s'fac bre gione!
Vrutlu 'l am tru caéne,
Trei añi am çe 'l ascept,
Ni-crescŭ dor lu tră năs multu
— Maruşe gură de cuc,
Fă-ñi te 'ncoa pe dupe rug,
Să-ñi ti baş, că va 's mi duc,
Vra s'mi duc tru csenctir,
S'ţi'adar brănu di flurie
Şi să'l porţĭ tră Stă-Mărie.

12

Çi-ñi ţ'ai buza gălbinită?
Disi hévră ñi-ai hivrită?
Di lăngóre ñi-ai zăcută?
— Niçi di hévră ñi-am hivrită
Ni lăngóre ñi-am zăcută.
Lain si-ñi ved tatăl a ñeŭ,

— Vino, vino, astă séră voinice,
Pórta să 'ţĭ-o deschid eŭ.
— Nu dragă fată că m'aĭ amăgit,
Veniĭ o altă zi şi mi te aĭ ascuns.
— Bre voinice nu eram eŭ,
Ci o fată de la vecină.
— Nu dragă, căcĭ te am vĕḑut
Şi de pe ochiu-ţĭ negru te-am cunoscut
Tu ne-aĭ făcut acest traiŭ,
Dumneḑeŭ să'ţĭ rĕsplătéscă.

10

In valea Ianineĭ se scobora.
O nevastă ce plângea,
Mânile şi le frângea,
Pĕrul din cap aşĭ rupea
La vale ea se ruga.
Mutăte vale până 'n génă (dél)
Ca să trec prin Ianina.
Ianina oraş de hoţĭ,
Hoţĭ călărĭ cu caĭ toţĭ surĭ,
Amŭ uciseră voinicul meŭ,
Şi pe dînsul îl caut eŭ.
Voinicul meŭ ca căpitan
Cu strae de satrazam (1)
Nu jelesc armele luĭ
Ci jelesc tinereţea luĭ.

11

O măĭ nevastă, nevastă mică
Ce staĭ aşa jalnică ?
— Ce vreĭ să fac bre voinice!
Iubitul îl am în streinătate,
Treĭ anĭ de când îl aştept,
Ânĭ crescu dorul mult către dânsul.
Maruşa (2) gură de cuc.
Vino 'ncóce pe după gard,
Să mi te sărut, că am să mă duc,
Am să mă duc în streinătate
Să'ţĭ fac brîŭ de galbenĭ,
Şi să'l porţĭ la sfântă Mărie.

12

Ce ţi-aĭ buza gălbenită?
Nu cum-va de frigurĭ aĭ pătimit?
De lingóre aĭ zăcut?
— Nicĭ de frigurĭ n'am pătimit,
Nicĭ de lingóre n'am zăcut,
Nenorocit să'mĭ vĕd pe tatăl meŭ,

(1) Uniformă militară
(2) Mariucă.

Că nu-ñi ḑéde soţlu a ñeu,
Ca s'mi-agioc ca cum voi eŭ.
S'lu ved tru mâni di Uvreŭ.
S'li aprindu çèră di seŭ.
Ş'cu fitiliu de bumbac,
Tra să se facă vărcolac.
'Ni eram fétă disñerdată
Ḑace tru doisprеḑaçe añi fétă.
— Alea fétă disñerdată,
T'invitară hóra tótă.
— As m'invéţă, şi as mi scibă,
Şi-a ñià 'ncherdu să-ñi hibă.
Trecu Costi şi 'l vizui,
Eu 'li grii şi 'l miscuĭ.
Tórnă, tórnă tra să bem,
Şi'-ameşdoilĭ s'n pitréçem.
Deapreapoia noi să-nă vrem,
Ş'i-ameşdoili să-na bănăm.

Că nu'mĭ dădu soţul meŭ
Ca să joc cum vréŭ eŭ.
Să'l vĕd în mânĭ de Evreŭ,
Să'ĭ aprind lumânare de seŭ,
Şi cu fitil de bumbac,
Ca să se facă vârcolac.
Eŭ eram fată desmerdată,
De ḑece pe doisprеḑece anĭ fată.
— Dragă fată desmerdată.
Te cunóşte tot oraşul.
Lasă să mă cunóscă şi să mă ştie.
Şi mie cu folos să-mĭ fie.
Trecu Costea şi'l vĕzui
Eŭ i-am vorbit şi l'am cinstit.
Tórnă, tórnă ca să bem.
Şi-amândoĭ se petrecem.
Şi apoĭ noĭ să ne iubim,
Şi amîndoĭ să trăim.

13

— Çe şeḑi féta langă vale?
— Ascept rîulu si ñi mi 'néca.
— Că çe fétă si-ñi ti 'nécă?
Si cum ţi-o dai ahtare ñétă?
— N'am ni mamă, n'am ni tată
N'am ni frate, n'am ni soră.
Un gione şi-açele tru csénе.
— Çi-ñi dai fétă tra s'mi duc,
Gionele a têŭ eŭ să ţ'lŭ-aduc.
— Ţi-daŭ sinduchia şi paia tută,
Şi çe di tine s'hibă vrută.
S'nu ñi lu-aduçi nóptea cu lună,
Ma s'lu aduçi pri cale bună.
S-ñi lu-aduçĭ ḑioa cu sóre,
S-γină sóţele si-ñi óră.
S-ḑîcă: di-iù aĭ açea caftane?
— N'i-o aduse gionele di tru csénе.
— Eŭ escu gionele di csénе,
Ţine — atunçe — açea căftane.

13

— Ce staĭ fată lângă vale?
— Aştept rîul să mă 'nece,
— Pentru ce fată să te 'nece?
Şi cum îţĭ daĭ aşa frumuseţea?
N'am nicĭ mamă, n'am nicĭ tată.
N'am nicĭ frate, n'am nicĭ soră.
Un voinic şi acela în streinătate.
— Ce'mĭ daĭ fată ca să mă duc.
Voinicul tĕŭ, eŭ să ţi'l aduc.
— Âţĭ daŭ lada şi zestrea tótă
Şi ce'ĭ maĭ vrea tu.
Să nu mi'l aducĭ nóptea cu lună,
Da să'l aducĭ pe cale bună.
Să mi'l aducĭ ḑioa cu sóre.
Se vie prietinile se ureze.
Se ḑică: de unde aĭ acel bariz?
— Mi l'a adus voinicul din streinătate
— Eŭ sunt voinicul din streinătate.
Ţine atuncĭ acel bariz.

14.

Mi sculai mult tahinà,
'Ni tràpşiŭ în drept la vruta mea,
Aflaiŭ vruta iu'ş dorñia.
Pri mindir arucată era
Şi pri mindir ea's leganà,
Când şizui si'-mĭ minduiĭ
Ca çéra împrost mi tuchiĭ.
Luai stamna si-o prusuchiĭ,
Ea pri mine s'nărăi.
— Taçi lea vruta, taçĭ lea sor,
Ça eu tră tine va să-ñi mor,

14.

Mă sculaiŭ tare diminéţa,
M'am dus de a drept la iubita mea,
Am găsit iubita unde dormea.
Pe divan era culcată,
Şi pe divan ea se legănà.
Când am stat şi m'am gândit,
Ca lumânarea în picióre m'am topit.
Luaĭ cofiţa şi o stropiĭ.
Ea pe mine s'a supărat.
Tacĭ iubită, tacĭ dragă soră.
Că eŭ pentru tine vréŭ să mor,

Si-atunçea vruta ar sări,
Şi-ñi ḑîçe că ata va's hiu.

15.

Mintea ñi şi luà,
Ş'din cap s'mutà,
Di una viçină vrută,
Vrută şi mult durută;
Di căte ori trec pri la pórtă
Nása va's ésa si m'intrèbă
— Ju ñi-erai bre vrutlu a ñeŭ?
Că mi-uscai di dorlu-a teŭ.
Alantă séră eram la dadă ta,
Aséră nóptea eram la soră ta,
Şi-astară va'ńi γin la casa ta.
— Ghine să-ńi γini vrutlu a ńeŭ,
Tra să-ńi tréca dorlu a ńeu.
Çina îndréptă o am tută,
Piturniclie tigănsită,
Şi nă turturică friptă,
Si-ţĭ daŭ turtă di floriţă,
Si cu γin di Cojoanită.
Să bem şi să măcăm,
Şi doile să-ńi agiucăm.

16.

Alea fétă cu ocliu laiŭ,
Şi ca lilicea di tru Maiŭ
Ieri séra me-arîseşĭ,
Că fugişĭ si-ńi te ascumseşĭ.
— Nu eram bre gione mine,
Că nă féta di't'viçine.
Façа ta ca meru aroşu,
Dăñi-u scumpăţia s'ţ'u başu.
Oclilĭ têĭ di ghearachină,
Oh! di D-zeŭ s'ţi γină,
Sufrînzele amestecate,
Arseşi gionli tru hicate,
Demăndă-ńi, lea, çe vrei s'ţ'aduc,
Că poimăne va si-ñi, fug,
Va-s 'mi duc multu departe,
Ca si-ascap de aestă mórte.

17.

Nu vrea dada smi marită,
Şi-ńi ḑîce că-ńi escu ńică.
N'ica, ńică di n'óă ani,
Si eŭ călcaĭ pri paispreçe an'i,
Cari s'mi lia va's trécă bană.
— Spune-'ni numa, cum te chiamă?

Şi atuncĭ iubita a sărit,
Si'mĭ ḑise că a ta am se fiŭ.

15.

Mintea mi se luă,
Şi din cap mi se mută,
De o vecină iubită,
Iubită şi mult dorită;
De câte orĭ trec pe la pórtă,
Ea are să ésă şi mă 'ntrébă,
Unde 'me-aĭ fost bre iubitul meŭ?
Că mă uscaĭŭ de dorul tĕŭ.
Alaltă séră eram la mama ta,
Aséră nóptea am fost la sora ta.
Şi astă séră am se viŭ la casa ta.
— Bine se viĭ iubitul meŭ.
Ca să'mĭ trécă dorul meŭ.
Cina gata o am tótă.
Pătărniche prăjită
Şi o turturică friptă.
Si-am să'ţĭ daŭ turta de făina cea [maĭ bună.
Şi cu vin de Cojanită (1)
Să bem şi să mâncăm
Şi amîndoĭ să jucăm.

16.

Dragă fată cu ochiu negru
Şi ca flórea din Maĭ
Erĭ séra m'aĭ amăgit
C'aĭ plecat şi mi te-aĭ ascuns.
Nu eram voinice eŭ,
Ci o fată din vecinĭ.
Faţa ta ca mărul roşu,
Dămi-o scumpă ca să 'ţi-o serut.
Ochiĭ teĭ de gherachină (2)
Oh! de la D-zeŭ să'ţĭ vină
Sprincenile îmbinate
Arseşĭ voiniciĭ la ficate.
Porunceşte-mĭ dragă, ce vreĭ să'ţĭ aduc,
Că poimânĭ am să plec,
Am se mă duc fórte departe
Ca să scap de astă mórte.

17.

Nu vrea mama se mă mărite.
Şi'mĭ ḑice că sunt mică,
Mică, mică de nouă anĭ,
Şi eŭ călcaĭ pe paispreḑece anĭ.
Cine m'a lua are să trăiască fericit.
— Spune'mĭ numele, cum te chiamă?

(1) Din oraşul Cojĭan.
(2) Un soiŭ de vultur.

— Numa mea e Constantina.
Constantina și gherachina,
Albă roșie ca mărgénea,
Lungă nalta ca fidanea,
Cu-ocliu laiŭ, ocliu di-amură,
Și fața ta s'tuchèsce-în gură.
Cu limoñia din Sarună,
Si mine voiŭ tra s'nă'n curună.

— Numele meŭ e Constantina
Constantina și Gherachina
Albă roșie ca mărgénu,
Lungă naltă ca o vlastare,
Cu ochiu negru, ochĭ de mură,
Și fața ta se topește în gură.
Ca alamaia din Salonic,
Și eŭ vreŭ ca să ne cunune.

18.

Nă véra mare,
Ni ti hărniĭ cu póme,
Aravdă se-arăvdăm,
Căsmetea cum s'o avem,
Treĭ meșĭ dada-ñi te caftă,
Dadă ta, ți ni-ñi ti dădea,
Aravdă, se-arăvdăm,
Căsmetea cum s'o avem.
Pri chioscu ședeam,
Somnu nu durñiam,
Ti tine ñi suschiram
Aravdă se-arăvdăm
Căsmetea cum s'o avem.

18.

O vară mare,
Te-am hrănit cu póme,
Rabdă se răbdăm,
Norocul cum să'l avem.
Treĭ lunĭ mama mi te-a cerut,
Mama ta, de ce nu te-a dat,
Rabdă se răbdăm.
Norocul cum să'l avem.
În chioșc ședeam.
Somn nu dormeam.
Pentru tine suspinam.
Rabdă se răbdăm
Norocul cum să'l avem.

19.

Çe ñi-u dor ba dudo s'or,
S'alucéscă gionilă în cor,
Și-eŭ s'mutrescu di tr'obor,
Care gione s'ñi-arisèscă,
Tr'açel duda s'misusèscă
Tră un gione fără mustață
S'nu-ñi mi schină piste față
Di-ñi lia-albéța și-arușéța
Di-ñi și chérde mușetéța.

19.

Ce mi-e dor, dragă mamă, soră,
Să lucéscă voiniciĭ în horă;
Și eŭ să'ĭ privesc din curte.
Care voinic ămĭ va plăcea,
Cu acela mama să mă logodéscă,
Cu un voinic fără mustéță,
Să nu m'ănțepe peste față,
De mi ia albéța și roșiața,
De mi se perde frumusețea.

20.

Çi-și bate un puliu bilbiliu,
Pre alumăcci di trandafili,
Că-șĭ véde doue mușate,
Doule sunt cumnate,
Doule nurorĭ dorute.
Çi vă stațĭ voĭ nvéste aoa,
Și nu vrețĭ s'γinițĭ încoa?
— Ne-așteptăm gionli a nostri,
Ja-li, iu γin gionli a vostri.
— Aide sóțe s'nê fugim
Tră a casă s'inchisim.
S'nă bagăm caméșĭ de lin,
Cu-açeli să bem și să macăm.
Și cu tuțĭ să ni-agiucam.

20.

Ce'șĭ cântă o pasĕre privighitóre
Pe crêngĭ de trandafirĭ,
Că vede două frumóse,
Amîndouĕ sunt cumnate,
Amîndouĕ nurorĭ dorite.
Ce stațĭ-voĭ neveste aicĭ
Și nu vrețĭ să venițĭ încóce?
— Așteptăm voiniciĭ noștri.
Iacă-ĭ, unde vin voinicĭ voștri.
— Haide tovărășiților să plecăm
A casă să ne pornim.
Se'mbrăcăm cămășĭ de in
Cu eĭ se bem și se mâncăm.
Și cu toțiĭ să ne jucăm.

21.

Natenia 'ţĭ mă ta moĭ fétă,
Moi natema-ţĭ,
Çe-ńi ti féçe ahtare muşată
Moi natema-ţĭ,
Di-ńi mi cil dişisĭ di minte
Moi natema-ţĭ,
Şi-ńi intrară oile tu-agru,
Moi natema-ţĭ,
Şi-ńi curmară multă zńie,
Mai natema-ţĭ
Cathe óie şi mănucliŭ,
Mai natema-ţĭ,
Şi birbeclu unu snopu,
Moi natema-ţĭ.
— Taçi bre gione' taçi marate,
Va's plătim pri giumitate,
Cama multu va s'daŭ mine,
Tra si'ţĭ γină di tut ghine,
Mine voiŭ s'te facu a ńieŭ,
Maşi s-me vreĭ sti liaŭ soţ-eŭ.

22.

Çe-şĭ canta bilbilin
Tru nă ḑîoă di tru Maiu
Ti nă'nvéstă steaua muşată
Çe-şi jilea lailu bărbat,
Lailu barbat şi mavromat,
Nu plănze 'nvéstă şi's muşată
Că-ńi ţi cherzĭ muşetéţa
Barbatu'lu a têŭ éste trăş tru cséne
Tru cséne şi tru csenetie
Şi tu erma di Misirie.
Nu planze 'nvéstă mult durată
Că barbat tu n'are altă vrută
Apróchite bilbile ninga mine
Si-ńĭ ţ'adar cioc de asime.

21.

Blestemată să'ţĭ fie maica ta mĕĭ fată,
Măĭ blestemată să'ţĭ fie,
De ce te-a făcut aşa de frumósă,
Măĭ blestemată să'ţĭ fie,
De m'aĭ zăpăcit din minte,
Măĭ blestemată să'ţĭ fie,
Şi-mi intrară oile în ogor,
Măĭ blestemată-să'ţĭ fie
Şi mi-a făcut mare pagubă,
Măĭ blestemată să'ţĭ fie,
Fie care óie şi manunchiu,
Măĭ blestemată să'ţĭ fie,
Şi berbecu un snop
Măĭ blestemată să-ţĭ fie.
— Tacĭ bre voinice, tacĭ sermane.
Avem se plătim pe jumătate,
Maĭ mult am se daŭ eŭ
Ca să'ţĭ vie de tot bine,
Eŭ vréŭ să te fac al meŭ.
Numaĭ se vreĭ să te ieŭ de soţ.

22.

Ce cânta privighitórea,
Într'o ḑi din Maĭ,
Pentru o nevastă stea frumósă,
Ce jălea sermanul bărbat,
Sermanul bărbat cu ochiĭ negri
Nu plânge nevastă şi frumósă
Că'ţĭ perzĭ frumuseţa.
Bărbatul tĕŭ este tocmaĭ în străinătate,
În străinătate şi la streinĭ,
Şi'n pustia de Egipet.
Nu plânge nevastă mult dorită,
Că bărbatul tĕŭ nu are iubită,
Apropie-te privighitóre lângă mine
Ca să'ţĭ fac plisc de argint.

Teodor T. Burada.

GEORGIŢĂ GEORGELAŞ.

In volumul III al «Revistei pentru Istorie, Archeologie şi Filologie» s'a publicat o colecţiune de descântece, obiceiurĭ şi balade adunate de Aron Prijbénul, în care figurézĭ şi balada: «Un cântec de la un mocan bĕtrân»(1) din plaiul Prahoveĭ.

Acéstă baladă alterând caracterul eroului eĭ, Georgiţă Georgelaş, mutându-'ĭ acţiunea cu un secol maĭ în urmă, schimbându 'ĭ locul nasceriĭ din comuna Mărunţişu, judeţul Buzĕŭ, tocmaĭ în Transilvania, ba ce e maĭ mult, făcêndu'l şi boer, m'a determinat să daŭ publicităţiĭ adevĕrata baladă a luĭ Georgelaş însoţită şi de o scurtă notiţă biografică, pentru a se putea constata şi maĭ bine veracitatea eĭ.

I.

Georgiţă Georgelaş e născut pe la finele secoluluĭ trecut la Ţaca, sub-divisiune a cătunuluĭ Poenele, comuna Mărunţişu, judeţul Buzĕŭ. Tatăl sĕŭ S. Negoiţă era moşnén cu dare de mână şi un luptător înfocat pentru triumful ideilor şi sentimentelor românescĭ ale timpuluĭ. Maĭ cu sémă se distingea prin ura sa fanatică contra grecilor. Nu e de mirare dar, dacă vom vedea pe fiŭ moscenind, ca un alt Anibal, aceeaşĭ ură contra a tot ce e grec.

Georgelaş de mic era sglobiŭ, independent, îĭ plăcea să se amestece în certurĭ, dar maĭ cu sémă să păcălescă şi să rîḑă de grecĭ, până ce maĭ târḑiŭ termină de a'ĭ vînà, «ca pe capre.» Tatăl sĕŭ, de alt-mintrea om sever şi prudent, vĕḑênd caracterul fiuluĭ sĕŭ iubit, creḑu că póte pune un capĕt desordinelor sale însurându'l, dar nu reuşi. Luĭ Georgelaş nu'ĭ plăcea lanţurile familieĭ. Iată un cântec pe care îl compuse pentru dênsul tatăl bătrênuluĭ lăutar D. Buzatu din Cislăŭ şi pe care i'l cânta când se aduna cu alţĭ flăcăĭ să benchetuéscă pe muntele: Fântâna Hoţilor:

Frunḑă verde de dudăŭ
Insóră-te fĕtul meŭ
Până maĭ trăesc şi eŭ;
Să te vĕḑ gazdă de ómenĭ
Şi cu tatăl tĕŭ să sémenĭ.
Lasă-te de grecoteĭ
Că n'o scoţĭ la cap cu eĭ.
Nu umbla din sat în sat
La neveste cu bărbat.
Nu'mĭ tot spune că te 'nsorĭ,
Căcĭ cu ḑile mĕ omorĭ.

— «Tată, veḑĭ căsătoriţĭ
Ca nisce buştenĭ pârliţĭ;
Ia-te uită la flăcăĭ
Par-că's fluturaşĭ pe clăĭ.
Grecíĭ, tată, ne omóră,
Tu'mĭ ḑiceaĭ să'ĭ dăm afară.»

Frunḑă verde Samurastră
Dumi-te Georgiţă a casă
Căcĭ zorile se revarsă
Şi te bate tat-tĕŭ a casă.
— «Să mĕ bată cât de mult
Eŭ d'aicea nu mĕ duc,
Căcĭ mi-e drag în aşternut
Cu tine să mĕ sărut,
Fir-ar fi cuĭ te-a făcut
Pomana părinţilor
Sărindar bĕtrênilor.»

(1) Revista pentru Istorie etc. Anul II, fascic. II, pag. 391.

Acéstă poesie care depinge cu esactitate caracterul sĕŭ, după atestaţiunile bĕtrênilor ce l'aŭ cunoscut şi din care mulţĭ maĭ trăesc încă, póte da or cui o idee maĭ precisă despre eroul baladeĭ în cestiune.

Sosesce anul 1821. Georgelaş, fie sub curentul ideilor naţionale, fie dintr'un spirit de imitaţie al contimporanuluĭ sĕŭ Jianu, căcĭ adesea ḑicea: că ar voi să facă pe malurile Buzĕuluĭ, ce face Jianu pe malurile Jiuluĭ:

«Peste Jiŭ este Jianu,
La Buzĕŭ e Gergelénu»

'Şĭ adună o mică cétă de voĭnicĭ, tinerĭ ca şi dênsul, cu cariĭ luă parte la luptele contra arvaţilor: la Pătărlage, la schitu Cârnu, la mănăstirea Bradu şi la colinele: Olténu mare şi Olténu mic din comuna Niscovul. Rĕposatul Pelimon în scrierea sa: «Catastrofa întâmplată boerilor în muntele Găvanu din judeţul Buzĕŭ, în anul 1821» atinge în cât-va acéstă cestiune, dar într'un mod fórte palid şi eronat.

După terminarea revoluţiuneĭ, Georgelaş, care dusese până aci o viaţă atât de aventurósă, se stabili în casa părinteluĭ sĕŭ şi maĭ în urmă se căsători. Dar nu după mult timp, îşĭ părăsi familia şi se luă de haiducie. In scurt timp deveni spaima plaiuluĭ Buzĕŭ, saŭ maĭ esact a întreguluĭ fost judeţ Săcuenĭ (căcĭ plaiul Buzĕŭ maĭ 'nainte ţinea de acest judeţ). Nu e de mirare dar ca balada sa să fie cunoscută şi cântată aḑĭ, nu numaĭ în judeţul Buzĕŭ, dar şi în Prahova.

Cu tovarăşiĭ sĕĭ Georgelaş era tot-d'auna vesel şi glumeţ. Când vre unul nu'ĭ executa ordinul după dorinţă, Georgelaş în loc de admoniţiune, îĭ cânta: cântecul fermecaţilor cu un accent fórte sarcastic:

Frunḑuliţă anason
Scólă-te puică din somn
Şi dă-mĭ guriţă că mor:

Căcĭ guriţa de la tine
M'a fermecat vaĭ de mine,
De nu maĭ sunt om pe lume.

Căpitanul de poteră Macoveĭ din comuna Star-Chiojd (Prahova) îl urmăria cu pasiune, dar ardórea sa de a'l prinde îl costă viaţa. Un alt inimic neîmpăcat al luĭ Georgelaş era Vistierul Ioniţă, sub-prefect, după timp, al plaiuluĭ Buzeu, cu reşedinţa în comuna Pătărlagele.

După omorîrea luĭ Macoveĭ se numi căpitan de poteră ciauş Stefan, din comuna Cătina, cumĕtru al luĭ Georgelaş, fiind-că îĭ botezase copiiĭ, cu care ocasiune haiducul îĭ dăruise un inel de argint.

Încrederea ce arătă Georgelaş cumĕtruluĭ sĕŭ Stefan îĭ puse capĕt ḑilelor. Georgelaş fu împuşcat (cam pe la anul 1827) şi capul sĕŭ trimis la Bucurescĭ. Locul unde a fost înmormêntat se cunósce şi astă-ḑĭ. La Chichilăĭ în apropiere de poteca ce trece peste plaiul Penteleuluĭ, păstoriĭ arată cu respect, ori-căruĭ călător, mormêntul haiduculuĭ Georgelaş.

Balada sa e fórte rĕspândită prin maĭ tóte comunele de munte ale judeţuluĭ Buzeŭ, avênd diferite variante; nicĭ una însă nu se depărtéză atât de mult de adevĕrul istorieĭ, ca cea din colecţiunea luĭ Aron Prejbenu. De şi până acum posed 9 variante ale baladeĭ acestuĭ haiduc, voiŭ publica însă pe cea de la comuna Chiojdu din Bâsca, pe care, dacă nu e cea maĭ frumósă ca formă, e cea maĭ exactă ca fond. Permiţêndumĭ timpul şi împrejurările, voiu colecţiona şi alte variante ale baladeĭ sale, precum şi alte notiţe relative la viaţa sa, ca să pot face un studiŭ esact şi complet asupra luĭ Georgelaş.

II.

BALADA.

I.

Frundă verde și-o creiță
Cine-mĭ urcă la Istriță (1) ?
Sava'ĭ căpitan Georgiță
Feciorul luĭ Negoiță,
Ce umblă din stână în stână
Sĕ cerce brânza de bună,
Din perdea până'n perdea (2)
Să'șĭ alégă d'o pelcea,
Să facă cușmă din ea;
Cușmă négră mocănéscă,
Ca nimenĭ să nu'l cunóscă.

II.

Apoĭ măre ce'mĭ făcea ?
Pe Plăișor (3) mĭ-apuca,
Tot spre capul plaiuluĭ
La stâna visteruluĭ (4);
Acolo dac' ajungea
Baciuluĭ așa grăia :
«Moș Radule barbă sură
Intre noĭ nu este ură,
Să 'mĭ daĭ o sută de leĭ
Că te-aĭ pus vătaf de oĭ.»
— «Ba ḑic ḑĕŭ, pre legea mea
Că n'am în pungă para.
De belele, de nevoĭ
M'am făcut vătaf de oĭ.»

III.

Bine vorba nu sfârșia
Și visterul mi'l afla,
După el că'mi trimetea
Potera de mi'l prindea,
Bat-o maica-Precesta !
Potera după Buzĕŭ
S'o fi bătut Dumneḑeŭ.
Macoveĭ că 'mi 'l lega
Pe Plăișor 'l aducea;
Când la Buzĕŭ cobora
El să pleca să bea apă
Macoveĭ îl lua de céfă
Și îĭ lovia dințiĭ de piatră,
De bea apă sângerată
Cu măsele-amestecată.

IV.

Georgelaș nu se plângea,
Dar gând rĕŭ că mi'ĭ punea
Să'l prinḑă la capul plaiuluĭ
La stâna Visteruluĭ
In cărarea Vorniculuĭ,
Pe vremea mĭțuituluĭ.
La visterul dac' ajungea
La bir mare că'l punea,
Dar nu'l punea ca p'un copil
Ci'l punea ca p'un maziliu.
Patru anĭ biru'mĭ maĭ da,
Dar de gróza biruluĭ
Și frica zapciuluĭ
Măre să băjenărea
Tot pe Bâsca fără cale (5)
Fără nicĭ o supĕrare.

V.

Frunḑă verde crăcĭ de teĭ
Macoveĭ s'a dus la míeĭ
La stâna Visteruluĭ,
Pe la capul plaiuluĭ.
De mițuit s'apuca
La Georgelaș nu gândia,
Dar Georgelaș mi'l pândia
Și din codru cobora,
Macoveĭ cum îl zăria
De-o sarică pe el lua,
In stână că mi'țĭ intra,
Intre burdușĭ se culca,
Dar Georgița mi'l sosia
Și-așia baciuluĭ grăia :

VI.

«Moș Radule, barbă sură
Aĭ pe cine-va în stână
Să nu facem vre-o pricină» ?
— «Ba ḑic ḑeŭ, pre legea mea,
Că nu am pe nimenea,
Dar a sérá pe 'nserat
De un biet de mănător,
Or că'ĭ apucat de dor,
Or că jintiță-a mâncat
De frigurĭ s'a bolnăvit
Și 'n strungă-a adormit
Acum în stână-a intrat
Și 'ntre burdușe-ĭ culcat.
George în stână îmĭ intra
Pe Macoveĭ 'l găsia
Și așia mi'l judeca :

VII.

«Fóe verde crăcĭ de teĭ,
Câine spurcat Macoveĭ,
Cin-te scóse 'n ochiĭ meĭ ?

(1) Istrița — munte însemnat în jud. Buzĕŭ, în *pólele căruia s'a găsit* cloșca cu puĭ.
(2) Perdea — adăpost pentru oĭ, făcut de scândurĭ.
(3) Plaișor — plaiul Istrițeĭ, ce se întinde până în muntele : Fontâna Hoților și satul Cislău.
(4) Vistiei — Sub-prefectul din Patarlage.
(5) În județul Buzĕŭ curge două rîurĭ cu numirea de Bâscă : Bâsca Roșileĭ, care încongióră Penteleul, și Bâsca Chiojduluĭ. Bâsca Chiojduluĭ e formată din două isvóre : Bâsca fără cale, care se înfundă în munțĭ și Bâsca cu cale; ambele se reunesc la pólele munteluĭ Pleșea. Bâsca cu cale curge pe o frumósă și spațiósă vale, pe unde, care încărcate pot merge în Transilvania pe la tabla Buțiilor, cu cea maĭ mare înlesnire. Rușiĭ de câte orĭ a ocupat țara și s'a temut de Austria a fortificat fórte bine acest punct.

Ḑilele tale sfărşite
Păcatele mele multe.»
Dar Macoveĭ se ruga
Şi din gură-aşa grăia :
«O Georgiţa Georgelaş
La inimă om pismaş,
Ia-mĭ calul şi oile
Maĭ lungeşte-mĭ ḑilele
Ca să mi vĕḑ copilele (1)»
«Ţi-oĭ lua calul, oile,
Ţi-oĭ scurta şi ḑilele :
Căcĭ sciĭ tu, óre nu sciĭ
La Ghisdiţa mĕ găsiĭ,
Tu frumuşel mĕ legaĭ
Şi pe plaiŭ mĕ coboraĭ,
Când am ajuns la Cislăŭ
Eŭ beam apă din Buzeŭ
Tu 'mĭ aĭ dat cu cisma'n céfă
De beam apă sângerată,
Cu măsele-amestecată.»
Apoĭ paloşul 'mĭ scotea
Patru ciosvêrţĭ 'l făcea
Şi 'n prepeléc îl punea ;
La baciŭ apoĭ se întorcea
Şi din gură aşa-ĭ grăia :

VIII.

«Moş Radule, barbă sură,
Să nu facem vre-o pricină,
Dă'mĭ ceva de demâncare.
Alege-mĭ d'un mieluşel
La douĕ-oĭ plecăţel,
Un berbece de căldare,
O mióra de frigare,
Şi un caş din chegătóre,
Să ne fie la prânzare.
Baciŭ tóte 'ĭ le da,
La cĭochină le-agăţa
Şi la poénă 'mĭ eşia.

Savaĭ la Poéna lată
Céta luĭ George adunată,
Cari focurĭ 'mĭ făcea,
Cari cârlanĭ jupuia,
Cari mămăligĭ făcea.
George calul mi'şĭ plimba
Şi semn rĕŭ i se făcea.

IX.

Fóe verde d'un lipan
Savaĭ căpitan Stefan,
Căpitan de poteră,
Bată-l maĭca Precistă,
De George cum a aflat
Că iar la codru-a intrat,
După el că mĭ s'a luat,
La Poeană a sosit,
Unde George 'ĭ poposit.
Apoĭ măre ce 'mĭ făcea ?
Către potera grăia :
«Ba să staţĭ copiĭ pe loc
Ca să'ĭ dau luĭ George-un foc,
Căcĭ George s'o necăji,
Şi pe toţĭ ne-o prăpădi.»
Luă *juntu ?* ghintuit
Plin cu treĭ glónţe d'argint,
D'un copaciu s'alătura
La cătare mi'l lua
Din susul buriculuĭ
Unde-i păs voiniculuĭ
Lăngă casa sufletuluĭ.
La inimă mi'l lovia.
George mâna îmĭ punea,
Un inel d'argint scotea
Şi din gură aşa grăia :

X.

«Legea ta ce n'aĭ Stefane.
M'aĭ mâncat fript faraóne!
Un inel ţi-am dăruit
Şi cu el m'aĭ prăpădit.
D'or n'oĭ muri până măine
Să mănânc carne din tine»
Flinta la ochĭ apoĭ lua
De o piatră se rezema,
Şi pe Stefan îl ochia,
Dar mórtea măre 'l sosia,
Şi aşa încremenea.
Treĭ ḑile îmĭ sta aşa,
La el nimenĭ să ducea
Că frica îĭ coprindea.

XI.

De la treĭ ḑile 'ncolea
Ilia Beşgu (2) se scula
La Georgiţa să ducea,
Binişor s'apropia
Şi capul îĭ retezea,
La Vister mi'l trimetea.
Dar Visteru, ca hengher,
Din cap creeriĭ 'ĭ scotea,
Ţésta cu paie o umplea,
La domnie o trimetea.
In Bucurescĭ când sosia
Cocónele s'aduna
Şi tóte că mi'l plângea
De frumos ce îmĭ era.

(1) Macoveĭ se spune că a avut 24 copiĭ, dintre care 22 erau fete.
(2) Ilie Beşgu, un poteraş din Comùna Bătrâni, jud. Prahova.

B. Iorgulescu.

ANTICHITĂŢILE DE LA CUCUŢENĬ.

În vara anului 1884, scoţindu-se peatră pentru şosea dintr'un deal situat pe moşiea Cucutenii din judeţul Iaşii, plasa Bahluiul, s'au descoperit urmele unei staţiuni vechi reprezentată prin olărie, arme de piatră şi idoli de lut ars, ear ca metal două brăţare, una de bronz şi alta de argint. În toamna aceluiaşi an găsind parte din aceste anticităţi la D-nii Şaraga, anticvari din Iaşi, şi cumpărăndu-le i-am rugat a colecta pentru mine tot ce s'ar mai descoperi, aşa că până în prezent am reuşit a aduna tótă olăria, idolii, armele şi uneltele rezultate din săpăturile de la Cucuteni.

Mai multe persoane din Iaşi avură plăcerea de a observa aceste anticităţi, şi deosebite păreri fură emise în privirea lor: ast-feliu în tmip ce eŭ le credeam ăntăĭ preistorice, apoi scitice, saŭ de origină dacică, Dl. inginer Savu fu de părere că ar fi urmele uneĭ poulaţiuni nestabile; asemenea Dl. Ioan Nădejde, redactorul revisteĭ «Contimporanul» cunoscut prin erudiţia şi activitatea sa intelectuală în deosebite ramuri sciinţifice şi literare, sfătuindu-mĕ ca să fiu ingăduitor şi cu multă circumspecţie in studiul lor, îmi zise că ar fi bine să văd dacă nu cum-va pot fi de origină slavă. Am căutat a-mi procura cercetările archeologilor slavi şi chiar Dl. Nădejde a fost bun a-mi da opul d-lor Kohn şi Mehlis intitulat «Materialien zur Vorgchichte des Menschen im östlichen Europa.» Am observat chiar impreună cu D sa şi comparînd aceste anticităţi cu cele din opul citat nu am putut găsi o afirmare decizivă in favoarea culturei slave.

Dl. Dimitrie Butculescu venind ḑilele acestea la Iaşi in interesul expoziţiei cooperative din anul trecut şi in special al societăţei cooperatorilor din acest oraş, mi-a arătat dorinţa de a vedea aceste anticităţi. D-sa a fost de părere că ar fi tracice observând pe unele fragmente, care le crede picioare de idol, urme de tatuaj; şi găsindu-le destul de importante mi-a cerut voe a le desemna, şi ast-fel a copiat idolii, armele şi braţarele; tot odată exprimăndu'mi dorinţa că ar vroi să aibă câte-va din ele, i-am dat patru bucăţi, anume trei greutăţi de atârnat plasa şi un vas cu desemnuri. Cu altă ocazie viind la mine împreună cu Dl. Alexandru Negruzzi, a mai desemnat şi alte obiecte din cele găsite la Cucuteni.

În fine dorind de a merge la faţa locului, spre a observa adăncimea săpăturilor, dispoziţia şi natura straturilor de pământ în care aŭ fost aflate aceste anticităţĭ, am spus d-luĭ Butculescu hotărârea mea, şi d-sa a esprimat plăcerea de a mĕ intovărăşi. Ast-fel în ziua de 29 Mai, am plecat impreună cu trenul de la 4 oare p. m.— Chiar în sara acelei zile nerăbdători de a vedea localitatea am urcat amăndoi dealul pe coasta cea maĭ povărnită şi nesocotind vântul cel rece care sufla de la Nord, nicĭ obosala unui suiş ce să opunea paşilor noştri drept ca păretele, am fost in câte-va minute deasupra. Aproape de vârf coasta dealului era presărată de petre şi fragmente de olărie, ce stau inaintea noastră mute şi neesplicate, ca şi taĭna unei vieţi preste care s'aŭ aşternut pământul. Toată muchea dealului, pe treĭ părţi este săpată neregulat şi fie-care secţiune incepe cu o zonă de pământ negru, continuă in jos cu o zonă de pământ inroşit prin ardere şi sfârşeşte cu o temelie naturală de peatră calcară. Timpul fiind inaintat am decis a lasa pe a doua zi ori ce esploraţie. Scoborîţi in sat am gă-

sit ospitalitate la Dl. Iosif Statachios, care ne a primit cu multă bună-voinţă şi plăcere. A doua zi diminéţă la 4 jum. oare, razele cele vesele ale soarelui au atins pleoapele noastre; imbrăcându-ne de indată şi eşind in curte am intâlnit pe Dl. Statachios, care a fost bun să ne procure sape, hărleţe şi cazmale, apoi prin concursul D-lui Gh. State, primarul comunei Băicenii, găsind patru săteni, am urcat pe la 7 oare din nou dealul.

Frumoasă este panorama ce să desfăşură ochilor de pe acea inălţime; în sus Cotnarul cu podgoriile sale renumite şi cu dealul *«Catalina»* ce înalţă cu mândrie culmele sale aurite de suveniri istorice; in jos de o parte lanţuri de vălcele ce se intind spre Tărgul-Frumos; de altă parte şesul Bahluiului ce se perde in orizonul Iaşului, ear in vale satul Băicenii inchis intr'un amfiteatru de dealuri ce prezintă în acelaşi timp o poziţiune romantică şi strategică.

Pe când cei patru lucrători făceau săpături, desbrăcând de pămînt o vatră, ear mai in urmă răscolind ţărna cu sapele spre a putea găsi rămaşiţi de antice perdute in nămolul de pămînt, dl. Butculescu urmărea prin săpături diferite fragmente de olărie cu desemnuri colorate sau cu impresiuni variate, ear eu luam măsura suprafeţei podişului, cum şi adîncimea săpăturilor. Colecţia ce s'a mai putut face a fost puţin fructuoasă. Dl. Butculescu a estras din săpături o ulcică, un ciocan de os şi multe variate fragmente de olărie, eu am găsit in păretele unei secţiuni un idol de lut ars pe care l'am hărăzit d-lui Butculescu, asemenea un topor de piatră calcară şi mai multe fragmente de olărie şi oase, cum şi lut ars cu urme de ingrăditură. Lucrătorii au recoltat două coarne de cerb pe care le-a luat D-l Butculescu, două silexuri ce le-am luat eu, şi un vas cu pămînt găsit de săteni faţă cu mine, cu dl. Marcopol şi cu d-na Marcopol, fiica d-lui Statachios, cari avuse plăcere a ne intovărăşi; acest vas nevoind dl. Butculescu a'l lua a remas in păstrarea mea. Tot în dimineaţa acelei zile dl. Butculescu a cumpărat de la un Evreu doi idoli de lut, ear dl. Marcopol un silex, cuţit de ras pelea animalelor şi un vas de lut ars, aflate tot in sepăturile de pe dealul Cetăţuea.

Pe la 3 ore p. m. am scoborît in sat spre a merge la Tîrgu-Frumos, de unde apoi la 8 ore sara, suindu-ne in tren, am plecat la Iaşi.

Colecţia ce am până astă-ḑi din anticităţile găsite la Cucuteni in urma săpăturilor nouĭ ce am făcut la 10 Iunie este de 291 de bucăţĭ, carĭ se pot clasifica în modul următor:

4 capace conice de oală.
60 oale, din care 10 de un tip primitiv, ear cele-lalte lucrate cu roata; cele mai vechi modelate cu mâna, unele simple, altele cu impressiuni; cele lucrate cu roata ornamentate cu linii geometrice negre sau cu spirale roşii pe fond gălbiu sau roşietic, unele poartă ca ornament crucĭ.
8 scafe asemeni ornamentate cu negru sau cu roşu.
5 Cupe asemeni de lut; unele ornamentate cu spirale roşii.
1 lingură de lut.
20 fragmente de olărie cu desemnuri roşi sau negre, ear unele cu impresiuni.
1 Un pedestal unic cu impresiuni in formă de cruce.
10 fusaiole de lut.
3 suveice asemeni de lut.
33 ponduri de lut conice. } pentru atârnat plasa.
23 ponduri rotunde. }
10 topoară de peatră; silex, gresie, peatră calcară, cremene.
1 daltă de peatră.
1 pilug mic de peatră.
3 oase de lustruit peile.
6 sule de os.
1 ac de os.

3 ciocane de corn de cerb.
10 cuţite de silex.
11 aşchii de silex.
1 braţară de bronz.
1 braţară de argint.
1 ac de bronz.
32 idoli de lut ars, unii in forma celor de la Mikenes, şi Tirynth, alţii representând organele secsuale, unul asemenea Afroditei de la Cipru cu basenul şi partea sexuală foarte desvoltate, unul cu phallus atârnat la gât, ear alţii avênd conul Venerei de la Paphos. Asemene unii in formă de taur sau de vacă.
6 coarne de cerb.
1 copită de cerb.
1 canon os de rumegător
6 fălci de rumegători.
2 dinţi de mistreţ.
8 măsele.
1 rotulă.
15 fragmente de lut ars cu impresiuni de nuele.
2 bucăţi de nuele putrede.
291

Asemenea, cenuşă, cărbuni, oase calcinate, meiu şi felurite materii calcinate.

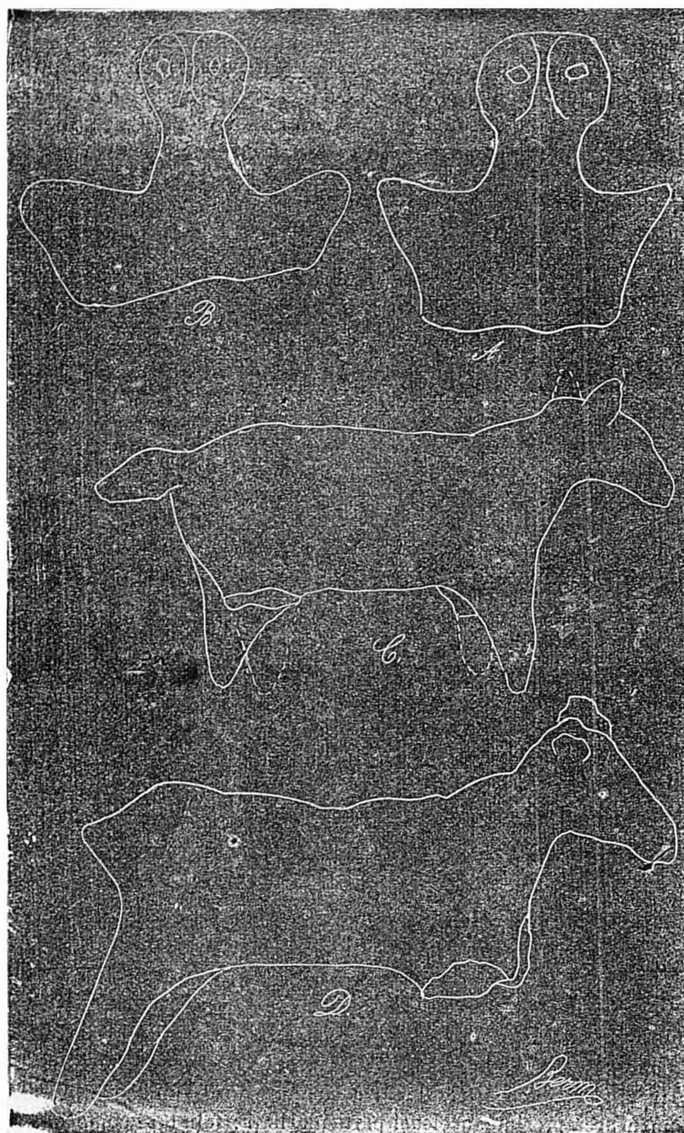
Ast-fel tot ce s'a găsit in astă staţiune formează colecţiunea mea, afară de *trei idoli, două oale, trei greutăţi de lut, două coarne de cerb şi un ciocan de os*, ce sunt în posesiunea d-lui Butculescu, cum şi silexul şi ulcica cumpărate de dl. Marcopol de la un locuitor din satul Băicenii.

Terminând istoricul acestor descoperiri, să venim la studiul lor. Dealul pe care s'au făcut săpăturile predomină prin inălţimea sa pe toate cele-lalte; el este foarte povîrnit despre Nord, Sud şi Ost; numai despre Vest să leagă cu podişul format de cele-lalte dealuri. Numele lui in localitate este «Cetăţuea» şi se intinde de la Nord-Vest spre Sud-Ost; suprafaţa pe care s'au făcut săpăturile să află pe Cucuteni până la zona a patru copaci ce'l incoronează despre Sud-Ost, ear coastă sudică este pe Băiceni; aceasta m'a făcut să cred că staţiunea s'ar afla pe Băiceni, căcĭ fraţii Şaraga in necunoştinţa locului când mi-aŭ vîndut anticile, mi-au spus că sunt găsite la Băiceni, şi numai prin ducerea la faţa locului, vâzând că săpăturile să află pe Cucuteni, am putut rectifica eroarea.

De jur-imprejur podişul «Cetăţuea» prezintă urmele unui şanţ; forma acestui podişu este un oblong mai desvoltat spre Nord-Vest şi mai restrîns spre Sud-Ost; intinderea lui este în lungime 160 metri, ear in lăţime 80 metri; secţiunile prezintă o adîncime de la 1 m. 10 cent., la 1 m 80 cent. şi 2 m. 20 cent.

Ceia ce pare de o mare importanţă in colecţia ce posed sunt *idolii de lut ars*, carii prin simbolismul lor ne fac să intrevedem cultul ce profesau locuitorii acestei staţiuni. In adevêr comparând idolii de vacă şi de taur de la Cucuteni cu cei aflaţi de dl. Schliemann la Tirynth şi Mikenes, rezultă o asemănare între unii şi alţii; asemenea idolii cu figură omenească prezintă aceleaşi particularităţi: faţa tare comprimată şi fără gură, ochii de tot mari, ţiţele (la acei cari le au) bine pronunţate, ear deasupra umerele redicate in forma a două coarne, care fiind impreunate ar da forma unui semi-cerc sau crai-nou; şi la unii şi la alţii să văd ornamente de coloare neagră sau roşie. Dăm aici (tab. 1) desemnul unui idol de lut ars, aflat la Cucuteni, in formă de vacă (A), in comparaţie cu asemenea idol găsit la Tirynth (B), cum şi un idol de lut de la Cucuteni cu figura de *om* (C), in alăturare cu un idol om aflat la Tirynth (D).

Eată ce spune dl. Schliemann in privirea acestor idoli: «Vaca este represintaţia simbolică a zeiţei Hera, această divinitate este identic aceeaş cu zeiţa lunară pelasgică

Tab. 1.

Io, cu zeiţa beoţiană Demeter Mykalessia (ceia ce rage) şi cu zeiţa lunară a Egiptenilor, Isis.» (Mycènes, pag. 62), Epitelul de *Boopis* dat Herei, arată după dl Schliemann că această zeiţă era representată la început sub figura unei vaci, căci după mitul elenic, zeii in luptă cu uriieşii, luară figuri de animale şi Hera să prefăcu in vacă. Ast-fel Isis, zeitate egipteană, deveni la Pelasgi Io, ear la Argieni Hera şi tustrele fură representate sub forma de vacă. In acelaş timp aceste zeităţi simbolizară cultul lunei şi sub această formă coarnele de vacă deven'ră cornurile lunei in formă de secere.

Dl. Dupuis in scrierea sa «*Originea tuturor culturilor* arată că în omenirea intreagă a esistat un fond comun religios: că dintre toţi agenţii fisici, lumina şi intunericul au influenţat mai cu deosebire pe oameni; ast-fel Osiris la Egipteni, Oromaz la Perşi, Bachus la Greci, Dionysios-Sabazis la Traco-Frigieni, Zalmocsis la Geto-Daci şi aşa mai departe, personificau lumina sau principiul binelui, pe când Typhon, Ahriman şi alţii simbolizau intunericul, sau principiul rău-făcător; acest dualism reprezintă lupta dintre intuneric şi lumină, căldură şi frig, in care principiul cel bun rămâne triumfător. Alăturea cu simbolul soarelui, apare cultul zeiţei luna, infăţoşat prin Izis la Egipteni, Io la Pelasgi, Hera la Argieni, Demeter la Boeţieni, Anaïtis la Sciţi, Bendis sau Mendis la Traci şi Cotyso la Geto-Daci.

Precum Osiris şi Isis din mitul egiptean, tot aşa Bachus sau Dionisos-Sabazis şi Bendis din cultul traco-frigian, personificau soarele şi luna. Sabazis eia inchipuit uneori sub figura unui taur, formă ce o luase spre a amăgi pe Cibela zeiţa lunară, care in cultul tracic devine Cotys sau Bendis. Religia Geto-Dacilor derivă din cultul dionisiac sau traco-frigian ; Zalmocsis zeul geto-dacic personifica soarele; ear Cotyso sau Bendis reprezenta luna. Idoli in formă de taur sau de om din staţiunea de la Cucuteni par a fi o espresie mitică a cultului geto-dacic Zalmocsis-Cotyso, derivat din cel tracofrigian şi înrudit cu cel elenic esplicat de dl. Schliemann prin idolii de la Tirynth şi Mikenes.

Columella in tractatul seŭ de agricultură ne arată căsătoria zeului Ceriul cu zeiţa Pământul; acest secret al natureĭ, unirea a două secsuri, cu misterele şi orgiile lor sfinte dădură naştere la deosebite popoare, precum Egiptenii, Indienii, Grecii, Romanii, Tracii şi Dacii, sărbătorilor ithyphalice şi consacraţiei lui phallus şi Cteis, părţile sexuale masculine şi femenine. Ast-fel la Indieni născu cultul numit Lingam, Phallus fu consacrat de Egipteni in misterele lui Oziris şi a zeiţei Isis; această simbolizare o găsim şi la Asirieni, Perşi, Greci şi Romani, şi după cum spune Kirker phallus a fost onorat până şi de Americani.

Zeiţa traco-frigiană Cotys sau daco-getica Cotyso, avea şi atribuţiile Venerii; ea personifica ast-fel desfrânarea, şi scandaloasele ei sărbători se celebrau noaptea. Intre idolii de la Cucuteni s'a găsit fragmentul unei statuete de lut ars ce samănă cu unele statui din Cipru a zeiţei Astartea, cu basenul şi părţile secsuale foarte desvoltate; s'ar părea dar că fragmentul statuetei de la Cucuteni să fi representând pe zeiţa Cotyso sau Venera Geto-Dacilor. Cei doi idoli luaţi de dl. Butculescu de la un Evreu din satul Băicenii reprezintă, unul părţile secsuale masculine, ear altul pe cele femeeşti; pe pântecele idolului femee să vede un triunghiu cu ascuţişul in jos, acest triunghiŭ pare a esprima o credinţă religioasă analogă conului Afroditei Astartea din Paphos, despre care aminteşte dl. Tocilescu in opera sa *Dacia inainte de Romani*» (pag. 355).

Tot ce am putut urmări până acuma, âmi confirmă părerea arătată, că adecă idolii de la Cucuteni ar fi simbolizând cultul geto-dacic al zeului soare, Zalmocsis, şi al zeiţei luna, Cotyso sau Bendis, cult derivat din cel traco frigian al lui Dionysos-Sabasis.

Cu toate acestea, rezerva cerută in cercetări de felul acestora mă opreşte de a mă putea pronunţa definitiv, căci după Lucian şi Suidas, Zalmocsis este şi zeitate scitică, ear după scrierea intitulată «*phylosophumena*» şi atribuită lui Origen, druidismul ar fi

fost introdus la Celţi de către un Zalmocsis (Tocilescu, Dacia inainte de Romani, nota 289 de la pag. 327). Rămâne dar se vedem dacă acest cult nu ecsista şi la alte popoare care au vieţuit pe aceste locuri, şi cu deosebire la Sciţi, Goţi şi Slavi.

In adevăr, Anaitis şi cu Oman, după cum arată Dl. Odobescu in importantul seu studiŭ asupra anticităţilor Scitice : «*Cununa cea mare din tesaurul de la Novo-Cercask*», personificau la Sciţi luna şi soarele, avênd ca simbol pe lângă alte animale şi pe taur. Afară de aceasta Anaitis, Anahid sau Nanae, pe care o găsim atît la Sciţi cât şi la Perşi şi la Armeni, intrunea şi atributele Venerei-Astartea din Cipru şi a Mylittei sau Venerei asiriene.

La Goţi, soarele era personificat prin Vutan sau Odin, ear luna prin hermaphroditul Freyer sau *Deus Lunus,* cum ei ziceau Romanii; Freya, sora acestuea representa iubirea şi reproducerea omului; taurul era consacrat zeului Thor, ear vaca «*Odhumbla*» hrănea cu laptele ei pe urieşul *Ymir.*

Slavii pe lângă că adorau lumina şi intunericul reprezentate prin Belibog şi Cernibog, mai inchinau pe Sevana Diana sau zeiţa lună şi pe Lado sau Venera impreună cu Lelia, adecă amorul; asemeni zeiţa Cislobog era inchinată sub figura unei femei, ţiind luna in mână.

Ori care ar fi insă originea locuitorilor staţiunei de la Cucuteni, din cercetările de pănă acum, să pot face următoarele deduceri:

Vetrele şi rămăşiţile de pământ ars cu impresiuni de nuele, arată că pe platforma Cetăţuia erau un număr de colibe făcute din gard de nuele, tencuit cu lut. Zona de pământ ars, cărbuni şi cenuşă aflătoare intre pământul negru ce s'a depus deasupra in timpuri mai nouă şi intre temelia naturală de piatră calcară, cum şi vasele sparte ce formează grămăzi de hărburi identice in privirea ornamentărei, aşa că s'ar putea lesne reconstrui, şi din care fapt se vede că ele au fost sdrobite prin năruirea colibelor distruse de foc, — arată că acele locuinţe s'au nimicit printr'un incendiu provocat probabil de nişte cete de duşmani ce ar fi năvălit fără veste asupra nenorociţilor locuitori, cari trăiau pe inălţimea dealului de la Cucuteni.

Termin această notiţă atrăgênd atenţiunea Guvernuluĭ şi a archeologilor nostri asupra importanteĭ staţiunĭ dela Cucutenĭ, cu speranţa că nu se va lăsa ca această descoperire să se ingroape din nou in intunericul din care a eşit de la intîmplare, câci doresc ca şi ţara aceasta, din punctul de vedere al ştiinţei, să poată servi omenirea.

N. Beldicénu.

PS. În momentul de a 'ncheĭa notiţa de faţă cu mirare văd că unele ḑiare bucurescene anunçiă că descoperirile archeologice de la Cucutenĭ s'aŭ făcut de D. Butculescu. Acésta este o completă eróre, contra căreĭa suntem sigurĭ, că d. Butculescu va fi cel d'ânteiŭ ca să protesteze. Graba şi bună-voinţa cu care 'ĭ-am pus la disposiţiune collecţiunea mea, cum şi plăcerea deosebită ce am avut propunêndu-ĭ de a mĕ însoţi la săpăturĭ, iĭ impune acésta.

N. B.

OUVRAGE IMPRIMÉ AUX FRAIS

DU

MINISTÈRE DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE

IMPRIMERIE DE L'ÉTAT

BUCAREST

DÉPÔT CHEZ GRÆVE & CIE, LIBRAIRES

CALEA VICTORIEI, 70. — BUCAREST.